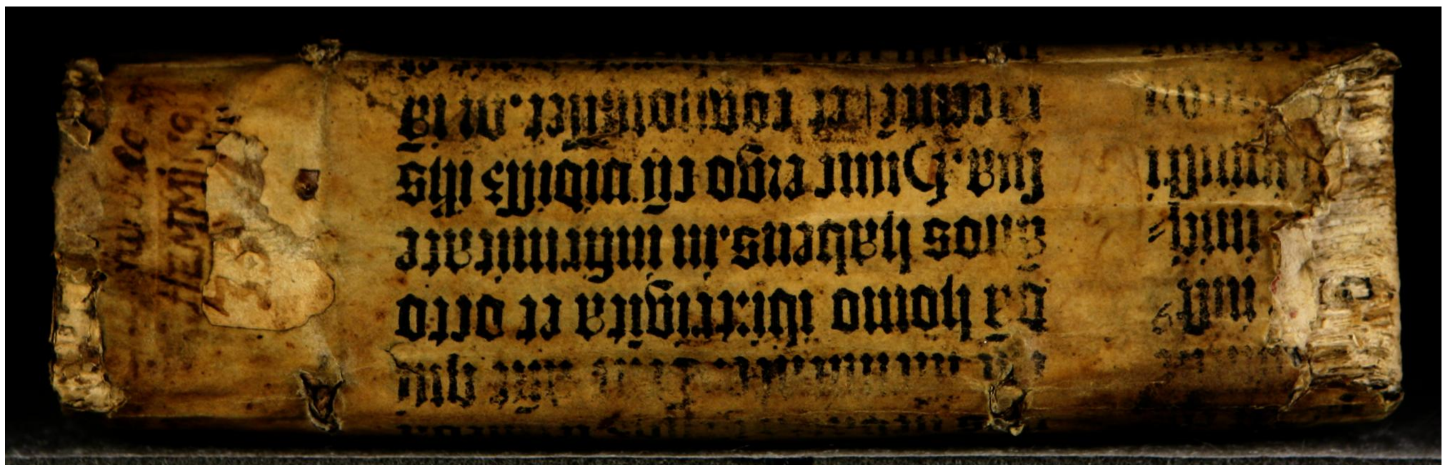
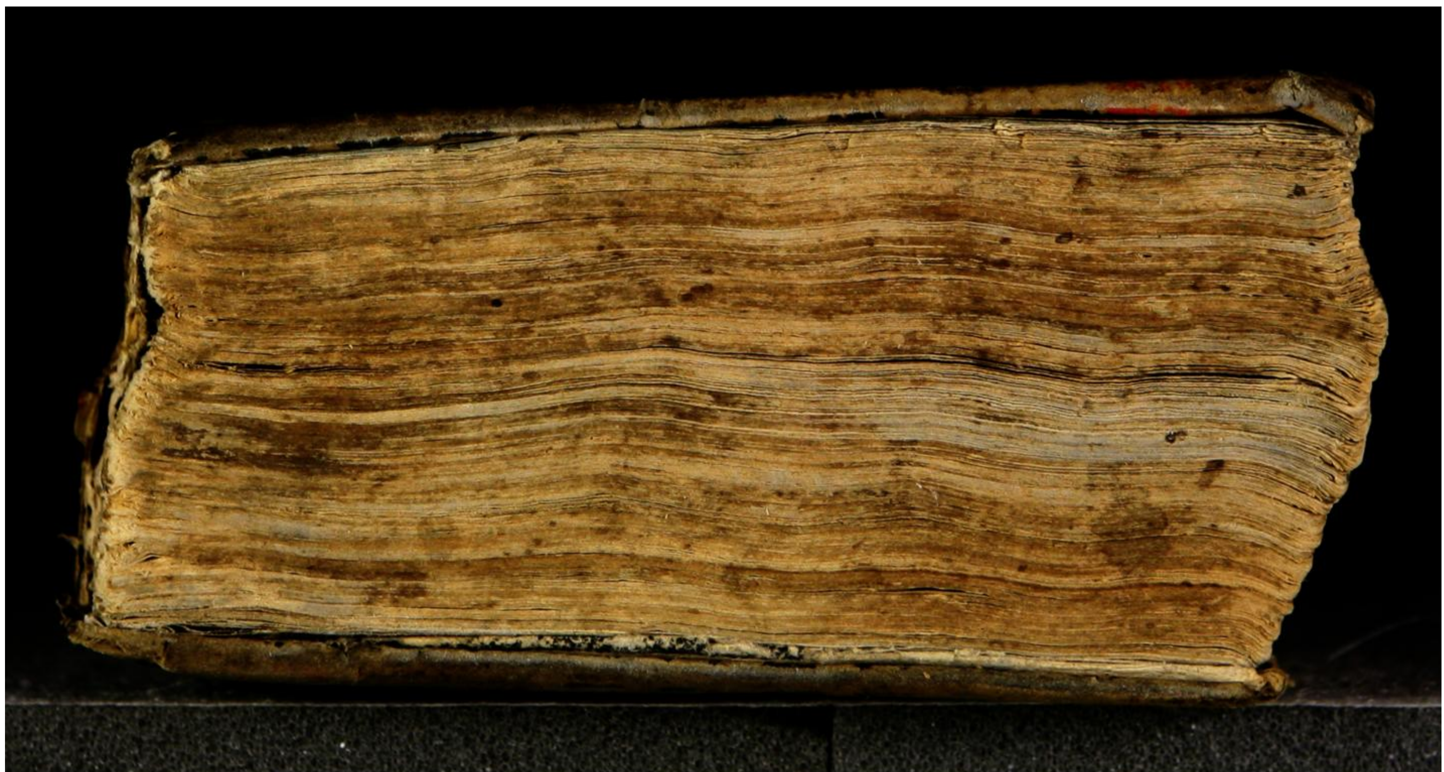
...cipius
...perat⁹
...sticia.
...abit. Cõ-
...tetus se. ab
...is. q̃s ope
...ler et non
...is. Orat
...ũ ...us me
...tibus peri
...Ant. v.

[illegible]
...is sanus fieri? Respõdit ei
lãguidus. Dñe. hominẽ non
habeo: ut cũ turbata fuerit
aqua. mittat me in piscinã.
Dũ venio em̃ ego: alius ãte
me descẽdit. Dicit ei ihs. Sur
ge. tolle grabatũ tuũ & ãbu
la. Et statim sanus factus ẽ
homo: & sustulit grabatũ ei
um. & ambulabat. Erat au...

287

DA

No 467.

BOX

Symbolum Georgii Morsiani

Dedecus et flam

stultus

Peder Jacobsön

Eyer denne bog med rette der for tör den ingen om hinde med mig forrette bogen hafr icket lyst hvo hinde stiel hand er en tyff

Petrus Jacobi

Stadius

P. N.

Ansgarius Severin Beltingensis
Anno 1652 die 14 janu.

Da Deus ut fiam sapiens, bonus atque beatus
Hoc nisi tu dederis nemo beatus erit

ENCHIRIDION THEOLOGICVM PRÆCIPVA VERÆ RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXPLICATA CONTINENS.

AVTORE NICOLAO HEMMINGIO.

ἡ βίβλος τῷ ἐντυγχάνοντι
ἀνάγνωθι, γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ
μή ποτε καταγνῷς.

VVITTEBERGAE.
EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.
ANNO M. D. LVII.

SER
ILLVST
DOMIN
NOMIN
VEGIÆ
RVM
HOLSA
DITME
VRGE
STE

quæ pe
dictu e
ἀταξία
comes
uersio

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO D. CHRISTIANO EIVS NOMINIS TERTIO DANIÆ, NORVEGIÆ, SLAVORVM ET GOTTORVM REGI, DVCI SLESVIGÆ, HOLSATIÆ STORMARIÆ ET DITMERSIÆ, COMITI OLDENVRGENSI ET DELMENHORSTENSI, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

DIVVS CHRYSOstomus tres societatis humanæ pestes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ perniciosissima sit, difficile dictu est. Nã ut ἀναρχίαν sequitur ἀταξία & confusio, ita Tyrannidis comes est legum turbatio & peruersio, maxima cum subditorum

* ij iniu-

iniuria coniuncta, nec dici facile poteſt, an inobedientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior nec ne.

Has peſtes magiſtratus, pietate, ſapientia, ac potentia preditus, de republica, cui præeſt ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges ſuæ reipublicę ſalutares ordinat, ſi quando nouis legibus opus eſſe uidebitur: potentia conſeruat & exequitur, nè eas potentiores, (ueluti maiores muſcæ Aranearum retia, quibus minores beſtiolæ inuoluuntur, perrumpunt) aut uiolentia excutiant, aut Sophiſtica peruertant, Nam, ut recte inquit Menander, βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος: Pietate, quæ cum tyran-

tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eiſdem anteit: unde fit, ut quemadmodum ſubditi legem ut iuſtiſſimam uitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuentes, eiuſdem pietate tanquam ſtimulo ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulchrum enim ſinguli putant mores ſui principis uita exprimere iuxta illud.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum rectè imperare nouit qui ſibijpſi & ſuis affectibus imperat, ſeq; totum componit ad normam iuſticiæ. Vnde recte monet Iuſtinus Martyr,

οἰακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τῷ μὴ καταψευδό-

* 3 μενον

μόριον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo ſit ut ta-
lis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν
iuſtiſſimè & ſit & dicatur.

Cum autem iſta de peſtibus humanæ ſocietatis apud Diuum Chryſoſtomum lego, cogito de præſenti huius reipublicæ Danicæ ſtatu, ac gratias æterno patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ago, quod te Sereniſſime Rex ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν imo patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate & omni uirtutum officio tuis ſubditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumque uiris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum uidetur) doctrina, religione, ſapientia, & rerum experien-

tia præſtantibus ornas, facis ut tuæ ditiones in pace floreant, quæ ſane florerent magis, niſi peccata noſtra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua eſt sereniſſime rex, ea induſtria, ea ſancta tua cura & ſolicitudo, ut non poſſit non florentiſſima eſſe reſpublica te gubernante, ſub cuius prudenti ac pio regimine tanquam ſub alis, cum ab externis hoſtibus qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur; tum ab hæreticis qui animabus noſtris ac æternis bonis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolum læti experiuntur toti T. R. M. Subditi, uerũ etiã penè terra

rum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes quanta sit tua pietas, quàm sancta legum cura, quantus erga subditos amor, quanta denique omnium Regiarum uirtutum longè suauissima harmonia, ac iucundissimus concentus in tota tua uita, ueluti personet. Sed quid hic commemorare pergo? cuius oratio tuis uirtutibus uel numerandis satis esse nequeat, tantum abest ut eas quo id deceat modo deprædicare possim.

Hoc summum plurimarum ac heroicarum uirtutum decus serenissime Rex me superioribus annis permouit, ut libellum, cui de Methodis titulum feci, sub auspicijs tui nominis in lucem ederem

rem, quem oblatum ſereno uultu et amanter, quòd unicè à me quęſitum erat, ſuſcepiſti, Neq; enim erat alius cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi ſereniſſime Rex qui perindè atq; ἤπιος πατὴρ huius T. R. Academiæ profeſſores in quorum numero & ego unus ſum, complecteris, liberaliq; ſtipendio alis, in hunc profectò finem, ut ſucceſſoribus tuis Eccleſiam & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hiſce rationibus & hoc tempore editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis motus, exiſtimaui auſpicato fieri, Si tibi Sereniſſime Rex, omnium literatorum hominum communi

 Mecœ-

Mecœnati hoc ipſum Enchiridi-
on dedicarem, in quo hoc ſum ſe-
cutus conſiliũ, ut præcipua Chri-
ſtianæ religionis capita cum defi-
nitionibus, diuiſionibus & axio-
matis ſiue ſententijs quibuſdam
colligerem, ac iuuentuti propone-
rem, quo his inſtructa iuuenttus
cum maiori fructu abſoluta do-
ctiſſimorum hominum noſtri ſe-
culi ſcripta ac potiſſimum Clariſ-
ſimi uiri mei Præceptoris Philip-
pi Melanthonis optime non ſo-
lũ de me, ſed etiam de tota Chri-
ſtiana Eccleſia meriti locos Theo
logicos & alia ſcripta eiuſdem le-
gat, ex quibus (quod ingenuè fa-
teor) pleraq; quæ in hunc libel-
lum congeſſi, deprompta ſunt.

Porro de editione nunquam
cogi-

ratio nostri editionis huius libri

causa impulsiva editionis

cogitaſſem, niſi me & amicorum quorundam conſilium, quod non erat contemnendum, & ſtudioſorum multorum petitio crebra ad editionem inuitaſſet. Conqueſti enim ſunt ſcripta exemplaria, quę erant in manibus multorum paſſim per regnum, adeo à ſe inuicem, (quemadmodum fieri conſueuit in libris qui ſæpius à feſtinantibus tranſcribuntur) diſcrepare ut uix in una pagella concordare inueniantur.

Quapropter Sereniſſime rex precor ut T.R.M. ſolita Philanthropia & clementia hunc tui ſubditi laborem qualemcunqȝ ſuſcipere & boni conſulere uelit, ac ſimul meminerit uerè regium eſſe res à ſubditis oblatas non tam ex pon-

dere

dere quàm ex offerentium affe- ctu æſtimare. Vale fœlix & be- atus anima & corpore Rex ſere- niſſime, unà cum sereniſſima Re- gina noſtra, D. Friderico Electo, Principe uerè Heroico iuriſq; & æquitatis amantiſſimo Domino Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarum fautore. D. Io- hanne Duce, rebus magnis geren dis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica atq; adeo cum omni- bus ſubditis, regnis & prouincijs, Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti ſuo ſancto Spiritu T. R. M. perpetuo adſit Amen. Haff- niæ. Cal: Octob: Anno Domini 1557.

Sereniſs: R. T. M.
deditiſs:
Nicolaus Hemmingius.

AD LECTOREM.

CLIMATA iam florent septem subiecta trioni,
Quando ibi præcipue lux tua Christe micet.
Quippe adamas ut se geminã conuertit ad ursã,
Sic sacra paulatim uox aquilona petit.
Hanc simul obsequio comitatur turba decoro
Pieridum, Aonio uertice culta prius.
Sol propius terram summo quoq; uisit ab axe,
Semotisq; pijs ultro minister adest.
Hinc neq; triste gelu borealibus amplius artus
Vexat, nec mentem pristina barbaries.
Danica Metropolis thesaurũ en Hafnia profert
Hemmingi docta sedulitate datum.
Is siquidem pulchra methodo Dialecticus autor,
Ætherea inclusit dogmata Christigenûm.
Sic simul & musis, & Christi nomine dignum,
Deinde etiam pueris utile uenit opus.
Ducet enim certos ut pensile Thesea filum:
Suscipiat gratus commoda quisq; sua.

Iohannis Sascerides
Vuermenusanus.

EPIGRAMMA
ALIVD.

QVē iuuat æterni flores depascere uerbi,
Et colere haud ficta relligione Deum.
Qua doceat μεθόδῳ, uel qua pia dogmata di=
Certus quo superûm tramite tēpla petat(scat,
Abdita scripturæ cupiens euoluere claustra
τὸν τε λόγον θεῖον qui uolet ὀρθοτομεῖν,
Consulat Hemmingi, doctißima scripta diserti,
Cuius erit nullo laus peritura die.
Informat tremulos ad Mystica flumina gressus,
Dædalei Clarus dotibus ingenij.
Atq; iuuentuti pulchro κεφαλαῖα ministrat
Ordine, quæ ueræ relligionis, erunt.
Per quæ diuinum capit incrementa Tonantis
Verbum, quod sanctis protulit ipse λόγος.
Et manet ad seros Ecclesia uera nepotes
Nec sit Sulphureo præda futura Duci.
Hæc dulci patriæ doctus monumenta reliquit
Hemmingus, Danis fama decusq; uiris.
Vnde puer, iuuenes, et habet ueneranda senectus
Arces quo poßit scandere olimpiacas.
Age igitur uigili, cui cordi est cura salutis,
Hoc ἐγχειρίδιον uolue reuolue manu.

Iuarus Bartholinus.

ΥΠΌΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAulus Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, vt attendat lectioni, exhortationi & doctrinæ, Et paulo poſt, attende tibi ipſi, & doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & te ipſum ſaluum facies, & eos qui te audierint.

Hæc Pauli exhortatio ad nos quoq; pertinet, quæ duo continet, primum quale nam ſit officium Doctoris. Deinde quis fructus ſequatur piè præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus vt poſterius ad maiorem vigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborum magnitudine aut difficultate fracti, uelut inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga vertamus hoſti, cuius hoc vnicum ſtudium eſt, vt docentes & diſcentes, vel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole, uel opinionibus phanaticis imbuat, ne de fontibus ſaluatoris ſalutarem aquam hauriamus. Quare noſtrum erit officium fortiter aduerſario

resistere, ne Ecclesiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus utitur, technis. Hoc autem officio ritè tum fungi videbimur, cùm iuxta consilium Apostoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quo Ecclesia Christi nobiscum, qui eius pars sumus, ad salutem erudiatur.

propositio. prolegomenum.

Verùm quia iuuentus consecrata sacratissimæ Theologiæ studio, opus habet, vt de vera studendi Theologiæ ratione admoneatur, volo paucis meum consilium, quod etiam secutus sum & sequor, exponere. Nisi enim me valde fallet opinio, multo citius liberalem in Theologia doctrinam consequetur, qui meis monitis auscultauerit, quàm qui sine certa ratione omnium Theologorum volumina peruoluerit. Vt enim in cæteris disciplinis methodica docendi ac discendi ratione opus est, ita in omnium disciplinarum regina, quam Theologiam appellamus, certam docendi & discendi rationem necessariam esse statuendum est. Porrò ut consilium meum clarius aperiam, omnium

ab experientia

collatio

primum

primum pium pectus ad lectionem ſcripturæ adferendum iudico.

Deinde liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri poteſt) doctrinam requiro. Nam iſtis veluti exoticis ſpolijs tabernaculum Dei non parum ornatur. Sic instructo pio huius ſacratiſsimæ militiæ tyroni conſilium meum impertio, quod vt melius intelligatur, in quinque partes diſtribuo, quarum prima eſt de principijs, quæ Theologus futurus adferat ad Theologiæ ſtudium.

Secunda eſt de Diuiſione ſcripturæ, & ijs quæ in ſingulis partibus peculiariter obſeruanda ſunt. Tertia eſt de recta interpretandi ea, quæ obſcura videntur, ratione. Quarta eſt de modo utendi ſcripturæ teſtimonijs ſine errore. Quinta & poſtrema continebit methodum conciliationis locorum, qui in ſpeciem antilogias efficere videntur.

Has quinque conſilij mei partes, eo quo propoſitæ ſunt ordine, quàm poſſum breuiſsime exponam. Prima itaque

pars est de principijs, quæ Theologus futurus adferre debeat ad theologiæ studium. Quicunq; itaq; cupit spiritus sancti discipulus esse, & cum fructu commodoq; in schola Christi versari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet. Horum primum est, quòd certo certius statuere debeat, vnum esse verum & æternum Deum, ac Ethnicam πολυθεΐαν execretur, cum Manichæorum deorum iugo.

Secundum, quod hic uerus Deus dederit mundo certum verbum, suæ voluntatis infallibile testimonium.

Tertium, quod hoc verbum contineatur in Mose Propheticis & Apostolicis scriptis.

Quartum, quod vt quicquid est præter hoc verbum, nequaquam iudicabitur ad salutem necessarium, ita quicquid cũ verbo hoc pugnat, à quocunq; tandem authore proficiscatur, anathematis loco habendum sit. Horum principiorum maximus sane vsus est.

Pri-

Primum enim monet, vt renunciata græcorum πολυθεία ad ipsum Deum omnium bonorum fontem perennem respiciamus, eum agnoscamus qualem se nobis verbo & testimonio patefecit, eiq; veris cultibus placere studeamus, firma fiducia in eum recumbentes.

Secundum, reget nostros affectus & actiones, ne cum Ethnicis & Turcis à vera colendi Deum ratione aberremus.

Tertium, muniet nos contra Diaboli insidias, qui in locum verbi Dei uel humana somnia, uel reuelationes phanaticas hominibus quo eos à Deo auertat, obtrudere conatur, qua sanè fraude perpetuo utitur.

Quartum, securos nos faciet, ut intrepidè damnare audeamus omnium diabolorum & hominum commenta, quantumuis speciosa fuerint, quando non habent facem cœlestem ac uerbi Dei regulam infallibilem præeuntem. Breuiter hæc quatuor principia recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent à cisternis sordidis, regent men-

tem, linguam, actiones, ne aſtutia Sathanæ, quod olim gnoſticis & alijs, hodie Anabaptiſtis, & Seruetianis, alijsq; hæreticis accidit, in errores abducamur. Atq; hæc de prima mei conſilij parte dicta ſint.

Secunda pars eſt de diuiſione ſcripturæ, deq; ijs quæ peculiariter in ſingulis partibus obſeruanda ſunt. Librorum diuiſionem omittam, quę in principijs bibliorum tradi ſolet, unde eam petat & ediſcat Theologiæ ſtudioſus. Sed totius ſcripturæ diuiſionem proponam, quæ commodè poteſt diuidi trifariam, nempè in hiſtoriam, doctrinam rerum, & doctrinam ſignorum, in quarum ſingulis quid pręcipuè ſpectandum ſit, ſcire tyronem Theologiæ perutile eſt.

In Hiſtoria igitur ſex ſunt obſeruanda. Primum ſeries annorum, cuius obſeruatio ad intelligendam ſcripturam plurimum conducit. Secundum, propagatio doctrinæ. Tertium, miraculorum uarietas, quibus ueritas do-

ctrinæ

ctrinæ probatur. Quartum, externa Eccleſiæ forma & crux. Quintum, miranda Eccleſiæ liberatio in uarijs periculis. Sextum, exempla prouidentiæ Dei, promiſsionum, comminationum, lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſsionis, aliarumq; uirtutum.

Hæc exempla obſeruata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Eccleſiæ ſtatum accommodabit prudens Doctor, ut inde doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes petantur, cum ad fidem piorum uitamq; confirmandam, tum ad metum & terrorem impijs incutiendum.

In doctrina rerum quatuor potiſſimum ſpectanda, quorum primum eſt obſeruatio præcipuorum capitum doctrinæ Eccleſiæ, quæ tametſi duo ſunt inter illa maxima Lex & Euangelium, plura tamen ſunt, quæ illis ſubſeruiunt. Cuiuſmodi ſunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philip-

pus in suis locis enumerat, quorum tres ordines facit.

Locos enim primi ordinis πνευματικὰς, Secundi πολιτικὰς, Tertij παραδόσεις uocat. Possunt & distingui in quatuor ordines, quorum primus esse potest, de spirituali Christi regno. Secundus de generali uiuendi regula. Tertius de Ecclesia & eius gubernatione. Quartus de rebus politicis & Oeconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci subijciuntur, quos, quoniam à græcis κεφάλαια dicuntur, ego capita uoco, de quibus suo loco plura. Vbi iam theologiæ tyro capita præcipua doctrinæ Ecclesiæ recitare nouit, debet secundo loco singulorum claras definitiones ex scriptura extructas ediscere. Qui enim rei alicuius definitionem rectè nouit, is ad omnem disputationem & orationem de ea re fundamenta iecit.

Tertio diuisiones capitum ac rerum multiplicium obseruentur ac discantur, in quibus uidendum, an scripturæ testimonijs, & non ingeniosis astu

torum

torum hominum technis nitantur. Diuiſiones enim eruditæ, rei naturã quaſi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia diſtinguunt, ſæpe Sophiſticarum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum Theologum ſummopere neceſſarium eſt.

Quarto loco in doctrina rerum obſeruanda ſunt axiomata de ſingulis capitibus, ut ſententiæ Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, inter quas eas potiſsimum ſtudioſum theologiæ ediſcere uelim, ex quibus plurimæ Hypotheſes extrui poſſunt, hoc eſt, quæ pluribus rebus probandis ſeruiunt. Taliũ ſententiarum theſaurus ſiue diſputes ſiue ſcribas, ſiue concioneris, fructum uberrimum adfert. Hæc quatuor in Philoſophia etiam obſeruanda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſsimum mihi propoſui.

In doctrina ſignorum tria in genere obſeruanda. Primum, ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula uocamus, aut ſigna quę pacta ſeu fœdera ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia

 uocat,

uocat. Deinde ad quam doctrinæ partem pertineant. Tertio quibus data sint, & quam diu durare debeant. Quæ autem seorsim spectanda sint in signis, quæ Sacramenta uocamus, dicam in capite de Sacramentis.

Iam tertia pars sequitur, de recta interpretandi ratione, ea quæ obscura sunt. De qua re duo in uniuersum dicam, quorum prius sit de scopo & consilio scriptoris. Debet enim omnis interpretatio scopo seruire. Quare interpretatio cum scopo pugnans, fugienda ut erronea. Paulus Roma. 2. dicit: Non auditores, sed factores legis iustificari, quod torquent Papistæ contra scopum. Nam ibi Paulus illam Pharisaicam sententiam impugnat. Est enim huius syllogismi maior: Soli factores legis iustificantur lege, Sed nulli sunt tales, Proinde nulli iustificantur lege.

Posterius sit de examine loci obscuri, quod sanè hac methodo institui posse puto. Obscuritas omnis aut est in rebus

bus aut in uerbis, aut in utrisque simul. Si in rebus est obscuritas, quinque meo iudicio facienda sunt: primum peristasis examinanda est, unde sæpe obscuritas dicti lucem mutuatur. Vt Romanos 9: Sermonem abbreuiatum faciet dominus super terram, ibi peristasis conuincit, dictū prophetiæ intelligendum esse de paucitate seu reliquijs Iudæorum, qui erant habendi pro uero populo. Hinc regula Rabinorum seruanda: Qui non aduertit quod supra & infra in scripturis scribitur, is peruertit uerba Dei uiuentis.

Secundo sursum & deorsum spectandū, sursum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio, à qua si non aberras, etiamsi fortè in interpretatione erratum sit, minus periculosus est error. Deorsum uerò, hoc est, Caueas ne quid absurdi sequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio, ex qua aliquid absurdi sequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquam claram Dei ordinationem, absurdum in

Theolo-

Theologia habendum est. Hoc quoque præceptum obseruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus si aliquid falsi colligitur, repudiandæ sunt.

Tertio quærendus est alius scripturæ locus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cum obscuro. Hæc collatio utilissima & summè necessaria est ijs, qui sine errore uolunt uersari in sacro Dei uerbo.

Quarto, si hoc parum succedit, uideatur quas interpretationes recipere posit obscurus locus, & ea accommodanda, quæ congruit cum scopo & peristasi, siue illa sit propria siue figurata.

Quinto, Si his uijs non succedit, Ecclesiæ purioris testimonium consulendum, cui acquiescendum, nisi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua absurditas id impediat. Etsi autem inueniri possunt sententiæ quædam inextricabiles, tamen quæ sunt ad salutem prorsus necessaria, clarissimè & sine omni obscuritate proponuntur.

At

At ſi in uerbis eſt obſcuritas, ea aut eſt in uerbis ſingulis, aut compoſitis. Verborum ſingulorum obſcuritas aut eſt propter rerum penuriam, aut propter formæ rerum mutationem, aut propter uocis multiplex ſignificatum. Si uel propter rerum penuriam, uel propter formæ rerum mutationem, aliqua obſcuritas obijcitur, antiquitates & Hiſtoriæ, rerum deſcriptiones continentes, conſulendæ ſunt, ad quam rem mirificè conducit hiſtoria Ioſephi. Si propter uocis alicuius multiplex ſignificatum, ambiguitas oritur, duo facito: Primum inſtitue collationem cum alijs dictis non ambiguis, Deinde uocis periſtaſin contemplare, ut in Paulo & Iacobo iuſtificandi uerbum diuerſimodè accipiendum monet collatio & periſtaſis, quas confirmat fidei immota regula. Quod ſi in uerbis compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, grammatica eius linguæ, unde dictum translatum eſt, adhibenda eſt in conſilium.

Deinde

Deinde uidendum, an ſit propriè an figuratè dictum. Nam ſi dictum propriè acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictum quadrare periſtaſi & ſcopo poſsit, ſeruata ſemper analogia fidei. Porro generale præceptum ſit antitheſeon collatio, cuius unum membrum clarius, id quod obſcurius uidebatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum. Hîc quid per Moſen ſit intelligendum, patet ex oppoſitis uocibus. Opponitur enim Moſes gratiæ & ueritati, Gratia fauor Dei eſt, ueritas exhibita res promiſsa dicitur. Moſis igitur nomine maledictio & umbræ legis intelliguntur. Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia, Hîc clarius eſt, quid gratiæ uocabulo intelligendum ſit, quàm legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem & remiſsionem peccatorum. Lex igitur iram Dei & maledictionem ſignificabit, Rom. 8. Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnat? Hîc Apoſtolus iuſtificationem opponit con-

demna-

demnationi, Sed clarius eſt, & extra controuerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq; pronunciare.

Hactenus de interpretandi ratione. Sequitur quarta pars, de modo utendi diuinis teſtimonijs ſine errore, de qua re hæc habeo. Neceſſarium eſt ijs, qui ſcripturarum teſtimonijs aptè uti uolent, ut tria diligenter perpendant. Primùm obſeruent periſtaſin, hoc eſt, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occaſione, quem in finem. Deinde obſeruetur, quæ ſit argumenti & quæſtionis natura, ſit nè hiſtoria, aut doctrina, aut ſignum. Nam ad hæc tria, ſupra dixi uniuerſam ſcripturam referri. Tertio conſideretur, quàm latè quidq; pateat. Si hiſtoria eſt ſiue exemplum, conſiderandum eſt quid conueniat, aut diſconueniat, cum ijs rebus, quibus uolumus ea accommodare,

re. Nam quæ à similibus & comparatis argumenta petuntur, à comparatorum similitudine & congruentia uim omnem suam mutuantur. Si doctrina est, despiciendum erit, generalis ne sit an specialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad singulos qui unius populi censentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam restringi debeat. Eadem de signis obseruanda sunt.

Præter hæc obseruandum ex imitatione Pauli, quod ut uniuersalia dicta accommodanda sunt ad hypotheses & indiuidua, ita particularia dicta ad uniuersalia reuocari debeant. Mirum quoq; in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo sensibus in exemplis demonstratur, unde mens concipit multo certiorem rei noticiam. Iusticia est ex fide, dictum est. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, Est exemplum, Vtrunq; coniunctum apertius docet, iusticiam

esse

esse acceptationē, qua iusticia imputatur credenti. His si iam tertium locum addideris, qui est Roman. 5. Sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, nempè Christi, iusti constituentur multi, materiā habebis definitionis iusticię Christianę. Ex his enim quatuor uoces collige, iusticiam, obedientiam Christi, imputationem, fidem, undè iam plena definitio iusticię Christianæ colligitur, hoc modo: Iusticia Christiana est obedientia Christi, imputata credenti.

Extremum, quod superius proposui, fuit de ratione conciliandi locos inter sese in speciem repugnantes, nulli enim loci scripturæ inter sese re ipsa pugnare possunt, cum omnes habeant fundamentum ueritatem Dei. Quarè antinomia sententiarum scripturæ nostro respectu intelligenda est, qui sæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi possit facilior, ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum ex dialectica desumptum proponam, ac nostro instituto accommodabo.

dabo. Est autem ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum nullum aliud, quàm quod Dialectici tradunt, de legibus iustæ contradictionis. Nimirum ut in omni contradictione seruentur hæ octo conditiones. 1. Vt sit eadem utrinque uocum significatio. 2. Vt sint eadem subiecta. 3. Vt sint eadem obiecta. 4. Vt sint eædem causæ. 5. Vt sit eadem relatio. 6. Vt sit eadem comparatio. 7. Vt sit idem modus, seu ut dicantur ὡσαύτως. 8. Vt sit idem tempus ex utraque parte. Vbi autem harum legum uel minima uiolatur, antilogia nulla relinquitur. Etsi autem hæc admonitio admodum attentis sufficere uidetur, tamen sigillatim de singulis his legibus copiosius dicam, quo commune ueritatis inquirendæ instrumentum instituto nostro accommodetur facilius.

Prima lex est, ut eadem sit significatio utriusque partis contradictionis, alioqui minime erit contradictio. Hæc lex in has subiectas partes diuiditur, ut spectetur, an eadem sit significatio dictionis, phraseos, locutionis, (quæ aliâs

propria seruatur, aliâs figuratur) sententiæ & dicti & modi significandi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nunc exemplis conabor illustrare. Paulus dicit: Homo iustificatur sine operibus legis. Iacobus scribit: Homo non iustificatur sine operibus. Hîc antilogia tollitur, cum ostenditur non esse eadem significatio dictionis, Iustificandi uerbi utrobiq;. Paulo enim significat iustificari, absolui à reatu, Iacobo uero declarari iustum. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, Qui uero crediderit, saluabitur. Hîc phrasis soluit argumentum, nam phrasi Ebraica caro & sanguis significant naturæ deprauationem, & quæ cum illa coniuncta sunt. Oraturus intra in conclaue tuũ, clauso post te ostio: Domus mea domus orationis uocabitur. Dictum Christi prius uidetur uelle, ut in angulis & nõ in publico cœtu oremus, posterius locum communem precibus destinatum Templum monstrat. Sed non hic utrobiq; est eadem locutionis significatio. Prior enim locutio Meta-

lepſi figuratur , poſterior propria eſt. Nam per ingreſſum in conclaue & clauſum oſtium tanquam Symbolo quodam hypocriſin excludendam ab orationibus monet, quæ cum excluſa eſt, nullus non locus orationi aptus erit. Si oculus te offenderit, effodito eum. Sed ad Col. læſio corporis prohibetur. Verum in priore loco non dictum, ſed ſententia retinenda eſt, quæ eſt abijcere quicquid nobis precioſum eſt, ſi nos à Chriſto abducat, poſterioris dictum cum ſententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manaſſem peccatorem exaudiuit. Hic diuerſus modus ſignificandi ſoluit antinomian. Alio enim modo ſunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, ac uiuunt ſine pœnitentia, alio modo, qui iam emergunt à peccatis, agunt pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterum approbare uitam. Hos exaudit Deus iuxta ſuas promiſsiones, illos uero non.

Secunda lex contradictionis eſt, ut utrobiq; ſint eadem ſubiecta, quædam

dam enim renatis rectè tribuuntur, uel adimuntur, quæ haud ita non renatis tribui uel non tribui possunt. Rursus quædam magistratui conueniunt, quæ non sine scelere subditis tribui possunt. Contingit interdum, ut quæ antitypo propriè competunt, typo nequaquam conueniant. Qui dederit haustum aquæ discipulo, nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Hic merces promittitur liberali erga ministros Euangelij. Sed dictum tantum accommodari debet renatis. Lucæ 6. Estote misericordes. Deut. 19. Ne misereberis &c. Illud omnibus in genere, hoc soli magistratui dicitur, ut qui legem Dei & suæ politiæ in puniendis contumacibus sequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Christi. Sed res hæc soli antitypo Christo congruit. Hæc obseruatio multas antilogias dirimit.

Tertia lex contradictionis esse debet, ut utrobique sint eadem obiecta, nam hæc si diuersa sint, nulla erit contradictio. In præceptis meis ambulate.

 Lex

Lex non est iusto posita. Prior sententia legem omnibus positam monet. Posterior iusto non esse positam clare enunciat. Sed obiecti uarietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex posita, quo ad obedientiam, at iustis non ad pœnam est posita, id quod Pauli dictum uult.

Quarta lex est, ut utriusq; partis in contradictione sint eædem causæ, quod potissimum ad efficientes & finales refero. Causæ enim qualitatem factorum mirabiliter uariant. Christus dicit: Ego dico uobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum uetat, ne ob quamlibet causam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad saniorem mentem. Posterius requirit cultum & religionem iurisiurandi in causa necessaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen DEI, non per Idola aut alias res, quæ non sunt Deus.

Quinta lex, ut utrobiq; sit eadem relatio.

relatio. Nam si monstrari potest relationis diuersitas, sublata est antinomia. Paulus dicit: Si seruus uocaris, non sit tibi cura. Idem alibi: Nolite fieri serui hominum. Sed hîc non est relatio eadem. Nam in priori dicto iubemur dominis nostris carnalibus parere, corporali obedientia. In posteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra uerbum Dei proponentibus, obtemperemus.

Sexta lex est, ut in contradictionibus sit eadem comparatio. Verùm hoc loco quintuplex comparatio est obseruanda. I. Prima erit locorum, qui inter sese dissidere uidentur, comparatio cùm suo contextu, argumento & scopo, unde sæpe peristasis solutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iustificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iustificatur. Prior sententia, collata cum suo scopo & contextu, uult ostendere, ideo neminem iustum esse, quia nemo legem facit, id quod posterior sententia apertè pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum

in speciem pugnantium cum cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus neminem tentat, pugnare in speciem uidentur. Sed quærantur loci utriq; cognati. Exodi 20. occurrit unus cognatus priori: Nolite timere. Vt enim tentaret uos Deus uenit, & ut terror illius esset in uobis, & non pereatis. Matthei 4. occurrit locus posteriori cognatus, ubi Diabolus Christum tentans inquit: Si postratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hìc aperte conspicitur, quòd sit quoddam tentationis genus, cuius finis est timor Dei, & salus tentati, quod DEO tribuitur, Et rursus quoddam, cuius finis est, à Deo abducere, & ut abductus DIABOLO sit subiectus, & hoc genus tentandi diabolo tribuitur. Hinc iam soluitur antinomia. Deus tentauit Abraham, ut eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem neminem tentat, ut à se deficiat, & ruat in Idolatriam. Breuiter, tenta-

tio

tio Dei eſt probationis, Sathanæ uerò eſt ſeductionis. 1. Cor. 12: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem uerò ſpiritus. Item: Hæc omnia operatur unus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis, prout uult. Rom. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, uobis aliquod donum ſpirituale. Hi duo loci, qui uidentur pugnare, conferantur cum tertio, qui eſt 1. Cor. 3: Quis igitur Apollo, quis Paulus, niſi miniſtri, per quos credidiſtis? Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. Item: Dei ſumus συνεργοί. Hic locus antilogiam ſoluendam ex cauſis docet: Spiritus ut autor, Apoſtolus ut miniſter & organum, confert ſpiritualia dona. Ita ſolus ſpiritus dat, ſed per media diuinitus ordinata. III. Tertia comparatio eſt, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, ſe irreprehenſibilem in lege uixiſſe. Rurſus conqueritur, ſe nihil boni poſſe agere. Vtrunque rectè dictum eſt, ſed diuerſa comparatione. Reſpectu enim hominum erat irreprehenſi-

bilis, Ac coram tribunali Dei agnouit uiciosæ carnis sordes. IIII. Quarta comparatio est tantùm ex altera parte locorum dissidentium, cum altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Christus, uenit ad me, nec odit patrem suum, non potest esse meus discipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparatè intelligendum est, nimirum quòd tum demũ relinquendi sint parentes, ubi te à CHRisto & pietate auocare conantur. Posterius uerò dictum simpliciter sine comparatione intelligendũ, ut parentes iuxta legem Dei ames, eisq; exhibeas honorem debitũ. V. Quinta comparatio est legum, de qua has regulas tenere utile est. Prima: Lex inferior cedit superiori. Secunda: Lex tantũ eos obligat, quib. est lata. Tertia: Lex specialis derogat generali. Quarta: Lex personalis obligat tantum in genere facti.

Septima lex, Vt in contradictionis partibus sit idem modus, & rei significatæ, & dicentis. Si enim non fuerit

idem

idem modus, nulla est pugna. Qui diligit non peccat. Nemo est, qui non peccet. Hîc diuersus rei significatæ modus est. Alius modus peccati est domiti, alius regnantis, seu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis est uarius, nam alius est modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrantis, alius imitantis alterius gestus. Sed hæc paucis declaranda sunt. In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Hoc dictum arripuerunt quidam nostro seculo, & inde neminem saluari posse, nisi qui manuum labore & seruili uictum quæreret. Ex quo factum est, quòd quidam relictis literis, agris cœperint dare operam, & rem rusticam exercere. Sed ex eo decepti sunt, quòd præcipientis modo hæc dicta, & non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in ueritate, in iudicio & iusticia. Oseæ 4. legitur: Neq; iuraueritis, uiuit Dominus. Hîc nulla pugna est, ubi monstratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oseæ

uero

uerò comminantis pronunciatum esse. Ieremias promittit ex ore Domini, quod uerus Israel sit ueri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ est pars ueri cultus Dei, declarat. Oseas uerò minatur, quòd populus rebellis sit in idolatriam lapsurus, quod inde insinuat, quòd non sint iuraturi: VIVIT DOMINVS, sed iurat: BAAL ASTROTH, &c. Modus igitur ista Prophetarum dicta conciliat. Paulus dicit: Nemo uos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei festi. Rursus: Ne attingas, ne gustes &c. Sed prius dictum est per modum præcipientis. Posterius per modum alterius uerba imitantis per Mimesin.

Octaua lex & ultima contradictionis restat, quæ monet uidendum, an sit idem Tempus. Hæc enim lex multas controuersias diluit, unde illud: Discerne tempora, & concordabis scripturas. Alia enim Veteribus, alia nobis conuenient. Rursus alia præsenti uitæ, alia futuræ. Hæc si confundis, magnæ sequentur tenebræ in doctrina

Ecclesiæ.

Eccleſiæ. In Geneſi dicitur: Maſculus cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo. Paulus autem dicit: Si circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Antilogiam ſoluit Tempus. Circumciſio enim habebat ſuum tempus, uſq; ad Chriſtum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum eſt. Sed poſterius dictum ad tempus reuelati Chriſti pertinet, quo Sacramenta ueteris legis ſunt abolita.

Hæc de organo diacritico tenere tyrones Theologiæ apprime neceſſarium puto, nec dubito Antilogias diſſolui poſſe hoc inſtrumento, modò docte adhibeatur. Verùm huc addam generale præceptum, perpetuò huic organo adiungendum: Quoties offeruntur pugnantia in ſpeciem dicta, diligenter uidendum, quodnam iſtorum cum uniuerſa ſcriptura & probatis exemplis conſentiat, quodq; diſſentiat. Deinde adhibito Diacritico organo, facile ex textu & circumſtantiarum collatione deprehenditur, quemadmodum

dum lex legitimæ contradictionis ſit uiolata. Hactenus de modo Theologiæ ſtudendi dixi. Iam reſtat, ut de meo hoc opuſculo nonnihil dicam.

Prodeſt tyronibus Theologiæ, præcipua ueræ religionis capita habere, breuiter & nudè explicata, ac ueluti in certas claſſes diſtincta, ut poſtea prolixiora ſcripta, quæ continent iuſtas de ſingulis capitibus diſputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cœteris diſciplinis utile eſt in principio, ſemotis diſputationum labyrinthis, ueras opiniones diſcentibus proponere, quibus perceptis, prolixiores diſputationes tempeſtiuè ac utiliter proponi poſſunt: Ita in ſacratiſsima Theologia commodum eſt, incipientibus nudè ac breuiter ueras ſententias proponere, quas ubi diſcentes imbiberint, abſolutiora ſcripta & diſputationes non ſunt negligendæ. Quapropter conſtitui præcipua ueræ religionis capita colligere, ac breues ſingulorum capitum explicationes addere, amotis diſputa-

ſputationibus, in quarum locum pro=
nunciata ſcripturæ magis inſignia de
ſingulis locis ſubſtituam.

Cœterum quia duo potiſsimùm
nobis ex ſcripturis petenda ſunt, quo=
rum prius eſt, rectè ſentire, poſterius
rectè agere (quibus τὰ προτρεπτικὰ ſer=
uiunt) ita inſtituam tractationem, ut ad
γνῶσιν & πρᾶξιν omnia referri uidean=
tur. Idq; eo conſilio, ut his cognitis
tyrones Theologiæ, ad ſacroſanctum
illud opus PHILIPPI MELAN=
THONIS, uiri optimè de Ec=
cleſia Chriſti meriti, legendum acce=
dant inſtructiores. Nam hic uir θεο=
σεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, non ſolùm
tractandi ordine perſpicuus, & in
diſputando contra ueræ religionis
hoſtes ſincerus & acutus eſt, Verum=
etiam more Prophetico & Apoſtoli=
co, ſubinde ex doctrinæ partibus ex=
truit monitiones, reprehenſiones, mi=
nas, conſolationes, ut hoc pacto doctri=
nam lectori accommodet, Ex q̃ accidit,
ꝙ ſacroſanctum illud opus excreuerit
in iuſtum

iustum uolumen, quod opus tum demum maximo & inæstimabili fructu, amantibus ueræ religionis proponi potest, ubi primùm capita ipsa religionis, breuiter nudeq; explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi studiosos adolescentes, ut quemadmodum in aliis disciplinis certo ordine à facilioribus ad ea quæ magis ardua sunt progrediuntur, sic quoq; in hoc sanctissimo Theologiæ studio, primùm planas & perspicuas sententias discant, deinde ad altiora conscendant. Ita futurum est, ut si spiritum Christi doctorem implorauerint, fœliciter in hoc studio uersentur.

Iam de libri nostri partitione nonnihil adiiciendum est. Ipsum Deum, sacræ scripturæ unicum authorem, uniuersam religionis doctrinam, quam ipse mundo reuelauit ac manifestauit, in quatuor ordines digessisse manifestum est. Quorũ primus ad fœdus gratiæ seu promissionem & regnum Christi spirituale pertinet. Secundus communem formandæ uitæ regulam præ-

scribit.

ſcribit. Tertius regimen Eccleſiaſticum continet. Quartus politicam uitam ac œconomicam inſtruit. Horum primus Promiſsionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intrà ſe promiſsio ſeu Euangelium & Lex opponuntur, Alioqui Legis uocabulum hæc omnia continet. Nam ubi Latini interpretes, Legis, & Græci τοῦ νόμου uocem uſurpant, Ebræi THORA habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura aliàs.

Quanquam autem reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſariò retinenda eſt. Nam primùm tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & uita dominantur. Deinde opus eſt generali uiuendi regula ſecundum uoluntatem Dei, quæ regula in decalogo continetur. Tertio loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis conſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium

C Chriſti,

Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſocietate uiuendum eſt. Poſtremò quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur, opus habet, ut rectè de politico & œconomico ſtatu ex uerbo Domini erudiatur, ne uel contemnat has Dei ordinationes, uel abutatur in Dei contumeliam.

Deinde & hanc diſtinctionem cùm ipſa diuini cultus ratio, tùm finis hominis, efflagitare uidentur. Cultus enim Dei & finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum uera obedientia referuntur. Verum quoniam Deus coli nequit, ab ijs, qui ſunt extra filium, neceſſaria eſt primum doctrina, per quam membra filij Dei conſtituimur, & regno Chriſtì ſpirituali inauguramur. Deinde quia cultus Deo præſtandus eſt, & edendus fructus pœnitentiæ, non ſolum cum omnibus pijs in genere, uerumetiam in externo cœtu Eccleſiæ, & politica ſocietate, in quibus uiuimus, neceſſe eſt pro hac diuerſitate ſtatuũ religio-

ligionis nostræ capita distinguere, præsertim cum ipsum Deum distinctionis authorem habeamus, & cultus diuini ratio finisque hominis eandem suo suffragio approbare uidentur.

Sit ergo prima classis eorum capitum, quæ necessario ad promissionis doctrinam pertinent.

Secunda, doctrinam uitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

Tertia, Ecclesiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

Quarta & postrema classis, politica & œconomica. Horum classium κεφαλαῖα, hoc est, capita subijciam, quo ueluti intra transennam totum hoc opus conspiciendum pio lectori proponamus.

CATALOGVS CAPItum communium primæ classis.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iusticia originalis.
6. Liberum arbitrium.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accusans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iustificatio.
14. Ordo reparationis.
15. Regnum Christi.

CATALOGVS CAPItum communium secundæ classis.

1. Doctrina uitæ communis filiorum Dei.
2. Legitima spiritualis cultus Dei & ratio.
3. Generalis doctrina bonorum operum.
4. Opera Charitatis.
5. Vocatio cuiusq;.
6. Votum.

7.Con-

7. Conſcientia.
8. Vetus homo & nouus homo.
9. Litera & Spiritus.

CATALOGVS CAPItum communium Tertiæ claſsis.

1. Prædeſtinatio. 2. Ecclesia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, ut de nomine IESV, regno & ſacerdotio Chriſti, de natiuitate, conceptione, paſsione, reſurrectione, deſcenſu ad inferos, aſſumptione in cœlum, de remiſsione peccatorum. De Eccleſia, de Iudicio, de Reſurrectione generali. Quare eorum locorum non feci diſtincta capita, quia hæc communi nempe Symbolo ſubijciuntur.

4. Oratio.
5. Doctrina Eccleſiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptiſmus.
8. Cœna Domini.
9. Teſtamentum.
10. Ordo Eccleſiaſticus.
11. Poteſtas Eccleſiaſtica.
12. Autoritas Eccleſiaſtica.
13. Satisfactio.
14. Libertas Chriſtiana.
15. Ceremoniæ.

16. Adiaphora. 18. Crux.
17. Scandalum.

CATALOGVS CAPI- tum communium Quar- tæ claſsis.

1. Magiſtratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, ubi & de Vſura. (si tractatur.)
7. Dominium & ſeruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vſus diuitiarum.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Chriſtiana.

EX-

EXPLICATIO CAPITUM PRIMAE CLASSIS.

CAPUT PRIMUM.

DEUS.

VPLEX DE DEO hominum institutio à regio Propheta Dauide nobis commendatur, Psalm. 19. Vniuersalis una, altera peculiaris. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum Dei propria existit. Vtraque unde petenda sit, explicandum est.

De uniuersali itaque cognitione Dei disputat Paulus ad Rom. 1. ubi sic inquit: Reuelatur enim ira Dei è cœlo, super omnem impietatem, & iniusticiam hominum, ueritatem Dei iniustè detinentium. Quia quod cognoscitur de Deo, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Siquidem inuisibilia ipsius ex creatione mundi operibus intellecta conspiciun-

tur, æternaq; eius potentia & diuinitas, in hoc ut sint excusabiles.

His uerbis Paulus testatur, creaturam Dei esse ueluti scholam quandam uniuersalem, in qua in Dei noticia erudimur. Est enim tota creatura non solùm testimonium de Deo, quòd sit, uerum etiam speculum quoddam, in quo se quodammodo contemplandum nobis proponit. Aeternitas enim ex eo liquet, quòd omnis creaturæ sit conditor. Potentia cognoscitur ex eo, quod tantam molem à se conditam, in sua manu teneat, faciatq; ut omnia in se consistant. Sapientia peruidetur ex ordine & dispositione rerum. Bonitas relucet in conseruatione & usu rerum. Iusticia in administratione, qua sontes quidem punit, innocentes uero uindicat. Misericordia inde cognoscitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruersitatẽ. Veritatis commendatio est, quod sit immutabilis. Proinde qui conceptam Dei noticiam habet, iam illi laudem debet æternitatis,

poten-

potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, ueritatis, ac cœterarum uirtutum, quarum quædam ueſtigia rebus à ſe conditis impreſsit Deus.

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarum prior eſt: Θεός ἐστι ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν, id eſt: Deus eſt uiuens immortale, cui nihil ad fœlicitatem deeſt. Altera: θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, τἀγαθοῦ φύσεως αἰτία, id eſt, Deus eſt eſſentia æterna, cauſa boni quod eſt in natura. Adijciamus & tertiam, quam Socrates apud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum et talem eſſe, ut ſimul omnia uideat, & omnia audiat, & ubiq; adſit, ac ſimul omnium rerum curam gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de Deo ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet, non quantum ad noſtram cœcitatem. Senſus enim noſter hic deficit, antequam aſſequatur, aut quis ſit, aut qualis ſit Deus, id quod eleganter innuit Paulus Act. 15. cum

dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquisse gentes in ignorantia, neq; tamen se reliquisse ἀμάρτυρον, in est, citra testimonium, quoniam dedit pluuias & ubertatem de cœlo.

Porro huius uniuersalis cognitionis Dei usus duplex est, prior generalis, qui se extendit ad omnes homines, nimirum ut sint inexcusabiles, ut qui nullam possint adferre defensionem in iudicium Dei, quin iure sint damnabiles. Huius usus meminit Paulus in supra citato loco, Rom. 1. his uerbis: In hoc ut sint inexcusabiles. Posterior usus specialis est, de quo Epistola ad Ebręos loquitur, in hunc modum: Per fidem intelligimus perfecta fuisse secula uerbo Dei. Hîc fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione uerè proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Psal. 92. pertinet: Delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Hæc breuiter sint dicta de uniuersali Dei cognitione, eiusq; usu duplici. Nunc de

altero

altero genere cognitionis Dei dicen-dum eſt.

Peculiaris itaq; cognoſcendi Dei modus duplici fundamento nititur, ni-mirum, Verbo & Teſtimonio, quod uerbo additum eſt. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem ſe per uerbum & teſtimonium patefecit, iu-xta illud:

Eſſe Deum credas, quod de ſe prædicat ipſe.

Verbum quidem intelligo, quod inde uſq; ab initio de cœlo ſonuit uarijs modis, ac tandem per filium, Ebræos 1. Teſtimonium uerò uerbo adiectum duplex eſt. Aut enim uerbo confir-mando, ut uerum ratumq; à nobis ha-beatur, additum eſt. Cuius generis in ueteri & nouo teſtamento multa legun-tur, ut in diluuio ſeruatio piorum, ſub-merſio impij mundi. Confuſio lin-guarum, Mirabilis tranſitus populi Dei per medium aquæ, maris ru-bri, & Iordanis. Prolongatio dierum ad preces piorum. Multæ exuſci-tationes mortuorum. Sanationes

miraculosæ, & huius generis penè infinita. Hoc genus testimoniorum commendat suo populo Deus, Exodi 13: Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini semper sit in ore tuo. Ad quod genus testimoniorum prouocat etiam Dominus apud Iohannem, ubi inquit: Si mihi non creditis, credite Operibus meis. Aut fiduciam ex uerbo conceptam confirmat, ut Circumcisio & alia Sacramenta ueteris populi. Et in nouo testamento Baptismus et cœna Domini, fiduciæ promissionis testimonia & signacula sunt. Hæc noticia Dei, quæ in uerbo & testimonio residet, sola salutaris est. De qua Dominus Iohannis 17. sic inquit: Hæc autem est æterna uita, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Per hanc enim renouamur (ut inquit Paulus) in imaginem Dei. Cognitionis uocabulum hoc loco Synechdoche Ebraica, & noticiam & fiduciam consequentem significat.

Poſtquam autem de duplici Dei cognitione in genere dictum eſt, nunc ea, quæ ad poſteriorem, hoc eſt, ad ſalutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra diſtinguamus, & ordinè explicemus. Conſtituantur autem hæc explicationis membra:

Primum. Deſcriptio Dei cum diſtinctione perſonarum. Secundum, Teſtimonia de unitate eſſentiæ diuinæ, de trinitate perſonarum. De Diuinitate filij & ſpiritus ſancti. Tertium. Diuinarum quarundam appellationum explicatio. Quartum. Proprietates perſonarum. Quintum. Varius modus ſcripturæ loquendi de altera perſona in Diuinitate. Sextum. Teſtimonia de proprietatibus Dei. Septimum, quis ſit uſus, & ueræ noticiæ Dei praxis.

DESCRIPTIO DEI CVM diſtinctione perſonarum.

DEſcriptio autem Dei, in qua etiam diſtinctio perſonarum continetur,

tur, optima et commodiſsima eſt, quam Philippus in locis Theologicis recitat, his uerbis: Deus eſt eſſentia ſpiritualis, intelligens, æterna, uerax, pura, bona, iuſta, miſericors, liberrima, immenſæ potentiæ & ſapientiæ. Pater æternus, qui filium imaginem ſuam ab æterno genuit. Et Filius imago patris coæterna, & Spiritus ſanctus, procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas certo uerbo, quod pater æternus cum filio ac ſpiritu ſancto condiderit & ſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas. Et in genere humano condito ad imaginem ſuam, & certam obedientiam, elegerit ſibi Eccleſiam, ut ab ea hæc una & uera diuinitas, patefacta certis teſtimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur & colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum, Et damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc uera diuinitas in uita ęterna celebretur.

Hæc deſcriptio ex multis ſcri-

pturæ

pturæ locis collecta eſt, & conſtat quinq; principalibus partibus. Primum deſcribitur Deus abſolutè. Secundo relatiuè, ubi perſonæ diuinitatis diſcernuntur & diſtinguuntur. Tertio, Ab effectu generali. Quarto, Ab effectu ſpirituali. Quinto & ultimo loco finis patefactionis diuinæ additur.

TESTIMONIA PRObantia unum eſſe Deum.

Exodi 20. & Deut. 5: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deut. 6: Audi Iſrael, Iehoua Deus noſter, Iehoua unus eſt.

Pſal. 18: Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum noſtrum?

Malachiæ 2: Nunquid non pater Vnus omnium noſtrûm? Nunquid non Deus unus creauit nos?

1. Corinth. 8: Scimus quod non ſit alius Deus quàm unus.

1. Timoth.

1. Timoth 2: Vnus est Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Iesus Christus.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES PERSONAS Diuinitatis.

Genesis 1. opus creationis tribus personis tribuitur. Deus dixit, & spiritus ferebatur super aquas. Hic clare habemus Deum, λόγον, & Spiritum sanctum.

Psal. 33: Verbo Iehoua cœli facti sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Testimonia ex nouo testamento

Matth. 28: Euntes ergo docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti.

Matth. 3. In Baptismo Christi apparent personæ distinctæ Trinitatis. Pater sonat hanc uocem: Hic est Filius meus dilectus. Filius stans in flumine conspicitur. Spiritus sanctus specie uisibili demittitur.

Ad

Ad Galat. 4: Quoniam estis filij Dei, emisit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem: Abba pater.

1. Iohan. 5: Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo: Pater, λόγος, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.

2. Corinth. 13: Gratia Domini Iesu Christi, & dilectio Dei, & communio Spiritus sancti, sit cum omnibus uobis. Amen

TESTIMONIA PRObantia diuinitatem Filij.

Testimonia quibus diuina natura filij Dei comprobatur, ad quinque capita reuocare soleo, quorum primum est, apertum scripturæ pronunciatum. Secundum, cultus Christo exhibendus. Tertium, Opera Christi. Quartum, confessio Ecclesiæ. Quintum, officium redemptionis. Hæc quinque capita memoriæ iuuandæ gratia, his uersiculis includo.

 Dictum

Dictum, cultus, opus, confeßio, munera, quinq; hæc Naturas Christi cognoscendas tibi monstrant.

Dicta seu scripturæ pronunciata inter multa hæc sunt illustria. Ieremiæ 23: Hoc est nomen, quod uocabunt eum Iehoua iustificator noster.

Psal. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conspectu eius.

Esa. 9: Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis.

Iohan. 1: In principio erat λόγος, & λόγος erat apud Deum, & Deus erat λόγος. Hic λόγος subiectum est, iuxta hanc regulam: Cum uerbum hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatē tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectum articulum, propositionis subiectum est, ut, εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κόλχοι. Hîc de Colchis pronunciatur, quod sint AEgyptij.

Roman. 9: Ex quibus est Christus, secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Iohan. 5: Et sumus in uero, in

filio eius, Iesu Christo. Hic est uerus Deus, & uita æterna.

Huc quoq; testimonia omnia refero, in quibus naturalis & unigenitus Dei filius esse prædicatur.

Secundum capút testimoniorum, quibus probatur diuinitas Christi, est CVLTVS, qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.

HEbræos 1: Adorent eum omnes Angeli Dei. Hunc Paulus & Stephanus inuocant & agnoscunt, καρδιογνώσιν. Quare uerus & naturalis Deus est.

Hoc ipsum confirmat tertium probationum caput, quod tribuit Christo opera soli Deo propria: creat, uiuificat, uerbo potentiæ suæ omnia portat, exaudit, Quæ omnia sunt solius diuinæ potentiæ.

Quartum caput est: Confessio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, de qua in Symboli explicatione.

Postremum membrum est Munus mediatoris, quod non competit

creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, ubi Sacerdotium Christi sum descripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cùm de Deo prædicatur, accipitur dupliciter, nimirùm essentialiter & personaliter. Vt, cùm dicitur: Pater, Λόγος & Spiritus sanctus sunt Deus & Spiritus, uocabulum spiritus essentialiter accipitur. Personaliter autem, cùm pro tertia persona in diuinitate accipitur, idq; per Metonymiam, quia spirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorum corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS, etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA Spiritum sanctum esse Deum.

Petrus ad Ananiam dicit: Quid est quod impleuit cor tuum, ut mentireris

reris Spiritui sancto? Et paulò post: Non es mentitus hominibus, sed DEO.

Iob 33: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. Hoc opus tantum diuinæ naturæ competit.

Basilius diuinitatem Spiritus sancti hac demonstratione astruit: Omnis creatura habet substantiam circumscriptam. Spiritus sanctus non habet substantiam circumscriptam. Ergo Spiritus sanctus non est creatura. Inuisibilis enim creatura, etiamsi non circumscribatur loco & finibus, tamen proprietate substantiæ finitur. Huc pertinent etiam testimonia supra citata, de personarum trinitate.

DIVINARVM QVArundam appellationum explicatio.

Appellationes in diuinis diligenter obseruandæ & discernendæ

 sunt.

ſunt. Teneatur itaq; principio hæc diſtinctio: Quædam appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate. Quædam ex tempore, idq; creaturarũ reſpectu, nam in Deum nullum omnino accidens cadit. Sed utrunq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, ſunt triplices. Quædam enim ad eſſentiam pertinent, quædam perſonarũ diſcrimina reſpiciunt, Quædam collectiuè Deo tribuuntur. Ad eſſentiam pertinent: Deus, bonus, ſapiens, omnipotens, caſtus, uerax, & huiuſmodi, quæ de Deo digne dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda eſt regula, quod quicquid de una perſona dicitur, reliquis poſsit digniſsimè attribui. Vt enim patrem rectè Deum, Dominum, omnipotentem, iuſtum, intelligentem dicis, ità ea Filio & Spiritui ſancto ueriſsimè attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc eſt, eſſentiæ diuinæ, communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudi-

nitudinis, potentiæ, trium perſonarum in una diuinitate.

Cùm autem audimus has uarias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compoſitum eſſe, aut mutationibus obnoxium. Nam hæ uariæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed unam eandemq; ſimpliciſsimam ſignificant, quæ has uarias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiam non diſtinguuntur in Deo, Iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia, ſed ſecundum effectus in creaturis.

At appellationes quæ ad perſonarum diſcrimina pertinent, longè aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiuè, ſicut pater ad filium, & filius ad patrem, & ſpiritus ſanctus ad utrunq;, ut qui ab utroq; procedit. Pater gignit, λόγος naſcitur, Spiritus ſanctus procedit. Hîc non ſunt communes

appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur nec procedit. De proprietatibus paulo poſt plura dicemus.

Collectiuè Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικὸς τριάς. Vndè rectè dixeris: Deus eſt trinus, Diuinitas eſt trinitas, ſi perſonas omnes complecteris diuinitatis.

Poſterius genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, eſt etiam in triplici diſcrimine. Nam quædam ſimpliciter dicuntur, ut: Deus eſt incarnatus, λόγος eſt caro factus. Quædam relatiuè, ſed dupliciter. Nam quædam ſunt communes tribus perſonis, ut, Dominus, creator, refugium, clypeus, &c. Aliæ ſeorſim ſingulis perſonis competunt, ut Pater mittit, Filius mittitur, ut aſſumat humanam naturam, Spiritus ſanctus in corda mittitur credentium. λόγος eſt ſacerdos, mediator. Quædam per ſimilitudinem dicuntur, ut quæ ad paſsionem, ſitum, habitum, locum, tempus referuntur, ut

cùm

cùm Deus iraſci, furere, aſcendere, deſcendere, aures adhibere, uidere dicitur, eo ſchemate, quod Ἀνθρωποπαθείαν nominant, ut cùm membra, actiones, & affectus hominum aut aliorum animalium, Deo tribuuntur. Membra, ut oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. Actiones, Stare, ſedere, aſcendere, deſcendere. Affectus, ira, furor, pœnitentia, miſericordia, zelus, &c. Verum hæc omnia comparatè dicuntur, & per ſimilitudinem, qua creata diuinis quadam tenui umbra comparari poſſunt. Sed rem uno atq; altero exemplo declarabo, ut in alijs ſtudioſi analogian conſiderent.

Oculi tribuuntur Deo, quòd omnia uideat ac circumluſtret, ut prudens paterfamilias in domo, unde pulchrè oculorum intuitu adumbratur diuina prouidentia. Aures tribuuntur Deo, quoniam omnia audit, nihilq; ipſum latet, ſignificantq; modò clementiam, qua exaudit inuocantes, modò æquitatem, qua peccatores non au-

dit. Aſcendit, quando ſe à nobis ſubducit, ueluti noſtra non curans. Deſcendit, quando ſe nobis accommodat, atq; inſigne aliquod opus ad noſtram utilitatem edit. Alæ cum tribuuntur Deo, ſignificatur diligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs.

Ex his facile erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in anthropomorphitarum errorem incidamus, qui Deum reuera talibus membris præditum eſſe exiſtimarunt. Nunc quarundam appellationum definitiones ſubijciam, quarum explicatio ualde neceſſaria eſt. Primum ergo differentiam inter naturam & perſonam uideamus.

Quoties NATVRAE uocabulo utitur Eccleſia in doctrina de diuinitate, ſignificat ipſam eſſentiam, quæ re uera eſt, in qua tres perſonæ ſubſiſtunt. PERSONA unam rem indiuiduam naturæ ſeu eſſentiæ ſignificat, ſeu ut Philippus definit, Perſona eſt ſubſi-

ſtens

ſtens uiuum, indiuiduum, incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio, Græcè ὑφιστάμενον. Non ſuſtentatum ab alio, excludit diſputationes eorum, qui ut duas naturas in Chriſto, ita etiam duas perſonas, ſed falſo, docebant. Humana enim natura in Chriſto non habet rationem perſonæ per ſe, ſed dependet ſingulari ordine ad hanc diuinam perſonam, Λόγον, ut ab ea ſuſtentetur & conſeruetur, & rationem perſonæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro unus eſt homo, Ita Deus & homo unus eſt Chriſtus, Non unitate naturæ, ſed unitate perſonæ. Breuiter, Natura dicitur quatenus eſt eſſentia quædam, Perſonæ uerò quæ in ea eſſentia ſeu natura ſubſiſtunt. Vnde quia tres ſunt iuxta patefactionem diuinam ſubſiſtentiæ in diuina eſſentia, tres quoq; confitemur perſonas. Alia eſt enim perſona patris, alia filij, alia Spiritus ſancti, Sed non eſt alia natura aut eſſentia Patris, quàm Filij & Spiritus ſancti,

quem-

quemadmodum impiè docuerunt Ariani, Sed ut Pater est in Filio & Spiritu sancto, Ita Filius in Patre & Spiritu sancto, & Spiritus sanctus in Patre & Filio κατὰ περιχώρησιν, ut Græci loquuntur Theologi. Ita Christiana fides est, non confundere personarum trinitatem, nec discerpere naturæ unitatem.

Prima persona dicitur Pater æternus, quia habet Filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici respectu, primum respectu patris, quia cogitatione patris nascitur. Deinde respectu nostri, quia profert Euangelium è sinu patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος, ideo dicitur filius patris, quia ab ipso generatur secundum ueritatem naturæ, transfusa patris substantia in filium.

Verum cum dicitur filius de patre nasci, cauendum est, ne rerum creatarum cogitatione & similitudine initium ullum natiuitatis æternæ Christi, cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorsus initium, hoc est,

est, sine aliquo suæ natiuitatis initio de patris substantia genitus est. Deus de Deo, Lumen de lumine, iuxta confessionem Catholicæ Ecclesiæ, quæ filium ὁμοούσιον patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ statuebantur, ut tres personæ.

Porrò quia Pater dicitur gignere, λόγος nasci, & Spiritus sanctus procedere, tenenda est harum appellationum explicatio. GIGNERE est alium de sua essentia gignere. Quare cum CREARE sit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquam creatus esse dicendus est. NASCI est à potentia cognoscente, quia genitum est imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoscens format imagines, & loquitur: Sic filius est æterni patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata substantia, & ostendens patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem est à uoluntate, quia spiritus sanctus est motor seu agitator.

PATRIS uocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, & personam primam in diuinitate significat, Nunc ad homines refertur, estq; commune toti Trinitati ab affectu erga homines, ut cum dicimus: Pater noster qui es in cœlis.

SPIRITVS quoq; nomen nunc essentialiter, & communiter prædicatur de tribus personis, nunc personaliter, & est tertia persona in diuinitate, de qua re supra dictum est.

DE PROPRIETATE Personarum.

In una essentia tres sunt hypostases seu personæ, quæ à se inuicem proprietatibus duplicibus discernuntur, nempè interioribus & exterioribus. Interiores sunt, gignere, nasci, procedere, Solus Pater gignit. Solus Filius nascitur. Solus Spiritus sanctus procedit. Sed inter nasci & procedere hoc est discrimen, quemadmodum & supra indicatum

dicatum est: Nasci quidem est à potentia intelligente, quia filius cogitatione nascitur, & est imago patris. Procedere autem, est à uoluntate, quia Spiritus sanctus est agitator seu amor substantialis, tanquam ignis amoris, quo pater filium complectitur, & filius patrem, imò quo postea pater & filius dulcissimo complexu sibi copulant Ecclesiam suam. Proprietates exteriores à beneficijs erga Ecclesiam sumptæ sunt, ut mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, ut assumat carnem humanam, & fiat uictima. Spiritus sanctus mittitur in corda, ut in nobis accendat nouam lucem & iusticiam.

MODVS SCRIPTVRAE uarius loquendi de Filio, altera persona Trinitatis.

Scriptura uarijs modis de altera persona in diuinitate loquitur. Primum enim per Synechdochen, cum huma-

T

humanitati attribuitur, quod eſt totius perſonæ, ut: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Et econtra, cum diuinitati tribuitur, quod ſimiliter eſt totius perſonæ, ut cum Ieremias dicit: Ipſum Iehoua eſſe iuſtificatorem noſtrum. Eſt enim IEHOVA eſſentiæ diuinæ appellatio.

Secundo, quædam attribuuntur per communicationem idiomatum, ſed in concreto. Hæc autem ut dextrè intelligantur, uidendum primum, quid ſit Idioma. Deinde quid communicatio idiomatum, Tum cur in concreto tantum recepta ſit hæc prædicatio.

IDIOMA itaq; eſt proprietas uni naturæ conueniens, ut in homine, Mentis Idioma eſt intelligere, ratiocinari, meditari. Corporis Idioma eſt lacerari, tangi, conſpici &c.

COMMVNICATIO IDIOMATVM eſt, cum Idiomata, hoc eſt, proprietates unius naturæ, alteri communicantur, & tribuuntur in concreto, ſeu, Communicatio idiomatum eſt

eſt prædicatio, in qua proprietas uni naturæ conueniens, perſonæ tribuitur in concreto, propter unionem hypoſtaticam.

Quod autem in concreto id tantum fieri poſsit, hæc eſt ratio: Abſtracta ſignificant naturas & formas, per ſe conſideratas, ut diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Concreta autem ipſa ſubiecta ſignificant cum naturis & formis, ut, homo non ſignificat humanitatem, ſed ὑφιστάμενον totum, in quo anima & corpus ſunt. In concreto igitur perſona intelligitur, in Abſtracto natura tantum.

Cùm igitur loquimur de filio Dei, communicatio idiomatum eſt forma loquendi, in qua proprietates unius naturæ alteri naturæ communicantur, propter unionem hypoſtaticã. In Chriſto Idioma naturæ diuinę eſt, eſſe omnipotentẽ, creatorem, ſcrutatorem cordium. Rurſus Idioma humanæ naturæ eſt, edere, bibere, ligari, triſtari, crucifigi, mori. Verum hæc diuerſarũ naturarum

idiomata communicantur in concretis,hoc modo: Filius Mariæ eſt omnipotens, eſt creator, eſt ſcrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus eſt,triſtatus eſt,crucifixus eſt,mortuus eſt. Sic uerbum eſt homo, Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex uirgine. Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine. Hæ propoſitiones ideo ſunt ueræ, quia naturæ, diuina & humana, unitæ ſunt unione hypoſtatica ſeu perſonali.

Tertio, Quædam ſeorſim naturis tribuuntur, humanitati quidem, quæ eam ſolam attingunt. Vt, Filius Mariæ creuit ſapientia & gratia coram Deo & hominibus. Diuinitati uerò, quæ in illam ſolam competunt, ut,Filius Dei eſt, per quem ſecula ſunt condita.

Quarto, Interdum prædicata conueniunt utriq; naturæ in Abſtracto, ut, Chriſtus uiuit in cœlo, quod utiq; conuenit Chriſto, ſecundum utranq; naturam, diuinam & humanam.

Quinto

Ansgarius Severini

Quinto, Quædam ita tribuuntur perſonæ, ut per ſe & ſeorſim neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia ſunt opera redemptionis, uidelicet, quod poteſtatem à patre acceperit, remittendi peccata, ſuſcitandi quos uelit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi, quod iudex conſtitutus ſit uiuorum & mortuorum, ut honoretur quemadmodum & pater, quod ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

Diſcernendæ ſunt igitur appellationes, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab Officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ. Homo, paſsibilis, uulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etſi omnis iniuria & paſsio homini Chriſto illata, ad ipſum unigenitum & impaſsibilem Deum, quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura unione hypoſtatica ſunt uni-

tæ) Sed nomina Officij, quæ ſunt, Mediator, Redemptor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim.

Porro huius uarietatis diſtinctio non ſolum utilis eſt ad confutandos hæreticos, uerum etiam pijs mentibus longè alium fructum adfert. Nam ſub his uarijs formis loquendi continetur, quicquid neceſſarium cognitu ſit de filio Dei, de quo præcipue quatuor neceſſario cognoſcenda ſunt. I. Primum, quod ſit uerus Deus, unde fides concipit fiduciam, quod poſsit iuuare & defendere quos uelit, hoc eſt, ad ſe confugientes, ut qui non ſolum ſpiritu & ſacramentis, uerumetiam naturæ ſocietate illis coniunctus eſt. II. Deinde, quod ſit uerus Homo, unde fides concipit fiduciam, quod uelit iuuare. III. Tertium, quod ſit una perſona, non confuſis naturis, ſed unitis hypoſtatica unione. Vnde fides Deo coniunctiorem ſe ſtatuit, quam ut ab eo abijciatur. IIII. Poſtremo, quod ſit rex & pontifex,

fex, Breuiter, ſaluator in ſe credentium. Et hoc eſt fidei fundamentum.

Teſtimonia igitur primi modi monent, ne officium redemptionis diſcerpamus, ſed toti Chriſto tribuamus, Id quod adhuc quintus modus clarius docet.

Secundus modus unionem hypoſtaticam ſeu unitatem perſonæ manifeſtat. Communio enim idiomatum euidenter oſtendit diſcrimen, inter hypoſtaticam ſeu perſonalem naturarum unionem in Chriſto, & ſocietatem ſeu auxilium Dei in alijs ſanctis. Ideò enim prædicata communicantur, quia eſt unum ὑφιστάμενον. Tertius modus diſtinctè naturas Chriſti, nimirum ueram diuinitatem ac humanitatem comprobat. Hîc utile eſt admonere de modis præſentiæ diuinæ. Tametſi enim Deus ubiq; totus per ſuam ſimplicem eſſentiam eſt, iuxta illud: Cœlum & terram ego impleo, non tamen eodem modo ubiq; eſſe conuincitur. Nam quatuor ſunt gradus præſentiæ

Dei. Primus est præsentia conserua-tionis, qua Deus omnibus creaturis adest, ita ut eas sustentet, & conseruet. Secundus gradus est, quo beatis ange-lis & hominibus in gloria adest. Terti-us, quo in hac uita renatis adest, suo spiritu & efficacia. Quartus, quo adest λόγῳ unione hypostatica inseparabi-liter.

TESTIMONIA DE Proprietatibus Dei, unde fides in ipsum stabilitur.

Exodi 34: Iehoua Iehoua, De-us misericors & clemens, patiens, ac multæ miserationis, & uerax, qui au-fers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui miseri-cordiam custodis in millia, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepoti-bus, in tertiam & quartam generatio-nem.

Psalm. 85: Et tu Iehoua De-us,

us, miſerator & miſericors, patiens & multæ miſericordiæ, & uerax.

Ieremiæ 23: Putas ne Deus è uicino ego ſum, dicit Dominus, & non Deus è longe. Si occultabitur uir in abſconditis, & ego non uidebo eum, dicit Dominus. Nunquid non cœlum & terram impleo, dicit Dominus?

Ieremiæ 32: Fortiſsime, magne & potens, Iehoua exercituum nomen tibi, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes uias filiorum Adam, ut reddas unicuiq; ſecundum uias ſuas, & ſecundum fructum adinuentionum eius.

DE VSV.

Quæ hactenus dicta ſunt, ad γνῶσιν pertinent. Nunc pauca ſubiungam de uſu & praxi. Primum itaq; formant itaq;

 hæc

hæc rectè iudicium nostrum de Deo, qui uult à nobis agnosci talis, qualem se suo Verbo & Testimonio patefecit. Secundo, hinc recte iudicare discimus de creatione, quæ est opus totius Trinitatis. Tertio, rectè sentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis existit, seruata tamen cuiusq; personæ proprietate. Quarto, articuli fidei nostræ hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in unum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus. Quinto, erudiunt hæc nos ad sollicitè ambulandum coram Deo nostro, in uero timore & fide. Est enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipsum. Sexto, hæc faciunt ad rectè inuocandum. Inuocatio enim dirigenda est in hunc solum Deum, qui est unus in substantia, & trinus in personis.

SE-

SECVNDVM CAPVT.

DE CREATIONE.

CReatio propriè est primaria illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus pater Domini nostri Iesu Christi, unà cum filio æterno, & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, uisibilia & inuisibilia, ut ipse agnoscatur & colatur. Est enim creare propriè aliquid ex nihilo facere. Ebraicè BARA. Græcus genus posuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obseruandum est præconium creaturarum Genesis 1. ubi Moses ita inquit: Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona ualde. Hoc dictum primum monet, ut creaturas separemus à deformitate, in naturam per peccatum introducta. Est

enim peccatum eiuſq; effectus non à Deo, ſed à Diabolo & homine, auertentibus ſe à Deo.

Deinde cum res creatas ualde bonas eſſe audimus, tenendum eſt diſcrimen inter Deum, ſummè bonum, & res ab eo effectas. Eſt enim Deus bonus cauſa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minimè competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum ſolum bonum eſſe, qui non aliunde ſuæ bonitatis rationem habet, ſed ipſe bonus eſt, natura, cauſa & origine.

At res creatæ quadruplici de cauſa bonæ prædicantur.

Primum enim ex eo bonæ dicuntur, & ſunt, quia à Deo optimo ſunt conditæ.

Secundo, quia Deo conditori placent.

Tertio, quia ſunt ordinatæ ad bonos uſus.

Quarto, quia ſingulæ in ſuo ordine Deo optimo ſeruire debent. Vnde

de Dauid Pſal. 148. hortatur totam uniuerſitatem rerum, ut Deum conditorem & ſaluatorem ſuum celebret. Et quanq; tota creatura Deum ſua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum à rationali creatura requirit. Quare Angeli & Homines conditi erant, ut eſſent templum Dei, & uera innocentia ſeruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotieſcunq; hanc rerum machinam intuemur, ut ad Chriſtum reparatorem naturæ humanæ confugiamus, quo aliquando Deo in noſtro ordine rite ſeruire cum ſanctis Angelis poſsimus.

Porro in creaturis ſpectentur hæc quatuor. Primum, ſpecierum pulcherrima uarietas. Secundum, facultatum & uirium in rebus productis utiliſsima proprietas. Tertium, ordo creationis, & rerum productarum, iucundiſsimus. Quartum, Finis principalis, conditionis rerum.

Hæc quatuor de multis magnis rebus nos admonent. Varietas enim ſpecie-

ſpecierum, qua adeo pulchrè rerum gradus diſtinxit, commendat nobis opificis ſummam potentiam & ſapientiam. Proprietas & uis rebus inſita, bonitatem creatoris prædicat, ut qui ad certas utilitates res ſingulas condiderit. Ordo duplex conſideretur, prior creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde commendat Deus nobis ſuam paternam prouidentiam, quòd antequam naſceremur, proſpexerit nobis. Poſterior ordo eſt rerum creatarum, quarum quatuor ſunt gradus: Infimus, earum rerum quæ ſunt tantum, ut Elementa, Lapides, Metalla, &c. Proximus, rerum quæ ſunt & uiuunt tantum, ut plantæ, herbæ, frutices. Tertius, rerum quæ ſunt, uiuunt & ſentiunt, ut animalia bruta. Summus rerum eſt, quæ non ſolum ſunt, uiuunt & ſentiunt, uerumetiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione & ordinatione Dei obtinent, ut inferiores gradus ſeruiant ſuperioribus, ſeruata

cuiuſq;

cuiusque dignitate. Quare ut tres primi ordines seruiunt homini, ita quartus gradus ad unum Deum colendum referri deberet. Seruant enim suum ordinem uniuersæ creaturæ, seruientes homini. Sed cum Homo non seruit Deo, contra suam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum.

Huius igitur ordinis consideratio duarum rerum nos admonebit. Primum enim, quæ sit hominis excellentia ostendit. Excellit enim omnia, quæ infra suum ordinem collocata sunt. Deinde ostendit, quò omnes hominis actiones referendæ sint, nimirum ad Deum agnoscendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem reddendam Deo, qui in nostrum bonum omnia condiderit.

Postremum eorum quatuor, quæ spectanda sunt in creaturis, est finis creaturarum, qui ex ordine earundem haud obscurè intelligi potest. Elementa enim & creaturæ primi ordinis ordinantur ad alias creaturas digniores, ita ut

ut ordo rerum trium graduum ad hominem, Hominis uerò sit ad Deum agnoscendum & glorificandum. Hinc Salomon Prouerb. 16: Vniuersa propter semetipsum operatus est Iehoua. Propter semetipsum, hoc est, ut ipse ex ijs agnoscatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, ut illis uteretur, quia nec illis nec nostris bonis indiget. Psalmo 16.

TESTIMONIA CREAtionis.

Genesis 1: In principio creauit Deus cœlum & terram. Lege historiam creationis primo & secundo capite Geneseos.

Psal. 33: Verbo Iehoua cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Psalmo eodem: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.

Psal. 18: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Prouerb. 16: Omnia operatus est Iehoua propter semetipsum.

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA Dei.

PRouidentia Dei est non solum ipsa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura uidet & cognoscit, sed etiam administratio diuina, per quam Deus sustentat, gubernat & moderatur omnia à se condita, in sui nominis gloriam. Sed huius administrationis tres sunt modi.

Primus est Vniuersalis prouidentia, qua dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatem, quam singulis dum formaret eas, dedit, Et nunc eas sua cura complectitur, ut stet incolumis

naturæ

naturæ ſtatus. Quare cum ſolem, lunam, ſtellas, curſum ſuum conficere uideamus, exiſtimemus ipſa obedire Deo, ipſius iuſſa exequi, neq; id tantum, ſed Dei quoq; manu gubernari, ferriq; omnia eius nutu. Nec prohibet hæc uniuerſalis Dei operatio, quo minus ſingulæ creaturæ, tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam ſuam retineant, propriamq; inclinationem ſequantur. Vnde Auguſtinus dicit, Deum res conditas ſic adminiſtrare, ut eas proprijs motibus agere ſinat. Nam hoc ipſum eſt prouidentiæ Dei, ut non ſolum naturam, uerumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi ſuſtentet.

Secundus modus ſpecialis prouidentiæ eſt, qua Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obſequium ſuũ, ut maximè expedire & conducere ſibi uidetur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exilium &c. efficit, ut hæc

ſint

ſint bonitatis, & iuſticiæ & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare, nunc ſontes punire, nunc pios caſtigare paterno affectu conſtituit, Idq; iuxta promiſſiones ſuas & minas, non aliqua ſtoica neceſſitate. Eſt autem hæc regula in primis tenenda, ꝙ ſub diuinam prouidentiam nō tantum cadant effectus futuri, ſed etiam ex quibus cauſis, quo medio, quoq; ordine proueniant. Fur ſtrangulatur, idq; prouidentia diuina, quia furtum commiſit tali ſupplicio dignum, nequaq; ſtrangulandus, ea uel ſimili cauſa non præcedente, & ſi interdum nobis cauſæ talium ſuppliciorum occultæ ſunt, Proinde in euentibus ad promiſſiones & minas diuinas, & non ad ſtoicam neceſſitatem reſpiciendum eſt.

Tertius modus eſt prouidentia peculiaris, qua Deus uiuit & regnat in Eccleſia Chriſti, erigit & fouet fideles, operatur uelle & perficere, inſpirat precandi affectum, efficit, ut in præceptis

ſuis ambulemus, iuxta ſuam promiſſionem, Ezech. 36. Auferã cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, et iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti ſumus peccato originali, terræ ſiccæ & ſterili perſimiles ſumus, boni fructus nihil omnino producenti, Nam corruptum eſt iudicium noſtrum, uoluntas noſtra Deo rebellis, ad malum procliuis & propenſa, deniqꝫ tota noſtra natura uitioſa eſt. Quod cum ita ſit, ipſe Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & uelle & perficere. Sed interim notandum eſt, nos a natura electionem & uoluntatem habere, ſed quia utraqꝫ peccato deprauata eſt, Dominus eas ſua manu reformat, & e malis bonas facit. Quod igitur ad diſcernendum apti ſumus, ꝙ uolumus, ꝙ hoc uel illud facimus, id naturale Dei donum eſt. Quod uero nihil aliud poſſumus eligere, expetere aut facere, ꝙ malum,

lum, id ex corruptione peccati est. Contra, quod bene operari cupimus, atque exequendi potestate sumus præditi, id totum a gratia proficiscitur, qua in meliorem uitam regenerati sumus.

Porro finis & usus prouidentiæ Dei nunc explicandi sunt. Finis itaque duplex: prior, ut nos totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus & prędicemus. Posterior, ut secure contemnamus quicquid nobis mundus uel Sathan minatur. Vsus autem ut conspiciatur apertius, duę obseruandę sunt nobis distinctiones. Prior, quod tam in præteritum quam in futurum consideranda sit prouidentia Dei. Altera, quod Deus interdum cum suis medijs, interdum sine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, suam prouidentiam exequitur. Si igitur ad tempus respicis prę teritum, diuinæ prouidentiæ asscribes, quicquid uel prosperi uel aduersi tibi contigit, sed diuersimode. Si enim quid prosperi contigit, habes occasionem ce

lebrandi Dei, idque exemplo sanctorum Patriarcharum, Regum, atque adeo omnium piorum. Si quid aduersi contigit, duo facies, primum cogita cum Iob: Sicut Domino placuit, ita factum est. Deinde anteactæ uitæ subeat memoria, ut uel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoscas, ac emenderis. Ita, ut cum Dauide dicere possis: Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me. In tempus futurum hoc modo reputanda est prouidentia Dei, ut semper ad eius promissiones & minas intentus sis, hinc ad Dei timorem, fidei inuocationisque profectũ incitaberis. Non enim carnis torporem, sed quietem fidei adferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam aduersus crucis acerbitatem armaberis.

Porro si per media prospicit tibi Dominus, accipe tanquam a manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, ut prouidentiæ Dei instrumenta agnoscito. Si absque medijs, ut si sine pane

ne te in carcere ſuſtentaret, uerbo Domini hoc aſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cum nulla obſtacula prouidentiam paternam impedire poſſunt, ut cum Dauid euectus eſt in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante. Cum Daniel in ſpelunca leonum liberatur, & tres uiri in camino Babylonico, habemus materiam prædicandi & celebrandi Dei. Hodie Eccleſia, uel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conſeruatur. Hæc ſi cogitaremus, non adeo ſacrilege abiecta fiducia in Deum confugeremus ad humana præſidia, & in fauore pulueris & cineris ſpem poneremus, quam proteruiam non uno in loco Scriptura maledictam pronunciat, Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ VNIVERSALIS.

 Pſal.

Psal. 104. secundus qui incipit: Benedic anima mea Dominum, prædicat hanc uniuersalem administrationem.

Paulus Act. 17. In ipso enim uiuimus, mouemur & sumus, id est, per ipsum datur, sustentatur & fouetur uita nostra.

Ebre. 1. Ferens omnia uerbo potentiæ suæ.

Matth. 10. Duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine Patre uestro.

1. Timoth. 6. Qui uiuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ SPECIALIS.

Psalm. 127. Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborat qui ædificat eam.

Prouerb. 3. Egestas a Domino in domo impij, habitacula autem iustorum benedicentur.

Psal. 36. Homines & iumenta iuuabis Domine.

Huc

Huc Psalmus 107 referendus est.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, se tenebras & lucem, uitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECULIARIS PROVIDENTIÆ, quæ est electorum.

Psal. 1. Nouit Dominus uiam iustorum.

Psal. 33. Oculi Domini super iustos.

Matth. 10. Capilli uestri omnes numerati sunt.

Huc Psal. 91. Qui habitas in adiutorio altissimi, totus referendus est. In hoc enim pulcherrime ostenditur, ꝙ Ecclesia Christi sit ueluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPUT IIII.

HOMO.

HOmo est creatura Dei, constans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera uolunta-

te condita, præſesq; creaturarum inferiorum ordinum conſtituta, ut Deum in ſocietate agnoſcat & celebret. Hæc definitio ſumpta ex ſecundo capite Geneſeos conuenit homini, ut creatus erat a Deo, dum erat adhuc in honore, ut Pſalmus 49. loquitur, hoc eſt, in ſtatu innocentiæ ante peccatum.

Scire autem oportet, quod Scriptura ſacra quadruplicis ſtatus hominis meminit, quorum primus fuit ante peccatum, Gene. 2. Secundus ſub peccato. Tertius ſub gratia fœderis, Gene. 3. & paſſim in Scripturis, In quo ſtatu ſoli ſunt ij, qui fœderis participes facti ſunt. Quartus ſtatus, poſt hanc uitam, & is uariat. Ante enim reſurrectionem, corpus in ſepulchro, anima pij in requie erit, Poſt reſurrectionem uero coniungentur animæ corporibus, ut uel requie æterna fruantur ſimul, uel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuum diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter uariat. Quare breuiter

uiter admonebo, qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus.

In primo igitur ſtatu, quem uocant ſtatum innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam, quia poſtea rurſus repetendum eſt, ubi dicetur de iuſticia originali. Habuit itaqꝫ homo in hoc primo ſtatu 1. imaginem Dei, 2. integritatem, 3. εὐταξίαν omnium uirium, 4. uerbum, 5. & duplex ſacramentum, immortalitatis & probationis. Sed hæc apertius declaranda ſunt, ac primum de imagine dicendum eſt.

Imago itaqꝫ quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreſſio ſeu repreſentatio, idqꝫ tum in anima hominis, uidelicet in parte cognoſcente, tum extra animam. Cum enim mens humana cogitat aliquid, imaginē quandam rei ueluti pingit & deliniat, ut quoties cogitat aliquis hominem notum abſentem, mente quaſi delineat corporis figuram, quam intuetur de abſente cogitans. Ad eundem modum pictor

manu exprimit delineamenta corporis, cuius imaginem pingit, ut abſentis formam, quantum fieri poteſt, referat & repreſentet picta imago. Hanc eſſe propriam ſignificationem Imaginis manifeſtum eſt, quam appellationem uerbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde & homini, ac uocat imaginem Dei, quæ ipſum Deum repreſentat & refert. Sed hęc duplex eſt, naturalis nimirum & gratuita. Naturalis Dei imago in ſolo Chriſto eſt, & eſt duplex, eſſentialis, & per uirtutem. Eſſentialis eſt eiuſdem eſſentię cum Patre, unde & ὁμοούσιος dicitur, coęterna & coęqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines rerum, de quibus cogitamus, ita æternus Pater ſeſe ab æterno intuens & cogitans gignit imaginem ſui. Sed nos non transfundimus ſubſtantiam in imagines illas, in mente formatas, quæ reipſa ſunt ſubitæ & euaneſcentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, communicata ipſi eſ-

ſentia. Hanc eſſentialem Dei imaginem, hoc eſt, Chriſtum Dominum, Epiſtola ad Ebręos uocat characterē ſubſtantię Patris, hoc eſt, imaginē ſubſtantialem, qua Filius eſt ὁμοούσιος cum perſona Patris. Vocatur & λόγος eadem ratione. Vt enim imago in nobis cōcepta eſt λόγος, hoc eſt, uerbum mentale, ita Filius Dei λόγος, eſt æterni Patris imago, ineffabili ratione communicata eſſentia ab æterno. Imago Dei per gloriam uirtutis (quā Epiſtola ad Ebræos ἀπαύγασμα gloriæ uocat) eſt, quæ refulget in Chriſto per operum diuinorum uirtutem, unde & Patris cœleſtis potentia glorioſa, & uoluntas paterna conſpicitur. Ita enim ſe totum in Chriſto patefecit Deus, ut in ipſo immenſam ſuam bonitatem, ſapientiam, uirtutem ac φιλανθρωπίαν in ſolidum declarauerit. De hac imagine loquitur Dominus Iohan. 14. Philippe qui uidet me, uidet & Patrem. Et quoniam uirtutis ſimilitudo (ut inquit Hilarius) non poteſt

esse dissimilis naturæ, recte ex uirtutis similitudine, essentiæ similitudo concluditur. Virtus enim Christi præsentis diuinitatis uisibilis est imago, qua Deus nobis, per se inuisibilis, quodammodo redditur uisibilis. Nec potest hæc uirtutis gloria Prophetis aut Apostolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, sed CHRISTI uirtute & inuocatione id fecerunt, ad confirmandam Christi gloriam.

Porro imago Dei per gratiam ea est, secundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Hæc imago in homine tripliciter considerari potest. Primum, ratione substantiæ, deinde ratione donorum, quibus ornatus erat primus homo, tertio, ratione eminentiæ super alias creaturas.

Augustinus imaginem Dei, quæ ratione substantiæ spectatur, interpretatur hoc modo: Memoria in mente

hominis

hominis ſignificat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio ſignificat Filium, unde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum ſanctum ſignificat. Neq; dubium eſt, æterni Patris & Filij & Spiritus ſancti diſcrimina in humana mente eſſe adumbrata. Eſt Mens quidem una ſimpliciſſima natura, ſed in ea ſunt iſtæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio & Voluntas, quæ repreſentant tanquam obſcuræ quædam umbræ, perſonarum in diuinis diſcrimina.

Verum ſi ad dona referas hanc Dei imaginem in homine, erit profecto imago Dei, conformitas & ſimilitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iuſticiam & ſanctitatem Dei quaſi in ſpeculo repreſentauit Adam. Vnde Paulus Ephe. 4. Et induatis nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia et ſanctitate ueritatis. Huius imaginis finis fuit, ut Adam cum ſua poſteritate in ſanctitate & iuſticia omnibus diebus ſeruiret Deo.

Ra-

Tertius modus imaginis Dei per gratiam.

Ratione ordinis seu eminentiæ ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, ut qui dominus omnium rerum inferiorum ordinum erat constitutus, quæ quidem imago non ad puritatem & sanctitatem cordis, sed ad externam ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus 1. Corinth. 11. uirum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua uir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conspicitur, quemadmodum in omni principatu.

differentia

Has tres partes imaginis Dei esse non est dubium, quarum extremę, hoc est, prima & ultima, iuxta quasdam tenues umbras remanserunt in homine post lapsum, sed media pars prorsus inducta fuit per peccatum, sed per Christum in regeneratis indies reparatur & fit illustrior, quæ post resurrectionem perficietur, quando non solum mente, corde, affectibus cõformes Christo erimus, uerum etiam corporibus, quod

Paulus

Paulus 1. Corinth. 15. & Philip. 3. docet.

Secundum, quod habuisse hominem in primo statu dixi, est integritas, quæ fuit mentis, perfecte intelligentis & rectissime iudicantis, cordis iustissime & ordinatissime appetentis, & corporis promptissime exequentis, quæ mens perfecte iudicauit, & cor recte imperauit.

Tertio loco ἐυταξίαν posui, quæ omnium uirium pulcherrima harmonia extitit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum est, nisi quod Deo probabatur. Quæ harmonia mentis, corporis & cordis cum uoluntate Dei, summum hominis bonum fuit, ratione status hominis perfectissimi.

Sequitur Verbum, quod & præceptum & comminationem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradisi comedes. Prohibitionem: De arbore autem scientiæ boni & mali ne comedas.

das. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem sua natura, nam bona Dei creatura erat, sed propter mandatum Dei, quod uiolare nefas erat.

Postremum, quod posui in statu primo hominis, fuit sacramentum immortalitatis. Quemadmodum enim arbor scientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipsius præuaricationem (erat enim illi a Deo commendatum, ut esset explorationis seu probationis sacramentum quoddam) Ita, si præcepto obtemperasset, fructus arboris uitæ sacramentum fuisset illi immortalitatis, ac quasi remedium, quo uita perpetuo conseruanda esset. Hoc aperte indicat textus, cum dicit: Nunc ergo, ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat in ęternum, emisit eum Dominus Deus de horto Eden, seu paradiso.

Status secundus hominis miserrimus est, sub peccato & tyrãnide diaboli, qui qualis sit, in 8. capite, ubi de peccato agitur, manifestabitur. Ter-

Tertius ſtatus gratiæ eſt, In hoc imago Dei, per peccatum in ſecundo ſtatu deleta, inſtaurari incipit per Chriſtum, naturalem Dei imaginē. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipſius ad imaginem Dei, Ita ſane regeneratio piorū nihil aliud eſt, ꝗ reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur ſtatu lapſus homo dextera Dei erigitur, dum in Chriſtum credit. Vnde præclare Auguſtinus: Sed quoniam (inquit) non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſponte ſurgere poteſt, porrectam nobis deſuper dexteram Dei, id eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, firma fide teneamus.

De quarto ſtatu hominis, qui eſt piorum quidem in gloria, hoc eſt, æterna beatitudine, Impiorum uero in gehenna, dicam in fine Symboli.

VSVS.

Porro uſus huius capitis eſt, ut agnito fine noſtræ conditionis, Chri-

ſtum naturę noſtræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq́ꝫ totis uiribus ſeruiamus, in ſanctitate & iuſticia uera. Nunc teſtimonia de primo tantum ſtatu hominis ſubijciam, quia de alijs commodius ſuis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO STATV.

Geneſis 1. Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit eum, Maſculum & fœminam creauit eos.

Geneſis 2. Formauit Deus hominem de puluere terrę, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitæ.

Pſal. 49. Homo cum in honore eſſet, non intellexit. Hic ſtatum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccleſiaſt. 7. Deus fecit hominem erectum.

Siracidæ 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui.

Siracidæ. 17. Deus de terra creauit

uit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.

Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, & ad imaginem similitudinis suæ fecit eum.

Esa. 43. Omnem uocatum in nomine meo, in gloria mea creaui eum, formaui eum, feci eum.

CAPVT V.

IVSTICIA ORIGINALIS.

TAmetsi facile colligi potest, ex ijs, quæ diximus de statu hominis ante lapsum, quæ qualisq; sit iusticia originalis, tamen utile est tenere aliquam breuem descriptionem, qualis hæc esse poterit: IVSTICIA ORIginalis est integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obedientia et εὐταξία omnium uirium, mentis, cordis, corporis, erga Deũ, adeoq; ipsa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.

In hac definitione duo complexus sum, nimirum materiale & formale iusticiæ originalis. Materiale est integri-

tas naturæ humanæ, lux mentis, uolun tatis conuersio ad Deum, cordis obedientia & ἐυταξία omnium uirium in homine. Formale uero est ipsa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Descriptionis huius membra ex testimonijs supra commemoratis de statu hominis confirmantur.

VSVS.

Vsus est, ut lapsum nostrum ab hac iusticia deploremus, ac totis uiribus anhelemus, ut eam per Christum recipiamus.

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

MVlti sunt, cum ueterum, tum recentium acutæ & doctæ disputationes de libero arbitrio, quas ut eo rectius intelligant adolescentes, primum exponam quædam uocabula, quorum cognitio faciat ad intelligendam rectius hanc doctrinam.

Sex

Sex ſunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, ſpectanda: Vita, Senſus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas. Vita ipſa eſt internus & naturalis motus, uigens tantum intrinſecus. Senſus eſt uitalis in corpore motus, uigens etiam extrinſecus. Appetitus eſt naturalis uis in animante, mouendis auide ſenſibus attributa. Ratio eſt facultas naturalis iudicandi res oblatas. Voluntas eſt motus naturalis, rationi, appetitui, & ſenſui præſidens. Hæc ſane quocunq; ſe inclinauerit, ſemper habet rationem comitem, & quodammodo pediſſequam, nō ꝙ ſemper ex rationne, ſed ꝙ nunquam abſq; ratione moueatur, ita, ut multa faciat per ipſam contra ipſam, hoc eſt, quaſi per eius miniſterium contra eius conſilium et iudicium. Hinc illa uox Medeę: Video meliora proboq;, deteriora ſequor.

Porro ratio uoluntati data eſt, ut inſtruat illam, non ut deſtruat, deſtrue

Bernardus

ret autem, si necessitatem ei ullam impo neret, quo minus libere pro arbitrio se uoluerit, siue in malum cõsentiens, siue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, uoluntas non esset uoluntas. Voluntas enim coacta proprie uoluntas dici nequit, licet serua sit in non renatis. Iam unde sit liberum arbitrium, ex prædictis colligendum est, nempe, ꝙ sit spontaneus ex uoluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc est, iudicio consensus. Ratio enim non impe rat uoluntati, sed ut consiliarius fidus iudicat, relinquens uoluntati imperandi munus. Ratio Medeæ uoluntati dictauit στοργὴν erga prolem conseruandam, quod iudicium & si probauit uoluntas, tamen ut domina media ad imperandum elegit contrarium, idq; sponte & libere.

Quare liberum arbitrium est facultas, qua uoluntas sponte sua, minime coacta eligit uel respuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis,

rationis, ita libertas uoluntatis inclinationem liberam in hoc uel illud monstratum a ratione respicit. Hic certe libertas seruituti non opponitur, sed necessitati seu coactioni, quæ nullo pacto sine implicatione contradictionis cum uoluntate stare potest. Cũ itaq; Theologi quidam liberum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem uoluntatis, quatenus sua sponte & uoluntario motu hoc eligit, uel illud reijcit, Sed quatenus serua esse negatur captiua sub peccato. Hanc enim opinionem impugnant, non stoicam statuunt uoluntatis necessitatem. Vnde fit, ꝙ interdum non tam de rebus, ꝙ̃ de uocabulis certetur, dum alij libertatis uocabulum opponunt necessitati, alij seruituti. Si enim libertas necessitati seu coactioni opponitur, uoluntatem tollit, qui eius libertatem eneruat. At si opponitur seruo, gratiæ hostis est, qui libertatem, quantum ad iusticiam spiritualem attinet, homini nõ renato uindicat.

dicat. Atq; in hunc modum philoſophice fere inter Theologos diſputatur.

Quoniam autem in quęſtione de libero arbitrio in Eccleſia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio ſubijcio) ſimul de iudicio, uoluntate & uiribus hominum, in ijs præſtandis, quæ ad ſalutem animarum pertinent. Deinde, quia Græcorum uocabulum nimium arrogans eſt, quo non tantum uoluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiam uirium libera facultas ſignificatur, (Eſt autem uocabulum Græcis uſitatum in hac quæſtione ἀυτεξούσιον, ſelffmegtighedt, quaſi homo ex ſe haberet non ſolum eligendi facultatem, uerum etiam præſtandi uires, quemadmodum Pelagius ſomniauit) ſubijciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiam facultatem præſtandi quæ uoluntas imperat, complectitur. Sitq; hæc definitio: Liberum arbitrium eſt facultas rationis quidem ad malum bonumue

diſcernendum,

diſcernendum, uoluntatis uero ad utrumuis eligendum, deniq; & uirium ad utrumlibet præſtandum. Nam ut aliquid recte fiat uel geratur, requiritur primum iudicium ſanũ, deinde uoluntas media ad imperandum, Poſtremo conatus ſeu uires, quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demum eſſe liberum arbitrium, ubi iudicium ſanum eſt, uoluntas prompta, uiresq; ad agendum idoneę. Quare cum hęc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoq; liberum arbitrium fuiſſe minime impeditum, manifeſtum eſt.

Verum cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſſimum: An homo poſt lapſum a ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium nec ne? Vt ad hanc queſtionem plane & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. Primum enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quę dicta ſunt. Deinde diſtinguendi ſunt actionum gradus, tum actionibus applicanda eſt regula.

I REGVLA hæc eſt: Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit uoluntas non impedita, & uires ſufficientes.

II GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur. Primus gradus ſit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes ſunt, ut quæ pertinent ad conſeruationem naturæ, ſeu indiuiduorũ. Huius generis ſunt, educare, tueri natos, edere, bibere, ueſtire, ædificare, uigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia. Secundus gradus, actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ, aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt: gerere magiſtratum, ſeruire, contractus exercere, colere agros, exercere artificium, nauigare. Tertius gradus eccleſiaſticorum operum eſt, quæ pertinent ad miniſterium conſeruandum, ut: docere uerbum, hac uel illa hora conuenire,

uenire, audire uerbum, administrare sacramenta, percipere sacramenta, his uel illis ceremonijs uti. Quartus gradus diuina opera complectitur, ut: implere legem Dei, præstare fidem, credere, recte orare, diligere inimicos, Breuiter, eorum operum est hic gradus, quę lege sua Deus a nobis requirit, quo ad interiorem & ueram obedientiam attinet.

His gradibus actionum ita constitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuersitate horum graduum, ad quæstionem sic respondendum est: In primo actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Potest enim naturæ sensu actiones huius gradus discernere, potest etiam naturali impetu ad eas ferri, nec uires in hac parte adeo fractæ sunt, quin obsequium appetitui præstare possint. In secundo & tertio gradibus impediuntur duabus rebus, tyrannide diaboli, & uirium imbecillitate, neç iudicium hic

est

est tam integrum, nec uoluntas adeo alacris, ut in primo genere. Hinc illud Medeæ: Video meliora proboq;, deteriora sequor. Et experientia testatur, quàm imbecilles sint homines, etiam in his externis actionibus, & maxime in ijs, quæ uocationem uniuscuiusq; attingunt, & ad disciplinam pertinēt. Quare hic agnoscenda est cum imbecillitas nostra, tum tyrannis diaboli, & orandus est Deus, ut nobis adsit, ac iuuet nos, nec sinat diabolum in nos grassari pro sua libidine. Libertatis autem in his tribus gradibus actionum tres sunt causę, prima, ut sit discrimē inter agens liberum, & agens non libere. Secunda, ut sciamus Deum esse agens liberrimum. Neq; enim causa effectu natura imbecillior, aut minus efficax est. Quare Stoicorum delirium de necessitate dependentię primę & secundarum causarum (quo sentiunt Deum nihil posse agere, nisi quatenus cient secundę causæ) est fugiendum & detestandum.

Tertia,

Tertia, ut possit in societate humana gubernatio aliqua esse. Sunt enim duo genera actionum, quæ ad externam disciplinam pertinent, eaq; relicta post deprauationem in uoluntate. Horum unum est Δεσποτικὸν, quo uoluntas impe rat locomotiuæ, alterum προαιρετικὸν, cum uera & seria electione seu proæresi, honestas actiones antefert uoluntas.

Restat quartus gradus actionum, in quo homo sibi relictus nihil plane potest, nullam omnino habet uoluntatis libertatem. Nam & iudicium decipitur, et uoluntas deficit, & uiribus destituimur. Hoc primum confirmari potest Pauli dicto, qui post Dauidem ita inquit: Non est iustus, ne unus quidem, Non est qui intelligit (hic adimitur iudiciũ) Non est qui quærit Deum, (ostenditur uoluntatis auersio) Omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt, (hic uires & conatus auferuntur) Deinde Paulus 1. Corinth. 2. de iudicio ita inquit:

inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Id eſt, animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, Rom. 8. φρόνημα carnis, ſimultas eſt erga Deum, nam legi Dei non ſubijcitur, nec enim poteſt. Hoc Pauli dictum clare docet, mentem, uoluntatem & affectus hominis, quatenus ſibi relinquitur, aperte aduerſari Deo. φρόνημα enim genus eſt ad omnes actiones. Item, Philip. 2. Deus operatur in nobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate. Item, Ezec. 36. Auferam cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio ueſtri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis. Recte igitur de gradu operum Bernardus inquit: Si diſcernere uolumus (ſcilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur. Si tentamus facere bonum, deficimus. Si conamur reſiſtere malo, deijcimur et ſuperamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, uolare incipiens funiculo

in terram

in terram detrahitur, ſic quoque mens hominis ad rerum cœleſtium actiones uolare contendens, ab affectibus retra hitur, niſi alis Chriſti ſubuehatur, hoc eſt, uerbo & Spiritu ſancto iuuetur.

Verum hic monendi ſunt auditores, quod uocabulum Libertatis in hac diſputatione nō opponitur coactioni, ſed ſeruituti, ut ſupra dictū eſt. Libertas enim et ſeruitus inter ſe ita pugnāt, ut qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totum hominem, quatenus ſuæ naturæ relinquitur, dicit eſſe uenditum ſub peccato, nemo non uidet, libertatem ſublatam eſſe, & in eius locum ſeruitutem ſucceſſiſſe. Notandæ ſunt ergo hæ antitheſes, quod ut liberum arbitrium ſeruo, ita coactum ſpontaneo aduerſatur, quas differentias breuiter definitionibus illuſtremus. LIBERA itaque uoluntas eſt, quæ bonum & malum eligere habet in ſua poteſtate, qua ſpoliatum hominem ſuperiora teſtimonia teſtantur.

SERVA,

SERVA, quæ propter corruptionem ſub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, ut nihil aliud q̃ malum eligere poſſit, etiamſi id ſponte & libenter non externo motu impulſa faciat. Vnde Bernardus: Libera eſt uoluntas mala, ꝙ mala, ſed ſeruilis eo ipſo, ꝙ mala. Omnis enim qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Hic Bernardus manifeſte liberum opponit coacto, non ſeruo. Seruum enim arbitrium ſtatuit, etſi liberum fateatur, quæ ſane ſtare ſimul non poſſunt, ſi liberum ſeruo opponeret. COACTA uoluntas eſt, quæ non ſponte ſua, non interiore electionis motu inclinatur huc uel illuc, ſed externo motu uiolenter fertur. Talis uoluntas nulla eſſe poteſt, cum alterum alteri repugnet. Spontanea coactę opponitur, ultro enim ſe flectit, quocunq; ducitur, non autem trahitur aut rapitur inuita. Hãc concedimus homini, ut ſi quid mali faciat, ſibi & uoluntarię ſuæ electioni imputare debeat, hęc ſpontanea uolun-

tas

tas omnino a libera uoluntate, ſeu a libero arbitrio, diuerſa eſt, non enim ſeruo opponitur, ſed coacto, ut iam demonſtratum eſt.

Cæterum quia non eodem ſignificatu accipitur libertatis uocabulū ab omnibus. Alij enim libertatem ſeruituti opponunt, ut Lutherus. Alij coactioni, ut Bernardus & multi alij, poteris breuiter ad quæſtionē, Num homo habeat liberum arbitrium, hoc pacto reſpondere: Si liberum opponis coacto, uere hominis uoluntatem liberam pronuncio, nam uoluntas coacta, uoluntas non eſt, cedit enim uoluntati neceſſitas. At ſi liberū ſeruo opponis, quod faciunt ſummi quiq; Theologi, Græci & Latini, diſtinguo inter externā diſciplinam, & iuſticiam ſpiritualem. In externa diſciplina uerbum Dei & experientia teſtantur, homini aliquam libertatem eſſe relictam. At quia Chriſtus dicit: Sine me nihil poteſtis facere, & Paulus idem de ſe teſtatur, & infinita teſti-

monia Scripturæ hoc ipſum conuincunt, dico uoluntatem liberandam eſſe per Chriſtum, & reformandam manu Dei, priuſquam ſpiritualem iuſticiam præſtare poſſit.

Deinde & hoc obſeruandum eſt, quod dum negamus iudicium, uoluntatem & uires ad bene agendum, non negamus has facultates ſimpliciter, & quantum ad ſubſtantiam pertinet, ſed quantum ad habitus. Iudicare enim, uelle & agere, naturæ ſunt. Verum quemadmodum inique iudicare, male uelle, & praue agere, corruptioni imputanda ſunt, Sic recte iudicare, bene uelle, & recte agere, gratiæ ſupernaturalis ſunt beneficia.

Sed horum quis uſus? Non augebunt in nobis ſocordiam, ſed primum, quoniam ratio nō percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, monemur hic, ut uerbum Dei audiamus, unde iudicium noſtrum corrigitur. Deinde Spiritum ſanctum rogamus, ut ex corde lapideo carneum

faciat,

faciat, atq; uires suppeditet. Qua de re pulchre monet Augustinus, inquiens: O homo, in præceptiõe cognosce quid debeas habere, In correptiõe cognosce, tuo te uicio non habere, In petitione cognosce unde accipias, quod uis habere. Ita futurum est, ut mens illuminata recte iudicet, cor reformatum manu Dei uoluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ mensura, quam accipit, conetur, & ad obsequium applicet suas facultates seu uires. Ex quibus relinquitur, præcipuas spiritualium actionum causas esse, Verbum Dei, quo formatur iudicium, Spiritum sanctum, quo reformatur cor, & uolũtatem spontaneam, uerbo Dei & Spiritui sancto obsequentem.

TESTIMONIA, QVIBVS EVERTITVR LIBERVM ARBItrium, in negocijs salutis sine gratia.

1. Corin. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.

Philip. 1. Quod Deus in uobis cæpit bonum opus, perficiet.

Philip. 2. Nonne Deus est, qui agit in uobis, ut & uelitis & efficiatis, pro beneplacito.

Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere.

Item: Nemo uenit ad me, nisi quem Pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates nostras.

Genesis 8. Cogitatio humani cordis mala est omni tempore.

Psal. 13. Non est iustus, ne unus quidem, non est qui intelligat, non est qui exquiret Deum.

Rom. 6. Velle adiacet mihi, At ut faciam bonum, non reperio.

Prouerb. 16. Cor hominis dispónit uiam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. Regenerati uoluntatem bonam habēt ex gratia, sed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem crescit, in uita uero beata perficietur.

CAPVT

CAPVT VII.

CONTINGENTIA.

CONTINGentia eſt euentus eius rei, quæ habuit cauſas, quæ ſua natura aliter agere poterant. Quanquam autem Deus ſuſtentet naturam, quemadmodum ſupra declaratum eſt, tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit ſuo moderamine, ſed una cum natura ſuſtentat. Nunc autem ordinauit Deus, ut alia naturaliter agant, ut ignis, alia libera uolũtate & electiõe, ut homo. Quare dubium non eſt, quin multi effectus reuera ſint cõtingentes.

Vt autem hæc res clarius percipiatur, notandum eſt, in natura tres eſſe cauſarum gradus, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet. Quædam enim cauſæ ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectus, ut motus cœli ad eclypſes, & alios effectus, qui ex motu orbium neceſſitate phyſica eueniunt. Huiuſmodi effectus futuri, non quidem contingentes, ſed neceſſarij ſunt. Aliæ ſunt cauſæ, quæ non ſunt

neceſſariæ, ſaltem per comparationem ad effectus, ut eos neceſſario producãt, imo poſſunt non producere eos. Atq; huius generis effectus ſunt futuri non neceſſarij ſed contingentes. Verum horum duplex eſt differentia. Nam quædam cauſæ ad producendos tales effectus determinatę ſunt, qui effectus ſunt futuri, non neceſſarij ſed contingentes, quia eorum cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus etiam ſunt contingentes, quia eorum cauſæ poterant ſecus agere. Aliæ ſunt cauſæ, quæ per ſe nullam habent determinationem, ad hunc uel illum effectum producendum, ſed promiſcue ſe habent ad utramlibet, ut uoluntas Dei, Angelorum & hominum. Hæc uoluntas cauſa eſt contingentiæ, quia contingentia ſublata, nulla omnino uoluntas reliqua manet.

Deinde contingentiam eſſe, confirmat ipſa Dei prouidẽtia. Deus enim ſuæ prouidentiæ ordinem per cauſas

inferiores

inferiores exequitur. Ex quo ſequitur, ordinem diuinę prouidentię eſſe, ut alij affectus ſint neceſſarij, alij contingentes. Et quanquam recte dicitur: Secunda cauſa non agit ſine prima, tamen ex eo non ſequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non ſolum ſuſtentat cauſam ſecundam, uerum etiam modum agendi, tametſi non iuuet contra ordinem ſuum ruentem.

Porro duo teſtimoniorum genera hanc doctrinam confirmant, Prius, quod docet, Deum non eſſe cauſam peccati, nec uelle peccatum, Poſterius, quod mõſtrat, hominem ſpontanea uoluntate alia præ alijs eligere & agere. Chriſtus, ſicuti ipſe teſtatur, poterat obtinere a Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet, & ſciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non eſt, neq; ſcientia Dei neceſſarias reddit omnes actiones, alioqui oporteret nõ ſolum Chriſtum,

uerum etiam ipſum Patrem ſeruum eſ-ſe ſuarum actionum, utpote qui ſciat, quid facturus ſit, ſed non ideo facturus eſt, quia ſcit, ſed ideo ſcit, quia facturus eſt, habetq; liberrimam faciendi & non faciendi poteſtatem.

VSVS.

Vſus doctrinæ huius eſt, ut Deum rogemus, ut noſtras mentes, uoluntates & corpora gubernet, ne ruamus contra ipſius ordinem. Deinde, ne Deo imputemus peccatum, neue quid tentemus, quod uel ipſius gloriam obſcuret, uel noſtram ſalutem impediat.

CAPVT VIII.

PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

PECCATVM in genere eſt inobedientia aduerſus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata a Deo. Hæc definitio ſumpta eſt ex legis ſententia: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in

in libro legis, ut faciat ea. Sed inobedientiæ uocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectũ, corruptionem, inclinationem & actionem. Peccati enim ratio in eo consistit, si quid contra legem Dei uel existit in nobis ut defectus & corruptio, uel proficiscitur a nobis, ut inclinatio & actio. Hoc confirmatur Ioannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν, hoc est, quod est contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo, nempe, materiale & formale peccati. Materiale est defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale est ipse reatus. Nã & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis.

Ambrosius fere eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum est diuinæ legis præuaricatio, & cœlestium inobedientia præceptorum. Hæc in genere de peccato dicta sint, nunc eius

differentias uideamus. Est autem duplex peccatum, Originale & actuale, ordine de utroque dicendum est.

Peccatum itaque originale est, cum corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tum reatus, quo nascentes propter Adæ lapsum rei sunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porro duo sunt obseruanda in peccato originis: Materiale & formale. Materiale est corruptio ipsa, hoc est, deformitas & ἀταξία omnium uiriũ in homine, hoc est, in Mente defectus noticiæ Dei, & firmi assensus de prouidentia, promissionibus & minis Dei. In Volũtate auersio, hoc est, esse sine metu, sine fiducia ac dilectione Dei. In Corde concupiscentia & impetus contra ordinem diuinum. Formale uero peccati originalis est reatus ipse, hoc est, ordinatum esse ad damnationẽ seu æternas pœnas. Natura enim, ut inquit Paulus, filij iræ sumus. Breuiter, ut iusticia originalis est integritas & approbatio, ita peccatum originis est corruptio & reatus. Cæ-

Cæterum, ut intelligamus, peccatum originis totius hominis peruersionem esse, primum uidebimus, quæ concurrant peccata in lapsu primorum parentum. Deinde nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recensebimus. In lapsu itaq; primorum parentum hęc grauissima delicta concurrunt. I. Dubitatio de uerbo Dei. II. Amissio fidei, cum non credunt Deo minanti pœnas. III. Curiositas, Discesserunt enim a uerbo, & quæsierunt alienam sapientiam. IIII. Superbia, qua uoluerūt magni fieri. V. Contemptus Dei, cum uiolarunt mandatum Dei contra conscientiam. VI. Apostasia, qua anteferunt Diabolum Deo. VII. Ingratitudo, qua expellunt Spiritum sanctum in ipsis habitantem. VIII. Homicidium sui & totius posteritatis. Fuit enim hic lapsus prima ianua omnium scelerum & miseriarum posteritatis. Quare nullo pacto extenuandum est peccatum originis, quod conflatū est ex tot horrēdissimorum scelerum monstris.

Iam uaria nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, uideamus, quorum præcipua hæc ſunt: Concupiſcentia, Caro, uetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, Rebellio, lex membrorum, interdum ſine addito peccatum.

Concupiſcentia ideo dicitur, quia in ea uim ſuam præcipue exerit. Hæc conſtat cum ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atq; uirium a Deo abalienatione. Et damnatur ultimo decalogi præcepto, in quo omnis peccandi procliuitas & motus damnatur, quemadmodum in ſuperioribus conſenſus omnis in peccatum prohibetur.

Carnis nomen eo pertinet, ut ſciamus omne, quod nondum regeneratum eſt in nobis per gratiam, contaminatum eſſe, & ſua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui ſignificat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

Vetus homo correlatiue ad nouum

uum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite secundæ Classis dicetur.

Lex peccati ob imperium quod exercet in hominibus, dicitur, Rom. 8. appellatur inhabitans peccatum, quia in carne manet perpetuo usq; ad mortem. Quod tamen pro diuersitate personarum uariat, ui & efficatia. Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul. In renatis materialiter tantum, modo uim peccati consideras. In illis efficax est in damnationem, ut quod ipsos reos peragat æternæ mortis. In his uero remissum est, quia sublatus est reatus, & oppugnatur perpetua lucta Spiritus seu noui hominis. Vel, ut beuius dicatur, Peccatum originis in non renatis habitat & regnat simul. In renatis uero habitat tãtum, & non regnat, propter gratiã fidei præualentem.

Rebellio uocatur ob perpetuum studium rebellandi legi mentis, Roman. 7.

Lex

Lex membrorum dicitur, quia eſt concupiſcentia in membris ſita, & membra organa ſunt, per quæ exerit ſuam iniquitatem.

Peccatum ſine addito, quia eſt ſcaturigo & fons omnium peccatorum, quemadmodum Paulus oſtendit his uerbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali ueſtro corpore, ad obediendum ei in concupiſcentijs ſuis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera. Primum eſt innata rebellio ſeu peccatum naturę, quod hic generis appellatione notauit. Secundum, praui motus erumpentes e peccato originis, quos nomine Concupiſcentiæ expreſſit. Hi motus, quando non accedit conſenſus, referendi ſunt ad peccatum originis ut ad genus. Tertium genus peccati eſt conſenſus & proſecutio eius, ad quod praui motus ſollicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obſtringit homines. Eſt enim actuale peccatum.

Porro

Porro de huius mali radice & cauſis extat uerbum Gene. 3. Sed & Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quę fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis de omni arbore paradiſi? Cui reſpondit Mulier: De fructu arborum, quę ſunt in paradiſo, ueſcimur, de fructu uero arboris, quæ eſt in medio paradiſi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne forte moriamur. Dixit autem ſerpēs ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, ꝙ in quocunqꝫ die comederitis ex ea, aperiantur oculi ueſtri, & eritis ſicut Dij, ſcientes bonum & malum. Videns igitur mulier, ꝙ bona eſſet arbor ad ueſcendum, & pulchra oculis, aſpectuqꝫ delectabilis, & tulit de fructu eius, & comedit, deditqꝫ uiro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.

De propagatione autem huius

mali

mali ab Adam in posteros, in eodem capite docetur. Et Paulus Rom. 5. fuse explicat. Vt autem propagatio huius mali recte intelligatur, obseruanda est hæc distinctio. Adam consideratur dupliciter. Primo simpliciter & sine respectu ad posteros, qua ratione nullus posterorum peccator aut reus est Adæ delicto. Secundo consideratur relatiue, quatenus est prima radix naturæ humanæ, & pater noster. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei sunt omnes ab eo nati secundum naturæ cursum. Quemadmodum enim leprosi parentes generant leprosos filios, qui filij & lepra parentum & propria sunt contaminati, Ita & posteri Adæ, cum primi parentis contagio infecti, tum proprio uicio commaculati sunt & rei. Vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non solum personam inficit, sed & naturam. Et paulo supra: Et originale quidem maximum illud delictum, quod a primo

Adam

Adam cōtrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur uniuersi, maximum plane, quod sic totũ nō modo genus hominum, sed & quemlibet ipsius generis occupat, ut nō sit qui euadat, non sit usq; ad unũ, a primo homine usq; ad nouissimum protenditur, & in singulis quoq; a planta pedis usq; ad uerticem diffunditur hoc uenenum.

Hinc liquet & illud, quod peccatum originis recte dici possit tum alienum, tum nostrum proprium. Alienum quidem propterea, quod propagatione in nos deriuatur. Proprium uero, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei sumus. Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam esse substantiam aut proprietatem naturæ, sed aduentitiam qualitatem, qua natura humana deformata est, & rea iræ Dei & mortis æternæ. Ex his quoq; manifestum est, ꝙ causa originalis peccati sit diabolus, & uoluntas primorum parentum, quę cum esset

libera, ſeſe auertit a uerbo Dei, & non retinuit obedientiam erga Deum. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & perſonæ eorum repreſentabant totam poſteritatem, fit rea poſteritas propter eorum lapſum, & quia ipſi amittunt prima dona, tales poſtea gignunt, quales ipſi ſunt amiſſis donis.

Hactenus de peccato hæreditario, nunc de eius fructu, hoc eſt, de actuali peccato, dicendum eſt, Quod recte definitur eſſe cogitatum, dictum, factum, omiſſum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale eſt omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in uoluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur a Theologis, quæ non a ſubſtantia & natura peccati, ſed ab alia atque alia conſideratione ſeu reſpectu peccati ſumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

PRI-

Prima diuiſio.

Peccatorum aliud eſt Mortale, aliud Veniale. Hanc diuiſionem ut dextre intelligamus, opus eſt aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter eſt peccare iſtud peccatum, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex eſt. Primum irremiſſibile, ut blaſphemia in Spiritum ſanctum, Matth. 12. Marc. 3. Secundum meritum mortis eſt remiſſibile, quia etſi infert quidem meritũ mortis, tamen remittitur, ſi iſtud plane deſinas peccare, alioqui minime. Tale meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non poſſunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Galatas 5. & alibi. Tertium meritum mortis eſt, quod infert peccatum habitans in Sanctis, malaq; eius deſideria quæ excitat, & impedimenta quæ affert molientibus pie uiuere. Huius generis peccata uenialia dicuntur, mortalia quidem ſua natura, morti enim per ſe obnoxios red

dunt homines, Venialia tamen dicuntur ob ueniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facile intelligi potest, peccatum mortale quidem esse actionem interiorem et exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conscientiam. Veniale uero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non assentiuntur Sancti, sed repugnant.

Secunda diuisio.

Aliud peccatum est omissionis, aliud commissionis. Illud, cum non facimus bonum quod facere debemus. Hoc, quãdo perpetratur malum quod facere prohibemur, siue id cogitatu, siue dicto, siue facto fiat.

Tertia diuisio.

Peccatorum aliud ex infirmitate nascitur, aliud ex ignorantia uenit, aliud ex industria seu malicia erumpit. Infirmitatis peccata proprie dicuntur, quę imbecillitate nostra obrepunt, nobis

bis

bis inuitis & repugnantibus, ut, fastidium in actionibus pijs, metus eundi in recte factis, cupiditas illiciarum rerum, ira subita, indigna tamen Christiano, cogitationes uanæ temere oborientes, εὐτραπελία seu dicta nugatoria imprudẽtibus elapsa. Etenim in quo corde uera uerbi Dei fides manet, in eo nulla uoluntas peccati hærere & subsistere poterit. Nam qui natus est ex Deo, non peccat, nec potest quidem peccare. Semen enim Dei manet in illo, Iohan. 3.

Ignorantiæ peccata, qualia sint, ex partitione ignorantiæ intelligi potest, de qua consule Epitomen Philosophiæ moralis Philippi Melanthonis. Ex malicia duplex peccatum prouenit, unum directe pugnans contra gratiam, & est blasphemia contra Spiritum sanctum, eaq; uel inchoata uel consumata, Alterum, non directe pugnans contra gratiam & Spiritum sanctum, ut sunt peculiares lapsus contra

Decalogi præcepta, ut idolatria, furtum, homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris transgressio legis Dei.

Cęterum, ut clarius intelligamus quale sit peccatum in Spiritum sanctum, eius differentiæ colligendæ sunt per locum a concreto siue a coniugatis, & uidendum, quales fuerint, quibus hoc peccatum a Domino obiectum est, id quod ex historia Euangelica colligere non est difficile. Pharisæi enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, primum erant prophetijs, doctrina Christi & miraculis eiusdem conuicti de ueritate Dei. Secũdo scientes et uolentes uerbum cognitum odio habebant, eiq; rabiose sua obstinatione renunciarunt, tum tyrannide, sophistica & hypocrisi oppugnabant uerbum agnitum. Hinc concluditur, ꝙ peccatum in Spiritum sit uoluntaria ueritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio, ex odio ueritatis nata,

con-

coniuncta cum tyrannica, sophistica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum sanctum peculiariter dicitur, quia mens, uera noticia, Spiritus Dei beneficio illustrata, sponte reluctatur Spiritui illustratori.

Quoniam autem digito non possumus demonstrare, in quibus sit hoc peccatum, debemus nos a posteriori de ipso iudicare. Nam si quis a lapsu resurgit, inde colligemus, talem ab isto peccato abfuisse, quamlibet alias grauiter peccarit. Atq; hinc est, quod quidam Theologi hoc peccatum uocarunt, non quidem a substantia, sed ab euentu, Finalem impœnitentiam, quia inde nos tantum iudicium sumere debemus, quantum quidem ad homines attinet, in quibus est. Manasses multis annis rabiose persecutus est uerbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verum quia postea pœnituit eum facti, & egit pœni-

tentiam, peccatum in Spiritum ſanctum nequaquam conſumauerat. Contra, Phariſæorum pars maior hoc peccato obſtricta erat, Nam a lapſu non reſurrexit.

Quarta diuiſio.

Definitio ab aetica aristotelis sumpta.

Peccatorum alia uoluntaria ſunt, alia inuoluntaria. Voluntaria, quæ deſtinato conſilio & propoſito ſcientes & uolentes homines perpetrant. Inuoluntaria, quibus pij reluctantur, ut ſunt caligo in mente, dubitatio, item, multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Hanc diſtinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro uoluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

Roma: 7

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

Geneſis 3. hiſtoria lapſus primorum parentum recitatur, quemadmodum ſupra admonui, ubi cauſæ

ſæ ſignificantur duæ principales, nimirum inuidia Satanæ, & uoluntas hominis.

Pſal. 19. Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato.

Rom. 5. Quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introiuit, & ſic in omnes homines mors inuaſit, quia omnes peccauerunt, id eſt, omnes rei ſumus & contaminati & inuoluti peccatis primorum parentum.

Ephe. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri.

TESTIMONIA DE ACTVALIBVS.

3. Reg. 8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſal. 13. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non

est qui faciat bonum, non est usq; ad unum.

Eccle. 8. Ne despicies hominem auertentem se a peccato, neq; impropères ei, memento, quia omnes in corruptione sumus.

Matth. 12. Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, Sed peccatum in Spiritum sanctum non remittetur hominibus, neq; in hoc seculo neq; in futuro.

Marc. 3. Amen dico uobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia, At qui dixerit conuicium in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio.

Porro huius Capitis usus est, ut agnoscamus nostram immundiciem & peccatum, & omnem arrogantiam seponamus, ut uera humilitate ad Christum peccatorum Propiciatorem confugiamus.

CAPVT

CAPVT IX.
POENA PECCATI.

PEccatum originis habet pœnas multiplices, ſpirituales & corporales, temporales & æternas, quemadmodum capite 3. Geneſeos & multis alijs Scripturæ locis oſtenditur. Breuiter, mors & omnes calamitates generis humani, ſtipendia ſunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obſtringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quemadmodum totius mundi facies coarguit.

In pœnis autem obſeruentur tria: Gradus, modus & diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum. Gradus quidem, ꝙ aliæ pœnæ ſunt tantum, aliæ & peccata, & pœnæ peccatorum. Rom. 1. ſex gradus recitantur eorum, quæ & peccata ſunt & pœnæ peccatorum. Primus gradus eſt neglectus noticiæ Dei, qui eſt omnium peccatorum fons & ſcaturigo, pœnaq; contemptus patefactionis diuinę.

Secundus

Secundus, excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolum in citato loco, uerum etiam 2. Theſſ. 2. his uerbis grauiſſimis: Eo ꝙ dilectionem ueritatis non habuerunt, ut ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis Deus efficaciam erroris, ut ipſi credant mendacio. Tertius, excæcationis fructus eſt idolatria. Quartus, idolatriam ſequuntur horrenda flagicia, contaminantia corpus & animam. Quintus, hæc flagicia mente reproba puniuntur. Eſt autem mens ἀδόκιμος, quę nihil recte probat, ſed peruerſe ſcelera pro uirtutibus amplectitur. Sextus, huius ſceleratæ & reprobę mentis fructus eſt uniuerſalis iniuſticia, id eſt, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnę ſunt tantum, quę tantiſper gradatim creſcũt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem ſcelus, nunc iactura rerum, nunc deſertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non ſecus atq; pater aliquis filiorum errata aliis atque

aliis

aliīs pœnis punit, donec in uiam eos reuocauerit.

Modus pœnarum Sapien. 11. notatur, per quæ peccat quis, per ea cruciatur, quæ regula ut plurimum uera eſt, tametſi interdum iudicio Dei ſingulari pœna commerita commutatur alia pœna.

Diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum hoc eſt: Illos, tametſi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipſos ſuam retinet, in mediīs afflictionibus, imo efficit, ut inde euadant probatiores, atq; ſint ipſi ſacrificium boni odoris. His uero, nimirum impiīs, in exitium cadunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni ſupplicij præludia ſunt. Sed de his plura infra in tertia Claſſe capite 18. dicentur.

CAPVT X.
VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

Homo

HOmo in peccatum lapſus, uerbum accuſans & damnans audit ex ore Dei. Eſt autem uerbum accuſans & damnans, Spiritus ſancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati, quod ſane iudicium ipſe Spiritus ſanctus exequitur per miniſterium uerbi, ac ſtatim poſt lapſum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum eſt, & exercebitur, donec hic mundus ſteterit, uel inuitis inferorum portis.

Porro duo ſunt genera hominũ,
qui hoc iudicio Spiritus ſancti arguun
tur. Quidam n. ſerio tãguntur, uere hu I
miliantur, ac ſponte iudicio quo dãnan
tur, ſubſcribũt. Atq; his ſalutare eſt Spi
ritus ſancti iudiciũ, ſi modo ad Chriſtũ
peccati expiatorẽ confugiunt. Alij etſi II
conuicti reatum non poſſunt effugere,
nõ tamẽ uere & ex animo humiliãtur,
nec cedunt iudicio Spiritus ſancti, quin
potius ſubacti intus fremũt, & confuſi
non deſinunt contumaciam & proter-
uiam alere. His maiori damnationi erit
Spiritus iudicium.

Sed

Sed quodnam est illud uerbum arguens? Hoc monstratur et repetitur sępe in scripturis Mosis, Prophetarum & Apostolorū, cuius Epitome quædā est Decalogus, qui cū requirit dilectionem perfectam & perpetuam, erga Deū & hominē, accusat & damnat omnes, qui hanc obedientiā nō pręstāt, iuxta illud: Maledictus omnis, qui nō permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Breuiter, omnes sententiæ, quę nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS & ACCVSANTIS.

Genesis 3. duplex iudicium Spiritus sancti accusantis et damnantis peccatū innuitur. Vnū in cōscientia. Nam cum Adam peccasset, abscondit se una cum uxore a facie Domini. Consciētia enim peccati sui confusus, conspectū Dei ferre nequiuit. Alterum per uerbum Dei: Vbi es tu? inquit. Item: Quis indicauit tibi, quod nudus esses, nisi quod de ipsa arbore, de qua pręceperā tibi ne comederes, ex ipsa comedisti?

Ge-

Genesis 4. Nonne si bene egeris recipies, sin autem male, statim in foribus tuis peccatum tuum aderit?

Deut. 27. Maledictus qui non permãserit in sermonibus legis huius.

Psal. 117. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?

Psal. 142. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Prouerb. 20. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato?

Porro usus huius accusantis & damnantis uerbi est, ut nos subscribamus iudicio Spiritus sancti, ut humiliemur conuicti, ut ad Christum propiciatorem confugiamus, atque abnegata omni impietate, iuste, pie & honeste uiuamus.

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS, SIVE EVANGELIVM.

VErbum promiſſionis primum Genesis 3. his uerbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te & ſerpentem, & inter ſemen tuum & ſemen eius, ipſum conteret caput tuum, & tu conteres calcaneum illius. Hæc promiſſio multas doctrinas continet. Primum enim de duobus regnis, longe diuerſiſſimis, nimirum de regno diaboli abolendo, & Chriſti erigendo, concionatur. Deinde docet, ꝙ hæc duo regna perpetuo ſibi inuicem aduerſabuntur. Tertio, ꝙ perpetua ſit futura perſecutio Eccleſiæ, donec in hac milicia ſub uexillis Chriſti Ducis in hoc mundo militauerit. Quarto, ꝙ tandem potitura ſit Eccleſia uictoria, & eluctetur ab omnibus perſecutionibus, idq; per ſemen Mulieris, hoc eſt, per CHRISTVM, uictorem Diaboli. Verum huius promiſſionis repetitiones plures leguntur in Moſe et in Prophetis, quales hę ſunt:

Genc. 12. In te benedicentur uniuerſæ cognationes terræ.

Gene.22.Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.

Gene.28. Et benedicentur in te, & in ſemine tuo,cuncti fines terræ.

Et quia id fieri non poteſt,niſi deſtructo Satanæ regno, Iohannes id explicat,dicens:Chriſtus apparuit,ut deſtruat opera Diaboli.

Hoc promiſſionis uerbo erecti ſunt iterum Adam & Eua.Et firma fiducia in hunc promiſſum liberatorem ſe ſuſtentabant,nec ignorare poterant, hũc liberatorem Deum eſſe,qui aſſumpturus eſſet humanam naturam,in qua fieret uictima pro peccato,cuius rei admonebãtur per ſacrificia diuinitus inſtituta. Nam quemadmodum diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant, Ita promiſſionis uerbum,humanitatem ueram liberatoris demonſtrauit.

Cæterum huius completæ promiſſionis uerbũ ab Apoſtolis EVANGELIVM cœptum eſt appellari, de cuius

cuius uocis uaria significatiōe primum dicam. Deinde, quæ sit ratio accommodationis ad doctrinam salutis ostendam. Tum planam rei definitionem tradam. Postremo testimonia & usum adiungam.

Proprie itaq; εὐαγγέλιον significat, fœlix & faustum nūcium, qua significatione apud Aristophanem in Equitibus accipitur, ubi ita inquit: εὐαγγέλια κἀγὼ φράσαι αὐτοῖς, id est, læta nuncia ipsis narraui, pro quo paulo supra dixerat, λόγους ἀγαθοὺς εὐαγγελίσασθαι, id est, bonos rumores nunciare. Atq; hæc nominis ratio est.

Secundo significat præmium datum pro relatione fausti nuncij, ut Odysseæ 14. ubi his uerbis pastorem senem alloquitur Vlysses: εὐαγγέλιον δέ μοι ἔσω αὐτίκ᾽ ἐπείκεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἄθωμαθ᾽ ἵκηται ἕσσαι με χλαῖνάν τε χιτῶνά τε εἵματα καλά, hoc est, Euangelium mihi esto statim ubi redierit ille, ut uestias me pulchris uestibus, chlæna & tunica.

Tertio ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc εὐαγγελία θύειν, id eſt, ſacrificia ob lætum nuncium offerre. Atq; hæc ſunt ſignificata apud prophanos Scriptores.

Verum Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ᾽ ἐξοχήν. His enim Euangelium ſignificat ſolenne patefactæ in Chriſto gratiæ præconium, ſeu lætum nuncium de ſalute per Chriſtum parta credentibus. Deinde, quia a propria materia Euangelij Chriſtus, Euangeliſtæ Euangelij nomen accommodarunt hiſtorijs, quæ Chriſtum apparuiſſe in carne, docuiſſe, paſſum, mortuum, a morte reſuſcitatum, ac tandem in cœlum receptum fuiſſe narrant.

Porro definitio plana & perſpicua colligi poteſt ex uerbis Domini Luc. 24. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit

tuit

tuit pati Chriſtum,et reſurgere ex mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, ꝙ Euangelium ſit uniuerſalis prædicatio pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti. Sed addamus uberiorem,hoc modo:Euangelium eſt doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio a maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remiſſio peccatorum,ſalus ac uita æterna credentibus in Filium,propter eiuſdem uictimam, ſecundum promiſſionem olim Patribus factam, ut perpetuo gloria bonitatis Dei prædicetur, utq; porro dignos fructus Euangelio edant homines per Chriſtum liberati, tandemq; uita æterna fruantur.

Hæc definitio multa membra habet. Primum enim monet,quale ſit doctrinæ genus Euangelium, Deinde, a quibus malis per Euangelium liberemur. Tum quid boni Euangelium affe

rat. Posthæc, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus. Additur & de propria materia Euangelij, quæ est CHRISTVS cum suis beneficijs. Postremo fines adijciuntur.

Ex his facile intelligi potest discrimen legis & Euangelij. Lex enim promittit uitã facientibus legem. Euangelium gratis offert salutem credentibus in Christum. Est enim donum Dei uita æterna per Iesum Christum Dominum nostrum, ad Rom. 6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat. 3. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id est, in quo placatus sum.

Luc. 24. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere a mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius pœnitentiam & re-

missionem peccatorum, in omnes gentes.

Rom.1. Euangelium est potentia Dei, in salutem omni credenti.

Iohan.3. Qui credit in Filium, non peribit, sed habebit uitam æternam.

Act.13. Notum sit igitur fratres uobis, ꝙ per hunc uobis remissio peccatorũ nũciatur, & ab omnibus, a quibus non potuistis per legẽ Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.

2.Cor.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus nos iusticia Dei in ipso.

Ad Titum 2. Apparuit salutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegãtes omnem impietatem & mundana desideria, sobrie & iuste & pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatã spem, & apparitionẽ gloriæ magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mũdaret sibi populũ peculiarem, sectatorem bonorum operum.

Vſus huius doctrinæ eſt, ut diſcamus contempto mundo et caducis eius delicijs, incõparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde ut in quauis afflictione ſolemur nos hoc læto de ſalute per Chriſtum parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS, CONTRItione & fide.

TOta doctrina ſuperior prorſus manet ocioſa, niſi accedat pœnitentia, de qua recte et clare erudiri iuuentutem operęprecium eſt. Nam regeneratio, ſine qua nemo ſaluus fieri poteſt, (quemadmodum Dominus docet Nicodemum Ioh.3.) in pœnitentia conſiſtit, quę nihil aliud eſt, q̃ conuerſio hominis ad Deum, ut ſit noua creatura, & iuxta eius uoluntatem uiuat.

Verum quia hæc definitio paulo obſcurior eſt, tradam aliam: Pœniten-

tia eſt uerus dolor de offenſa Dei, cum uoto ac ſpe ueniæ, & uoluntate ſingulariq; ſtudio, peccatum omne poſthac uitandi, Deoq; omnem uitam approbandi. Hi enim uere pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admiſſum peccatum, & confugiunt fide ad Chriſtum Mediatorem, ut accipiant remiſſionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt.

Ex his patet, tres eſſe partes pœnitentiæ: Contritionem, Fidem & nouam obedientiam. Quarum prima & ſecunda ſubſtantiales partes pœnitentiæ recte dicuntur, quibus neceſſario tertia pars tanquam inſeparabilis proprietas, adijcitur. Cum igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem & Fidem, nominari audimus, partitio ſubſtantialis eſt. Cum uero tres, hoc eſt, cum duabus ſuperioribus additur Noua obedientia, ſciamus proprietatem neceſſariam adiungi, quę a conuerſione integra & uera nequaquam auelli poteſt.

Porro, contritio est ex agnitione peccati & sensu irę Dei pauor conscientiæ, fugaq; peccati. Et habet uera cōtritio quatuor proprietates seu effectus, in definitione enumeratos. Primū enim agnoscit peccatum, deinde agnoscit iustam iram Dei & maledictionem ob peccatum. Tum serio dolet propter peccatum admissum. Postremo detestatur & abominatur peccatum.

Fides autem est notitia & assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandē firma fiducia. Hæc Christum mediatorem & intercessorem apud Patrem agnoscit, hęc statuit peccatum remissum propter mediatorē, & iusticiam mediatoris sibi imputari, Hęc conscientiam consolatur contra terrores peccati & legis, Hæc inuocat Deum, & nouam uitam inchoat.

Noua obedientia absoluitur pietate erga Deum, charitate erga homines, sanctimonia & puritate in tota uita, & diligentia in uocationis officio præstanda.

præſtanda. Has partes nouæ obedientiæ coniungit Paulus ad Tit. 2. cum dicat, ideo nos regeneratos eſſe, ut pie, iuſte & ſobrie uiuamus.

Cæterum has eſſe partes conuerſionis hominis ad Deũ, teſtimonijs & exemplis Scripturæ oſtendendum eſt.

Marc. 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Hic pœnitentia pro contritione uſurpatur.

Paulus Ro. 6. ſimiliter aſtruit, duas eſſe partes præcipuas conuerſionis, nimirum mortificationem & uiuificationem. Mortificatio ipſa contritio eſt, ſeu animę dolor & terror ex agnitione peccati, ſeu ſenſu iudicij Dei conceptus. Viuificatio in fide cõſiſtit, eſt enim conſolatio, quęex fide naſcitur, Iuſtus enim ex fide uiuet. Hæc uita non poteſt conſiſtere, niſi accedat ſerium ſtudium innocenter uiuendi.

Luc. 7. tres pœnitentiæ partes pulchre exprimũtur. Lachrymæ peccatricis mulieris ſunt teſtimonium pa-

uoris

uoris conſcientiæ ob peccatum. Deinde, ꝙ accedit ad Chriſtum, ſignificatur fiducia,quam de illo cõceperat. Poſtea officium ſuum erga Chriſtum declarat,qua re fidei fructus oſtenditur.

Simile eſt latronis exemplum,qui peccatum agnoſcit ſuum, Chriſtum ex fide inuocat, fructus edit fidei,inuocationem,gratitudinem erga Deum,& dilectionẽ erga proximum. Nam ꝙ aberrantẽ ſocium admonet, charitatis fuit.

Dauid a Nathan obiurgatus primum perterreſit, & uoce declarat ueram contritionem,dicens:Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita abſolutione:Dominus abſtulit peccatum tuum. Emendationem morum,ſeu nouam obedientiam ſequens uita teſtabatur.

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ieremiæ 3. Conuertimini filij reuertẽtes, & ſanabo auerſiones ueſtras.

Ieremiæ 31. Caſtigaſti me Domine,

ne, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus, conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum.

Idem 36. Reuertatur unusquisque a uia sua pessima, & propicius ero iniquitati & peccatis eorum.

Ezech. 18. Conuertimini, & agite pœnitētiam ab omnibus iniquitatibus uestris, & non erit uobis in ruinam iniquitas, Proijcite a uobis omnes iniquitates uestras, in quibus præuaricati estis, & facite uobis cor nouum.

Eiusdem 33. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus, Reuertimini & uiuite.

Marc. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.

In his testimonijs aperte conspicitur, quod conuersio hominum ad Deum, pœnitentia, pœnitentiam agere, pro eodem sumatur. Locus ex Marco citatus

tus, conuincit, duas eſſe præcipuas & ſubſtantiales partes pœnitentiæ, quas ſequitur noua uita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici poteſt.

Cæterum quia uocabula pœnitentiæ & fidei ſunt πολύσημα, pauca ſubiungam de uaria horum uocabulorum acceptione, ne ὁμωνυμία impediat nouitios. Pœnitentia itaqꝫ duplex eſt: Legalis & Euangelica. Legalis eſt, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commiſſum, & in eo terrore conſtrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui in ſenſu iuſti iudicij Dei ob peccatum defecerunt.

Euangelica pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim pro tota conuerſione, quæ conſtat Contritione, Fide & noua obedientia, ſumitur. Idqꝫ quoties ſolum pœnitētiæ uocabulum ponitur, hoc eſt, ubi fidei uox non expreſſe additur, ut Act. 2. Pœnitentiam agite, & baptiſetur unuſquiſqꝫ ueſtrū. Hic proculdubio nō ſolum contritio, ſed etiam fides

Fides requiritur, adeoq; tota hominis cõuersio. Item, Matth. 3. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorũ. Alias pro prima conuersionis parte, nempe contritione capitur, nimirum cum fidei uocabulum expresse adiungitur, ut Act. 20. Paulus dicit, se Iudęis ac gentibus testificatum pœnitentiam & fidẽ in Iesum Christũ. Et Mar. 1. Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euãgelio. Primum hic thesaurum misericordiæ Dei proponit Euangelista, deinde conuersionem exigit, quæ pœnitentia & fide constat, ubi pœnitentiæ uocabulum pro parte tantum conuersionis sumi manifestum est. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ, Noua obedientia, quæ fidei ueræ perpetua comes existit.

Iam de uaria fidei acceptione paucula adijciamus. Fides itaq; in genere est ἔλεγχος seu certa assensio, qua mens conuicta uerbo Dei, & testimonio uerbo

bo addito, firmissime amplectitur uocē diuinam, de rebus non apparentibus. Seu, ut breuius dicam, Fides generalis est certa persuasio de omni uerbo Dei. Cum igitur duplex uerbū Ecclesiæ proposuit, Legem & Euangelium, quicūq; credit legem esse Dei uerbū, & persuasum habet, certas & firmas esse diuinæ legis promissiões & minas, uere credit. Ad eundem modum, quicunq; credit, Euangelium Christi Dei uerbum esse, & affirmat continere ueritatē Dei, uere credit, ac fidem habet, sed nōdum eam, qua coram Deo iustificamur. Nam adhuc historiæ tantum fides, quæ ab obiecto discerni potest, ut illa legalis, hæc euangelica appelletur. Hæc fides communis esse potest pijs & impijs, diabolis & Christianis. Quæ si non ulterius progrediatur, uere mortua, hoc est, inefficax fides est. Non enim uitam parit, sed nunc territat, nunc ociosa languescit. Verum si noticię historię, seu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia mi

ſericordiæ Dei, propter Chriſtum pro-
miſſæ, mox noua fidei forma emergit,
quæ uocatur fides fiduciȩ, quam in hũc
modum definire licet: Fides eſt noticia,
aſſenſus & fiducia promiſſȩ & expetitȩ
miſericordiȩ ac ſalutis propter Chriſtũ,
ut ſupra dictũ eſt. Hȩc fides proprie eſt
filiorum Dei, qua ſola in cõſpectu Dei
iuſtificantur credentes. Quare & fides
iuſtificans a ſua ꝓprietate dici meretur.

Quod autem fiducia in miſericor-
diam Dei propter Chriſtum huius fidei
ratio eſt, his rationibus comprobatur.
Prima, Chriſtus pronunciat credentes
ſaluos. Sed iam manifeſtum eſt, noticia
ſola neminẽ ſaluari, Vnde nemo non ui
det, fidem iuſtificantem nõ tantum eſſe
hiſtoriæ cognitionẽ. Deinde Paulus di
cit: Corde creditur ad iuſticiam. Ergo
fides eſt nõ tantum noticia hiſtoriæ, ſed
etiã affectus. Tertia, Paulus aperte uo-
cat fidẽ ὑπόστασιν, hoc eſt, firmã fiduciam.
Eſt enim ὑπόστασις militaris uox, qua ſig-
nificatur certa fiducia aduerſus inſul-

L tus

tus hoſtiles ſubſiſtendi, hoc eſt, ſuſtinendi & obtinēdi uictoriā. Hinc tranſtulit Apoſtolus uocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia ſalutem ſuā oppugnantia, certa fiducia concepta de uictoria per Ieſum Chriſtum. Vnde fit, ꝙ a Ioanne fides uictoria mundi dicatur. Quarta, uſitatū eſt Scripturæ, ꝙ uerba ſignificantia noticiam, una etiam per Metalepſin ſignificent motus animorum, noticiam conſequentes, ut, Nouit Dominus uiā iuſtorum. Hic uerbo noticię non ſolum noticia, ſed cura & approbatio ſignificatur. Quinta, ſæpe fidei iuſtificanti uox πληροφορία adijcitur. Et Paulus cum fide Ephe. 3. πεποίθησιν cōiungit inquiens: In quo habemus audaciā acceſſumq́ȝ in fiducia per fidē. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in diſputationibus de iuſtificatione. De hac Dominus, quoties pronunciat homines fide ſaluatos, de cuius natura & proprietate Paulus Rom. 4. diſputat.

His rationibus aperte redarguitur

error

error Papiſtarum, qui clamitant fidem tantum eſſe noticiam & aſſenſum hiſto riæ, cui tribuimus iuſtificationem.

Sunt præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Eſt enim fides profeſſionis doctrinæ, quam Paulus in Romanis laudat. Eſt fides operationis miraculorũ, qua ornata erat primitiua Eccleſia. Eſt fides remuneratiõis bono rum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus promittit. Cum igitur Deus promittit remuneratiõẽ, neceſſe eſt hanc fide apprehendi, ſed extra cauſam iuſtificationis. Nã cum de iuſtifica tione agitur, fides in ſolam Dei miſericordiam propter Chriſtum promiſſam recumbit. Sunt & alia fidei diſcrimina, quæ non opus eſt hic recitare. Porro teſtimonia de fide iuſtificante in capite ſequenti de Iuſtificatione adijciam.

CAPVT XIII.

IVSTIFICATIO.

DVo ſunt, in quibus conſiſtit noſtra ſalus: Iuſtificatio & Glorifica

 tio.

rio. Illa initiū, hæc salutis perfectio est. De illa priori salutis parte hic dicēdum est. Primum omnium uocabuli signifi cata enumerabo. Deinde, quæ sit iustificatio Christiana, & in quibus consistat, breuissime ostendam.

Verbum Iustificandi in Scripturis forense uerbū est, & significat proprie secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius, siue bona siue mala sit, comprobare, Deut. 25. Iustum iustificent. Prouerb. 17. Qui iustificat impium, aut qui condemnat iustum, uterq; est abominatio Domino. Esa. 5. Qui iustificat impium propter munus.

Secundo, ab hac forensi significatione deductum est uocabulum ad genus, ut significet in genere, approbare aliquem, & ut iustū agnoscere & laudare, seu sua sententia iustum pronunciare, confiteri et agnoscere, ut apud Lucam: Iustificauerunt Deum, id est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal. 51. In te solum peccaui, ut iustificeris in sermoni bus

bus tuis. Item illud Domini: Vos iustificatis uos coram hominibus.

Tertio, a genere rursus ad speciem deflectit uocabulũ Iustificandi, & apostolico significatu usurpatur, pro eo quod est hominẽ a Deo propter mortẽ Filij sui Domini nostri Iesu Christi, condonatis peccatis, recipi in gratiã, adoptari in filium & hæredem uitæ æternæ. Vel, ut breuius dicam, Iustificari est absolutũ a reatu pro iusto haberi, ut cum dicitur: Ex operibus legis non iustificatur omnis homo. Et: Nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis, Rom. 3. Gal. 2. Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condẽnet? Rom. 8. Item Ro. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus cum Deo per Dominũ nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam hãc, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

Quarto, nonnunquam iustificare est

recte facientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua significatione in Epistola Iacobi accipitur. Iacobi 2

Quinto, Apocal. 22. proficere in iusticia significat, ut: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Atque hęc sunt uocis significata, ex quorum obseruatione non erit difficile discernere has Scripturæ quatuor loquendi formas: Iustificari coram Deo, Iustificari operibus, Iustificari fide, Iustificari corā hominibus. Is enim iustificari coram Deo dicitur simpliciter, qui iudicio Dei et censetur iustus, et acceptus est ob suam iusticiam. Talis unicus Christus inuentus est. In conspectu tuo, inquit Dauid, nō iustificabitur omnis uiuens, de omnibus natis ex corrupto semine, iuxta communem naturę cursum loquitur. Iustificatur ex operib. qui suorum operum perfectione et integritate satisfacit legi Dei, adeòque respōdere potest Dei iudicio. Talem neminē mortaliū esse docet Paulus, cum inquit: Ex operibus legis nō iustificabitur omnis

nis caro. Iustificatur fide, qui operum iusticia exclusus, Christi iusticiam per fidem apprehendit, qua uestitus in Dei conspectu nõ ut peccator, sed tanquã iustus apparet, Rom. 3. & 4. Gal. 2. 3. 4. Iustificatur coram hominibus, cuius uitam & actiones approbant homines, quę sane iustificatio, iustificationis uitę, quæ est ex fide, fructus esse debet.

His iam fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iustificationis Christianæ colligere, in hunc modum: Iustificatio Christiana est credentis personæ in Christum absolutio a peccato uel reatu, Imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad uitam æternam, gratis propter Christum.

In hac definitione quinque sunt: Primo loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus, Iustificamur fide &c.

Secundo, absolutio a peccato. Nam cum Deus iustificat impium, non facit ut impij iudices, qui impium hominem

iustificāt, cuius tamen impietas manet. Sed Deus impietatem tollit remittendo peccatum, atq; ita ex iniusto fit iustus remisso peccato, iuxta illud: Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Psal. 31

Tertio loco sequitur imputatio iusticiæ Christi. Huius enim sanguis, mors, passio, resurrectio, adeoq; tota obedientia, materia & fundamentum est nostrę iustificatiōis. Sed huius fundamenti ad terminū applicatio fit per fidē. Atq; hęc Paulus clarius adhuc ostendit Rom. 5. cum inquit: Quemadmodum per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, Sic etiam per obedientiam unius, iusti cōstituentur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Christi obedientia constitui iustos, significat Christum, eo q; Patri satisfecerit, iusticiam nobis comparasse. Vnde sequitur, iusticię qualitatem esse in Christo, sed nobis imputari, quod illi proprium est. Nam ad eundem modū iusti sumus corā Deo, qualiter Christus fuit peccator.

peccator. Personã n. nostram quodam modo suscepit, ut reus nostro nomine fieret, & tanq̃ peccator iudicaretur, nõ ꝓpriis, sed alienis delictis, cũ purus foret ipse, immunis ab omni culpa, pœnamq́ subiret nobis, nõ sibi debitã. Ita nunc iusti sumus in ipso, nõ quia operib. nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iusticia, quã fide induimus, ut nostra fieret. Huc pręclara illa Pauli sentẽtia 2. Cor. 5. Eũ qui non nouit peccatũ, fecit peccatũ pro nobis, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso.

Quarto loco fit mentio acceptatiõis personæ ad uitã æternã, quemadmodũ promissiones multę ostendunt: Qui credit in me, non peribit, sed habebit uitam æternam, & huiusmodi infinitæ.

Quinto loco additur, gratis quidem, ut omnia humana merita conticescant. Propter Christũ uero, ut solum λύτρον unigeniti Filii Dei meritorium, adeo ingentis thesauri agnoscatur. Atq́ hęc sit breuis definitionis ἀνάλυσις.

Cæterum ut apertius hæc iustificatiōis doctrina intelligatur, duo addam. Primum instituam antithesin legis & Euangelij in his uocibus: iustificari, iustificatio, iusticia, iustus. Deinde ordines causarum in iustificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo.

Iustificari itaq; legaliter est ab iniusto iustum fieri, ob suam iusticiam & legis impletionem iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Sed euangelice iustificari est a reo non reum fieri, & ab iniusto iustum ob alienam iusticiam, nempe Christi, quemadmodum supra probatum est.

Ex hac collatione uerbi iustificandi secundum legem & Euangelium, tametsi non difficile est Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam. Iustificatio igitur legalis est acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionem suæ obedientię erga legem Dei. Sed euangelica

iustifi-

iustificatio est acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientię Christi erga Deum Patrem. Iusticia legis est perfecta obedientia erga legem Dei. Sed iusticia euangelica est possessio imputatæ iusticię Christi, remissis peccatis. Seu, est obedientia Christi credenti imputata. Iustus legaliter est, qui iuste agit iudicio legis. Sed euangelice iustus est, cui Deus peccatum condonat, imputat iusticiam Filij, acceptat ad uitam æternam.

Præterea tenendum & hoc est, quod qui credit in Christũ, habeat duplicem iusticiam. Vnam perfectam, qua coram Deo consistit, nempe, Christi obedientiam, quam fide possidet. Alteram in se, nempe inchoatam obedientiam, quæ prioris iusticiæ fructus existit, & hæc placet Deo propter fidem in Christum, tametsi imperfecta est. Tertiam autem iusticiam, eamque formalem & absolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus.

Nunc

Nunc de causarum ordinibus,quos docẽdi gratia his tribus quęstionib.sub ijciam:Quis sit iustificator, Quis iustificandi modus, Qui iustificationis fines?

Prima, Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis est,ita etiam redemptionis seu iustificationis opus toti trinitati adscribendũ est,seruata tamen cuiusq; personæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum sanctum creata sustentat & uiuificat, Ita idem Pater per Filium lapsum genus humanum redemit, & per Spiritum sanctum uiuificat & regenerat,ut suam dilectionem erga genus humanum declaret, ut miserorum calamitatibus medeatur, ut destruat regnum Satanæ, utq; suam gloriam mundo patefaciat.

Secunda quęstio fuit de modo iustificationis,qui in quatuor cernitur:In uictima Filij, in uerbo Euangelij, in fide promissionis,& in Sacramentis. Victimam filij Dei interuenire oportuit, per

quam

quam punitum eſt peccatum, ſecũdum iuſticiã Dei, ut locus eſſet miſericordiæ. Nam ſi Deus ſine Filij uictima recepiſſet genus humanum in gratiam, iuſticię diuinæ derogatum fuiſſet. Rurſus, ſi abſq; miſericordia iuſtas pœnas ſumpſiſſet de homine, miſericordiæ Dei nullus fuiſſet locus relictus. Vt igitur iuſticia Dei & eiuſdem miſericordia æquis gradibus ſtarent, ſapientia Dei conſiliũ inuenit, ut Filius ſe interponeret, ac per ipſius uictimam iuſticię et miſericordię Dei ſatisfieret. Secundo loco, uerbum Euangelij poſui, per quod Deus offert mũdo beneficiũ ſalutis in Filio. Tertio loco, hoc donũ per Euangeliũ oblatum recipimus ſola fide, quam Spiritus ſanctus, in uerbo efficax, operatur in audiẽtibus & meditantibus Euangeliũ. Hęc fides ſacramẽtis augetur et cõfirmatur.

Tertia quæſtio fuit de finibus. Sunt autẽ iuſtificatiõis fines quatuor: Glorificatio Dei, dilectio ꝓximi, uita ęterna & gloria beatitudinis. Hęc cauſarũ diſtinctio a uulgo intelligi poteſt. Ve-

[Margin notes (handwritten): consideratio iustitiae Dei; II; III; Remissio; IIII; item destructio Satanae]

Verum si διαλεκτικώτερον placet, eas distinguere licebit in hunc modū, Imperans causa est Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mūdum &c. προκαταρκτικὸν uero triplex, nimirum suæ gloriæ manifestationem, Miseriam generis humani, tyrannidem diaboli, hęc enim tria mouentia externa fuerunt. Obsequens causa est altera persona, nempe Filius ipse. Sic enim Psal. 40. legitur, Vt faciam uoluntatem tuam Deus meus, uolo, & lex tua in medio cordis mei. Efficiens, consumans seu perficiens est Spiritus sanctus, hic enim intus naturam renouat & sanctificat. Ad Tit. 3. Regeneratio & renouatio Spiritui sancto tribuuntur. Hæc etiam 2. Cor. 1. obsignatio nostræ salutis dicitur. Efficiens instrumentalis est duplex, exhibens quidem ut uerbum, in quo efficax est Spiritus innouator. Item, Sacramentum quo non solū exhibetur, sed etiam confirma-

confirmatur donum exhibitum. Est enim Sacramentum pignus & testimonium applicationis. Recipiens uero sola fides, hæc enim est ueluti manus, qua oblata gratia recipitur. Materialis porro causa est, cum legis impletio a Christo pro nobis præstita, tum eiusdem uictima, qua placauit Patrem, & satisfecit pro pœna commerita. Huc accedit resurrectio, uictoria & triũphus super peccato, morte & inferno. Formalis causa est remissio ipsa, reatus, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad uitam æternam. Huic coniuncta est donatio Spiritus sancti, & infusio gratiæ, immutantis deprauatam naturam. Fines quatuor supra commemorati sunt.

In hunc modum discernere causarũ, in iustificatione concurrentiũ, ordines, et uidere quid peculiare singuli habeãt, ualde utile est. Quamuis enim omnes enumeratæ causæ coniunctæ sunt, & concurrũt in iustificatiõe, stantq; inter se mutuis auxilijs, tamen singulæ causæ

proprium quiddam habent in suis actionibus, unde euenit, quod exclusiua particula SOLA proprie ac recte sui ordinis causę, si una tantum adest, accōmodari potest, quę non excludit causas concurrentes, sed tantum distinguit & discernit ordines causarum iustificationis. Recte igitur dicitur: Sola fides iustificat, quia ipsa unicū instrumentum est, & unica facultas in nobis, qua recipitur iusticia Christi. Ad eundem modum de cæteris dici potest. Nam cū attenditur causa efficiens, imperans, recte dicitur: Solus Deus iustificat. Si materia consideratur, dici potest recte: Sola obedientia Filij iustificat. Quare in hisce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio consideranda est, ut distincte intelligatur, qua ratione prædicatum subiecto tribuatur, ne confundamus causas, & cauillationibus Osiandri sinamus nos in errores abduci.

Huc regulas quasdam adijciam, ex quibus peti poterunt solutiones argumento-

mentorum, quę aduersarij obijciūt contra uerā iustificationis doctrinam. Prima: Duo sunt ordines testimoniorū de iustificatione et bonis operibus, unus legalis, euangelicus alter. Legalis ordo aut concionatur de iustificatione legali coram Deo, aut de promissionibus legalibus, aut de minis, quæ intentantur legis transgressoribus. Quod autē legalis illa iustificatio, qua homo iustus a Deo approbatur ꝓpter legis impletionem, sit homini impossibilis, docet Paulus Rom. 8. Quod impossibile erat legi, eo ꝙ infirmabatur per carnem &c. testatur Dauid: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Non iustificabitur in cōspectu tuo omnis uiuēs. Quoties igitur citātur loci legales, Scripturam primum oppone. Deinde mentem Scripturę declarabis. Nam illa testimonia iusticiæ legalis primū docent, qualis nam iusticia cōsistat corā Dei tribunali, nēpe plena & perfecta legis obedientia, Deinde nostram maculam ponunt nobis ante oculos, qui peccatis

adeo inuoluti ſumus, ꝙ non poſſumus preſtare obedientiam Deo iuxta ipſius legē. Tertio, iſta teſtimonia nos cōmonefaciūt, ut queramus aliūde iuſticiam, niſi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Chriſtum mittūt, qui eſt legis perfectio, in iuſticiam omni credenti. Quarto, iſta teſtimonia admonēt, ut nacti iuſticiam Chriſti, incipiamus nouam obedientiam ſecundū legem præſtare, quam plene præſtabimus in æterna uita, ubi Deus erit omnia in omnibus.

Secundus ordo teſtimoniorum de iuſtificatiōe & bonis operibus, eſt euangelicus, & cōtinet teſtimonia, quorum alia pertinent ad cauſas iuſtificationis, de quibus ſupra dictum eſt, alia ad nouam animi qualitatem iuſtificatorum, ut: Qui facit iuſticiam, iuſtus eſt, quo etiam regeneratio & ſanctificatio pertinent. Alia ad externa ſigna & iudicia iuſtificatorum, ut, Zacharias & Elizabet ambularunt in omnibus iuſtificationibus, coram Deo & hominibus irreprehenſibiles ſeu ſine querela, id quod

gærca

græca uox ſonat proprie. Alia ad remunerationem obedientię, quę nemini conferri poteſt, niſi prius fide iuſtificato. Hinc Apoſtolus Ebre.11. dicit, Moſen reſpexiſſe ad remuneratiōem, quod ſane Sancti faciūt, ſed extra iuſtificationis cauſam. Alia ad compenſationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo, Rom.8. Alia ad comprobationem operis ex fide facti.

Si quis huius ordinis teſtimonia confundit, & non diſcernit inter eū gradum, qui agit de cauſis iuſtificationis, & ſequentes, qui ad iuſtificationis effectus referri debent, tota errat uia, & confundit legem cum Euangelio, imo Euangelium tollit, & Chriſti gratiam negat. Quare hi ordines teſtimoniorum cum ſuis gradibus diligenter obſeruandi & diſtinguendi ſunt, ne in cauſarum & effectuum confuſionem incidamus.

Secunda, In rebus aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas. Cum itaq; diſputamus de iuſticia fidei, non diſputamus

cõtra substantiam bonorum operum, sed contra qualitatem, quam illis falso tribuunt Sophistæ, Qui bonis operibus contendunt iustificari homines iustificatione uitę. Non igitur spoliamus homines operibus, sed peruersam fiduciam operum damnamus.

Tertia, Aliud est disputare, quid per se ualeant bona opera, aliud quo loco post stabilitam iusticiam fidei haben da sunt. Si operibus statuendum est pro sua dignitate, indigna sunt, quæ in conspectum Dei prodeant. Sed quatenus considerantur, ut sequuntur iusticiam fidei, non a suo merito æstimationem habent, sed a gratuita bonitate Dei recipientis opera propter personam. Hac ratione quæ fiunt a fidelibus bona opera, iusta censentur, ac in iusticiam imputantur.

Quarta, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem respectum. Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si non renatis accommodantur, iudiciũ legis proponunt

ponunt de præmijs bonorum operum. Sed conditio annexa est impossibilis, nempe: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis, & qui in uno labitur, omnium reus est. At si renatis huiusmodi sententiæ accommodantur, tum tria perpendenda sunt: Primum, quod rigor legis sit ipsis sublatus, qui in tribus consistit, quod obedientia non placet nisi perfecta, quod uita non promittitur, nisi legem facientibus, quod damnatio denunciatur transgressoribus uel in minimo. Deinde perpendendum, quod persona credens placet Deo, & est hæres uitæ æternæ. Tertio ab hac credente persona requirit Deus obedientiam, & promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, sed ex gratia propter paternam promissionem.

Quinta, Cum iudicandum est de aliquo opere particulari, uel ex qualitate operis in se, uel ex qualitate personæ iudicandum est. Si ex qualitate operis iudicandum est, nullum hominis opus satisfacit legi Dei, nec multiplex nec

non illa quae referuntur ad totam legem, sed ad partem legis vocat hic particularia opera
talia opera non satisfaciunt legi Dei, ideo nec homo legi Dei satisfacit

ſimplex, ſiue particulare. Hoc n. non ſatisfacit legi Dei, quare nec inde iuſticia eſſe poteſt. Vel ex qualitate perſonæ de facto iudicandum eſt, atq; ita perſona operans aut fidem habet, aut non habet. Si fidem habet, placet opus ſecundum legem Dei factum, & imputatur in iuſticiam, hoc eſt, cenſetur iuſtum. Placet enim Deo propter perſonam. Sin autem perſona, faciens opus, caret fide, nequaquam poteſt opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus ſancti ſteterit: Quicquid non fit ex fi-
Roma: 14 de, eſt peccatum. Item: Arbor mala non poteſt fructus bonos facere. matt: 7

Sexta, Iuſticia Euangelij non eſt proponenda impœnitentibus, ſed tantum requirenda eſt ab illis legis obedientia, additis promiſſionibus & minis. Pœnitentibus ſolis, & agnoſcentibus ſuam commeritam damnationem, iuſticia Chriſti, quæ fide accipitur, eſt proponenda. Sic Chriſtus Matth. 19. Marc. 10. Luc. 18. impœnitenti proponit

ponit legem. Sed Luc.7. pauenti ob peccatum, & confugienti ad se mulieri, proponit iusticiam fidei, quæ est remissio peccatorum gratuita.

Septima, Alia testimonia sunt θετικα, alia complectuntur personas. θετικα sunt distinguenda per subiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaque θετικῶς sonat, ad hypotheses, hoc est, ad pios & impios transferendum est, & ex sexta Regula petenda solutio. Eleemosyna liberat a morte, theticum est, quod si impijs accommodatur, palam est, quod inde non liberantur a morte. Proinde pijs applicandum, Sed hi habent propiciatorem Christum, qui eos a morte liberat. Quare figurate intelligendum est dictum: Liberat a morte, hoc est, a pœna temporali. Estque Metonymia.

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS per fidem.

 Act. 13.

Act.13. Notum sit igitur uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remissio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis qui credit, iustificatur.

Rom.3. Quapropter ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo (id est, coram Deo) Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem iusticia Dei sine lege manifestata est, testificata a lege & Prophetis. Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes credentes. Non enim est distinctio, Omnes enim peccauerũt, & destituuntur gloria Dei (qua possunt coram Deo gloriari) Iustificati gratis ipsius gratia per redemptiõem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatoriũ per fidẽ in ipsius sanguine, in ostentationem iusticiæ ipsius præsenti tempore, ut sit ipse iustus & iustificans eũ, qui est ex fide Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operũ? non, sed per legem fidei.

Arbitramur igitur fide iustificari hominē, absq; operibus legis. Hoc luculentū testimoniū est, in quo pleræq; causæ quas antea commemoraui, recitantur.

Cum hic sępius nominatur iusticia Dei, recurramus ad causas supra cōmemoratas, ac recte accōmodemus. Deus enim est iusticia nostra effectiue, Nā is credētibus iusticiam Filij imputat, qua iusti constituuntur, Rom. 5. Iustificati fide, pacem habemus erga Deū, per Dominum nostrum Iesum Christū, Ro. 8. Nulla igitur nunc condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundū Spiritū. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod lex, eo q infirmabatur per carnem, pręstare non potuit, hoc pręstitit Deus, misso Filio in similitudine carnis peccati, & pro peccato (humani generis) damnauit peccatum (hoc est, ipsum fecit hostiam pro peccato) ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui nō secundum carnem ambulamus, sed se-

 cundum

cundum Spiritum. Ad Galat. 2. Scientes, ꝙ non iustificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide, & non operibus, propterea, ꝙ non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, & non ex operibus, ne quis glorietur.

Vsus præterea huius doctrinæ est, ut uerbo credentes fiducia ad Christum cõfugiamus, quo iustificati ipsius iusticia, Deo uerum cultum prestemus, & expectemus promissam beatitudinis gloriam.

CAPVT XIIII.

ORDO REPARATIONIS.

TAmetsi hoc caput ex superioribus intelligi potest, tamen aliquid de eo dicendum esse hoc loco iudico, ut in cõspectu habeamus breuiter signatum totius nostræ reparationis mysterium, propositio. quod in quatuor partes distinguam.
1 Primum enim, qui sint actionis diuinæ

gradus

gradus in reparatione nostri. Deinde, quis reparationis modus. Tum, quod nostrum officium, & quę officij partes. Postremo, quæ sit certitudo huius reparationis seu salutis nostræ, dicam, idq; breuissime & clarissime.

Primam itaq; partem, de gradibus actionis diuinæ in nostri reparatione peragenda, Paulus clare docet his uerbis: Quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imaginis Filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos autē prædestinauit, hos & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit, quos autē iustificauit, hos & glorificauit. Hic Paulus quinq; cōmemorat. Primum enim præsciuit Deus, quos uellet in gratiam propter Christum recipere. Vult autē omnes eos, qui fide ad Christum confugiunt. Est enim promissio uniuersalis. Deinde ordinauit eosdem ad uitam æternam consequendam. Tertio præscientiam & electionem per uocationem, qua homines uocat per Euangelium, patefacit & reuelat.

Hæc n. uocatio ſenſibile ſignum eſt prędeſtinationis diuinæ. Quarto loco uocatos iuſtificat, hoc eſt, abſoluit a peccato, ueſtit Chriſti iuſticia, acceptat ad uitam æternam. Poſtremo glorificat ac donat æterna beatitudine iuſtificatos.

Modus reparationis, ad Gal. 4. his uerbis deſcribitur: At ubi uenit plenitudo temporis, emiſit Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum acciperemus. Quia autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum Filij ſui in corda ueſtra, clamantem abba pater. Ecce initium ſalutis noſtrę facit charitatem illam Patris cœleſtis immenſam, qua Filium ſuũ dedit. Deinde redemptionem noſtri factam per oblatiõem Chriſti aſſerit. Tertio noſtri adoptionem innuit. Quarto Spiritus ſancti in corda noſtra miſſionem memorat. Quinto & ultimo inuocationem ſtatuit a Spiritu ſancto excitari.

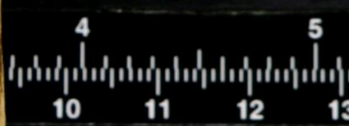
Officium noſtrum in reparationis beneficio cõſequendo Mat. 13. in quatuor

partes

partes diuisum uidetur, quarum prima est, oculis uidere, hoc est, nostram miseriam & damnationem intelligere. Secunda, audire uerbum, in quo remedium proponitur. Tertia, uerbum amplecti, et ei assensum prębere. Postrema conuerti ad Dominũ uera pœnitentia.

In certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda, quodnam sit ius Christianorũ salutis consequendæ, quæ securitas, quodq; discrimen inter pios & impios. Ius adeundi uitam æternam triplex habent pij, nimirũ electionis, redemptionis & promissionis. Securitas residet in charitate adoptionis, ueritate promissiõis, & facultate præstandi quod promissum est. Discrimen piorum et impiorum tribus absoluitur. Pij enim ab impijs differunt electiõe apud Deũ, dilectiõe apud homines, et fiducia cordis uniuscuiusq; apud se. Hæc reparationis doctrina perq; utilis & necessaria est, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre uigilantiæ studium, ad perpetuo degendam in pietate uitam.

CA-

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

Regnum Christi triplex est, potentiæ, gratię, glorię. Regnum potentiæ est, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre & Spiritu sancto. Regnum gratiæ est, de quo Dominus loquitur Luc. 17. et definitur a Paulo esse iusticia, pax & gaudiũ in Spiritu sancto, in cuius regni ratiõe sex potissimum sunt consideranda. Primum erectio. Secundo propagatio. Tertio conseruatio. Quarto partes. Quinto dominium. Sexto seruitus regni huius monarchæ præstanda.

Erigitur aũt hoc regnũ ab ipso Deo, quemadmodũ Psal. 2. docet, unde mens pia fiduciã concipiet, fore, ut hoc regnũ nõ aboleatur ullis Satanę machinis. Instrumẽtũ quo erigitur, Verbũ est, eodẽ Psalmo docẽte. Deinde ꝓpagatur per uerbũ et ministros Euangelij, iuxta dictũ: Ite in mundũ uniuersum, & proclamate Euangeliũ omni creaturæ.

Conseruatur ab eo, qui erexit, unde fi-

ducia

ducia concipienda eſt de eius firmitudi ne & ſtabilitate cõtra portas inferorũ.

Partes regni ſunt: Iuſticia, pax, gaudiũ in Spiritu ſancto. Hæc non pompa mundana oſtendũtur, ſed in cõſcientijs piorũ ſentiuntur. Iuſticia quidẽ nõ ſolũ qua iuſti ſumus corã Deo fide in Chriſtũ, uerũ etiã inchoatio nouę obediẽtię, exiſtit. Pax cõſciẽtię corã Deo placato per Filiũ, candorq; omnis corã hominibus. Gaudium cõſcientiæ tranquillitas eſt, unde mẽs freta bonitate Dei, in omnibus aduerſis gloriatur in Domino.

Dominium unius Chriſti eſt, idq; ἀνυπεύθυνον. Ille enim ſolus in hoc regno dominatur, nec uicarium habet ullum, ſed miniſtrorum opera utitur ad propagandum ſuum regnum.

Reſtat ſeruitus præſtãda huic Regi, quæ qualis ſit, oſtẽdit Zacharias in ſuo cãtico, nimirũ, ꝙ oporteat huic regi ſeruire in iuſticia et ſanctitate omnib. dieb. uitę noſtrę. Et Pſal. 2. Seruite Dño in timore, et exultate ei cũ tremore. Et Paulus Ro. 14. exponit, unde ꝓficiſci debeat

hęc seruitus, nimirum ex corde pacato, hoc est, iusticia, pace & gaudio Spiritus serenato. Nec cũ hac seruitute pugnat libertas Christiana. Christiana enim seruitus non est seruorum iugum, sed filiorum spontaneum obsequium.

III Cęterum regnum Christi gloriosum consideratur dupliciter. Primum quantum ad ipsum attinet Christum θεάνθρωπον, qua ratione Christus postquam surrexit a mortuis, gloriose suum regnum occupauit sedẽs ad dexteram Patris in cœlestibus. Deinde quantum ad mysticum ipsius corpus attinet, cõsideratur, qua ratione tum perficietur regnum Christi gloriosum, ubi resuscitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tũ n. in perpetua uita fruẽtur pij cõspectu Dei, et ęternę hęreditatis thesauro. Testimonia nõnulla explicatiõi iũcta sunt.

Vsus est, ut sinamus Christum uerbo et Spiritu sancto in nobis dominari, & ut Psalmus monet, erudiamur huius regis disciplina, ne quando irascatur, & abijciat nos in furore suo.

FINIS I. CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM

DOCTRINA VITAE communis filiorum Dei.

OCTRINA VITÆ communis filiorum Dei in Decalogo tradita est. Continet enim Decalogus ueram uiuendi normam, secundum uoluntatem Dei, eamq; perpetuam. Quare alia uiuendi ratio communis in nouo testamento quærenda non est, quàm fuit in Ecclesia patriarcharum ante Christum exhibitum.

Vt autem hæc Decalogi doctrina rectius à Tyronibus Theologiæ percipiatur, primum in genere, quæ in legis doctrina perpetuò consideranda

ſunt, dicam. Deinde, quia præcepta Decalogi omnia ſunt Synecdochica, Inuentionis & tractationis præceptorum Decalogi Methodum ſubijciam. Tum breuem ſingulorum præceptorum explicationem declarandæ Methodi cauſa adijciam.

DE PRIMO

Quæ ſunt ergo in legis doctrina generatim conſideranda?

Vt hanc queſtionẽ dextrè explicemus quatuor neceſſario declaranda ſunt. Primũ, Quid lex ſit. Secundũ, an quiſq; legi ſatisfacit: Tertium, Quis ſit Legis uſus: Quartum, Quatenus lex abrogata ſit.

Quid ergo eſt Lex?

Priuſquam definitionem legis, ut pro norma uiuendi communi accipitur, tradam: operæpretium eſſe iudico, breuiter eius uaria ſignificata recenſere. Non enim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.

Primum itaq; totam cœleſtem doctrinam, hoc eſt, omne uerbum Dei,

quod

quod ad nos docendos quocunque modo pertinet, complectitur. Vt in Psalmis: Beatus qui nocte dieque meditatur legem Domini. Item: Lex Domini immaculata &c.

Hæc significatio propria est Ebreæ uocis Thora, quæ à docendo nomen habet, quam ut Septuaginta semper νόμον, Ita latini perpetuo legem interpretantur.

Secundo, Lex dicitur respectu prophetarum, ut Matth. 7. Hoc est Lex & Prophetæ, Rom. 3. Testimonium habens à lege & prophetis. Hic lex solum Mosem complectitur, cum omnibus doctrinæ ipsius partibus, quæ sunt quatuor, Quarum prima Historiam inde usque à creatione rerum ad annum mundi 2494. texit. Secunda fœdus gratiæ, & promissionem benedicti seminis continet. Tertia, Doctrinam uitæ, eamque duplicem complectitur. Nam ut communem omnibus uiuendi normam Decalogus.

Ita peculiarem populo Israelitico Iudi-cia & ceremoniæ continent. Quarta Promissiones & minas præceptis uitæ additas recenset. Has igitur quatuor partes continet legis uocabulum, quando Prophetis & Psalmis opponitur.

Tertio lex opposita Euangelio opera Decalogi significat, ut in disputationibus Paulinis, ubi Apostolus contendit homines iustificari fide sine lege, hoc est, ut ipse interpretatur, absq; operibus legis.

Quarto lex opposita gratiæ rigorem legis, hoc est maledictionem quam lex minatur transgressoribus, denotat. Vt in his dictis: Non sumus sub lege, sed sub gratia. Si spiritu ducimini, non estis sub lege.

Quinto. Lex opposita ueritati umbras & figuras ueteris testamenti de Christo absq; omni dubio signat. Ioh. 1. Lex per Mosen data, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Hic lex primum gratiæ opponitur, & significat rigorem legis seu maledictionem

nem, Deinde opponitur ueritati, & significat legis umbras, quas euanescere oportuit adueniente luce, hoc est, ipso Christo.

Sexto lex imperium, Tyrannidem, uim impellentem (habet enim lex rationem præcipientis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex spiritus.

Septimo pro epitheto interdum ponitur lex, ut lex operum, lex fidei, hoc est, opera & fides.

Octauo Lex accipitur pro tota Mosis politia cum regno & sacerdotio. Gal. 3. Sub lege custodiebamur: Hæ uariæ acceptiones uocabuli legis Synecdoche Metonymia & Metalepsi facile intelligi possunt. Iam definitionem legis quæ norma uitæ est uideamus.

Lex est præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram & perpetuam obedientiam erga Deum, quę ut promittit uitam et salutem obe

dientibus, ita mortẽ & damnationem minatur ijs qui hanc obedientiam non præstant, donec fiat remissio per fiduciam Christi. Huius definitionis quatuor potissimum membra sunt. Primum de autore legis, nempe Deo, unde homo hæc colligit, quod author legis habeat ius mandandi & authoritatem, ut qui Dominus & Deus noster existit, quòd habeat facultatem premiis honorandi obsequentes & puniendi contumaces. Est enim omnipotens, quod simus obnoxij ad obediendum, ut creatura creatori, & ut subditi suo domino, quod nullus possit euadere pœnam, cum eam uelit Iustus iudex infligere. Oculi enim eius super uias hominum, & omnes gressus eorum considerat, non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem, quod iusta sit lex & perfecta uiuendi regula, Est enim ut iustissimus ita & sapientissimus. Secundum membrum est, de obedientiæ qualitate: Deus enim non requi-

requirit obedientiam legis pro nostro modulo, sed pro sua iusticia, nimirum perfectam, Id est, omnium præceptorum Dei plenam obedientiam. Qui enim in uno labitur, omnium reus est. Puram, ut enim ipse purus est, ita nihil nisi purum ei placere potest. Hinc illa sæpius in scripturis repetita sententia: Sancti estote quia ego sanctus sum: Perpetuam, Vt enim Lex perpetuo obligat, Ita obedientia eius, nisi fuerit perpetua, non potest legislatori placere ex se. Tertium membrum est, de uita & salute eorum qui obtemperant, & de morte & damnatione eorum qui obedientiam perfectam, puram & perpetuam non præstant, Sic enim lex inquit: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Hoc ipsũ docet generalis promissio et comminatio primo Decalogi pręcepto annexa: Ego sum Iehoua Deus tuus fortis zelotes, uisitans iniquitatem:

Quartum eſt de reſtrictione, quæ continet dulciſſimam ἐπιείκειαν. Nam maledictio legis non perpetuò tenet obnoxios homines. Chriſtus enim uenit in hunc mundum, ut à maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima claſſe dictum eſt.

AN QVISQVAM LEGI ſatisfacere poteſt?

Nullus omnino omnium qui nati ſunt ſecundum communem naturæ curſum, Id quod perſpicuis demonſtrationibus confirmandum eſt, non ſolum propter impios, iuſticiarios papiſtas, uerum etiam propter nos ipſos, ut cum uerè humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulceſcat nobis Euangelij promiſſio. Colligam igitur quinque demonſtrationes euidentiſſimas.

Prima ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura, & contagione peccati fœdata. Qui enim fieri poteſt, ut ex natura impura prodeat pura erga De-

ga Deum obedientia? Vnde Propheta clamat, omnes nostras iusticias esse ueluti pannum menstruatæ mulieris. Effectus enim indolem suæ causæ refert.

Secunda sumitur ab experientia uniuersali omnium hominum. Omnes enim homines experiuntur, obedientiam quam præstant secundum legem, habere quatuor conditiones, easque cum lege Dei pugnantes. Primum enim temporanea est obedientia Sed lex Dei perpetuam requirit. Deinde est contaminata, Impurum enim cor est, unde obedientia illa proficiscitur, Tum imperfecta, non enim præstatur iuxta exactam legis regulam. Postremo est fucata malis opinionibus, Quare ipsa experientia omnes homines reos clamat, nec minus certo de hac quæstione per experientiam statuere possumus, quam statuimus eadem experientia conuicti ignem urere, aut aquam humidam esse.

Tertia demonstratio sumitur à scri

 pturæ

pturæ pronunciatis: Scriptura enim pronunciat, nullum iustum esse, & ne unum quidem, Si iniquitates obseruaueris Domine, (inquit Dauid) quis sustinebit? Huc primum, secundum, & tertium capita ad Romanos pertinent, & multa alia scripturæ testimonia.

Quarta demonstratio Pauli est ad Gal: 2. sumpta à uictima filij Dei, Si ex operibus (inquit) est iustitia, Christus frustra mortuus est. Cùm igitur nemo, nisi prorsus ἄθεος, dicat Christum frustra mortuum, relinquitur ex operibus legis non esse iusticiam, quæ profecto inde esset, Si quisquam legi satisfaceret iuxta illud. Qui fecerit ea homo, uiuet in eis.

Quinta demonstratio est ex iusto iudicio Dei sumpta. Is enim neminem punit iniustè, At constat omnes homines morbis, morte, alijsq; calamitatibus obnoxios, idq; Dei iudicio, Quare reos esse omnes manifestum est.

Cur

Cur igitur Deus (dicat aliquis) legem impoſſibilem tulit? Primum reſpondeo, Iuſtum eſſe debitum exigere etiamſi creditor ſciat debitorem non eſſe ſoluendo. Deinde hac iuſta exactione Deus uult nos humiliare, mandando enim impoſſibilia non præuaricatores homines fecit, Sed humiles, ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat totus mundus Deo, atq; ſciamus quòd non ex operibus iuſticiæ, quæ fecerimus nos, Sed ſecundum ſuam miſericordiam in Chriſto ſaluos nos fecit. Impoſſibilitas itaq; legis nos debiti iuſti admonet, & ad Chriſtum compellit legis impletorem.

TERTIA QVAESTIO de uſu legis fuit, qui triplex aſſignari ſolet. Primus politicus eſt qui conſiſtit in externa diſciplina, cuius cauſas quatuor recitat Philippus, quos hoc uerſiculo complecti ſoleo.

Mandatum, pœnæ, pax publica, Dux ad Ieſum.

Primum externa obedientia præstanda est propter mandatum Dei. Deinde propter uitandas pœnas. Tum publicæ tranquillitatis gratia. Postremum quia non possunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent.

Secundus usus est in conscientia, nimirum, ut nos lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iustæ iræ Dei agnitionem & propriæ maledictionis sensum ob peccatum, unde nascetur uera contritio, & serium studium quærendi Christum, qui solus peccatum expiare, iratum Deum placare, & maledictionem legis tollere potest, iuxta illud: Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobit maledictum, Gal. 3.

Tertius usus legis diuinæ est, ut sit nobis perpetua uiuendi regula. Postquam enim fide iustificati sumus, fructus fidei edendi sunt, iuxta Decalogi præscriptum, pro modo gratiæ nobis dona-

donatæ, Et tametſi legi perfectam obe dientiā prȩſtare nequimus, tamen nulla eſt nobis iam condemnatio, qui ſumus in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum nec opera quæ ex fide facimus, etſi imperfecta ſunt, amplius impura cenſentur, ſed iuſta potius propter Chriſtum.

Quarta ſequitur quæſtio, quatenus lex abrogata ſit: Vt autem ad hanc quæſtionem rectè reſpondeatur, obſeruanda eſt tripartita legis diſtinctio. Eſt enim lex ceremonialis, quæ tota cum Aaronico ſacerdotio abolita eſt. Eſt & lex Iudicialis, quæ ceſſante republica Moſis expirauit, ita ut non neceſſario ullum hominem obliget in ſpecie, niſi quatenus portio eius aliqua, aut pars eſt legis naturæ, ut lex contra inceſtas nuptias Leuit. 18. aut à magiſtratu proponitur politico fine. Tertia legis ſpecies Moralis eſt, cuius Epitome eſt ipſe Decalogus. In hac lege duo conſideranda ſunt, Primum ipſa doctrina

Triplex lex
1 ceremonialis
2 iudicialis
3 moralis

in ſe

in se, Deinde rigor & appendix legis. Quantum autem ad doctrinã attinet, Decalogus est perpetua uoluntatis Dei regula, quæ nunquam abrogabitur. Semper enim Deus obedientiam legis, hoc est, dilectionem Dei & proximi requirit, Sed quantum ad rigorem & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus est abrogatus. Consistit autem rigor legis in tribus. Primò, quod perfectam, puram & perpetuam obedientiam requirit. Secundo, quod non salutem & uitam promittit, nisi ijs qui hanc obedientiam præstant. Tertio, quod maledictioni subijcit omnes qui non perfecte obtemperant, Ab hoc rigore legis liberatos esse credentes, docet Paulus perspicuè Gal: 3.

DE SECVNDO.

Quia totus Decalogus est Synecdochicus, operæprecium iudico me facturum, Si studiosis Theologiæ uiam

am quandam monstrauero, quam secuti poterunt, cùm inuenire Methodicè ea, quæ præcipiuntur & uetantur in singulis decalogi præceptis, tum tractationem tenere qua aptè, quæ inuenerunt, disponant & ordinent, unde & tertia utilitas sequitur, aliorum explicationes rectè intelligere.

Inuentionis igitur operum, mandatorum & prohibitorum in Decalogo præcepta hæc sint:

1. Constituantur duæ hypotheses in singulis præceptis, eæq; contrariæ in mandando & uetando, quarum una uerbis expressa est & aliquid imperat aut prohibet, Altera sit expressè contraria, hoc est, quæ prohibet quidem, si prior præcipit, & præcipit, si prior prohibet, Si enim hoc DEVS præcipit, contrarium uetat, Si hoc uetat, contrarium præcipit.

Fieri

Fieri enim non poteſt , ut iuſtiſſimus legislator pugnantia ſimul imperet & prohibeat. Vt quarti præcepti Honora parentes, ne inhonores parentes, Hypotheſes ſunt. Quarum prior uerbis expreſſa eſt & præcipit aliquid. Poſterior per regulam intelligitur, & prohibet contrarium ei quod mandatur.

II. Hypotheſes præcepti ita ordinatæ per ἀνάλυσιν ad ſuas Theſes præcepti proprias transferantur , quæ propriæ Theſes præcepti ſubiectæ eſſe debent communibus illis duabus , de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum ueritas oſtendenda eſt , ut Theſes propriæ quarti præcepti hac analyſi inueniuntur. Parentes honorandi ſunt. Parentes ſunt ſuperiores. Ergo ſuperiores honorandi ſunt. Parentes non ſunt inhonorandi. Parentes ſunt ſuperiores. Ergo ſuperiores non ſunt inhonorandi. Eadem ratio in aliis quoque obſeruabitur, atque ita haud eſt difficile uidere, ut ſingulorum præceptorum

rum duæ ſunt hypotheſes, ita duas eſſe theſes proprias, quæ inueniuntur (ut dictum eſt) analyſi.

III. Partes Theſium analyſi quidem in ſignificata (Si opus uidetur) Diæreſi uerò in ſubiectas ſpecies diuidantur, ut in propoſito exemplo Honoris uocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam obedientiam & gratitudinem ſecetur. Hæc enim in ſe continet honor. Superioris uox diæreſi diuidatur in priuatum publicum domeſticum.

IIII. Hypotheſes ex theſibus & ſub iectis earum partibus per Syntheſin extruantur, ut, ſuperiores honorandi ſunt, Ergo patres familias, pœdagogi, Patroni, atq; adeo omnes, qui in aliqua eminentia exiſtunt, legitima, honorandi ſunt, hoc eſt, præſtanda ipſis reuerentia, obedientia & gratitudo: Ad eundem modum Theſis prohibita in ſuas hypotheſes ſecabitur.

V. Quia omni actioni finis eſt propoſitus, finis cuiuslibet præcepti con-

ſtituendus eſt, Vnde omnia ordinata ad finem, Item cum fine coniuncta concludenda ſunt, ut quæ ſub idem præceptum cadant. Contra uerò quicquid uel impedit finem, uel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto ſciendum eſt. Cùm igitur quarti præcepti (ut in eodem exemplo maneamus) finis ſit conſeruatio politiarum et œconomiarũ, ſequitur hoc pręcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere uidetur, ut, parentum, liberorum, dominorum, ſeruorum officia, adeoq; cuiuſq; honeſta uocatio & artificium. Breuiter omnia ſtudia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ. Sed contrà prohiberi omnia, quę cum his pugnant, ut deſidia in ſtudijs, ceſſatio in officio, corruptio ſtudiorum & artium, otium, breuiter quicquid impedit propoſitum finem.

De inuentione hactenus, nunc tractationis ordo indicandus eſt, Videtur autem hic commodiſſimus.

Pri-

Primo loco opera quæ mandantur, ordine explicentur, Ita ut primum genera ponantur ſeu theſes, Deinde paulatim deſcendatur ad hypotheſes et exempla.

Secundo loco per Antitheſin adijciantur quæ prohibita ſunt, ſimili ordine.

Tertio præmia & ſupplicia generalia omnium & propria ſingulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis.

Quarto examen conſcientiæ ad normam legis inſtituatur, & uſus adijciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus.

In his omnibus obſcura definiantur, ambigua & multiplicia diſtinguantur, uera argumentis confirmentur, & falſa firma confutatione reijciantur. Atq; hæc de inuentionis et tractationis Methodo dicta ſufficiant.

DE TERTIO.

Poſtquam in genere diximus de

lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis Methodus, expoſuimus, adijciamus breuem Decalogi explicationem iuxta præſcriptum Regularum, quas recenſui. Id autem ut fiat commodius primum recitabo uerba Decalogi. Deinde generalem diſtinctionem. Tum illas duas communes Theſes, ad quas Dominus Decalogum reuocat, adijciam. Poſtremo ſingula præcepta (ut dixi) breuiſſime declarabo.

DECALOGVS

Et locutus eſt Deus omnia uerba hæc, dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruorum: Non habebis deos alienos corã me, non facies tibi ſculptile, aut ullam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum & quæ eſt in aquis ſub terra, Non adorabis ea, & non coles ea, quia ego Iehoua Deus tuus

fortis

fortis zelotes uisitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia, ijs qui diligunt me & custodiunt præcepta mea.

Non assumes nomen Iehoua Dei tui inuanum, quoniam non habebit insontem Iehoua eum, qui assumpserit nomen eius inuanum.

Memento diei Sabbathi ad sanctificandum eum. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, Septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui est, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum & aduena tuus, qui est intra portas tuas, quoniam sex diebus fecit Iehoua cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo. Id-

circo benedixit dominus diei sabbathi, & sanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam, ut prolongentur dies tui super terram, quam Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non occides.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non respondebis aduersus proximum tuum testimonium falsum.

Non concupisces domum proximi tui.

Non concupisces uxorem proximi tui, non seruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec asinũ, nec omnia quæ sunt proximi tui.

Hoc modo referuntur Decalogi præcepta.

Exodi 20. Sed in distinguendis pręceptis et numerandis nec ueteres Theologi, nec recentes conueniunt. Sunt

enim qui faciunt quatuor præcepta primæ tabulæ,& ſex ſecundæ,Nam ut in prima tabula de non fabricandis Idolis præceptum ſeparant à primo, Ita in ſecunda coniungunt concupiſcentiæ uetitæ præcepta , Sunt rurſus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerant. Appendicem enim primi præcepti , faciunt præceptum de Idolis & ſeptem ſecundę tabulę, Nã concupiſcentiæ interdictum in duo præcepta ſecant. Quid ergo ſentiendum ? Magni authores ſunt utriuſq; ſententiæ,quare in medio relinquo, nec multum refert quomodo diſtinguas,modo nihil excludas. Ego ſane ſi me recepta Ecçleſiarum multarum conſuetudo non moueret & de re tanta pronuncia turus eſſem,cum Nazianzeno & Ambroſio accederẽ priori ſententiæ, præſertim cum illa Deut. 5. comprobari uidetur,ſed contra receptã conſuetudinem noſtrarũ eccleſiarũ diſtinctionem mutare nolo, Quare explicabo ordine præcepta,parum de diſtinctione ſollicitus.

Quomodo usitate diuiditur Decalogus?

DEcalogus constat duabus tabulis quarum prior iuxta usitatam distinctionem tria, Posterior septem præcepta continet. Hæc distinctio eò pertinet, ut distinguamus inter obedientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametsi totus decalogus in genere obedientiam erga Deum præcipit, Tamen ut prior tabula immediatam, Ita posterior mediatam obedientiam efflagitat.

Porro omnia hæc decem præcepta Dominus ad duas communes Theses reuocat quarum prior: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, et ex tota anima tua in se continet omnia præcepta primæ tabulæ, ut Thesis communis suas hypotheses, Posterior: Diliges proximum tuum sicut teipsum, complectitur omnia posterioris tabulæ præcepta.

Harum

Harũm communium Thesium triplex usus mihi uidetur: Primum enim utile est totam uitę doctrinam summatim comprehensam habere, quo magis scopus omnium actionum nostrarum conspici possit. Ea autem doctrinæ summa in his Thesibus inclusa est. Deinde ex his Thesibus facile est proposito aliquo facto, mandatum ne sit, an prohibitum uidere, etsi uerbis nequaquam expressum sit, ut si de usura, quęratur, facile ex eo damnandum pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamsi statim non uideas, eam quarto quinto & septimo præcepto interdici. Tum in explicatione singulorum præceptorum magna est harum Thesium utilitas, Nam inuenta alicuius præcepti Thesis propria, cum sua communi Thesi conferenda est, uidendumq́ an in ea includatur, necne.

Iam ad præceptorum explicationem ueniamus, ubi primum proœmium legis occurrit examinandum. Est

autem prohæmium legis duplex, Vnũ Mosis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Do- minus est prolocuturus.

ET locutus est Deꝰ omnia uerba hęc.

Hoc prohæmium leuiter prætere- undum non sentio. Debent enim om- nes ueri ministri uerbi, atq; adeo om- nes Christiani, hoc primũ Theologiæ principium habere in conspectu, nimi- rum ut an DOMINVS loquatur attendant Mens enim pia cupiens Deo uiuere, certa non est, donec intelligat ea quæ audit, hoc principio niti, Videlicet ꝙ Dominus loquatur. Hinc est quod prophetę illud toties ingeminant: Hęc dicit dominus. Os domini locutum est Hæc dicit dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Israel. Et ipse filius Dei sermonem patris se loqui testatur: Ob eandem causam Paulus ubiq; titu- lum Apostoli obijcit.

Discamus igitur ex hoc prohæmio, κριτήριον certũ & indubitatum rei Theo- ologicæ esse uerbum Domini:

Alte-

Alterum prohæmium, Domini est: Ego sum Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra ægypti, de domo seruorum: Hoc Domini prohæmium duo continet. Primum enim modũ cognoscendi Deum monstrat nimirum per uerbum & testimoniũ, uerbũ est: Ego sum Iehoua Deus tuus, Testimoniũ, Qui eduxi te de terra ægypti. De hoc modo cognoscendi Dei, supra in primo capite primæ classis copiosè dictũ est: Deinde continet hoc Domini prohæmiũ confirmationem triplicẽ authoritatis legis diuinæ. Primũ à potestate, qua sibi ius imperij uendicat, cũ dicit: Ego sũ Iehoua. Est.n. hoc nomen Dei propriũ, quo essentia, potentia & maiestas ipsius significatur, Potẽtia.n. et maiestas τῇ ἀυτοφυεία diuinę necessario coniuncta sunt. Deinde à promissione Dei, cũ inquit: Deus tuus, et Dominus tuus. Est.n. hęc relatio diligenter obseruãda, & est sensus: uolo tuus Deus esse, et tu eris meus populus. Tertiã à beneficio, cum inquit: Qui eduxi uos de terra Aegypti,

quo breui dicto totius historiæ, atq; adeo beneficiorum suorum admonet. Hæc nobis applicemus, ut beneficijs Dei moti ardentius ei cultum uerum præstemus.

PRIMVM PRÆCEPTVM.

Non habebis Deos alienos coram me.

ANTITHESIS:

Habebis me solum Deum.

VT autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheses in se contineant, primum tenendum est, quid sit habere Deum. Habere autem Deū est ipsum corde amplecti, aliter enim haberi non potest. Amplecti Deum corde est eum ut Dominum timere, ut patrem diligere, ut ueraci credere, omniaq; bona ab eo sperare per patientiam. Est ergo summa præcepti, quòd requirat cordis obedientiam erga Deum, Finis, ut illum solum eum esse agnoscamus, à quo omnia bona expectanda sunt.

Iam

Iam diſtribuamus opera mandata in primo præcepto, quorum primum eſt uerus timor Dei,quo Deũ et eſſe agno ſcimus & omnipotentem creatorem conſeruatoremq; omnium , & ſimul uindicem malorum ſtatuimus, Secundum dilectio,qua proſequimur Deum quem timemus : Tertium fiducia in Deum, quem diligimus. Quartũ ſpes in Deum in quem confidimus , huic coniuncta eſt obedientia in cruce ſeu patientia.

Porro quicquid uero timori Dei, dilectioni , fiduciæ , ſpeiq; aduerſatur, hîc prohibetur, ut timere , diligere ullas res ſine mandato Dei, fidere,ſperareq; in aliquid, quod non eſt Deus. Neq; enim aliud eſt habere Deos alienos,quâm quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & ſperare, præterquam in unum uerum Deum.

Quia autem huic præcepto nemo mortalium ſatisfacit,debet mens ſuam impuritatem hîc contemplari , ac pœnam commeritam agnoſcere,quæ pœ-

na

na generalis quidem eſt maledictio, ſpecialis uero hominẽ ſibi ſuiſq; concupiſcentijs relinqui, donec in omne genus ſcelerũ Dei deſertor ruat, Ro.1.

Deinde præmium præcepti fauor Dei eſt, & miſericordia. Verũm quia omnes promiſſiones in Chriſto Ieſu ſunt etiam & Amen, tum demum hæc legis premia conſequemur, ubi ueſtiti Chriſti iuſticia in conſpectu patris appareamus.

Iam quis ſit huius præcepti uſus oſtendendum eſt. Sicut tota lex ita hoc præceptum iram operatur. Vnde hæc colligamus. Primũ, quilibet hic agnoſcat peccatũ ſuũ, Secundo, agnitũ peccatũ odio habeat & fugiat, Tertio, poſt odiũ peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorẽ. Quarto nactus remiſſionẽ peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obedientiam præſtare Deo. Hæc noua obedientia, quamuis impura per ſe & imperfecta exiſtit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Chriſtum iam placet ut filius

non

non propter suam, sed CHRISTI iusticiam, qua uestitus in conspectu Dei iustus censetur.

Hic usus consistit in examine conscientiæ, ad legem Dei, tanquam ad lidium lapidem. Et debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.

APPENDIX PRIMI PRÆCEPTI.

Non facies tibi sculptile.

Tametsi Nazianzeni sententiam complector, qui hic secundum præceptum facit inquiens: μὴ στήσῃς ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκὼ, Tamen nolo discedere à recepta consuetudine ecclesiarũ nostrarum præsertim cum res nihil uideatur habere incõmodi modò non excludatur quod Dominus inclusum esse uoluit. Porro sensus appendicis (ut sic appelletur) est, ne externũ cultũ, quem Deo debemus, idolis tribuam9, in Deũ .n. blasphema uox est eorũ, qui dicunt: Nos ad honorẽ inuisibilis Dei imagines uisibiles adoram9. Nã cũ cultus dei esse nequit, nisi qui iuxta Dei uolũtatẽ

quæ amentia est cultum Deo erigere contra ipsius interdictum? Ille dicit, non facies tibi sculptile neque imaginem, puluis tamen & cinis & magister idolorum sensus carnis, audet contradicere, facies utrunque, idque in templis Christianis. An non templa Christianorum erecta sunt propter cultum Dei conseruandum? Quid quæso ad cultum Dei faciunt idola? Profecto nihil. In confesso enim est, cultum Dei duplicem esse: σέβασμα internum animi cultum, qui ex fide proficiscitur, et externum προσκύνησιν, qui propriè λατρεία dicitur. Vtrunque impediunt & corrumpunt idola, ut quæ à uero Deo, qui in cœlis quærendus est, mentem auocant. Cum igitur templa Christianorum erecta sint propter cultum Dei conseruandum, & idola eum corrumpunt & impediunt, quis quæso locus in templo Dei relinquetur idolis?

Si quis usus pius idolorum esset in templis Christianorum, profecto uel

oran-

orantibus uel communicantibus, uel docentibus uel discentib. prodessent. An docentibus prosunt? Doctrina petenda est ex propheticis & Apostolicis scriptis, Pius enim animus non acquiescere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus, Quid iuuant discentes? Admiratio imaginum sæpe tenet attonitos & impedit, quo minus animus rebus quæ traduntur, adijciatur.

An orantibus quid commodi adferunt? Mens orantis ad cœlum erigi debet, Id quod forma orandi ã Domino præscripta, monet: Pater noster qui es in cœlis, unde aspectus imaginum orantes auocat. Communicantibus forte commodant? Nihil minus. Nam communicantes in cœna Dominica contemplari oportet Christum dominum mortuum & resuscitatum pro peccatis nostris, & nostri iustificatione & non uanis oblectari imaginum picturis.

Cum igitur nullum usum habeant imagines pium in templis Christiano-

rum, ſed magis pietati nocent, & pu-
gnant ex diametro cũ uoce Dei Exo.
20. Leuit. 26. Deut. 5. & 27. Eſaiæ 44.
1. Iohan. 5. Quis poteſt tam infandæ turpitudini patrocinari, niſi qui omnino uerbum Dei pro nihilo habeat?

Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicunt enim libros idiotarum eſſe. Sed Eſaias capite 44. contrà dicit, nullum idolorum uſum eſſe, Quis (inquit) ſculptile conflauit ad nihil utile, Aut igitur eradant hoc Eſaiæ teſtimonium ex ſcriptura, aut uana & inutilia ſimulachra eſſe fateantur, Quare laicos & Idiotas ad legem & teſtimonium cum Eſaia mittere oportuit, non ad ſculptilia & imagines. Non tamen inficias eo haud minimam idolorum cauſam extitiſſe, quod cœperint in papatu habere mutos ſacerdotes, qui cùm non ſonarent ipſi uerbum Dei, ut ſcelus congeminarent, idola muta & uana erexerunt in contumeliam Dei.

Verum quia nunc ex Dei gratia in no-

noſtris templis doceatur purum uer-
bum Dei, defungantur idola iſto ſuo
ficto munere, & dent locum uiuis ima
ginibus Dei.

Quid? Si non licet imagines & ido
la habere in templis, neque in moneta,
neque in libris habere imagines licebit,
neque monimenta & ſtatuas Ioſuæ &
Samuelis aliorum erigere licuit, Re-
ſpondeo non damno artem pingendi
& ſculpendi, quam inter dona Dei po-
no, nec imaginem pingi, aut ſtatuas
erigi ueto, ſcio enim iſta adiaphora eſ-
ſe, Sed uſum imaginum diſtinguo,
qui eſt triplex, Typicus, Superſtitio-
ſus & Politicus. Typicus quidem
uſus fuit Cherubim in templo Salo-
monis & æneus ſerpens in deſerto,
uerùm nunc typus ceſſauit, Dein-
de habebant particulare præceptum
de Cherubim erigendis & æneo
ſerpente. At nos catholico præce-
pto obtemperare debemus: Caue-
te uobis ab indolis, Hic Apoſtolus

non modò Idolatriam damnat, sed præcipit, ut ab ipsis simulachris instrumentis idolatriæ caueant Christiani, quo significat, non posse integrum ac sincerum cultum Dei retineri, ubi simulachra sunt, adeo enim ingenita est nobis superstitio, ut minima quæq; occasio contagione sua nos inficiat.

SVPerstitiosus usus solus damnatur, qualis in templis est. Et tametsi non omnes superstitiosé procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus sunt occasio ruinæ & superstitionis, metuendum est, ne post hanc claram Euangelij lucem sequantur tenebræ, unde in superstitionem Ethnicam instrumentis adhuc in templis relictis incident facile rudiores, habenda esset ratio eorum, quos Christus suo sanguine redemit, ne nostris picturis & idolis eorũ salutem euerteremus.

Politicus usus imaginum à nemine reprehẽdi iuste potest, donec nõ transgrediatur iustos limites: Hic usus politicus

ticus triplex est, historicus, symbolicus & ornatus gratia adhibitus: Historicum uoco, qui & ad intelligendas rectius rer ũ descriptiones, & ad memoriam rerum conseruandam facit, qualis est picturarum in libris, & statuarum quas erexerunt sancti patres. Hic usus sane ualde utilis est, quare nequaquam reprehendi debet. Symbolicum imaginũ usum appello, qui nos de re, quæ imagine repræsentatur, admonet, politico fine, Vt imago in moneta cæsaris admonebat Iudęos, quod & ipsius moneta esset, & quòd Cæsari essent subiecti, unde & dominus iubet eos reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Hunc imaginum usum nequaquam improbandum esse docet factum Christi, qui accepta moneta quæsiuit cuius Imago esset, quam cum illis redderet, non præcepit ut abijcerent propter imaginem, quod sane fecisset, si iste usus fuisset illicitus. Imo ipsi Apostoli monetam cum hac imagine circumferebant, & de pisce ex-

emptum nummum cum imagine cæsaris (nam alia moneta non recipiebatur pro tributo) Dominus in tributum pro ſe & Petro ſoluit. Vſus imaginum ornatus gratia adhibitus eſt etiam politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit ſine reprehenſione, non eſt cur reprehendatur, modò nihil habeat admixtum periculi.

Verũ ſi obijcitur, in templis poſſe eſſe hiſtoricum uſum, Reſpondeo, Sint tales imagines hiſtoricæ, quæ nec nunc uiuentibus ſint ſcandalo, nec ullum periculũ adferre poſſint poſteris noſtris. Præterea conferatur abominatio & multorum lapſus cum illo commodo, & uidebimus, grauiores eſſe cauſas deſtruendi idola templica, quàm ea ferendi in templis. Prætendunt ornatum, Si illi ornatui adiunctum eſt ullum periculum, uel nunc uiuentibus, uel poſteris, ſit maledictus. Spiritus ſanctus Ezechielis 20. uocat idola abominationes oculorum.

rum.

rum, at puluis & cinis ea uocat ornamenta oculorum. Maledictus sit ornatus, qui est offendiculo ueræ doctrinæ & membris Christi. Verus ornatus templorum utilis & Deo gratus est: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ hæc uel impediunt uel uiciant.

Producunt præterea in Patrocinium suæ causæ authoritatem Sanctorum patrum & longam consuetudinem, sed si patrum authoritate nitendum est, successoribus Apostolorum & omnibus patriarchis ecclesiarum græcarum, qui idolis templicis aduersati sunt, potius assurgendum est, quam posterioribus. Nec consuetudo obiicitur rectè, cum mala consuetudo nihil sit aliud, quàm erroris uetustas. Quapropter iudico diabolo non esse cedendum, qui in mundum Idola inuexit, ut uerus cultus Dei corrumperetur, sed potius contineamur

intra terminos uerbi Dei,nec ſinamus nos ſophiſticis impoſturis à claro uerbo Dei abduci, etiamſi magnæ authoritatis uiri uideantur,qui ex carnis ſenſu aliud ſuadent & docent.

Quoties igitur audimus uerbo Dei idololatriã damnari,ſciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq́ faciunt , qualia potiſſima ſunt idola & ſimulachra , quæ inſtrumẽta ſunt idololatriæ,ex quib. idololatria nomen habet , quæ propriè externa ueneratio idoli alicuius eſt , etſi poſtea uocabulum ad genus translatum ſit,ſignificetq́ omnem timorem,dilectionem, fiduciam , ſpem in id quod non eſt Deus. Vnde auaritia à Diuo Paulo idolatria dicitur,quia in pecuniam ſuam ſpem collocat auarus, atq́ ita de alijs.

Quid ergo pius paſtor faciet ? Primum cauebit , ne quid per ſeditionem faciat , Deinde docebit ueram rationem cultus Dei, Tertio obſeruabit an quiſquam abutatur relictis in templis ſimu-

ſimu-

ſimulachris, quod ſi ſenſerit admone-
bit Magiſtratum ſui officij, ut Ezechi-
am imitentur. Quarto ornatum tem-
plorum, unde non eſt ſuperſtitionis pe
riculum, improbare non debet, modò
ſumptus non fiant inutiles, neglectis
uiuis imaginibus Dei, qui ſunt paupe-
res. Quinto politicum uſum imagi-
num nullum uerbum Dei improbat.
Breuiter, pius paſtor proſpiciens futu-
ras tenebras, facile iudicabit ex qui-
bus imaginibus ſit periculum.

Porro promiſſiones & minæ, quæ attexuntur huic præcepto, ſunt gene-rales & habent annexam conditionem impletæ legis diuinæ, de quibus ali-âs.

SECVNDVM PRÆ-CEPTVM.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui inuanum.

ANTITHESIS.

Aſſumes nomen Iehoua Dei tui le-gitimè & rectè.

Assumere autem nomen Dei inuanum est usurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic uera nominis Dei usurpatio, cuius finis est, ut maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta. Vt igitur quicquid facit nomen Dei celebre inter homines, hic mandatur, Ita quicquid prophanat nomen Dei, & facit ut non celebretur inter homines hic prohibetur. Hinc collige opera huius praecepti Primum, inuocationem nominis Dei. Secundum, gratiarum actionem. Tertium, praedicationem. Quartum, glorificationem. Quintum, confessionem. Sextum, testificationem nominis Dei, seu cultum iurisiurandi legitimi. Haec omnia ut partes sunt uerae usurpationis nominis diuini, Ita ad praecepti finem legitime ordinantur.

Porro quicquid cum his sex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, ut inuocatio Sanctorum, strepitus labiorum, batthologia sine fide, boatus templi-

templi-

templici, exorcismi incantatorum, in orando tædium, nihil prorsus orare, uti Dei donis sine gratiarum actione, fidem celare, uel ob amicitiam, uel ob metum, abnegatio Dei, deprauatio scripturę, scandalosa uita, hæresis, schisma, deieratio, execratio per nomen Dei, periurium, leuitas in iurando, temeraria uota. Breuiter, quicquid maiestatem nominis Dei inter homines lædit & obscurat.

Nec huic præcepto quisquam satisfacere potest, cuius ratio in primo exposita est. Similiter usus præcepti idem statuendus est cum usu primi pręcepti.

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento diei Sabbathi ut sanctifices eum.

ANTITHESIS:

Memento diei Sabbathi, ne prophanes ipsum.

Est autem sanctificare Sabbathum quiescere ab operibus nostris,

&

& regnum Dei meditari operibus à Deo institutis, recolere beneficia Dei discendæq; legi Dei uacare. Sanctificandi .n. uocabulum monet Sabbathum totum diuino cultui applicandum & totum laudibus diuinis peragendum. Finis igitur præcepti erit animum corpus & omnes actiones Deo dicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare. Ad hunc finem pertinet. Primum seria uerbi Dei meditatio & tractatio. Secundo uerus usus ceremoniarum, quas primum Deus, deinde Ecclesia utiliter instituit. Tertio promotio pietatis pro uocatione. Quarto iuuare ecclesiæ membra omni officiorum genere.

Quæ cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, ut, omnia impedientia meditationem uerbi, qualia sunt, seruilia opera, quæ non habent coniunctum pietatis exercitium sua natura. Nec huic præcepto quisq; satisfacere potest.

Porro præter generalem uſum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obſeruandum eſt: Tametſi autem ceremoniale eſt quo ad ſpeciem, hoc eſt, certæ diei (ſeruata illa Iudæorum numeratione) obſeruationem, & ad Iudęos ſolos ſpectat, in memoriam creationis rerum inſtitutam, tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obſeruemus præcepta Dei duplicia eſſe, Catholica & particularia. Catholica obligant omnes ex æquo, aut ad obedientiam aut ad pœnam, quia ab omnibus & ubiꝙ eorum conſeruatio requiritur. Particularia quæ non omnibus data ſunt, ſed uel uni genti aut uni homini, De his tres regulæ tenendæ ſunt. Prima, Nullum præceptum adeo particulare eſt, quin aliquatenus ad omnes pertineat. Secunda, Quicquid externarum circumſtantiarum annexum eſt præceptis Dei particularibus, ut eſt locus, tempus, perſona, nu-

merus

merus, ordo &c. reſecandum eſt, ijſq; quibus ea particulariter mandata ſunt, relinquendum. Tertia, Quicquid eſt fidei uel charitatis reliquum, id totum nobis applicandum eſt. Nullum enim præceptum Dei eſt, ex quo fidei & charitatis fructus percipi non poſſunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbathi obſeruatione, peculiariter datum eſt Iudæis, ſed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in ueteri Sabbatho. Primum, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum eſt. Secundum fidei. Tertium, Charitatis, quæ duo ad omnes pertinent.

Proinde uſus legitimus Sabbathi in his conſiſtit, ut beneficia Dei memoremus, gratiaſq; pro ijs agamus, ut celebremus perpetuum Sabbathum, id eſt, quietem à peccatis, ut ſanctam conuerſationem & uitam ſectemur, ut quieſcamus in Chriſto per patientiam, donec nos in ſui regni gloriam tranſtulerit Deus ut remittamus opera familiæ

liæ in qualibet ſeptimana uno die ad minimum. Hoc poſtremum charitatis eſt, ſuperiora fidei.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem tuum & matrem tuam.

ANTITHESIS:

Ne ſint tibi inhonori parentes.

Honorare autem parentes eſt ipſis reuerentiam obedientiam & gratitudinem exhibere. Finis præcepti eſt ſtatuum, quos Deus ordinauit conſeruatio. Ordinauit autem politias & œconomias, mandantur itaq; hoc præcepto omnia quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent, ut ſunt officia mutua magiſtratus & ſubditorum, parentum & liberorum, miniſtrorum uerbi & auditorum præceptorum & diſcipulorum, atq; adeo omnium ſuperiorum & inferiorum, ſiue ſint priuati ſiue publici.

Ex aduerſo omnia hic interdicuntur, quæ cum iſtis pugnant.

Porro in hoc & in ſequentibus præceptis obſeruandũ eſt, quod obedientia õnis inchoanda ſit à primo præcepto, ſine quo nulla obediẽtia cæterorũ præceptorum placere poteſt, quęſtiones, an quis pręcepto huic ſatisfaciat, et quis ſit uſus, ex ſuperioribus notas relinquo. Verum promiſſio addita uidetur nonnihil obſcura, Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto, cum tamen ſæpe pij erga parentes filij præmatura morte ſuccumbant. Sed hîc obſeruanda utilis regula eſt: Quicquid nobis terreſtrium bonorum Deus promittit, ſub hac conditione accipiendum eſt, quatenus in bonum animæ noſtræ ſalutemq́ expedit, Vnde fit interdum ut quo quiſq́ magis diligitur à Deo, eo citius eripiatur ex hac uita. Nam promiſſionis genus eſt, ut obedienti bene ſit.

Porro hoc loco quæstionem breuiter tractabo, de termino uitæ cuiuslibet hominis. Sunt qui statuunt Stoicam & fatalem necessitatem termini uitæ cuiuslibet hominis, qui cum alios quosdam locos, tum uerō maximè illum qui est Iob 14. adducunt: Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etsi autem hunc locum ideo reijcere possem, quia corruptus est in communi translatione (Ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti sunt dies eius, numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius & non præteribit. Vt sit tantū una propositio hypothetica, cuius consequens bis ponitur) tamen largimur, illis, quòd sit sensus Prophetæ Deum terminum uitæ cuiuslibet definire, quem nec anteuertere nec præterire quisquam potest, modo uicissim nobis concedant, statuti termini modum non ex necessitate Stoica, sed ex uerbo

Dei claro & perſpicuo petendum eſſe.

Sed quem modum definiti termini præſcribit uerbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promiſſionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæſtione promiſſiones & comminationes Dei cum utrarumque exemplis illuſtribus adhibere, in conſilium. Promiſſionis teſtimonia ſint hic pauca pro multis. Exodi 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longęuus ſuper terram quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Prouerbiorum 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni uitæ. Prouerb. 10. Iuſticia liberabit à morte. Ibidem: Timor domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur.

Exempla promiſſionum ſunt multa. Deut: 9. cum Deus minaretur, quod populũ contumacem uellet perdere, intercedit Moſes, & iuxta pro-

missiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus uoce Dei constitutus erat quadragesimo die post inceptam concionem Ionæ, sed pœnitentibus parcitur. 2. Regum 24. Dauid supplicat Deo, erecto altari ut cesset interfectio. Notum est Ezechiæ exemplum Esaiæ 38.

Testimonia comminationum sint hæc. Prouerb. 10. Qui maledicit patri & matri suæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Psal. 54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. Leuit. 20. Dominus minatur flagitiosis exterminationem de populo suo, quæ exterminatio nihil aliud esse potest, quam abruptio termini uitæ propter scelera perpetrata. Harum comminationum exempla ex pluribus hæc obseruentur. Gene. 38. HER quia fuit nequam in conspectu Domini, dicitur occisus à domino. Ibi: ONAN effundens semen in terram, ne suscitaret fratri semen, occiditur à domino. Achan propter spoliũ de Anathemate

uoce Dei iubetur lapidari.

Ex his testimonijs & exemplis manifestum est, quòd Deus iuxta suas promissiones & minas uel abbreuiet, uel prolonget terminum uitæ cuiusqꝫ. Idem testatur Iacobus capite 5. qui ægrotos piorum præcibus subleuari statuit. Idem semper senserunt omnes pij, qui suis precibus sepissimè pijs principibus & doctoribus longiorem uitam impetrarunt.

Huc accedit firmissima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter est terminus uitæ erit etiam culpa ineuitabilis propter quam multi rapiuntur ad mortis supplicium. Si culpa ineuitabilis est, reuera Deus peccati author erit. Sed hoc uel dictu horrendum maximè est. Quare cum culpa non sit ineuitabilis, neqꝫ terminus uitæ erit fatalis.

Præterea ista Stoica opinio uehementer nocet moribus, & pietatis exercitia tantum non impedit. Nam cum homines putant, euentus pendere ex

re ex fato, fiunt segniores. Proinde timeamus deum, ac cogitantes de futuris euentibus respiciamus ad eius promissiones & minas, orantes ut ipse nos suo spiritu regat quo ea agamus quæ ipsi grata sunt, utque pro sua misericordia & clementia uelit nobiscum agere.

Deinde alia regula obseruanda est in hoc præcepto, eatenus obediendum parentibus esse, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam si ad Dei institutum, tanquam ad certam Regulam, exigenda est filiorum subiectio, præposterum foret per eam ab ipso Deo abduci.

Tertia regula sit hæc. Tametsi non est æqualis conditio superiorum et inferiorum, tamen aliquod ius mutuum & analogum inter ipsos requiritur, quod sicuti inferiores superiorib. obnoxios reddet, Ita uicissim proportione habita superiores obstringit inferioribus. Hæc proportio seu analogia ad legem charitatis exigenda est, quæ

ſola uera eſt menſura in mutuis ſupe- riorum & inferiorum. Imo & parium officijs, de qua re poſtea in quarta claſ- ſe dicetur.

QVINTVM PRAE- CEPTVM.

Non occides.

ANTITHESIS:

Vitam proximi conſeruabis.

Vt enim læſio omnis proximi hîc interdicitur, Ita omnibus modis ipſum iuuare præcipitur. Finis præcepti, ut alter alterius incolumitatem quæ- rat. Mandantur igitur omnes uirtutes quibus proximo commodamus, & quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis ſunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, con- uerſatio amica, clementia, adeſſe in quauis neceſſitate. Contrà prohibetur, primum externum homicidium. De- inde maledicta, conuicia ſcurrilia, bre- uiter omnia facta, quibus ullo pacto læ

di poteſt perſona proximi. Item omnia cogitata, quibus malè de proximo cogitamus, Similiter omnia dicta in proximum acerbiora.

Porro parentum, præceptorum & magiſtratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, ut quæ non ſolum in quarto præcepto præcipiuntur (Faciunt .n. ad ſtatus à Deo ordinatos conſeruandos) uerũ etiã præmijs peculiaribus ã Deo ornãtur, quemadmodũ multa exempla ſcripturæ teſtantur.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non mœchaberis.

ANTITHESIS:

Caſte uiues.

Vt autẽ hic impuritas õnis animi & corporis interdicitur, Ita præcipitur mẽtis & corporis puritas caſta, et caſtitas pura. Finis præcepti eſt, ut homo puritatẽ & caſtitatẽ ſui creatoris ſectetur. Mandãtur igitur hic uirtutes caſtitatis & pudicitiæ, quales ſunt σωφροσύνη

temperantia, ſobrietas, & quæcunq; faciunt ad caſtitatem conſeruandam, cum in matrimonio caſto, tum extra matrimonium. Contrà prohibentur externum adulterium, uagæ libidines mollities, ſermones ſpurci, ἐυτραπελία, id eſt, ſcurrilitas, intemperantia, ebrietas, laſciui geſtus & quicquid hominem à caſtitate corporis & mentis auocare poteſt.

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furaberis.

ANTITHESIS.

Bona proximi promouebis.

Finis præcepti eſt, ut noſtra ſorte contenti unicuiq; quod ſuum eſt relinquamus. Mandantur igitur hîc iuſticia commutatiua præcipuè & omnes eius partes, & prohibetur quicquid cum illa pugnat, ut expilationes uſuræ, fraus, lances & pondera iniuſta.

2. Samue. 15. ſpecies quædam furti indicatur, cûm Abſalon furatus dici-

tur eſſe cor uirorum Iſrael, unde patet maximos fures eſſe eos, qui alienant animos ſubditorum ā magiſtratu, auditorum â miniſtris uerbi, diſcipulorum à præceptoribus, ſeruorum á dominis, famulorum & ancillarum á patribus familias, liberorum ā parentibus. Hoc genus furti recte diabolicum dixeris. Nam ut diabolus primorum parentum animos auertit á Deo, Ita hi ueſtigĳs paternis inſiſtentes animos ab ĳs, cum quibus coniuncti eſſe deberent, alienant.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

ANTITHESIS.

Reſpondebis pro proximo tuo uerum teſtimonium,

Finis præcepti eſt, ut ueritatem ſi-

ne fuco inter nos colamus: Mandantur itaque in hoc præcepto candor, ueritas, Constantia in dictis, diligens ueritatis inquisitio. Commendantur artes ueritatis ministræ. Contrà prohibentur falsum testimonium, calumniæ, mendacia, obtrectationes malæ cordis, suspiciones de proximo, Item Sophistica, & omnes deceptoriæ artes.

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupisces domum proximi tui.

ANTITHESIS:

Toto corde sis proximo Charus & utilis.

Finis præcepti est, ut omnem cupiditatem cum charitate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta discrimen faciunt inter legem humanam & diuinam, Humana tantum prohibet facta & dicta, Diuina etiam concupiscentiam inordinatam cohercet. Tametsi autem in superioribus

præceptis concupiſcentia etiam prohibetur, tamen hæc duo poſtrema non cenſenda ſunt inutilia aut fruſtra addita. Nam in illis prohibetur uoluntaria concupiſcentia, quæ eſt effectus eius concupiſcentiæ, quæ hic prohibetur. In ſuperioribus prohibetur actio interior & exterior, cõſilia & deliberationes. In hiſce ultimis iſtorum omniũ fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic paſſiua cõcupiſcentia interdicitur.

Cæterum qui hæc duo præcepta diſtinguunt, nonum ad genus, decimum ad ſpecies referunt. Nonum non concupiſces domum proximi tui: Hoc eſt familiam & poſſeſſionem proximi tui promoueto. Decimum non concupiſces uxorem eius, mandat ne quis ulla occaſione ſub ſpecie honeſta res alterius uelit ad ſe allicere.

Quod autem nemo ſatisfaciat huic præcepto his rationibus conuincitur. Primum .n. maſſa tota naturæ noſtræ corrupta eſt. Eſt .n. prauũ cor hominis ab adoleſcentia. Secundo uniuerſalis expe-

experientia in omnibus sanctis, qui ingemiscunt & dolent se impediri hoc malo, quo minus ea quæ uolunt bona faciant. Hinc Paulus Roma. 7. exclamat: O me miserum, quis me liberabit de corpore mortis huius. Debet proinde usus horum præceptorum perpetuus in animis nostris hic esse, ut precemur Deum ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur ut obtemperemus ei in suis concupiscentijs, denique ut confugiamus ad Christum pontificem, qui credentium in se peccata interna & externa suo precioso sanguine abluit.

SECVNDVM CAPVT.

Legitima spiritualis cultus Dei ratio, & eius partes.

Superiori capite materiam cultus diuini explicauim9. Nũc eius legitima ratio & partes exponendæ sunt. Non enim omne opus præceptum, est cultus, nisi ex uera fide fiat propter ue-

rum finem. Nam qualitas operum non ſolum ex ratione præcepti, ſed ex cauſis ſimul efficiente & finali cenſebitur. Vt igitur hanc doctrinam perſpicue teneamus, primum regulam per quam probandus ſit uerus cultus Dei. Deinde fundamentum eiuſdem cultus, Tum quidnam ſit cultus Dei, Poſtremo quę ſint eius formæ, tradam. His enim quatuor cognitis nihil reſtat, niſi ut mentem, cor, linguam & manus ā Domino gubernari cupias, quo ipſi uerum cultum præſtare poſſis.

Sit itaq; hæc regula generalis, quod nullus cultus placeat Deo, niſi quem ipſe proprio uerbo inſtituit. Hanc regulam uox Dei apud Eſaiam, & dominus in Euangelio confirmat: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, Paulus ad Colo: 2. ἐθελοθρησκείας damnat. Idem pronunciat, nihil placere Deo ſine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo,

qui id fieri potest, si uerbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec sinamus nos ab ea auelli ulla sophistica.

Huius regulæ usus multiplex est. Primum enim hac regula stabilitur authoritas legislatoris. Vbi enim in Republica liberum est unicuiq; condere leges, authoritatem supremi domini uilescere necesse est. Hanc authoritatem sibi uendicat dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego sum Iehoua Deus tuus, &c. Deinde liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico, ne cum illis sine modo superstitiões et ἐθελοθρησκείας cumulemus, quorum antesignantus est Romanus pontifex, qui sane Hieroboam Apostasia, Achab, homicidijs & sanguine piorum, Iesabel crudelitate Nabogodonosor sacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio osculo superat.

Hactenus de regula, fundamentum cultus Dei sequitur, quod fixũ & cer-

tum

tum tenere oportet. Est autem hoc fundamentum duplex, nimirum cognitio Dei & cognitio nostri, de quibus quia abunde dictum est in prima classe, hic breuius eadem attingemus. Cognitionem Dei consequimur per uerbum & testimonium, quæ coniuncta docent nos quod Deus sit fons omnis uirtutis, iusticiæ, sapientiæ & ueritatis, quod Deo omnis gloria tribuenda sit, quod Deus ad iuuandum sit promptus sua natura, quod idem uelit omnes ad se confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem esse fundamentum cultus Dei Esaias 19. docet his uerbis: Cognoscent Aegyptij Dominum in die illo & facient sacrificia & oblationẽ, uouebuntq́; uota Domino, & reddent.

Cognitio nostri ex trium rerum contemplatione petenda est, nimirum ex fine creationis, ex uirium præsentium æstimatione, & ex facilitate lapsus in peccatum. Finis docet officium, quod est referre imagi-

nem Dei in ſincera pietate & iuſticia uera. Vires oſtendunt, quòd officium debitum præſtare minimè ualeamus. Lapſus frequentes nos monent fragilitatis noſtræ & peccati. Vnde admonemur omnem gloriandi materiam abijcere, ut qui fracti uiribus nihil ſine auxilio diuino efficere boni poſſum9, Imo omni hora pręcipites in noua peccata ferimur, niſi manu Dei conſeruemur. Sine hac noſtri cognitione nec pœnitentia, nec fides exiſtere poſſunt, ſine quibus nihil quantumuis ſpecioſum Deo placere poteſt. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei & noſtri probe tenuerimus, fundamentum ueri cultus Dei iactum eſt.

Nunc quemadmodum propoſuimus quid ſit cultus Dei uerus, definiamus. Eſt itaq; cultus Dei opus mandatum à Deo, factum ex fide in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic impingamus, perutile diſcrimen cultus diuini hic eſt tenendum. Eſt .n. duplex cultus Dei. Vnus eſt

est expiatorius, meritoriusq́ per se, Alter Eucharisticus seu obedientiæ, & nequaquam meritorius sua natura. Expiatorius & meritorius per se est obedientia filij Dei, per quam satisfecit legi Dei, ac meruit omnibus uitam æternam qui in se credunt, Quicunq́ hunc honorem tribuunt alijs rebus quàm obedientiæ Christi, contumelia afficiunt filium Dei, qui solus expiatorium cultum præstitit. Cultus Dei Eucharisticus seu obedientiæ omnium filiorum Dei est, qui per se non meretur quicquam, sed ex gratia habet promissiones præsentis uitæ & futuræ.

His ita constitutis definitionem positam breuiter excutiamus: Primum fit mentio materiæ cultus Dei, quæ est opus à Deo mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili obedientia erga magistratum est uiuere secundum præscriptum legum, Ita in Ecclesia seu regno Christi cultus Dei æstimandus est, qui uerbo & lege

Dei nobis præscribitur, sicuti regula supra tradita dilucide docet.

Sed quia non satis est ex ratione præcepti opus facere, nisi accedat Fides, ideo additum est in definitione: factum ex fide. Est enim fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeò necessario requiritur? Quia opus nullum potest placere deo, nisi prius persona placeat, placet autem persona fide, hæc enim facit, ut errata nec nobis nec operibus nostris imputentur, sed quemadmodum nos iusti sumus per fidem, Ita & opera nostra per eandem fidem iusta habentur. Deinde fides facit ut uoluntarium ac promptum sit obsequium, alioqui minime placeret. Tertio fides monet animi cultum & externam operationem coniungenda esse, unde fit quod tametsi opus interdum externum sit, tamen quia ex fide factum est, spiritualis Dei cultus

existit, Postremo hæc additio facit clarum discrimen inter cultum Dei uerum & falsum. Nam omnis cultus extra fidem, siue sit à Deo mandatus ratione operis, siue à diabolo inuectus sit, damnandus est, siquidem mera superstitio est, Hoc uerum esse confirmat ipse Deus, Esaiæ II. Quo mihi (inquit) multitudo sacrificiorum uestrorum? Nonnunquam abominationes uocat, Interdum dicit se ea sacrificia non præcepisse. An non præcipit ea sacrificia quæ damnat? præcipit quidem, sed ut fierent ex fide, Superstitio enim non solum ex re ipsa, sed etiam ex animi affectione æstimanda est. Dare eleemosinam secundum rationem operis est bonum, uerum si absq; fide fiat propter impium finem, abominatio coram Deo est. Quapropter Pauli consilium sequamur. Quicquid (inquit) feceritis ex animo facite tanquam Domino. Atq; ita apparet

cur ex fide prodeat opus quod cultus Dei esse debet.

Tertium definitionis membrum fuit, quòd opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim superius membrum docet, unde proficisci debeat cultus Dei, ita hoc tertium in quem finem tendere debeat, manifestat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei: Hoc quàm uerum sit, docet ipsa hominis creatio ac regeneratio, Omnem (dicit dominus) qui inuocat nomen meum in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum, Et Dominus apud Mattheum: Sic luceat lux uestra coram hominib. ut glorificent patrem uestrū cœlestē. Rectissime igitur Iulianum admonet Augustinus lib. 4. cap. 3. aduersus Iulianum scripto inquiens: Noueris itaq;, non officijs, sed finibus â uicijs discernendas esse uirtutes: Officium autem est quod faciendum est, finis uero propter quod faciendum est, Cum

itaq; facit homo aliquid, ubi peccare non uidetur, ſed non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare conuincitur.

Sed quid eſt Deum glorificare? Eſt primum recte ſentire de natura Dei, maieſtate & ueneratione: Deinde tribuere ei omnem ſapientiam miſericordiam & iuſticiam. Tertio, illi obtemperare. Quarto, alios noſtro exemplo ad illum agnoſcendum inuitare. Hanc gloriam ei eripiunt qui de ipſius natura, maieſtate & ueneratione recte non ſentiunt. Secundo, qui ipſius uirtutes & beneficia non agnoſcunt. Tertio, qui ſceleratè & flagitioſé contra ipſius mandatum uiuunt. Quarto, qui ſuo exemplo aliĳs offendiculo ſunt, ut ad Deum uenire nequeant. Quinto, qui uni Chriſto redemptionis gloriam non tribuunt. Sexto, qui in rebus ad hanc uitam pertinentibus fortunæ, ſapientiæ & conſiliĳs ſuis, tribuunt ſucceſſum, Nam cũ Dominus omnia hæc largiatur, ſpolia-

tur aliqua suæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipsum solum non referunt. Ille dixit, gloriam meam alteri non dabo. Qui ergo sibi gloriæ eius uel minimam portionem uendicat, sacrilegus censendus est. Atq; hæc de definitione dicta sufficiant.

Nunc ueniamus ad illud quod postremo loco de cultus Dei uarijs generibus proposuimus. In uniuersum itaq; cultus Dei duplex est. Internus & externus. Vtrumq; Deus iurè á nobis requirit. Nam quoad animam creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, quoad corpus omnes uires contulit & conseruat. Nec pungat hæc distinctio cum eo, quod supra dictum est, omnem cultum Dei spiritualem esse debere. Est enim cultus Dei ex causa efficiente, Obiecto & finali causa censendus, Cùm igitur omnis cultus Dei proficisci debeat ex fide, quam spiritus operatur in gloriam Dei, qui spiritus est, rectè spiritualis omnis cultus

tus

+ pugnat

tus Dei uerus iudicabitur. Sed quid eſt internus Dei cultus? Eſt motus mentis & cordis congruens cum lege Dei. Quid externus? Cum actio externa congruit cum lege & uoluntate Dei. Sed uterq; iuxta duplicem Decalogi tabulam diuidendus eſt. Nam ut prima tabula præcipit cultum Dei internum & externum, ita & ſecunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus ſupra in explicatione decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus ſecundæ tabulæ: Internus conſiſtit in affectu cordis erga proximum. Externus in operis declaratione, Paulus 1. Theſſal: capite 1. diuidit cultum Dei compendioſius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus ſunt: fides, ſpes & charitas: Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονὴν, Charitati κόπον. Atq; hæc dicta ſufficiant de legitima ratione cultus Dei atq; eius partibus.

TERTIVM CA-PVT.

Generalis doctrina bonorum operum.

Quia dictum est, bona opera esse cultum Dei, cum ex fide proficiscuntur, propter uerum finem, addam generalem doctrinam, ad quam recurrendum erit, quoties operum bonorum quorumcunque fit mentio. Valde enim necessarium est, erudiri recte de bonorum operum ratione, ut sciatur quo in loco habenda sint. Papistæ grauiter peccant à quibus bona opera humana causis iustificationis annumerantur. Peccant & illi qui dum bona opera à causis iustificationis excludunt minus frigidè de obedientia, Deo necessariò præstanda, docent, ac si fides esse posset sine suis naturalibus proprietatibus: Cæterum ut clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam sex quæstionibus subijciam.

Quæ

1. Quæ opera docenda & facienda sint.
2. Quomodo fieri possint.
3. Quomodo placeant Deo.
4. Quæ causæ bonorum operum, curque promissiones sint additæ bonis operibus.
5. Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obedientia placeat, & quorum non.
6. Cur scriptura bona opera mercedis honore dignetur.

DE PRIMA

Cum quæritur, quæ opera facienda sint, duo perpendamus, qui nos sumus, quis ille cui obedientia per bona opera præstanda est. Cum nos intuemur, considerata nostra corruptione, admonemur ne nos fingamus opera, quibus uolumus Deum colere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid uel placeat uel displiceat Deo. Vnde Dominus pronunciat, se frustra coli mandatis & doctrinis hominum.

Hinc certò ſtatuamus, opera quantũuis ſpecioſa, excogitata ab hominibus nequaquam poſſe boni rationem ueram habere. At ſi Deum intuemur monemur reuerentiæ erga ipſum, unde fit, ut hoc ſolum ipſi placere cogitemus, quod ipſe nobis ſuo uerbo præſcribit. Nam is ſolus eſt legislator noſter. Vtrumq; complectitur Ezechiel 20. capite, inquiens. In præceptis patrum ueſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus ueſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite & facite ea. Hoc Dei uerbum regula nobis eſſe debet operum quæ facienda ſunt, & tria continet, Primum, quod Deus nolit opera ab ullo homine præſcribi, iuxta quæ coli debeat, Secundum, quòd ſua præcepta normam operum eſſe uelit unicam. Tertio, quod addat huius rei grauiſſimam rationem, inquiens: Ego ſum Dominus

nus Deus uester, quo dicto non solum sibi ius uendicat legislatoris, ut qui solus authoritatẽ habeat suo populo præscribendi uitæ leges, quod sane ius adimere illi uidentur qui nouos cultus sine ipsius mandato excogitant, sed etiam nos obligat ad obedientiam, & se nostrum Deum & Dominum esse pronunciat.

Hæc cohercere nos debent ne temerario ausu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiam erga uerbum traditum augebunt, ut dicamus cum Dauide: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vt enim lucerna iter monstrat in tenebris, ne impingamus, Ita uox Dei ne in uita per ignorantiam erremus efficit. Porro ne quisquam ad ignorantiæ excusationem confugiat, edidit Deus uocem legis moralis, quam stupendis miraculis confirmauit, quam legem moralem uult com-

communem uitæ regulam esse quæ duobus capitibus, nempe dilectioni Dei, & dilectioni proximi subijcitur de quibus supra dictum est. Hic tantum uolo responsum ad primam quæstionem nimirum, quod nulla opera bona censenda sint, nisi quæ à Deo præcepta sunt. Quare ea sola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

POSTquam mens pij hominis nouit quæ opera sint facienda, quærit quomodo fieri possint. Ad quam quæstionem ex duobus dictis petenda est responsio. Apostolus dicit Ebreos 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et Christus pronunciat: Sine me nihil potestis facere. Quare hæc ordine requiruntur ut fiant bona opera, 1. Cognitio Christi. 2. Fiducia Christi. 3. Viuificatio, qua nos Christus per Euangelium uiuificat, & effundit in nos spiritum sanctum. Nulla enim dilectio, nulla obedientia esse

eſſe poteſt, niſi prius fide apprehenſa ſit miſericordia & reconciliatio propter mediatorem. In hac conſolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus pater per filium conſolantem uoce Euangelij, ueré eſt ibi efficax, & datur à patre & filio, ſpiritus ſanctus accendens læticiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam ſpiritum gratiæ & precum. Item: Veniemus & manſionem apud eum faciemus. Item, 2. Corinth. 3. Intuentes gloriam Domini transformamur ad eandem imaginem, id eſt, intuentes λόγον, qui eſt imago æterni patris, & in conſolatione oſtendit præſentiam & bonitatem Dei, efficimur ſimiles eius imaginis ſpiritu ſancto accendente corda. Ita tunc filius eſt Emanuel, per eum enim nos diuinitas uiuificat, protegit, gubernat, geſtat nos, regit conſilia & euentus, ſicut dicit: Ego ſum uitis, uos palmites, ſine me nihil poteſtis facere, Hæc dum

cogita-

cogitamus, accenditur inuocatio Dei qua petimus præsentiam & gubernationem mediatoris in omnibus nostris actionibus.

DE TERTIA.

Postquam mens edocta est quomodo fieri possint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Frustra enim fierent nisi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed non utriusq; opus placet Deo, Quare hic recte quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quam quæstionem in genere respondeo, quod placeant in conuersis. Scipionis opera non placuerunt quia non fuit conuersus: At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid.

At hic tria ordine sunt spectanda. Primum statuendum est de persona, quòd sit fide reconciliata & iusta propter Christum gratis, non propter dignitatem personæ. Nam fide ap-

pre-

prehenditur imputatio iusticiæ, sicut scriptum est: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam. Deinde & hoc fatendum, quod persona fide iustificata nondum legi satisfacere potest. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omissionis &c. Hæc immundicies deploranda est, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum ueris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes, quibus inuoluimur imputet. Tertio, Etsi has nostras sordes agnoscimus, tamen simul statuendum, quod & Deus postulat inchoatam obedientiam, & quod placeat inchoata hæc obedientia Deo fide propter Christum. Sic enim Petrus clarè docet: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propiciator est & nunc pro nobis interpellat. Non itaq; placet obedientia nostra Deo propter suam di-

gnita-

dignitatem aut perfectionem, eſt enim per ſe indigna, ut prodeat in conſpectum Dei nec ſatisfacit legi, ut dictum eſt, ſed placet propter perſonam reconciliatam, quæ propter Chriſtum ut iuſta habetur, ita etiam placet etſi circumferat in carne peccatum & multas ſordes.

DE QVARTO

Cum conſtat, hominem nequaquam iuſtificari operibus, quæri etiam commodè ſolet, quænam ſint bonorum operum cauſæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent, & numerari hic ſolent tres cauſæ grauiſſimæ, quæ ſunt: neceſſitas, dignitas, præmium.

Neceſſitas quintuplex ſtatui poteſt nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, Vitationis pœnarum, & conuerſionis. Neceſſitas prima mandati eſt, quòd Deus obedientiam erga ſuam legem ſerio & ſeuerè mandat:

In

In præceptis meis ambulate, Et Paulus: Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Secunda necessitas est debiti officij, de qua Paulus concionatur Rom. 8. Debitores sumus Dei non carnis. Non enim sumus nostri iuris, sed eius qui redemit nos suo sanguine. Tertia necessitas est fidei retinendæ. Si quis, inquit Paulus, suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem abnegauit, & infideli deterior est, Item: Milita militiam honestam habens fidem & bonam conscientiam, quarum neutra retinetur sine obedientia. Tametsi uox illa immota sit, Vita æterna donum Dei est, tamen & hoc certum est, contristari & excuti spiritum sanctum cum perpetrantur delicta contra conscientiam. Quarta necessitas est, qua pœnas uitari oportet. Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum. Quinta necessitas est conuersionis. Viuo ego dicit Dominus nolo mortem peccatoris, sed ut con-

uertatur & uiuat. Cum igitur fit conuersio, simul uiuificatur homo fide per spiritum sanctum. Praeterea coniuncta est conuersioni regeneratio, quae est inchoatio nouae uitae, quae est noua & aeterna lux, sapientia, iusticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quae fit Deo se nobis communicante, cum filius uoce Euangelij consolatur corda, & effundit in ea spiritũ sanctum.

Secundam causam obedientiae praestandae seu bonorum operum dignitatem posui. Dignitas est quod homo conuersus iam sit filius Dei, iuxta illud: Dedit potestatem, ut filij Dei fierent quotquot credunt in eum. Quanta dignitas est, quod credentes sint templum spiritus Dei uiuentis: quod Christus in ipsis habitet per fidem, quod pater, filius & Spiritus sanctus ad illos uenire, & in ijs mansionem facere uelint: quod Christi sint membra: Iam perpende, quantum scelus sit, filios Dei imaginem Satha-

Sathanæ referre, quantum periculum ſit templum Dei Sathanæ fetore conſpurcari, quàm immane ſit, Deum è ſuo hoſpitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari patrem cœleſtem, qui dixit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, præterea ſumus uocati ad ſanctificationem, ut ſimus conciues regni Chriſti in quo angeli caſtiſſimi miniſtrant Chriſto & Eccleſiæ.

Pręmium tertia cauſa eſt, hoc eſt, compenſatio patientiæ & obedientiæ credentium. Hoc præmium non datur propter operis in ſe qualitatem ex debito, ſed propter promiſſionem ex gratia. Eſt autem hoc præmium multiplex, Spirituale, corporale, perpetuum, temporale.

Porro huic quæſtioni eſt & alia coniuncta, Cur Deus adijcerit promiſſiones bonis operibus, & ſunt potiſſimum quinque cauſæ. Prima, ut ſint teſtimonia prouidentiæ Dei, Vult enim ſciri DEVS & bo-

bona corporalia res esse ab ipso creatas, & non casu spargi, sed ab ipso ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum: Ipse est uita tua, & longitudo dierum tuorum, Item: In diebus famis saturabuntur: Diuites esurierunt, timenti autem Dominum non deerit ullum bonum, Item: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Secunda, ut sint testimonia, quod uelit Deus etiam in hac uita seruare Ecclesiam. Quare Paulus 1. Timoth. 4. inquit: Pietas habet promissiones præsentis uitæ & futuræ. Quia enim uult Deus immensa bonitate colligere Ecclesiam propter filium mediatorem, tantisper seruat hunc ordinem naturæ, fecundat terram, ut alat Ecclesiam in hac uita. Et cum propter Ecclesiam cæteros pascat, nos præcipuè gratos esse oportebat. Tertia, quia uult Deus & necessitatem corporalem esse commonefactionem de fide inuocatione, spe & gratiarum actione, ideo promissiones edidit, & quidem uult

uult hæc ipſa bona, fide peti & expe-
ctari, & in hac petitione & expectatio-
ne fidem, ſpem, patientiam creſce-
re. Quarta, Vt ſint commonefactio
nes de promiſſione gratiæ, quia fidem
quæ agnoſcit filium & accipit recon-
ciliationem, oportet ſemper prælucere
in petitione corporalium rerum, &
quidem propter filium cæteræ pro-
miſſiones editæ & ratæ ſunt. Hæc
omnia comprehenduntur in dicto:
Quicquid petieritis patrem in nomi-
ne meo, dabit uobis. Quinta, quia
Deus uult utrunque ſciri, & ſubiectam
eſſe eccleſiam cruci, & inter ipſa peri-
cula tamen mirabiliter ſeruari in hac
uita, ut uniuerſa admiranda conſerua-
tio Eccleſiæ, & omnes mirandæ libe-
rationes ſint teſtimonia præſentiæ
Dei in Eccleſia, ut dicitur in numeris Num. 14
14. Vt ſciant Aegyptij, quod tu Do-
mine ſis in hoc populo, Ioſuæ 3. Jos. 3
Scietis quod Dominus Deus in me-
dio ueſtri ſit. 1. Reg. 17. Vt ſciat 1. Reg 17
omnis terra, quod ſit Deus in Iſrael.

Esaiæ 37. Ex nunc Domine Deus noster salua nos de manu Zenacharib, ut cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

DE QVINTA.

Cum omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorum obedientia placeat, & quorum non. Ad quam quæstionem breuiter respondeo. Peccata sunt duplicia, Quædam enim fiunt à scientibus & uolentibus contra conscientiam, qualia in conuersis non sunt. Nam si conuersus labitur contra conscientiam (ut Dauid adulterio & homicidio) excutit spiritum sanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & nisi agat rursus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda insania est dicere tales retinere spiritum sanctum ac fidem, cum Paulus apertè dicat, Galatas 5. Manifesta sunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non

non poſſidebunt. Præterea deficientes á fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant, ſed decepti præſtigijs, hi quoq; deſinunt eſſe ſancti, & excutiunt ſpiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ iræ, Vt Arius, Fotinus, Manes, & ſimiles hæretici,

Quædam peccata fiunt non contra conſcientiam ut caligo & dubitatio, multæ omiſſiones & uicioſi affectus, quibus malis ſancti repugnant, ne ruant contra conſcientiam, & credunt ea deleri per filium Dei. Hæc caligo & immundities in homine non exiſtimetur leue malum eſſe, propter quam. dictum eſt: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens, Et tamen filius Dei umbraculum eſt credentibus. Etſi igitur hæc immundities eſt in ſanctis, tamen placent perſonæ propter

filium Dei, fide accipientes imputationem iuſtitiæ, iuxta illud. Beati quorum tecta ſunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis ſanctus, Item: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis uiuetis. Hæc peccata ſupra dixi nominari Venialia.

DE SEXTA.

Hic primum cauendum eſt, ne operum doctrinam cum cauſis efficientibus iuſtificationis confundamus. Opera enim non ad cauſas efficientes, ſed ad finales pertinent. Quare ne ſtudioſi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda ſunt, & declaranda uocabula Mercedis & Meriti.

Scriptura uocat ſupplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, unde & Deus μισθαποδότης, hoc eſt, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed ſciendum eſt, nomen Mercedis, quæ bonis

bonis rependitur operibus, usurpari bifariam. Aliquando enim significat non debitum, sed plane gratuitum officij uel laboris alicuius debiti præmium, ut cum paterfamilias filio suo uel seruo pollicetur & reddit aliquid non debiti premij, pro officio diligenter quidem obito, sed tamen debito. Debet enim filius & seruus suo patrifamilias quæcunque ad eius gratiam & utilitatem potest præstare, his filijs & seruis cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teste Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, ne dum mercedem: Aliquando autem accipitur merces pro compensatione officij aut laboris debita, ut Roman. 4. Operanti uero merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum. Talis merces à Deo nobis deberi non potest, nam nos filij & serui Dei sumus, facti toti & refecti à Deo, & ab eius plane gratuita benignitate cuncta bona accipimus,

 in

in ipſo uiuimus, mouemur & ſumus. Quocirca debemus huic patri & Domino noſtro, longè & plura & perfectiora officia, quàm in hac uita unquam præſtemus, Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id conſtat eum rependere nobis charitate & benignitate õnino gratuita, & non ex ullo aut debito aut condigno, Atq; ita uocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter & ſpecialiter, generaliter quidem pro quauis laboris compenſatione, ſpecialiter uero aliàs pro debita, aliàs non debita compenſatione.

Porro mereri ſignificat operam uel laborem pro mercede præſtare, hoc eſt, facere aliquid quod non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præſtare ualemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipſe nobis debere poſſit, præſtitæ ei operæ uel officij merito. Proinde ſcriptu-

ra nusquam dicit, Sanctos cum benefaciunt, aliquid mereri de Deo, sed sancti patres interdum καταχρηστικῶς hac uoce utuntur, pro eo quod est facere Deo aliquid gratum, cuiq; Deus mercedem rependet, non debitam.

Ita & Meriti nomen, si usurpetur propriè, certum est significare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur, quod cum sancti patres usurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, & quæ ille gratuita mercede renumeratur. Et Bernardus clarè dicit: Nostra merita sunt uia regni, non caussa regnandi, qua orationis forma excludit merita à caussis iustificationis, & ea tantum esse opera grata Deo quæ requirit à sanctis. Quare tametsi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipsa bona opera meritoria dici nequaquam possunt, nisi durissima Catachresi, à qua pijs omnino abstinendum iudico.

Quar-

QVARTVM CAPVT.

OPERA CHARItatis.

QVONIAM in præcedenti capite de bonis operibus dictum est, hoc loco uisum est speciem certam operum, quæ Charitatis nominantur, explicare, & quatuor tantum attingam, idque breuissimè. Primum, quibus rationibus impelli debeat quisque ad præstanda proximo opera Charitatis, Deinde discrimen operum charitatis significandum est. Tertio loco regulas ponam, ad quas opera præstanda proximo, exigenda sunt. Postremo loco pauca testimonia de operibus charitatis colligam. Quantum ad primum attinet, tria consideranda sunt, Efficiens causa, obiectum & finis. Efficiens prima est mandatum Dei, cui omnes creaturas obtem-

obtemperare par eſt. Secunda eſt fides, quæ efficax eſt per charitatẽ. Hæc enim per uerbum iudicium format, cor excitat, atq; organa gubernat. Tertia ſpiritus ſanctus, quo donat Chriſtus credentes, quo ducuntur modo ſint ueri Chriſtiani.

Obiectum, eſt proximus noſtro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus eſt, hoc nomine quod ſit proximus. Idq; primum ratione creationis. Secundo, ratione ſimilitudinis. Tertio, ratione communis uitæ & humanæ ſocietatis, atq; hæc communia nobis ſunt, non ſolum cum Chriſtianis, uerum etiam cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. Quarto, ratione myſtici corporis. Quinto, ratione regenerationis. Sexto, ratione uocationis communis piorum, qua ad unitatem ſpiritus in uinculo pacis uocati ſumus Epheſ. 4. Septimo, ratione futuræ gloriæ: Atq; hæc quatuor poſtre-

postrema Christianorum propria sunt quæ coniuncta merito nos ad præstanda officia proximo incitare deberent, si uel mica fidei in nobis esset.

Finis porro quadruplex est, Gloria Dei, Subleuatio indigentis proximi, exemplum & ædificatio aliorum, premium, sed de his alibi plura.

Discrimen operum proximo debitorum, quadruplex mihi uidetur assignari Lucæ 6. Primum, corde non iudicare perperam de proximo, sed candidè de ipso sentire, semperque meliora de ipso sperare. Secundum, ore non condemnare, sed potius benignè de ipso loqui, ac sine calumnijs in meliorem partem omnia accipere. Breuiter uoce quærere proximi honestum nomen ac incolumitatem. Tertium, Indigenti adesse consilio & opere, Consilio quoties illum à recto aberrare uides, Opere uerò aliàs dan-

ás dando largius Eleemosinam, alías mutuando hilariter, etiamsi simile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione similis officij uulgare officium est, etiam inter Ethnicos & peccatores qui nondum sunt in familiam Christi per fidem uocati.

Regulæ tres sunt. Verbum, Fides, Charitas, hæc enim tria modum prestandi proximo officium facile docebunt hominem pium. Verbum: Fontes tui deriuentur forâs, tu autem Dominus eorum esto, Hoc uerbum monet, ut non ita opes effundas, ut ipse indigeas, ac statum tuum honesté non tuearis. Fides. Membra communia eiusdem corporis mystici complecti non desinit, Charitas, fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Lucæ 6. Estote misericordes sicut

ſicut pater ueſter miſericors eſt, nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini Remittite & remittetur uobis, date & dabitur uobis. Hic Dominus quatuor complectitur, præceptum, exemplum, diſcrimen operum Charitatis & præmium.

Matthæi 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerſeris:

Iob. 6. Iudicium abſq; miſericordia erit ei, qui non præſtiterit miſericordiam.

Matth. 9. Miſericordiam uolo, & non ſacrificium,

Prouerb. 14. Feneratur domino, qui miſeretur pauperis.

CAPVT QVINTVM.

Vocationis ſeu officij cuiuſq; opera.

Valde

Valde prolixam tractationem instituere oporteret, si singula officiorum genera, nobis explicanda essent. Quare generalem tantum doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam. Vocationem igitur uocamus usitatè alicuius officij seu operis peragendi functionem legitimam, eamq; duplicem faciemus, communem & personalem, Illa omnium piorum communis, hæc propria singulorum est. Est siquidem communis uocatio, qua sumus per Euangelium euocati ex mundo, ut simus noua creatura, seu spirituales reges seu sacerdotes. Quare regia officia & sacerdotalia ā nobis præstanda sunt, ut iusticia induti simus, & in sanctitate exultemus, perpetua laude Deum celebrantes, offerendo illi hostias placentes, primùm spiritum contribulatum. Secundo, sacrificium iustitiæ. Tertio, sacrificium laudis, ac uitulos labiorum, confitentium nomini eius. Quarto, hostias beneficen-

tiæ & communionis, quibus εὐαρισεῖται, id eſt, oblectatur Deus, ſeu placetur Deo. Quinto hoſtiam rationalem propriorum corporum, Breuiter, omnem noſtram obedientiam, quam in hac communi noſtra uocatione præſtamus, iuxta ipſius uoluntatem, ſacrificij nomine dignatur Deus, idq; ob has cauſas.

Primum, ut ſciamus noſtram obedientiam Deo placere:

Deinde, ut ſciamus Deum eam ſerio requirere.

Tertio, ut hiſce notis pij ab impijs diſcernantur.

Quarto, ut extet teſtimonium noſtræ erga Deum gratitudinis, unde ſacrificium Chriſtianorum εὐχαρισικὸν dicitur, qua appellatione diſtinguatur à ſacrificio quod ἱλασικὸν uocatur, de quo in tertia communium capitum claſſe, ubi de morte & paſſione Domini agetur, dicendum erit.

Porro regium, munus quod commune

mune omnium piorum eſt, in eo conſiſtit, ut iam peccato & mundo dominemur, ac ſuperemus ea per fidem, quæ mundi uictoria eſt, ut quæ nos inſerit in Chriſtum, qui ſolus eſt mundi uictor.

Hactenus de communi officio Chriſtianorum, nunc ad perſonalem uocationem ueniamus. Eſt autem perſonalis uocatio, legitima functio officij alicuius, certæ perſonæ propria, ut uocatio ad imperandum, ad docendum, diſcendum, operandum. In hac requiruntur multa. Primum, ut habeat uocatio uerbum Dei, non enim poteſt legitimum eſſe, de quo uerbum Dei non extat in genere ſaltem officij. Secundum, ut Fides & Charitas ſint actionum in uocatione Regulæ. Tertium, perpetuò reſpiciendum eſt ad uerbum, unde conſolationem petes, Si quid aduerſi obtigerit. Quartum, Vocatio ad gloriam Dei & utilitatem Reipublicæ in qua uiuis, refe-

renda est. Quintum, Cogitandum nihil fœliciter agi sine Deo iuuante, nullum enim officium est, nullaq; uocatio, quæ non multum laboris & molestiæ habeat annexum, Vnde sæpe in inuocationem Dei prorumpendum, ut ipse difficultatem pro sua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1. Corinth. 7. Vnusquisq; in qua uocatione uocatus fuit, permaneat.

Ad Ephes. 4. Hortor ego uos uinctus in Domino, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honestè ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

Votum promiſſio eſt ſpontanea, quæ Deo fit. Et eſt duplex commune & particulare ſeu ſpeciale, Commune Chriſtianorum uotum eſt promiſſio, qua in unius Dei, qui eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, nomen inauguramur, pollicemurq́ʒ nos illi omnem obedientiam, ac renunciamus diabolo eiuſq́ʒ operibus. Hoc uotum nuncupatum in Baptiſmo, confeſſione & cœnæ dominicæ ſumptione confirmatur, Eſtq́ʒ extra dubium, pium & ſanctum, ut quod habeat mandatum Dei & promiſſionem ſalutis, Sine hoc uoto nullus adultus ſaluari poteſt.

Particulare ſeu perſonale ſeu ſpeciale uotum eſt, quod aliquis ſua ſponte Deo promittit, Hoc quia duplex eſt, pium & temerarium, opus eſt prudentia, ut alterum ab altero recte diſtinguas, quod ut fiat, quatuor nobis perpendenda ſunt. Primum, quis ſit is, cui nũcupatur uotũ: Deinde qui nos, qui uouemus, tum quæ res quam uo-

uemus. Postremo, quo animo uotum nuncupatur.

Quis est, cui uotum nuncupatur?

Deus qui damnat suo uerbo omnes ἐθελοθρησκείας, qui clamitat: Frustra se coli mandatis hominum, Vnde hæc Regula colligenda est, quod nihil omnino uouere liceat, nisi conscientia prius statuat ex uerbo Dei, placere Deo, cui nuncupatur uotum. Cum enim uotum sit pars religiosæ inuocationis & confessionis Dei, fieri debet secundum uerbum ipsius.

Qui nos qui uouemus?

Homines fragiles, Vnde monemur quod uotum non debeat pugnare cũ uocatione nostra.

Quæ res quam uouemus?

Hic tria sunt perpendenda, Primum, an res sit possibilis, & in nostra manu posita. Secundum, an genus uoti in communi uoto includatur.

Terti-

Tertium, an ne ingrati uideamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit utendas pro commoditate nostra cum gratiarum actione.

Postremum quod proposui spectandum est, quo animo quis uotum nuncupat. Hic admonemur quò respiciat is, qui uouet: Debet autem respicere ad tempus præteritum uel futurum. Si ad præteritum respicit, erit uotū aut exercitium pœnitentię, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad futurum respicit, eo pertinebit uotum, ut uouentem cautiorem reddat utq; stimulis quibusdam eum ad pietatis officia excitet.

Porro omne uotum peccans contra has regulas ut impium rescindendum est, nullum enim uinculum esse potest, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs uotis Regula est: In malis promissis rescinde fidem, In turpi uoto

muta decretum, Malum quod promisisti (inquit Bernardus) non facias quod incaute uouisti non impleas, Impia est promissio quæ scelere adimpletur. Proinde monachus qui uouet monachismum, aut sacrificulus qui cœlibatum uouet, potest & debet bona conscientia uotum suum rescindere. Primum enim suum monachismum & cœlibatum pro cultu æstimat contra primam regulam. Deinde quia temerè nuncupantur ab ijs, quibus præstandi facultas non est. Postremò, quia in uoto communi, Vt in genere, non includuntur. Imo potius pugnant. Aperte enim cum uoto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

Porro errores papistarum de uotis sunt plurimi. Primum enim uotum esse opus supererogationis dicunt. Deinde, factum cum uoto magis meritorium esse, quam sine uoto factum. Tum uoto matrimonium solui. Pręterea

terea uotum esse opus consilij, & non præcepti. Sed has nugas missas faciamus, quia tantum sunt ociosorum hominum somnia, Quare contra ista omnia hæc teneatur demonstratio: Nullum opus lege Dei comprehensum est superirrogationis, aut consilij, nec liberum, sed necessarium, quia scriptum est: Cum omnia feceritis quæ præcepta sunt uobis, dicite, Inutiles serui sumus, quod debuimus facere, fecimus. Nullum opus igitur Deo acceptum superirrogationis aut consilij est, nec liberum sed necessarium, Vnde relinquitur uotum lege Dei non præceptum saltem in genere facti, Deo minime placere, Omne igitur opus Deo acceptum lege Dei est comprehensum, nihil enim placet Deo sine fide. Item: Frustra me colunt mandatis hominum. Hac demonstratione contenti simus relinquentes papistis sua de uotis deliria. Porro testimonia de uotis extant plurima Leuitici 27. Deut. 23. Baruch, 6. Nahum. 1.

CAPVT SEPTI-MVM.

CONSCIENTIA.

QVIA sæpius conscientiæ facta est mentio, hîc nonnulla de ea adiici-am. Multa sane & Philosophi & poetæ de conscientia bona & mala scribunt, Plato in politicorum primo conscientiam bonam ἡδεῖαν γηροτρόφον uocat, Iuuenalis malam describit in-quiens: *Cur tamen hos tu*

Euasisse putas, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & sæuo uerbere plectit.
Pœna autem uehemens & multo seuior illis,
Quas aut Sedigitus, grauis inuenit aut Radamāthus
Nocte dieq; suam gestare in pectore testem.

Vtramq; simul definit Ouidius ut artifex hisce, uerbis:

Conscia mens ut cuiq; sua est, ita concipit intra.
Pectora pro meritis spemq; metumq; suis.

Verum quia hæc Philosophica & poëtica doctrina de conscientia, imper fecta & legalis est, fusius de ea dicam, & quatuor ordine exponam. Pri-mum,

mum, definitionem generalem tradam. Deinde regulas de factis indicabo. Tertio, nonnulla de differentijs conscientiæ bonæ & malæ adijciam. Postremo quæstiones sunt expediendę tres.

Ex uerbis Pauli, Rom. 2. definitio generalis extrui potest: Ostendunt, inquit, opus legis scriptum in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut accusantibus. In hoc Pauli dicto quatuor sunt diligenter expendenda. Primum dicit opus legis scriptum esse in cordibus eorum, hoc opus legis est discrimen honestorum & turpium. Secundo dicit eos hoc ostendere, Nam dum religionem instituunt, ostendunt Deum colendum, dum puniunt turpia & iniusta scelera, honestatem & iusticiam colendam testantur. Tertio, prouocat ad internum testimonium conscientiæ. Quarto, qualis sit il-

ille testis definit, intra sese λογισμῶν, hoc est, rationibus excusantibus aut accusantibus. Nam cum dicit in mentem uenire rationes quibus gentes quod rectè factum est defendunt, et quod malè & turpiter factum est accusant & redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inscriptam, apertè definit conscientiam esse naturalem quandam legis intelligentiam quæ ut honestè facta probat, ita turpiter commissa detestatur. Vel ut clarius forte dicatur, Conscientia est iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium, sequitur aut dolor aut trepidatio in corde.

Constat itaq; conscientia Syllogismo practico & motu cordis, syllogismum practicum naturaliter comitante. Huius Syllogismi practici maior est regula certa, huic regulæ cum accommodatur per rationem factam in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter sequitur aut læticia

ticia aut trepidatio cordis. Hanc esse ueram conscientiæ descriptionem ipsa conscientia in omnibus testari potest.

Regula autẽ triplex est una naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. Naturalis regula συντήρησις dicitur, & est scintilla quædam legis naturæ, quæ ad uersatur uicijs & mala perpetrata continuo arguit, ut, Deus colendus est, honesta sectanda, & turpia fugienda Syntereses sunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant quia pertinet ad conseruationem hominis, ne se peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocasta mater sic colligunt:

Turpiter facta sunt supplicio digna.
Nos commisimus turpissimum factum, nempe incæstum nefandissimum.
Igitur nos sumus scelerati, ac supplicio digni.

Hunc syllogismum tanta mentium

trepi-

trepidatio eſt ſecuta, quod non ſuſtinentes tam graue onus, ille oculos eruerit ne tantis maculis inuolutus aſpiceret hunc ſolem, hæc laqueo uitam finierit. Contra, Socrates accuſatus ſe ita colligendo conſolatur.

> Honeſtè agere, ac benemeritum eſſe de republica, eſt glorioſum ac præmio dignum.
> Ego honeſte egi.
> Igitur non culpandus ſum, ſed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem lætitia quædam animi eſt ſecuta, qua leniuit præſentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non reſpondit. Nam ira Dei manet ſuper eos, qui non credunt in filium.

Altera regula eſt lex Dei, quæ decalogo continetur, cui etiam ſubijcio leges magiſtratus, cuius nos ſubditi ſu-

mus

mus, modò nihil præcipiant contra naturam aut ſcriptam Dei legem.
Hæc regula ad duo capita refertur, ad obedientiam erga Deum, & iuſticiam inter homines. Ex hac regula Saul ſic colligit: Aut Deo obediendum aut pœnæ expectandæ, Ego Deo non obediui, ſed contra ipſius mandatum feci. Igitur Deus mihi iraſcitur, & infligit pœnas. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt tanta trepidatio mentis, quod tandem deſperauerit. Verum Ioſeph in Aegypto ſolicitatus ad adulterium perpetrandum & falſa dilatione coniectus in carcerem ita ratiocinatur ex regula immota legis & uoluntatis Dei: Deo probantur honeſta facta, eiſq; promiſit præmia. Ego honeſte feci, nolens aſſentiri impudicæ adulteræ, Igitur Deus tuebitur iuxta ſuam promiſſionem meam innocentiam. Hunc ſyllogiſmum ſecuta eſt lætitia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & ampliſſimo præmio donauit, propter ſeruatam caſtitatem. Ter-

Tertia regula eſt ignota rationi ac legi, quę eſt uox Euãgelij de reconciliatione, & peccatorum remiſſione propter Chriſtum. Qui credit (inquit ueritas) in filium, habet uitam æternam. Item: omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Ex hac regula Dauid commiſſo homicidio & adulterio ſic colligit. Deus promittit ueniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter commiſſum Et in ipſum credo. Igitur Deus me recipiet in gratiam etſi indignum & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt in corde Dauid tanta læticia, quod non ſolum ſe reconciliatum deo putauerit, uerum etiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaſſes, Petrus, Paulus ſe erexerunt.

Cæterum quia conſcientia talis, ex regula Euangelij ualde tenera eſt, nonnulla de eius certiſſimis ſignis ac ueluti

luti fulcris dicam, ne quis (quod multi proh dolor faciunt) conſcientiam ſuam inquinatiſſimam pro purgata habeat. Sunt itaq; quatuor fulcra bonæ conſcientiæ, quorum primum & præcipuũ eſt, fiducia Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo. Secundum eſt bonum propoſitum, quo abiicitur peccandi uoluntas. Qui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare poteſt, ſed ea prorſus uacuus eſt. Tertium, ardens deſiderium uitam totam in poſterum approbandi Deo ueris cultibus, inuocatione, gratiarum actione, prædicatione Dei, dilectione erga omnes. Quartum fulcrum, eſt ſancta in cuiuſq; uocatione cura, Nam qui ſuos negligit (inquit Paulus) abnegauit fidem, & eſt infideli deterior. Hanc conſcientiam Clemens Alexandrinus Stramateon ſexto pag. 284. in Florentinis exemplaribus deſcribit in hanc ſententiam, inquiens: Bona

conſcientia (quam una uoce ἐυσυνειδησί-αν uocat) pietatem erga Deum & iuſticiam erga homines tuetur, animam cogitationibus caſtis, uerecundis ſermonibus & iuſtis actionibus puram conſeruans. Hoc modo uirtute â Domino percepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quam inſcitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem exiſtimans. Pro omnibus præterea Deo gratias agit, audiendo quæ iuſta ſunt, legendo diuina, quærendo uera, per oblationem ſanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, pſallens. Huiuſmodi anima ne ad momentum quidem temporis unquam â Deo auellitur. Hactenus uerba clementis reddidi ut potui. Et profecto omnibus pijs conandum eſt ut huiuſmodi ſuam eſſe conſcientiam uere affirmare poſſint, Quarto loco propoſui de differentijs conſcientiæ, nam aliâs mala, aliâs bona dicitur, Sed utraq; nunc

uerè nunc falsò ita nominatur, Hic primum obseruandum quod has differentias non sumat conscientia à iudicandi facultate, quæ naturale donum est, ideoq; in bonis numerandum, quod donum nunc κριτήριον φυσικόν, nunc lux mentis, & dictamen rationis nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præsenti, & euentu futuro. Nam si mens sibi conscia recti facti est, lætatur & spem bonam fouet, (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος est, ut Pindarus ait) Conscientia bona dicitur. Contrà si mens sibi sceleris conscia est, trepidat, metuit pœnas, conscientia mala dicitur, Hinc utriusq; definitiones extruamus,

Conscientia bona est iucunda bene actæ uitæ recordatio, cum spe & expectatione læti euentus. Seu, est lætus & iucundus motus cordis, cum scientia recti facti coniun-

iunctus, propter quam copulam Conscientia dicitur & non Scientia. Mala uerò conſcientia eſt, mala ac crucians male actæ uitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta.

Porrò conſcientia bona falſó dicitur, cùm regula facti putatur uera & non eſt, & factum congruit cum regula. Monachus habet regulam de ſua Miſſa celebranda, quam cum celebrat habet conſcientiam quidem bonam ſed falſò bonam. Contra ſi negligit habet conſcientiam mala, ſed falſó malam.

Iam quæſtiones diluendæ reſtant, Prima an liceat gloriari ob bonam conſcientiam, ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. At contra idem Paulus. Qui gloriatur, in DOMINO glorietur. Reſpondeo.

Qui-

Quilibet potest in suis recte factis gloriari, sed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones constituamus, Primum, ut quicquid habemus boni DEO feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. Deinde, ut retineamus illud fundamentum, In sola misericordia Dei sitam esse nostræ salutis fiduciam. Tertio, ut in solo bonorum omnium authore acquiescamus. His iactis fundamentis, bona est, imo necessaria gloriatio uera in recte factis, quæ gloriatio non erit Thrasonicus fastus, sed approbatio conscientiæ recte iudicantis.

Altera quæstio est, utrum erronea conscientia obliget nec ne? Conscientia erronea obligat sic intelligendo, quod faciens contra, peccet, tamen quia illa obligatio nociua est, cum diuina lege homo ad contrarium obligatur, Deus obligationem quæ est per conscientiam erroneam non acceptat. Quicquid enim fit uel repugnante uel hæsitante uel errante conscientia, peccatum est.

 Tertia

Tertia quæstio est, num satis sit cuilibet homini conscientia bona apud semetipsum? Augustinus respondet; duæ res sunt, conscientia et fama. Conscientia necessaria est tibi & fama proximo. Verum si conaris famæ consulere quantum poteris, & nihil proficis, securus esto bona conscientia apud Deum.

OCTAVVM CAPVT.

Vetus homo & nouus homo eorumque diuersa studia.

VETVS homo & nouus homo metonymia Ebraica dicuntur, Nam substantiæ seu subiecti nomen pro adiuncto ponitur, & Epitheta diuersa studia innuunt. Dupliciter autem considerantur, aliás enim ut inter se opponuntur, renatus & non renatus,

expers fidei regniq́ꝫ Christi, & utriusq́ꝫ consors atq́ꝫ particeps, ille uetus, hic nouus homo dicitur. Vetus quidem, quia detinetur in suæ originis iniusticia & peccato, Nouus uero quia iam â peccato absolutus per fidem in Christum, regeneratus est, ut sit noua creatura.

Definitur autem ad Ephes. 4. nouus homo hoc modo: Qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate uera, Aliâs uetus homo & nouus non in diuersis hominibus, sed in eisdem, hoc est, in regeneratis opponuntur. Vt enim primo modo nouus dicitur propter fidem, ita secundo modo nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc est, propter nouam obedientiam & uitam, quæ sequitur fidei iustificationem. Quod autem in his, id est, regeneratis Spiritu opponitur, uetus homo dicitur. Vnde Paulus ueterem hominem inter-

interdum Carnis uocabulo, & nouum ſpiritus appellatione deſignat: Idq; duplici metonymia: Primum enim carnis & ſpiritus uocabula non pro ſubſtantijs, ſed pro qualitatibus uſurpat, Deinde cauſam pro effectu ſumit non ut caro, hoc eſt, carnis uicioſitas pro rebellione, ita ſpiritus pro motibus ſpiritualibus, qui excitantur per ſpiritum ſanctum, accipitur.

Verum externus homo & internus alia dicuntur ratione. Eſt enim externus homo quicquid ad præſentem uitam ſpectat 2. Corinth. 4. Eſt autem duplex uita, terrena & cœleſtis. Vt igitur conſeruatio terrenæ uitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona ualetudine, ſed opibus etiam, honoribus, amicitijs & alijs ſubſidijs continetur, exterior homo dicitur, ita interior homo eſt conſeruatio cœleſtis uitæ.

Porro ueteris & noui hominis diuerſa ſtudia ad Gal. 5. deſcribuntur, Et ſancti perpetuam luctam ueteris ac

noui hominis in seipsis experiuntur, ut Paulus de seipso testatur, Rom. 7.

Cæterum 1. Corinth. 15. est alia hominis diuisio: homo primus terrenus Adam, secundus cœlestis, Christus, quæ diuisio pertinet non ad substantiam, sed ad qualitatem & uim utriusqꝫ. Quemadmodum enim ab Adam habemus, ut uiuamus in hoc mundo tanquam rami à radice, ita Christus nobis principium est & author cœlestis uitæ. Hoc adijcere uolui propter Manichæos, qui perperam hæc epitheta ad substantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Verus homo noster crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato.

Ephes: 6. Deponite secundum pristinam conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: Renouamini au-

tem ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & sanctitate ueritatis.

Col. 3. Nolite mentiri inuicem, cum exueritis ueterem hominem cum membris ſuis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum.

CAPVT NONVM.

Litera & Spiritus.

QVIA quid nouus & uetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuum forte erit, nonnihil hic adijcere de ſpiritu & litera. Huius enim rei recta explicatio geminum pariet nobis fructum: Primum enim liberabit nos ab errore Origenis & papiſtarum qui has uoces ad interpretationem ſcripturæ referunt. Nam Gram=

maticum

maticum & literalem sensum interpretantur literam, quam dicunt occidere. Allegoricum uero Spiritum, quem dicunt uiuificare, quo sane errore nullus pestilentior esse potest, aperit enim non solum fenestram hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex quolibet, uerum etiam fidem extinguit, quæ ex Grammatico sensu & literali concipitur & dependet. Deinde & hunc fructum percipiemus, quod magis simus amaturi uerbum Dei, cum illud nequaquam in tot Protheos transformandum audiuerimus, & statuerimus Deum clarè & perspicué per uerbum suum nobis loqui.

Porro occasionem istius erroris sumpsit Origenes ex dicto Pauli, 2. Corinth, 3. ubi sic loquitur Apostolus: Qui nos fecit idoneos ministros, noui testamenti, non literæ sed spiritus. Nam litera quidem occidit, Spiritus autem uiuificat. Hic quid

quid per literam & quid per ſpiritum ſignificetur, ambigitur. Verum ut ad huius rei noticiam pertingamus, primum quid litera quidq; Spiritus in genere ſint, uidebimus, id quod ex collatione plurium locorum facile deprehenditur, Rom. 7. Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetuſtate literæ. Roman. 2. Circumciſio in ſpiritu non litera: Ad Corinthios opponit ſpiritum Dei uiui tabulis lapideis, Ex his locis apertum eſt, per utrumq; ſignificari doctrinam & opus, ſed nomina illa differentias faciunt, ut litera quidem ſit doctrina uel opus inefficax ſine ſpiritu ſancto, intus in corde efficaci: Spiritus uero ſit doctrina uel opus in cordibus uirtute ſpiritus Dei efficax: Non igitur hæc uocabula ad interpretationem pertinent, ſed ad uim fructumq; referenda ſunt per metonymiam ſiue metalepſin.

Litera proinde erit doctrina tota Dei, ſcripta, lecta, intellecta, atq; adeò

omne opus hominis ſine efficacia ſpi-
ritus intus corda renouantis. Lex er-
go eſt litera, ſimiliter Euangelium,
item Sacramenta, & omne opus, quan
do illa ſola ſunt, ſine ſpiritus energia,
& ſalutari in corde motu. Ita contra
omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sa-
cramentum, opus, cum uiuo ſenſu cor
penetrant ſpiritus ſunt, & non litera.
Breuiter, cum inefficax manet aliquid
litera eſt, cum efficax eſt, ſpiritus nomi
natur.

Sed quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus uiuificat? Si omnis doctrina ſine ſpiritu eſt litera, occidit utiq;, quare prædicatio quoq; Euangelij uidetur occidere, quod dictu abſurdum uidetur. Reſpondeo. Nec lex nec Euangelium ſimpliciter occidunt ſed propter euentum mors & uita illis tribuuntur. Cum enim lex auditur, & non adigit hominem ad Chriſtum uiuificatorem dicitur occidere propter talem euentum, nam is obiectio

qui

qui ſic legem audit incurrit in mor-
tem. Similiter cum Euangelium præ-
dicatur, legitur, intelligitur, dicitur
occidere, non quòd ſit Euangelij occi-
dere, ſed quia talis euentus eſt eorum
qui non credunt Euangelio prædica-
to. Atq; hoc eſt, quod dicit Sime-
on, Chriſtum eſſe poſitum multis in
ruinam. Item: Qui non credit ira
Dei manet ſuper eum.

Sacramenta itidem dicuntur occi-
dere non inſtitutoris conſilio, ſed
ex euentu, Sacramentis ſacrilege abu-
tentium, ſine fide & timore Dei. Atq;
hæc ita intelligenda ſunt, cum litera &
ſpiritus ſeorſum dicuntur de lege, E-
uangelio, Sacramentis, operibus. At
ſi collationem inſtituis inter uetus &
nouum teſtamentum, ſeu inter legem
& Euangelium, quemadmodum Pau-
lus facit 2. Corinth. 3, alio reſpectu di-
cuntur. Nam ubi ad hanc collatio-
nem uenitur, uerè & congruenter di-
citur, legis naturam eſſe, literaliter do-
cere homines, ita ut ultra aures non
pene-

penetret. Euangelij autem naturam esse spiritualiter docere, quia gratiæ Christi sit instrumentum. Quatenus itaq; lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa litera occidens, hoc spiritus uiuificans, quia illius prædicatio sine Christo mortua est, huius prædicatio uiuificum salutis ministerium existit.

EXPLICA.

EXPLICATIO CAPITVM TERTIÆ CLASSIS.

PRIMVM CAPVT.

PRAEDESTINATIO.

QVEMADMODVM doctrina Prædeſtinationis longè utiliſſima eſt, modò ritè ac ſobriè tractetur. Nam æterna Dei prędeſtinatio eſt fundamentum ac prima cauſa bonorum omnium, quæ à Deo percipimus: Ita nullibi periculoſius erratur, quàm hic, ubi à uerbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare conſilium Pauli in hac doctrina ſequamur, qui immenſam Dei bonitatem in ea conſiderandam proponit, ad gratiarum actionem incitat, inde petit ſalutis credentiũ certitudinem

per

per eamq; omnia merita humana destruit. Hic enim uerus fons est, unde haurienda est diuinæ misericordiæ cognitio, Hic os obstruitur omnibus hominibus, ne quid sibi arrogare ausint uel queant. Idcirco meminisse oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quęrendi non sunt alij fines, præter et contra uerbum Dei in nostri perniciem, quemadmodum multos fecisse, proh dolor, manifestum est. Hæc præfanda duxi, ut studiosi non abhorreant ab hac doctrina, sed de ea forment iudicium ex Scriptura & uerbo Dei, non ex humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquem in huius mysterij explicatione teneamus, sex excutienda proponam, quę in prædestinationis doctrina præcipua momenta uidentur. Primum enim regulas quasdam tradam, quibus confirmabitur conscientia, ne stoicæ opinioni de prædestinatione subscribat. Deinde quis sit ordo in prædestinationis nego-

cio dicam. Tertio, unde iudicium de prædestinatione sit petendum, exponam. Quarto, prædestinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam. Quinto, qualis sit prędestinatiõis certitudo, undeq; petenda sit, ostendã. postremo loco adijciam nonnihil de finibus & usu prædestinationis.

Regulę itaq; obseruandæ hæ sunt: Prima, Nequaq; ex ratione, sed ex solo uerbo Dei nobis patefacto, iudicãdum est de prædestinationis mysterio. Hæc regula confirmatur ex eo, q aliunde nõ sit de uoluntate Dei iudicandum, q̃ ex uerbo. Regulæ usus, ut excludas ex hoc negocio stoicas de necessitate opiniones, quibus tollitur contingentia, & læditur gloria Dei, prauiq; mores confirmantur, & epicurismus inuehitur.

Secunda, Promissio gratię est uniuersalis. Confirmatur regula multis testimonijs, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiã uos. Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum,

dũ, ut Filiũ ſuũ unigenitũ daret, ut omnis qui credit in eum, nõ pereat, ſed habeat uitã ęternã. Rom. 13. Iuſticia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes credentes. Rom. 10. Idẽ Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Concluſit Deus omnes ſub inobedientiam, ut omnium miſereatur. 1. Tim. 2. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Eſa. 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, et poſuit Dominus in eũ iniquitatẽ omnium noſtrũ. Vſus regulæ eſt, ut hanc uniuerſalem promiſſionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei Chriſtum induamus, qui omnes ad ſe uocat, & omnibus ſua beneficia gratis offert fide accipienda.

Tertia, Non eſt προσωποληψία apud Deum. Hæc regula expreſſe traditur Rom. 2. Act. 10. Vere comperio, ꝙ nõ ſit προσωπολήπτης Deus, ſed in omni gente, qui timet eũ, & operatur iuſticiam, acceptus eſt ipſi. Ephe. 6. Scientes, ꝙ

& uester ipsorum Dominus est in cœlis, & προσωποληψία nõ est apud eum. Galat. 2. Personam hominis Deus nõ accipit. Deu. 10. Circumcidite præputium cordis uestri, & ceruicem uestrã ne induretis amplius, Quia Dominus Deus uester ipse est Deus eorum, & Dominus dominantium, Deus magnus et potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera.

Verum ad huius regulæ declarationem nonnulla adscribam ex Commẽtarijs Philippi ad Romanos, qui sic ait: Vsitate describitur acceptio personarum esse, dare æqualia inæqualibus. Oritur autem sententia prohibens προσωποληψίαν ex fontibus iusticiæ. Iusticia est æqualitas, sed ordinata, secundum mensuram aliquã, ut, Iudex tum est iustus, cum æqualiter mensuram seruat, punit sontes & defendit innocentes, nec discedit a mensura propter alia accidentia in hominibus, & contra hanc mensuram facere inæqualitas est, quæ est

est iniusta & tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non est acceptio personarum, tribuitur ei laus iusticiæ & æqualitas, cuius hæc mensura est: Vniuersaliter irascitur Deus peccato in homine, uniuersaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc mensuram suo sapientissimo & iustissimo consilio sanxit, & uult immotam esse, Et fingere, ꝙ non seruet hanc ęqualitatem, est tribuere ei προσωποληψίαν. Ideo & Paulus inquit: Deus uult omnes homines saluos fieri. Hactenus Præceptor.

Vsus regulæ est, ut ipsum opponamus stoicæ opinioni & imaginationi, quę fingit, in Deo inæqualitatem esse, & consolemur nos, ꝙ Deus sit ęqualis. Velitq; omnes ad mediatorem confugientes recipere sine omni personarum acceptione.

Quarta, In Deo non sunt ponendæ contradictoriæ uoluntates. Confirmatur regula, quia ipse cor & cor dam-

nat. Deinde est Deus uerax, omnis homo mendax. Vsus regulæ est, ne sophistica sinamus nobis auferri utiles sententias, qualis est illa Domini: Venite ad me omnes &c. Et illa: Deus uult omnes homines saluos fieri. Matth. 22. Ierusalem Ierusalem, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodũ congregat gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti. Hic Christo Domino tribuere uel diuersam a Patre uoluntatem, uel q alia secreta uoluntate uoluerit, q̃ uerbis se uoluisse ostendit, horrenda in Deum blasphemia est. Quare certo statuamus, Deum uere id uelle, quod se sua uoce uelle testatur. Cum dicit Paulus: Deus uult omnes homines saluos fieri, Deum inconstantię & mendacij arguit, quicunq; Deum quorundam salutem nolle putat, quantum sane ad consilium creationis attinet. Quod autem quosdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo uolenti ipsorum salutem, obedire.

Quinta,

Quinta, Gratia ſuperat peccatum. Hęc regula Pauli eſt, cuius hic eſt uſus, ne ob magnitudinem peccatorũ deſperemus, ſed cõfugiamus ad illum, qui plenus gratia & ueritate eſt, ipſius enim ſacrificiũ ſufficiens eſt ad omnia quantumuis enormia peccata expianda.

Sexta, Vt in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus, Ita promiſſio data Adamo pertinet ad totam eius poſteritatem. Confirmatur regula promiſſionis uerbo: Semen mulieris cõteret caput ſerpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. Hoc non ſolum de reſurrectione, quæ eſt futura, intelligendum eſt, uerumetiam de ſalutari uiuificatione, in ijs, qui Chriſtũ in hoc mundo poſſideant. Regulę itaq; uſus eſt, ut porrectam nobis dextram Dei, hoc eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum apprehendamus firma fide, unde fiet, ut uita & iuſticia Chriſti donati promiſſam ſpem conſequamur.

Septima, Quia tamen uidemus multos ruere in æternam dānationem, tenenda est & hæc regula: Deus non prædestinat quenquam hominē ad malum culpæ, sed ad malū pœnæ, seu supplicium æternum propter culpam admissam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, est immota uoluntas Dei: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Si igitur ad creationis consilium respicimus, Deus nullum condidit ad æternum exitium, At si respicimus euentum, multi sunt ad exitium conditi. Pius pater nullum filium generat ad patibulum, si consilium generantis spectatur, Verum si euentus ob maliciam filij, patris pio uoto non respondeat, dicitur pater filium ad patibulum generasse. Ad eundem modum si creationis consilium cōsideretur, neminem destinauit Deus certo exitio. At si euentus spectatur, impium dicitur ad diem malum creasse. Deus enim mortem

tem non fecit, neqꝫ lætatur in perditione uiuorum, Sed ut culpa ab homine, ita iuſticia in Deo eſt, qui hominem nō conuerſum ad ſuplicium iuſtum, non ad aliquod opus iniuſtum, ad pœnam non ad culpam, ad punitionem non ad transgreſſionem, ad interitũ, quem ira iuſti iudicis peccantibus reddet, non ad interitum, quo in ſe iram Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædeſtinaſſe dicendus eſt.

Huius regulæ uſus eſt, ut timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei noſtra ſecuritate & impœnitenti corde, ac ita præter opinionem & expectationem incidamus in manus Dei uiuentis. Has regulas ideo huic doctrinæ præponere uolui, quia non dubito eas plurimũ doctrinæ & conſolationis continere, ne uel ſinamus nos ſophiſtica in opiniones ſtoicas pertrahi, uel ſecuri reddamur aut languidi ad apprehẽdendam gratiã omnib. oblatã, a qua nemo excluditur, niſi qui ſe ipſum ſua excludit malicia & diffidẽtia.

De ordine actionum Dei in prędestinationis negocio Paulus est cōsulendus, qui ponit quinq; gradus actionum Dei in hac doctrina, quę sunt, præscientia, electio, uocatio, iustificatio et glorificatio. Præsciētia pręscit Deus sua futura facta. Electione ordinat & disponit apud sese quod est facturus. Vocatione inuitat quos antea præsciuit & elegit. Iustificatione pręscitos, electos & uocatos a reatu absoluit, & in Filio unigenito charos habet. Glorificatione, iustificatos donat æternæ uitæ fruitione, quę est fructus ultimus & meta predestinationis. Hęc confirmantur uerbis Pauli Roma. 8. Nouimus, inquit, ꝙ ijs, qui diligunt Deum, omnia simul cooperantur in bonum, ijs scilicet, qui iuxta propositum uocati sunt sancti, quoniam quos præsciuit, hos etiā prædestinauit conformes imaginis Filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos uero prædestinauit, eos & uocauit, eos etiam iustificauit, Et quos iustificauit,

iuſtificauit,eos etiam glorificauit. Nec alia huius rei cauſa quærenda eſt, niſi ea, quam Paulus nouit, quæ eſt, ἐυδοκία Dei in Chriſto Ieſu, & Philanthropia, quæ eſt ἕξις ἐνεργητικὴ τῶ ἀνθρώπων. Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obſcure intelligi poteſt, quod tertio loco propoſui, Vnde uidelicet iudicium de prędeſtinatione petendum ſit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædeſtinauit, hos & uocauit, ſentiens uocatos eſſe prędeſtinatos. Verum ut hoc rite intelligatur, ſex circumſtãtiæ nobis ſpectandę ſunt, quarũ prima: Quiſnã uocat? Deus, cuius uocatio ut eſt gratuita, ita & ἀμεταμέλητος, hoc eſt, cuius eũ nõ pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obſeruandũ, ꝙ electiõis uocabulũ & ꝓ cauſa & effectu ponitur in Scriptura. Aliquãdo enim ſignificat eã electionẽ, qua ante initinm mũdi elegerat ſaluandos, hoc eſt, credẽtes in Chriſtũ. Aliquando huius electionis effectum, nimirum

nimirum uocatiōem cum communem piorum, qua in filios Dei adoptantur, cum particularem, qua ministros uerbi ad prædicandi officium destinauerat. Porro electio illa prior dicitur interdū per tropum Liber uitæ. Liber autem Catalogum Ebraica consuetudine significat, ut Gene. 5. Liber generatiōum Adam, id est, catalogus. Vnde liber uitę, est catalogus iustorū, qui præordinati sunt ad uitam. Dicuntur autem pręordinati propter euentum, nō quod Deus diues in omnes misericordia & gratia ullum ad certum interitum, si cōsilium formationis respicis, fecit. Hunc catalogum Deus repositum apud se habet. Itaque nihil aliud est liber uitæ, quam æternum Dei consilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad uitam æternam destinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. scripturam domus Israel appellat. Psal. 69. liber uiuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confessio-
nem

nem abijciũt. Cum iuſtis autem in hoc libro ſcribi dicũtur, qui fide ſe erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atq; hæc ratio loquendi de arcano Dei conſilio, ſeu æterna Dei electione, ſumpta ab humana conſuetudine eſt, ad quam demittit ſe Dominus, ut aliquo modo percipiamus prædeſtinationis diuinæ doctrinam.

Secunda circumſtantia, Quando uocat? Ab initio mundi, ſtatim poſt lapſum parentum noſtrorum, ipſe Dominus uocare cœpit, & poſtea nonnunquam per Angelos, interdum per Prophetas, poſtea per Filium & Apoſtolos, & hodie uocat omnes, quibus ex ſua bonitate Euangelium patefacit.

Tertia circumſtantia, Quos uocat? Omnes, ad quos ſuũ Euangelium uenit. Omnes qui ſentiunt ſuum onus. Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Item: Ite in mundum uniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ.

creaturæ. Nam ut promiſſio & miſericordia Dei eſt uniuerſalis, ita etiam uocatio, ut ſupra dictum eſt.

Quarta circumſtantia: Quæ cauſa uocationis eſt? Nulla alia q̃ ἐυδοκία paterna, miſericordia, philanthropia & dilectio. Rom. 9. Ephe. 1. & Ioh. 3. Huc accedit meritoria cauſa, nempe λύτρον Filij, per quod uocati a reatu abſoluuntur, & donantur iuſticia Chriſti, in quo credentes ſibi charos reddidit Dominus, quos elegerat in ipſo ante conſtitutionem mundi.

Quinta circumſtantia: Quid requirit Dominus in uocatis? Fidem & ſanctimoniam. Fide enim induimus Chriſtũ, accipimus Spiritum ſanctum, quo obſignatur nobis electionis promiſſio. Sanctimonia uitæ eſt fidei indiciũ, ad quam ſanctimoniã electi ſumus.

Sexta circumſtantia: Quis finis? Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei, qua charos nos habuit in dilecto. Verum ſi extra uerbum iudicare uelis de hoc my

ſterio,

ſterio, hæc ſequentur incommoda. Primum contemptus miniſterij uerbi, & exercitiorum pietatis. Hinc ſequitur impœnitētia & peccandi indulgentia, ac tandem deſperatio. Quare ſemotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit ſæpe ſine uerbo, retineamus uniuerſalem ſalutis promiſſionē, nimirum, ꝙ omnis qui crediderit, ſaluus erit, ꝙ omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluabitur. Iam ex ijs quę dicta ſunt, colligi poteſt prædeſtinationis definitio in hunc modum:

PRÆdeſtinatio eſt electio, qua Deus æterno conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in Chriſto Ieſu, & ordinatio ſeu diſpenſatio diuina, qua ordinauit & uocauit, ordinat & uocat electos uoce Euangelij, iuxta beneplacitum ſuum in adoptionem filiorum Dei, per eundem Chriſtum, quem fide poſſident, electionis æternæ teſtimonium certiſſimum, Idq; ut in uera ſanctitate & puritate gloriam

gratiæ

gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex superioribus collecta est, & Ephe. 1. Paulino testimonio confirmatur. Verum si placet, breuior definitio sit hęc Augustini: Prędestinatio est gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædestinatos adoptauit in filios per Iesum Christum. Breuius adhuc: Prædestinatio est diuinę uoluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, sempiternam esse dispositionem futuri operis Dei.

Quintum quod proposui, fuit de certitudine prędestinationis, quantum ad singulos homines attinet, quę nobis clarissime in Domino nostro Iesu Christo patefit. Quemadmodũ enim in electione nostri primas gratuito beneplacito Dei tribuere oportet, Ita rursus ea ab effectibus ꝓprijs nobis cognoscenda est. In hac certitudine assignanda periculose a Sophistis erratur, Quare illorum sententia omissa, ex uerbo Domini colligam quatuor causas, quarum

prima

prima eſt, uocatio & communicatio mi niſterij ſalutis, per uocalem prædicatio nem. Nihil enim periculoſius aut magis præpoſterum eſt, quàm omiſſa uocatione electionis noſtræ, certitudinẽ quærere in abſcondita Dei præſcientia, contra uerbum & uoluntatem Dei. Quare ex uocatione de hoc arcano iudicandũ eſt, iuxta conſiliũ Pauli ad Rom. 8. Quos elegit, hos & uocauit, & contra: Quos uocauit, hos & elegit. Itaque Paulus unicuique uult uocationem eſſe pro electionis teſtimonio. Eſt enim uocatio Dei fixa & rata, ut Deus ab ea diſcedere minime uelit.

Secunda certitudinis cauſa eſt Spiritus ſanctus, intus operans fidem ad uocationis uerbum, certificans de promiſſis diuinis, & excitans ad Dei cultum. Hoc comprobatur ad Ephe. 1. his uerbis: In quo & uos qui credidiſtis, obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrabo hæreditatis ueſtræ.

Tertia cauſa certitudinis eſt no-

uitas uitæ, seu sanctitas, ad quam electi sumus. Necq enim debent a seinuicem separari sanctitas uitæ & electio æterna. Sic n. docet Paulus ad Ephe. 1. Vt simus sancti & irreprehensibiles coram ipso in dilectione. 2. Thess. 2. Elegit uos Deus ab initio in salutem, per sanctificationem Spiritus & fidem ueritatis. Et Petrus: Quapropter fratres operam date, ut per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciatis. Hac enim nota electi se probant non frustra uocatos, si bona conscientia, uitæ integritas fidei professioni respondeat. Has tres causas hoc sequens Pauli testimonium continet: Qui uocauit nos per gratiam & Euãgelium nostrum in acquisitionem glorię Domini nostri Iesu Christi. Hic uocatio, fides & sanctificati coniunguntur. Hæc diligenter notanda sunt, ne pręterita uoluntatis Dei reuelatione, in qua acquiescendum, feramur extra uerbum in profundum labyrinthũ.

Quarta

Quarta certitudinis cauſa, Sacramenta ſunt,uerbo uocationis addita. Sunt enim ſacramenta ut ſigilla gratię Dei,ita ęternæ prędeſtinationis noſtrę certiſſima teſtimonia. His certitudinis cauſis cõtenti ſimus, & cum timore & uera inuocatione expectemus promiſſam ſalutem, hæc ſpes nequaquam fallet nos. Eſt enim fundata in dilectione Dei, a qua nulla creatura nos poterit auellere.

Poſtremum ſequitur de uſu & finibus prædeſtinatiõis, quæ in quinq; poſita ſunt. Primum enim prædeſtinationis doctrina tollit opinionẽ meritorum humanorum. Qui enim fieri poteſt, ut ſua cauſa effectus ſit prior? Nunc autem ſanctificatio effectus eſt prædeſtinationis, proinde fieri nequit, ut ex meritis æſtimetur electio. Secundo magnificare nos facit hæc doctrina miniſterium uerbi, per quod uocamur. Nam cum nos uocat Dominus, electio

nem ſuam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus, Prędeſtinatio, deſignatio ab utero, & uocatio, quæ eſt effectus & complementum utriuſq;. Nam prędeſtinatione ante mundi initium elegit, Deſignatione ab utero elegit, cum nos in hunc finem edimur, ut in nobis quod ſtatuit, compleat. Vocatione adoptat in filios, quos elegit & deſignauit. Huc pertinet miniſterium uerbi, quo nobis tantus gratiæ theſaurus adfertur. Tertio, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis noſtrę eſt, ut conſecrati Deo, ipſum per omnem uitam noſtram corde, ore & opere laudemus & celebremus. Quarto, conſolabitur nos hæc doctrina ſub cruce. Quoties enim caſtigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui uocauit, etiam liberet, quantumuis uel totus orbis collabi uideatur. Quinto, quoties aliquid ſubitæ mutationis præter opinionem & ſpem noſtram ſuboritur,

quoties audimus persecutores Euangelij grassari in pios, cum circumferuntur rumores de defectionibus regnorum, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominum ab Euangelio, consolemur nos hac electionis doctrina, ut ueniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Nouit Dominus qui sunt sui.

TESTIMONIA PRÆDESTINATIONIS.

Ephe. 1. Quemadmodum elegit nos in ipso ante mundi creationem, ut simus sancti & inculpati in conspectu suo per charitatē, qui prędestinauit nos in adoptionem per Christum Iesum in sese, secundum beneplacitum uoluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, qua nos charos reddidit in dilecto.

Act. 13. Et crediderunt quotquot erant prædestinati ad uitam æternam.

Iohan. 15. Ego scio, quos elegerim.

Iohan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & me sequuntur, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.

Huc pertinent 9. 10. & 11. capita ad Romanos, in quibus cauẽdum, ne alienas a proposito, ut plurimi faciunt, disputationes sectemur.

CAPVT II. ECCLESIA.

ECclesia græca uox est, ab ἐκκαλεῖν, hoc est, euocando dicta, cuius uocis usus apud Athenienses fuit. Cœtus enim ciuium uoce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam sententiam senatus, ἐκκλησία dicebatur. Hinc uocabulum Apostoli transtulerunt ad suum institutum, propter similitudinem. Est enim Ecclesia apostolico usu cœtus hominum, uoce præconum uerbi euocatus e regno mundi, ad audiendam & recipiẽdam sententiam Dei, de salute generi humano parta per Christum

ſtum Pontificem. Huius rei pulcherri mum exemplum in Abrahamo habemus, qui cum eſſet idolatra apud Caldeos, inde uoce Dei euocatus in terram Canaan, cui obtemperauit, & cultum iuxta eius uoluntatem præſtitit, & ſi in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere non erit difficile, qualis hæc eſſe poterit:

ECCLESIA eſt cœtus hominũ, euocatus e regno Satanæ, ut Chriſtum audiat, ſequatur, eiq́ue uero cultu ſeruiat, utq́ue huic Chriſto uero capiti ſuo ita adhæreat, ut ſuis membris coaleſcat, unumq́ue corpus conſtituat, ac tandem per eundem Chriſtum fruatur in cœlo perpetuo Dei et angelorum conſortio. Breuius: Eccleſia eſt congregatio membrorum Chriſti, id eſt, ſanctorum, qui credunt uere & obediunt Chriſto, cui in externa ſocietate hypocritę & multi mali admixti ſunt, iuxta parabolam de Zizanijs.

Hæc Ecclesia uarijs titulis ornatur in Scriptura, 1. Timoth. 3. domus Dei uiuentis dicitur, quia in medio nostri, quos adoptionis gratia in filios recepit, habitat. Huius domus architectus est Christus, Ebre. 4. & fundamentum, 2. Cor. 3. Fundamētum aliud nemo potest ponere, preter id, quod positum est, qui est Christus Iesus. Sed quomodo rite super Christum ædificatur Ecclesia? Si ipse solus statuitur pro sapientia, iusticia, sanctificatione, redemptione, satisfactione, purgatione, denique uita & gloria. Columna & fundamētū ueritatis 2. Tim. 3. dicitur, quia suo ministerio ueritatem propagat & tuetur, pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic nō esse Ecclesiam, ubi ueritas sepulta iacet, & horrendum in modum diruta, euersa pedibus calcatur. Nō dicitur columna ueritatis, quasi ex ipsa simpliciter penderet, sed hominum respectu. Sustinet enim Ecclesia ueritatem, dum eam puram retinet & sinceram,

ſinceram, dum prædicatione transmit-
tit ad poſteros, dũ ſuo pręconio ornat.
Galat. 4. cœleſtis Ieruſalem et mater fi-
delium dicitur. Ieruſalem quidem cœle
ſtis, quia originem a cœleſti gratia tra-
hit, & fide ſurſum habitat, πολίτευμα
enim Eccleſię in cœlis eſt. Philip. 3. Ma
ter uero fideliũ dicitur Ieruſalem, quia
ſemen uitę incorruptibile apud ſe depo
ſitum habet, quo nos format, fouet in
utero, edit in lucem, lacte & cibo pro-
creatos alit. Quorum mater eſt Eccle-
ſia, Deus pater eſt, qui per Eccleſiæ mi-
niſterium filios ſibi generat & tollit.
Vocatur & hæreditas Domini Pſal. 2.
1. Pet. 5. idq; ideo, quia Chriſto in pecu-
lium data eſt Eccleſia, cũ reliquus mun
dus interim maneat in ſua cæcitate ſub
regno Satanæ. Ephe. 1. Corpus Chriſti
dicitur, cuius caput eſt Chriſtus, quia
ſua plenitudine Eccleſiã abſoluit perfi
citq;, & quia capitis gloria membris cę
teris communis eſt, mouẽtur hac appel
latione de glorificatiõe Eccleſię, quam

 habi-

habitura est una cum capite suo Christo Domino.

Sunt & aliæ appellationes Ecclesiæ, ut sunt: Virgo, sponsa, ciuitas murata, uinea, ager, messis, regnum cœlorũ, regnum Christi. Has appellationes intelligere & excutere facile est, modo metaphoricę hæ appellationes integris similitudinibus reddantur.

Distinguitur Ecclesia in militantem & triumphantem, & definiunt Militantem cõgregationem esse omnium fidelium sub Christo rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mũdum. Huius Ecclesię arma ad Ephe. 6. recensentur. Triumphantẽ dicunt eam Ecclesiam, quæ parta uictoria per Christum nunc in cœlis cum beatis spiritibus triumphat, quæ olim post resurrectionem plenum triumphum aget.

Sed quare una dicitur, cum tot sint cœtus dispersi per orbem, quarum singuli Ecclesiæ titulum sibi uendicant?

dicant: Ecclesiæ unitas non consistit in cohabitationibus, neq; in externis ritibus aut ceremonijs, sed in doctrinæ & fidei consensu. Nam in omnibus, qui in Christum uere credunt, unus est Spiritus, unus est Dominus, unum caput Christus, una fides, una spes, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, unusq; aduocatus & mediator Iesus Christus. Hinc est, quod toti Ecclesiæ dicitur ad Galat. 3. Omnes uos unus estis in Christo Iesu. Atq; ob hanc causam CATHOLICA etiam dicitur, Quia ubiq; & semper omnia Ecclesiæ Christi membra in spiritu, doctrina & fide cõsentiunt. Id enim Catholicon usu ecclesiastico cœptum est appellari, quod in Ecclesia creditum est, semper & ubiq; & ab omnibus.

Hinc nascitur & alia Ecclesiæ diuisio, qua diuiditur in Catholicam & Particularem, Sed hæc pars est catholicæ Ecclesiæ.

Porro,

Porro ut Ecclesia constat & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, sacramentis, ceremonijs & disciplina, de quibus suis locis dicetur, ita eiusdem signa nõ fallacia sunt hæc tria simul, 1. consensus in doctrina Euangelij incorrupta, scilicet, in fundamento, 2. legitimus usus sacramentorum, 3. obedientia ministerio debita, iuxta Euangelium.

TESTIMONIA DE ECCLESIA.

Ebre. 10. Accessistis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad innumerabilem angelorum cætum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum perfectorum.

Ephe. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum.

Psal. 26. Vnum petij a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in Domini domo omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini, ut uisitem templum eius.

Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Psal. 91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei florebunt.

Psal. 25. Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuę, & locũ habitatiõis glorię tuę.

Psal. 121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem, & fęlicitas diligentibus te propter domum Dei nostri quæsiui bona tua.

Ebre. 10. Non relinquentes congregationem nostram.

1. Cor. 1. Non sint inter uos schismata, sed sitis coagmentati eadem doctrina & eadem uoluntate.

Matth. 12. Qui non congregat mecum, dispergit.

CAPVT

CAPVT III.

SYMBOLVM ET TESSERA ECCLESIÆ.

SYmbolũ Ecclesiæ Christi nota quędam est, per quam a reliquo mundo discernitur Ecclesia, Seu, est professio Christianæ religiõis. Quemadmodum enim Symbolum militare, quod latinis Tessera dicitur, est signum, quo socij ab hostibus & exploratoribus dignoscuntur, ita Symbolum Ecclesiæ est tessera militum Christi, id est, credentium, per quã se & uni Christo nomina dedisse, & ab alijs omnibus in mũdo sectis dissentire testantur. Hoc Christianum Symbolum Ireneus traditionem apostolicam uocat, quia Apostoli putantur unanimi consensu articulos nostrę fidei, qui Symboli apostolici nomine usitate appellantur, collegisse & Ecclesiæ commendasse. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Christianæ. Nam causas nostræ salutis optimo ordine enume-

rat.

rat. Orditur a primo fonte, & ita paulatim ut per gradus progreditur ad finem, qui est uita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei uigebit. Verum ut nos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primum Symboli partitionem, deinde, quid in singulis partitionis membris quærendum sit, obseruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor sunt Symboli membra maxima. Primum est de Deo Patre, & fide in ipsum. Secundum de Deo Filio, & fide in eundem. Tertium de Spiritu sancto, & fide in illum. Quartum & ultimum est de effectu totius Trinitatis & fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in uniuersum duo requirit a Christianis, primum ueram noticiã persuasionẽq; doctrinæ. Deinde fidem, per quam acquiescimus in Dei uerbo, & firmiter statuimus nos uere accepturos, quæ Deus promittit.

Nam

Nam ſymbolum Chriſtianum non tantum eſt externa quædam doctrinę confeſſio, ſed cordis ſeria fiducia in Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Cæterum in explicatione partium Symboli hunc ordinem ſequi nõ erit inutile. Primum hiſtoria conſideretur. Secundo eius probatio ex uerbo Dei adijciatur. Tertio fides ipſa, quæ uerſatur circa doctrinam, qualis ſit, oſtẽdatur. Quarto, quid fides inde colligere doctrinę & conſolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Hic primum hiſtoria de Deo cognoſcenda eſt, quæ ad tria capita refertur, nimirum ad unitatem eſſentiæ diuinæ, perſonarum trinitatem, & diuinę uirtutis efficatiam, de quibus in genere uide ea, quæ in prima Claſſe capite primo dicta ſunt. Hic ſolummodo ea exponam, quæ uerba ſymboli recenſent.

Loquitur itaq; hoc membrum de Deo Patre, prima in diuinis persona, atq; ei tria tribuuntur. 1. Quod sit Pater. 2. Quod sit omnipotens. 3. Quod sit creator cœli & terræ. Secundo, huius historiæ cõfirmatio petatur ex primo, secundo & tertio capitibus primæ Classis. Tertio, qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius historiæ de prima persona in Trinitate, & fiducia in ipsam, q uere talis sit nobis, qualis hic describitur, q sit Pater, qui nobis bene uelit, q omnipotens, qui possit tueri & defendere eos, quos in suam tutelam recepit. Quarto, ut ex eo, q sit Pater, colligamus ipsius paternam erga nos uoluntatem, qua uult nobis libenter adesse & nos iuuare, Ita ex eo, q sit omnipotens, statuamus illum & posse adversarios nostros opprimere, & uelle potenter liberare nos ab omnibus malis. Hic quoque fides meminerit, quare Deus sit sibi Pater, nimirum propter Christum, qui dedit potestatem filios

Dei fieri omnes,qui credunt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere possunt. Porro de creatione uide supra Classe prima, capite secundo.

SECVNDVM MEMBRVM de Filio Dei.

Et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, Descendit ad inferna, Tertia die resurrexit a mortuis, Ascendit ad cœlos, Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Primum,historia Christi ad quatuor capita referri potest:ad diuinitatem,humanitatem,officium & fidem in ipsum: De primo & ultimo in prima Classe

Classe dictum est, de duobus medijs hic dicendum est. Historia itaq; humanitatis Christi in sex partes in Symbolo secatur. Prima est de conceptione & natiuitate Christi. Secunda de passione & morte. Tertia de descensu ad inferos. Quarta de resurrectione a mortuis. Quinta de ascensione in cœlum. Sexta de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum est, ubi prius huius secundæ personæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipsius & officium intelligi possunt.

Primum uocatur IESVS. Hoc nomen Ebraicum est, Filio Dei in Circumcisione impositum, idq; mandato Dei per Angelum, Matth. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis sit persona Filius Dei, quale officium, adeoq;, cur in hunc mundum uenerit. Nam primum hæc uox (IESVS) significat, quod Filius Dei ab æterno a Pa-

tre genitus, sit uerus Deus uerusq; homo, ac saluator populi sui. Huius enim gratia aduenit in mundum, ut populum suum, hoc est, credentes, ab ęterna morte & ira Dei liberatos, uita donaret æterna. Hoc ita esse, docetur multis Scripturæ testimonijs. Primum ex promissione seminis, 2. ex euangelica historia, 3. ex pluribus locis ueteris & noui Testamenti, quæ non est opus referre, præsertim cum in prima Classe non pauca huius generis enumerata sunt. Porro fides in hunc Iesum θεάνθρωπον talis esse debet, qualis in unicum saluatorem, hoc est, certa, fixa, qualis Hæmorrhusæ, Iairi atq; aliorum plurimorum, qui ad ipsum Dominum in sua necessitate tanquam ad unicam salutis anchoram confugerunt.

Porro, meditatio fidei in his consistit, Primum, quotiescunque hoc nomen nobis in mentem uenit, cogitabimus nos sine hoc IESV extreme perditos

ditos eſſe. Nam ſi nobis ſaluator eſt datus, ſequitur profectò, ꝙ ſine hoc ſaluatore hæreamus in damnatione, idq; ob peccatum noſtrum. Secundo admoneamur hoc nomine, ꝙ ſalus ab ipſo ſolo ſit petenda & expectanda. Nam ſi ſolus Filius eſt IESVS, hoc eſt, ſaluator, relinquitur, nulla opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos e damnatione commerita eximere poſſe. Tertio opponendum eſt hoc nomen deſperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ & uiribus diaboli. Nam cum hic Ieſus uerus ſit θεάνθρωπος, haud dubie poterit & uolet omnes ad ſe confugientes tueri & ſaluare. Quarto ſciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri. Nam & admonet nos peccati noſtri, & monſtrat Filium Dei ſaluatorem, qui fide apprehendendus eſt, quemadmodum uerba Symboli ſonant: Credo in Ieſum &c.

Secundus titulus, quem Filio Dei tribuit, est CHRISTVS, qui sane titulus modum salutis per Filium Dei partæ compendiose monstrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei saluatorem esse monet, ita hæc, quomodo nobis sit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod sit Christus noster. Hęc enim appellatio metonymicōs significat, quod Iesus sit Rex, Pontifex & Propheta, qui suo regali sacerdotio et doctrina suis salutē acquisiuit.

SED QVOMODO Regis nomen illi competit?

Etsi regnum Christi considerari potest tripliciter, nam eius est triplex modus, quorum primus est potentiæ, secundus gratiæ, tertius gloriæ, tamen solummodo medij rationem habebo. Regis itaque nomen primum Christo competit, quia uendicauit sibi regnum, nempe Ecclesiam, quam inuaserat diabolus, Psal. 20. Secundo propter uicto

riam,

riam, qua ſuperauit ſuperbum illum tenebrarum regem. Tertio propter defenſionem, qua potenter omnes eos quos in ſuam tutelam ſuſcepit, hoc eſt, eos, qui ad ſe confugiunt, qui ſe Dominum ac Regem agnoſcunt, qui deniq; ſibi homagium præſtant fidele, defendit. Hic omnes ſui regni, hoc eſt, Eccleſiæ ciues ex fide in æternum beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Chriſti officio.

CVR DICITVR Sacerdos?

Quia de ſacerdotio Chriſti nuper admodum a me diſputatum eſt, uolo eaſdem Hypotheſes huc aſſcribere, quę ex diſputatione Apoſtoli ad Ebræos collectæ ſunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.

QVoniã peccatores ſumus, reiq; mortis ęternę propter peccatũ,

 aut

aut æternum nobis fuit pereundum, aut reconciliatio cum Deo offenſo ineunda erat.

2.

Verum quia reconciliatio ſine compenſatione iniuriæ Deo factæ, & ſine ſacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos neceſſarius erat, qui nobis Deum offenſum reconciliaret, facta ſimul iniuriæ compenſatione.

3.

Quoniam autem maior eſt ira Dei, q̃ ut eam ſuſtinere poſſet purus homo, & iuſticia Dei requirebat, ut aliquis in humano genere ſatisfaceret, λόγος Dei æternus aſſumpſit humanam naturam, ut fieret mediator & ſacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum, quia in huius ſacerdotis noticia & fide noſtra reconciliatio cum Deo, & ſalus eſt poſita, pio ſtudio ratio ſacerdotij Chriſti quærenda eſt.

5.

Videtur autem mihi plana & perſpicua ſacerdotis noſtri Chriſti noticia referri poſſe ad quinqꝫ capita,quæ ſunt:Conditio perſonæ, officium,teſtimonium, duratio & applicatio cum uſu.

6.

Conditio duplex conſideranda occurrit in perſona huius ſacerdotis, naturarum uidelicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum eſt, ꝙ hic ſacerdos ſit Deus & homo,una perſona, alias enim Mediator eſſe haud potuiſſet, Nam ut ſua diuinitate Patri,ita nobis humanæ naturæ ſocietate coniunctus eſt.

8.

Huius coniunctionis cauſas Ireneus explicat hiſce uerbis:Oportebat mediatorem Dei & hominum propter ſuam ad utroſqꝫ οἰκείωσιν,in amicitiam et concordiam utroſqꝫ reducere,& facere

ut Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis nostri Sacerdotis ab Apostolo explicatur, q̄ sit sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis, quo unica oblatione perfungi posset suo sacrificio.

10.

Officij partes tres numerantur, docere suum populum, orare pro ipso, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi sui expiandis.

11.

Doctrina ipsius est Evangelij prædicatio, Intercessio durat usq; ad iudicium, Oblatio semel peracta est in perpetuum efficax, & tanquam recens semper apparet in conspectu Dei.

12.

Porro in oblatione plura perpendenda occurrūt, ex quibus fides concipitur, fovetur & alitur, primum, q̄ Sacerdos

cerdos & sacrificium simul sit ipse Christus θεάνθρωπος, deinde, quod Deo Patri obtulerit semetipsum per æternum Spiritum, tum quod pro humano genere reconciliando Patri cœlesti sacrificium suum peregerit. Postremo, quod semel peracta uictima nunquam iteranda sit. Nam una oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos.

13.

Porro quia sacerdos omnis alicuius fœderis seu testamenti sponsor et mediator existit, Videndum necessario, qualenam sit huius nostri Sacerdotis fœdus.

14.

Tametsi autem multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra sunt: obligatio mutua inter Deum & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei est, quod Deus promittit, se propitium fore iniqui-

iniquitatibus nostris, fore Deum nostrũ (qui daturus sit leges suas in mentem nostram, & scripturus easdem in cordibus nostris, idq; propter Filium, & sacerdotem & hostiam, qui semper uiuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturũ nos in filios, donaturum Spiritu sancto, & tandem in gloriosum Christi regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis est, q homo se uicissim committat fidei Dei, credat in ipsum, expectet bona promissa, ac ipsi suam uitam perpetuo approbare conetur. Christus enim consummatus omnibus obtemperantibus sibi factus est autor salutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effusione sanguinis Christi nostri sacerdotis facta est, in cuius rei testificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Ecclesia duo Sacramenta ordinata sunt, Baptismus & Cœna Domini.

Duratio

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino & uictimæ præſtantia comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat, Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos cōſtitutus, qui neq; initium dierum, neq; uitæ finem habens, aſſimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonium Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.

21.

Præſtantia uictimæ eſt, q; ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inuenerit q; redemptionem perpetuo duraturam, & nunc appareat uultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio preterea sacrificij Christi fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Quem Deus constituit propiciatorem per fidem in sanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipse Christus ex mera gratia & Philanthropia sua beneficia offert, Ita nos uicissim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc est, fide apprehendere & tenere debemus.

24.

Cum autem hanc gratiam fide possidemus, regales sacerdotes constituimur, quibus incumbit, Vt iusticia & sanctitate induti hostias offeramus Deo gratas per Christum, mediatorem unicum. Nam ut ipse nostras conscientias ab operibus mortuis emundat, Ita nos uicissim excusso peccati iugo, Deo uiuenti seruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta sunt, (ut rem in angustius contraham) duas

extruam definitiones, unam sacerdotis Christi, alteram noui Testamēti, cuius sponsor est Christus.

26.

Sacerdos itaq; summus & uerus, est persona una, Deus & homo Iesus Christus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, & applicans sua merita credentibus in æternam redemptionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sancitum sanguine Christi, in quo ut Deus promittit se ignosciturum peccatis hominum propter Filium uictimam & Mediatorem, Ita homo uicissim fidei Dei se committit, credit in Deum, cum promissione obedientiæ erga ipsum.

28.

Ex his patet, non ſolum leuiticos ſacerdotes typicos tantum fuiſſe, uerum etiam ſacrilegos eſſe Papiſtas, qui ſuum miſſaticum ſacrificium & hiſtrionicam ſaltationem mundo obtrudunt, in contumeliam Chriſti ſacerdotis, ac ſi ſua unica & perfectiſſima uictima non feciſſet ſatis pro mundi peccatis. Porro de ueteri & nouo Teſtamento copioſius dicam infra, Huc de ſacerdotio Chriſtianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO Chriſtianorum.

Sunt ne Chriſtiani omnes ſacerdotes?

Sunt profecto. Nam per communicatiõem omnis regeneratus aqua & ſpiritu, quemadmodum a Chriſto Chriſtianus appellatur, ita per eundem rex & ſacerdos conſtituitur. Hinc Petrus Chriſtianos regale ſacerdotium nuncupat. Per Chriſtum enim ha

bemus ius uerbum Dei docendi, seruata cuiusq; uocatione. Habemus ius inuocandi Deũ, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis &c. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Habemus præterea ius offerendi sacrificium sed eucharisticon uel laudis: Nam nemo mortalium sacrificium propiciatorium offerre potest, Is enim honos soli summo Pontifici Christo Domino competit. Christianorum enim sacrificia supra enumerata sunt capite 5. secundæ Classis, ubi quinq; genera recensui: Spiritum contribulatum, sacrificium iusticiæ, sacrificium laudis seu uitulos labiorum confitentium nomini Dei, hostias beneficentiæ & communionis, & hostiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerrent? Huic respondetur: Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirit abs te, utique facere iudicium & diligere misericor-

diã,et humilẽ ambulare corã Deo tuo.
Porro quantum ad illos attinet, quos hodie uulgo ſacerdotes appellamus, ſciendum eſt, ꝙ triplici nomine ita appellantur. Primum, quia una cum aliјs Chriſtianis inaugurati ſunt Chriſto, & ſacerdotes eatenus recte uocantur, quatenus uere Chriſtiani ſunt. Deinde imitatione populi Iſraelitici, qui ſacerdotes appellarunt eos qui in miniſterio uerbi & ſacrificiјs legis occupati erant, atq; hic honos ſoli Tribui Leuitici concedebatur. Tertio placuit ſanctis Patribus, Apoſtolorum ſucceſſoribus, hoc auguſto titulo ſacerdotali eos ornare præ aliјs, qui uerbum Dei docent, adminiſtrant Sacramenta, annunciant hominibus, ſola Chriſti ſacerdotis ſummi uictima deletum peccatum, mortem & damnationem. Veteres ſacerdotes legales animalia obtulerunt. Sed Apoſtoli & reliqui ſacerdotes Chriſti ſeu Euãgeliј, homines ipſos mactant, uiuumq; ſacrificium Deo per
Euange-

Euangelium offerunt. Paulus Aposto lus hoc sacrificio se functum testatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, ut fieret oblatio acceptabilis Deo, sanctificata per Spiritū sanctū, ad Ro. 15.

Ceterum, sacrificium papisticum plane sacrilegum est, non enim institutum est, ut doceat Christum, & mactet homines Deo gladio Euangelij, sed ut imolet Christum pro uiuis & mortuis, ita contaminans & conculcans sacrificiū Christi. Qui Christus solo sacerdotio eterna redemptione inuenta est functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autem unam pro peccatis offerēs hostiam in sempiternum, sedet ad dexteram Dei, de cetero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius, una oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos, id est, eos, qui sanctificantur. Sacrilegi ergo sunt sacerdotes papistici, qui, quod a Christo sacerdote perfectum est in eternum, impudenter iterare audent.

SED CVR ADDIT SYMBOLVM, Filium eius unicum?

Cum Christus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, sed diuinam, non temporariam, sed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit, unde Micheas capite 5. Ex te enim egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Hæc uox, Filius, distinguit personam Christi seu æterni λόγου a persona Patris. Debemus igitur certo statuere, quod Christus & unigenitus & uere Dei Filius sit, quod semper fuerit cum Patre, alia tamen persona, quemadmodum Iohannes cap. 1. testatur.

Quod autem additur, quod unicus sit Filius Dei, distinctionis causa additur. Nam necesse est hunc Filium ab adoptiuis distinguere. Solus enim Christus est æternus & naturalis Dei Filius, eiusdem potentiæ & essentiæ cum Patre. Alij autem sunt filij adop-

tione, nimirum qui credũt in hunc unicum Filium Dei. Dedit enim potestatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia Filius Dei est, potest omnia quæ uult, uult autem omnia quæ sunt in salutem animarum nostrarum. In hoc ergo unico Dei Filio in omni tentatione hęrendum est certa fiducia. Promisit enim, se apud nos futurum usqꝫ ad consummationem seculi. Fides itaqꝫ nostra hunc fructũ uberrimum haurire potest in omni afflictione. Nihil enim potentius est ad consolandam afflictam conscientiam, ꝙ cogitare, nobis regem & sacerdotem esse Filium Dei, qui hoc titulo unice oblectatur, ut rex, sacerdos & saluator ad se confugientium dicatur.

Præterea Christiani hunc Christum agnoscunt suum Dominum, idqꝫ potissimum ob duas causas. Primum, iure creationis, gubernationis & prudentiæ. Etenim ut creator omnium est, ita Dominus, cuius nos subditos

profitemur. Deinde iure redemptionis, nos enim suo sanguine redemit, 1. Corint. 6. 1. Iohan. 1. Rom. 4. Tit. 1. Sed de hac re infra copiosius. Atque in hunc modum tituli, quos Domino tribuit Symbolum, naturam & officium Christi aperte docent.

PRIMUS ARTICULUS DE HUMANITATE CHRISTI, nempe de cõceptione et natiuitate.

Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine.

In conceptione & natiuitate Domini nostri Iesu Christi circumstantias sex potissimum consideremus. Prima, quod ab Angelo annunciata sit eius conceptio, 2. quod conceptus sit de Spiritu sancto, 3. quod natus sit de Virgine, 4. quod ea uirgo fuerit despõsata uiro, 5. quod ex prosapia Dauid fuerit illa uirgo, 6. quo tempore natus sit Christus.

De prima.

Primum igitur ab Angelo annunciatur Domini conceptio, quia summū bonitatis diuinæ erga homines beneficium est natiuitas Christi. Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare, ut totus mundus sciat, negocium diuinum esse & arduum. Hic Angelus Mariam primum salutat, deinde legationem suam exponit, tum obiecta carnis diluit, & signo certificat. Salutatio fauorē Dei Virgini annunciat, ut sciat se Deo gratam esse, eiq; placere, 2. legatio exponit, ꝙ sit paritura Dei Filium, mundi saluatorē, 3. obiecta carnis cum diluit, potentiam Dei nobis cōmendat, ut quantumuis tota rerum natura contraria esse uideretur, tamen uoce Dei, & signo ei addito, firmiter nitendum est. Non enim impossibilis apud Deum ulla res.

De secunda.

Deinde conceptus est de Spiritu sancto, hoc est, non de substantia, sed operatione & efficacia Spiritus sancti.

Ita enim Angelus respondet Virgini: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus Altissimi obumbrabit tibi. Hinc Augustinus: Per gratiam Dei, seu potentiam Dei & operationem Spiritus sancti, de carne Virginis assumptum est, quod uerbo est unitum. Idq; ideo, si ex uirili semine fuisset, cum omnibus natis Adam immundus extitisset. Quod autem ex carne natum est, caro, mendacium, & uanitas, Ioh. 3. nunc autem per Christum oportuit fieri gratiam & ueritatem, non igitur potuit de uiro concipi, sed oportuit id fieri occulta quadam Dei uirtute, Quo omnis peccati purus & sanctus, nos quoq; purificaret & sanctificaret, futurus Patri hostia sancta & incontaminata. Deinde de Spiritu sancto conceptus est, ut sciamus, Quicquid Filius loquitur, esse ipsissimam Patris uoluntatē. Est enim Spiritus sanctus amor Patris & Filij substantialis. Præterea, quia Spiritus sanctus est spiritus sanctificationis &

purificationis, hic enim ex ſanguine quam purificauerat, Chriſti corpus ędificauit & ſanctificauit, ut eſſet mūdum & immune ab omni peccato, ut ſupra quoq; dictum eſt.

De tertia.

Tertia circumſtantia eſt, ꝙ natus ſit de Virgine. Hic primum obſeruemus uarias hominum in mundum propagationes, quæ quatuor ſunt: Prima ſolius Adam, qui ex humo creatus eſt, 2. ſolius Æuæ, quæ ex Adæ coſta ædificata eſt, 3. ſolius Domini Chriſti, qui ex ſanguine uirginali, per operationem Spiritus ſancti, ſine uirili ſemine, natus eſt, 4. communis. Eſt enim hominum omnium aliorum, qui ex ſeminis uirorum et mulierum coniunctione naſcuntur. Quod autem ex Virgine naſci debuerit, plures ſunt cauſæ. Prima, ſi fuiſſet ex uiri & mulieris ſeminibus coniunctis natus, in peccatis fuiſſet cōceptus & natus. Sed decuit eum,

qui uenit ut tolleret peccatum, absq; peccato esse. Conueniebat igitur, ut nouo quodam modo & conciperetur in Virgine, & nasceretur ex Virgine. Secunda causa uaticinia fuerunt, Gene. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis. Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec ueniat Silo, hoc est, eius, scilicet mulieris, filius. Esa. 7. Ecce uirgo pregnans pariet filium, & uocabitur nomẽ eius Emanuel, id est, nobiscũ Deus, θεάνθρωπος & saluator. Nam idem hoc nomen ualet, quod Iesus, quemadmodum ex supradictis manifestũ est. Tertia causa, ut esset signum spiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neq; ex uolũtate uiri, sed ex Deo est, Iohan. 1. Vnde Augustinus: Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum corpus nasci de Virgine, ut significaret sua membra de uirgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

De quarta.

Quarta circumſtantia eſt, quod uirgo mater Domini fuerit uiro deſpõſata, idq; ob quatuor cauſas potiſſimũ factum eſt. Prima, ut hac ratione commendaretur dignitas matrimonij, 2. ut conſuleretur pudiciciæ, famæ & uitæ Virginis, 3. ut Ioſeph eſſet cuſtos Virginis, & Pueri nutricius, 4. ne hoſtes haberent quod obijcerent Chriſtianis, ac dicerẽt illorum Chriſtum illegitimum eſſe.

De quinta.

Quinta circumſtantia, quod ex proſapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus cauſis eueniſſe uidetur. Prima propter oracula. Fuit enim prædictũ, ut naſceretur de proſapia Dauid, id quod notiſſimum fuit, non ſolum ipſis Scribis ac Phariſæis, ſed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant iſti populo. Fuit enim primum Abrahæ promiſſus, deinde, quod ex tribu Iuda eſſet oriundus.

Tum iuratus est Dauidi Psal. 132. Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, De fructu uētris tui ponam super sedem tuam. Secunda, ut magis confirmaretur, hunc esse Messiam, quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis & Prophetarum tanto tempore antea promiserant.

De sexta.

Sexta circumstantia est temporis, quo natus est Christus, in quo primum oracula sunt obseruanda. Est enim natus regnante Augusto, Luc. 2. Vnde prophetia Iacob certificatur, qui Gene. 49. ita prædixerat: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent, Vnde hæc temporis circumstantia cōuincit, hunc Filium uirginis uere esse Christum. Nam eo tēpore est natus, quo dictum erat.

Confirmatur igitur hinc fides in

Christum uerum Messiam, et confutantur Iudæi, qui excæcati ob suam maliciam adhuc Christũ expectant, quem sperant fore monarcham mundi.

Hæ sex circumstantiæ, de quibus breuissime dixi, in hoc articulo diligenter sunt considerandę. Plurimum enim faciunt, tum ad historiam recte intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium & fouendam.

Porro Christus Dominus ueniens in hunc mundum, respectum habuit ad quatuor potissimum. Primum ad Patris uoluntatem, cui obediendum fuit, 2. ad scripturas certificandas & confirmandas, 3. ad genus humanum, quod sua uictima erat liberaturus, 4. ad diabolum, ad quem superandum uenit. Christus enim apparuit (ut inquit Iohannes) ut destrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS de humanitate Christi, nempe de passione & morte.

Hæc

Hæc pars historiæ Christi maxime admirandum opus continet, de passione & morte Domini nostri Iesu Christi, qui passus & mortuus est propter peccata nostra, quemadmodum plurima testimonia ueteris & noui Testamenti ostendunt. Ipsius enim passio et mors sacrificium propiciatorium est, quo Deus propiciatur, id est, pius et clemens redditur ijs, pro quibus sacrificium peractum est. Vt autem doctrinam dominicæ passionis distinctius teneamus, primum dicam de sacrificio propiciatorio, quid sit, & quot ad illud requirantur. Deinde causas passionis dominicæ breuiter attingam. Tertio de effectibus nonnulla adiungam. Quarto antithesin adijciam. Postremo ueram meditandę dominicæ passionis rationem exponam.

QVID EST SACRIFICIVM PROpiciatorium, & quæ ad illud requiruntur?

Sacrificium propiciatorium est opus placans iram Dei pro alijs, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioh. 17. Pro ijs sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ęternũ. Deinde constat ex scripturis, propriũ fuisse officiũ Christi seipsum offerre, sicut dicit Scriptura, ipsum unica oblatione sanctificasse suos. Item, semel apparuisse per oblationẽ sui. Hinc & quid sit sacrificium propiciatorium, & quod unicum sit, nempe Iesu Christi, apertissime colligitur. Porro ad huius sacrificij perfectionem quinq; requiruntur, primũ, Deus, cui offerendum est, 2. sacerdos, qui offert, 3. res quæ offertur, 4. res, pro qua offertur, 5. fœdus seu testamentum, Est enim omnis sacerdos sponsor fœderis alicuius. Hinc Filius Dei est sacerdos, qui seipsum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

QVÆ

QVÆ SVNT CAVSÆ passionis Domini?

Obiectum mouens, προκαταρκτικὸν, quod uocant, fuit calamitas humani generis, & tyrannis diaboli in genus humanum. Impellens causa interna, fuit amor Dei Patris erga ſuam creaturam. Sic enim inquit Dominus Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret. Obſequens cauſa, fuit ipſe Filius Dei, qui, ut inquit Paulus, uſq; ad mortem crucis obediẽs fuit Patri. Inſtrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Phariſæi, Pilatus & carnifices ipſi. Formalis cauſa fuit ipſa paſſio, quæ petenda eſt ex hiſtoria euangelica, quæ diſtingui poteſt in quinque actus ſeu membra, quæ his uerſibus continentur:

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atque ſepulchrum,
Hiſtoriæ paßi membra notanda Dei.

Harum ſingula membra plures habent articulos, de quibus euangelica hiſtoria conſulenda eſt. Finales uero

hæ ſunt,

hæ sunt, Prima, ut glorificetur Deus ob iusticiam & misericordiam. Secunda, ut saluetur genus humanum, quod peccato perditum fuit, quando hunc sacerdotem fide apprehenderit. Tertia, ut destrueret Christus opera diaboli sua morte. In hoc enim apparuit (ut inquit Iohannes) ut destruat opera diaboli. Has causas omnes miro compendio complectitur Dominus Iohan. 3. ubi ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

QVI SVNT EFFECtus passionis Domini?

De ijs tantum effectibus breuiter attingam, qui ad humanam redemptionem pertinent, de quibus extant sanctorum Patrum breues sententiæ, quibus summam fructus dominicæ passionis complexi sunt, qualis hæc est: Christus passione sua uicit diabolum, quem

 ligauit,

ligauit, Infernum, quem ſpoliauit, Mortem, quam ſuperauit, Mundum, quem contempſit, Supplicium, quod detulit, Cœlũ, quod aperuit. Et Auguſtinus: Per Redemptoris noſtri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleſte regnũ uocati ſumus. Huiuſmodi quoque plurimæ ſanctorum Patrum ſententiæ de fructu paſſionis dominicæ paſſim legũtur. Sed ego breuiter quoſdam effectus colligã, ac eos numeris diſtinguam memoriæ gratia, additis teſtimonijs ex ſacra Scriptura.

Primus, Deo præſtita eſt obedientia, Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.

Secundus, diabolus uictus. In hoc, inquit Iohannes, apparuit Filius Dei, ut deſtrueret opera diaboli.

Tertius, homo a peccato ſaluatus eſt & iuſtificatus. Ecce, inquit Iohannes,

nes,

nes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso.

Quartus, ęquatio Iudęorum et gentium, abolita inimicitia per mortē Christi. Ad Ephe. 2. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraq; unū, et intersticiū macerię soluens, inimicitias per carnem suā, legē mādatorū in decretis abolens, ut duos cōderet in semetipsum in unū nouū hominē faciens, ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucē.

Quintus, mors abolita est, Oseę 13. Ero mors tua o mors &c. morsus tuus ero inferne. Vita Christi (inquit Bernhardus) uiuendi mihi regula extitit, mortis a morte redemptio. Breuiter: Christi hostia est λύτρον, quo Deus placatus, homo redemptus, diabolus uictus, omnia in cœlo & in terra uni capiti Christo subiecta sunt, Ephe. 2.

Cum hoc sacrificio & passione pugnat, quicquid homines mali excogi

tant pro ſatisfactione peccati, cuius generis ſunt, Iuſticia operum, Miſſę, Indulgentiæ, Inuocationes Sanctorum, fictum Purgatorium, & huiuſmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliam crucis Chriſti. Nam ſi Chriſtus, ut Eſaias inquit, uulneratus eſt propter peccata noſtra, Sequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paſſione Domini, quibus uolunt homines placatum ſibi Deum reddere. Nec poteſt maior cõtumelia Filio Dei fieri, ꝗ ulli rei, pręterquam ipſius paſſioni & morti, tribuere redemptionis beneficium. Nec eſt ullum idololatriæ genus maius, ꝗ hominis operibus tribuere ſatisfactionis gloriam, quod tamen totum papiſticum regnum ex inſtinctu diaboli facit.

IN QVIBVS REBVS conſiſtit ueræ dominicæ paſſionis meditatio?

Meditatio dominicæ paſſionis utilis ad ſex capita referri poteſt. Primum

mum ueniat nobis in mentem, quantam necesse sit iram Dei fuisse ob peccatum, quæ non poterat placari, nisi morte unigeniti Filij Dei. Secundo cogitandum, quod immensa & imperuestigabilis fuerit misericordia Dei Patris, qui potius uoluit Filium sustinere turpissimam mortem, quam genus humanum a se conditum, perdere. Hæc misericordia multis in locis sacræ Scripturæ commendatur. Tertio cogitandum est etiam de summo & inenarrabili amore Filij Dei erga genus humanum, uolentis in se deriuare iram Patris, ac sustinere tam ignominiosam mortem, idque pro ingratissimis hominibus. Quarto de applicatione dominicæ passionis cogitandum est. Nisi enim nobis fide applicetur, inanis quædam historiæ noticia manebit. Quare fide statuendum est, ipsum Deũ pro TE mortẽ subijsse, quod cum feceris, passionis dominicæ factus es particeps, usque adeo, ut tota obedientia Christi tua sit iusticia, qua

uestitus non amplius ut peccator, sed
tanquam iustus in cōspectu Dei appareas,
Ro. 5. Vnde Bernardus: De remissiōe
quidem peccatorū ualidissimum teneo
argumentum, dominicam passionem.
Vox siquidem sanguinis eius ualet plus
quam sanguinis Abel, clamans in cordibus
electorum remissionem peccatorum.
Traditus est enim propter peccata nostra.
Nec dubito, quin potentior & efficatior
sit mors illius in bonum, quam peccata
nostra in malum. Quinto admonebit
nos passio Domini sortis piorum in
hoc mundo. Quemadmodū enim Christus
est passus, ita uult & reliquos pios
pati, ut sint conformes imaginis Filij
Dei. Ideo enim compatimur, ut una cū
illo glorificemur, Rom. 6. Sexto admonebit
nos passio Domini, uitæ in posterum
recte formandæ, utque caueamus,
ne rursus uolentes Deum peccatis nostris
offendamus. De hoc membro uide
Rom. 6. Hinc enim sumit Paulus
argumentum exhortatorium ad piam
& honestam uitam.

TER-

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, nempe de ſepultura & deſcenſu ad inferos.

Typus ſepulturæ Chriſti fuit dies Sabbati, id eſt, quietis, unde prophetia Dauidis: Et caro mea requieſcet in ſpe. Eſa. 11. Et erit ſepulchrum eius glorioſum. In horto ſepultum ideo ſancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus eſt.

SED CVR SEPVLtus fuit?

Primum ad oſtendendum, q̃ uere fuit mortuus. 2. ut iter nobis præberet a ſepulchro ad uitam. 3. ut nos ſpiritualiter mortui a peccato, nũc quieſcamus a peccato, & deſideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus) ſumus cũ ipſo per baptiſma in mortem, ut quemadmodum ipſe excitatus eſt a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

SED CVR OPORtuit Dominum ad inferos descendere?

Quemadmodum Christus mortuus est, ne nos æterna morte moriamur, ita etiam ad inferos descendit, ne nos inferorum potestati subijciamur.

AN NON CHRISTI corpus iacuit in sepulchro? An non animam commendauerat Patri? Quomodo ergo fuit apud inferos?

Augustinus respondet: Totus Filius fuit apud Patrem, totus in utero Virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At si quis dixerit, secũdum animam tantum descendisse ad inferos, ipsius sentẽtiam nequaquam improbo, neq; refert scire magnopere, quo modo ad inferos descenderit, modo uera fide teneatur, ipsum ab inferorum potestate nos liberasse.

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, nempe de resurrectione ipsius.

Hæc quarta pars est de resurrectione, quæ est ipsius uictoria & triumphus super mortem & infernum. Nam hic Dominus se uerum Deum esse declarat, Virtute enim diuina surrexit. 2. hac resurrectione meruit a suo Patre, ut omnia sibi sint subiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat se sua resurrectione esse benedictum illud semen, quod contriturum erat caput serpentis, hoc est, aboliturum regnum diaboli.

SED QVID COMMODI NOBIS ex Christi resurrectione accedit?

Meruit Christus nobis sua gloriosa resurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iusticiam & æternam salutem. Vt enim obedientia & morte sua pro peccatis nostris satisfecit, ita sua resurrectiõe iustificationem & uitam æternam acquisiuit credenti-

bus. Quemadmodũ Paulus miro compēdio complexus eſt: Mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri, nimirum ut nobis ſuam iuſticiam impertiret. Deinde habemus fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Chriſti. Tertio, Chriſti reſurrectio nos admonebit, ut reſurgamus non ſolum in extremo iudicio (Eſt enim reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis certiſſimum teſtimonium) uerum etiam in hoc mundo. Nam ut morientis, ſic & reſurgentis Chriſti membra debemus eſſe. Quarto, reſurrectio Chriſti merito admonere deberet omnes Chriſtianos intimi cuiuſdam amoris & fraternitatis erga ſeinuicem. Nam ita iuſſit Chriſtus reſurgens nunciari diſcipulis ſuis: Aſcendo ad Patrem meum, & ad Patrem ueſtrum, ad Deum meum & ad Deum ueſtrum. Aut ſi apertius placet. Primum eſt donum quo iuſtificamur, 2. eſt uirtus, quæ in nos creden-

tes

tes transfunditur, ut possimus a uicijs resurgere, 3. exemplum est & symbolum nouitatis uitæ, 4. est causa nostræ resurrectionis, eiusdemque pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, nempe de ascensione in cœlum, & sessione ad dexteram Patris.

In hac parte duo sunt potissimum obseruanda. Primum mandatũ Christi dicentis: Euntes in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Palestinę docebatur manifeste uerbum Dei. Nunc iubet eos exire in omnem terram. Qua uoce declarat suam mortem, resurrectiõem & ascensionẽ efficacem esse in omnibus partibus & angulis mundi, nõ quibusdã generosis hominibus, sed promiscue omnibus suam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ,

turæ, contra tentationem de particularitate, de prędestinatione, & de indignitate nostra. Quid? Euangelium, hoc est, nouum nuncium, uidelicet, quod Christus uictor & triumphator offerat omnibus credentibus remissionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit &c.

Alterum hoc loco obseruandum est, ut ipsa Christi ascēsio recte a nobis æstimetur. Hic semel ascendens in cœlum, adeptus est nobis & sibi in perpetuum ius & dignitatem mansionis cœlestis. Huc Psal. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Ephe. 4. Ascendit, ut omnia impleret, non ut abesset, sed ut præsenti uirtute repleret cœlum et terram, ut esset nobiscum, iuxta uerbum & promissionē suā, usque ad cōsummationem seculi. Eleuatus enim supra cœlos sparsit suas uirtutes & bonitatis suę radios ultra & supra omnes fines terrę, & aperuit nobis uiā in cœlū, quę per Adę delictū & nostrū occlusa erat.

Quod

Quod autem Symbolum adijcit, Chriſtum ſedere ad dexteram Patris, ſignificat ipſius regnum ita ſtabilitum eſſe, ut fruſtra ſe illi opponant omnes inferorum portæ. Deinde, ut habeamus apud Patrem præſentem aduocatum, quemadmodum Iohannes inquit 1. Iohan. 1.

Verum ut breuiter totam rem complectar, Spiritus ſancti concionem de glorioſa Chriſti in cœlum aſcẽſione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Pſal. 68. & Ephe. 4. Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac cõcione tria ſunt. Primum teſtimonium aſcenſionis Chriſti, 2. deſcriptio triumphi. Ipſe enim ut uictor captiuum ducit Diabolum, infernum & Mortem, 3. liberalitas ipſius ac beneficentia erga homines, & potiſſimum erga Eccleſiam, cui largitur Spiritum ſuum, & alia dona, quibus Eccleſia in hoc mundo conſeruatur. Porro, uſus

huius partis eſt, ut nos hic in terra uerſantes cogitemus conuerſationem noſtram ſeu politiam debere eſſe in cœlo. Vnde expectemus reuerſurum eſſe eũ, qui aſcẽdit, ut iudicet omnem carnem, quemadmodum ſequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, nimirum de aduentu eius ad iudicium.

Hæc pars horrenda eſt quidem impijs & Chriſti hoſtibus. Chriſtianis uero ſumme delectabilis, & in omni anguſtia ueluti ſacra anchora eſt. Nam cum audit pius oppreſſus in hoc mundo uarijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum eſſe, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Item: Qui credit in Filium, non guſtabit mortem in æternum, concipit ſpem & fiduciam, ſe aliquando cum ſumma gloria liberatum

ratum iri ab omnibus angustijs. Quomodo enim clementissimus Princeps perderet populum suum? Quomodo membra, sua morte sibi adiuncta, caput dissiparet? Quomodo suos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo Iesus non saluaret? Quomodo is, qui sanguine suo præcioso, in patibulo crucis effuso, nos sibi asseruit, nunc in extremo periculo desereret? cum hic Christus rex & pontifex noster iureiurando promisit, se seruaturum omnes, qui ad se confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint.

Hactenus de naturis, de persona & officio Christi dictum est. Vnde tota salutis nostrę summa ac singulę eius partes dependent. Quare cauendum est, ne uel minimam partem salutis nostræ alio deriuemus. Si enim salus quæritur, ipso nomine docemur, penes eum esse omnem salutem,

Si alia quælibet dona quærũtur, in ipſo uncto rege & ſacerdote noſtro reperientur, qui ſedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus. Si fortitudo, in eius dominio queratur, Si puritas, in eius conceptione, Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, excepto peccato, ut condoleſcere diſceret infirmitatib. noſtris, Si redemptio queratur, in eius paſſione ſita eſt, Si abſolutio, in eius damnatiõe, Si maledictionis remiſſio, in eius cruce eſt, Si ſanctificatio, in eius ſacrificio, Si purgatio, in eius ſanguine eſt, Si mortificatio carnis, in eius ſepulchro, Si uitæ nouitas, in eius reſurrectione, Si immortalitas, in eadem, Si hæreditas regni cœleſtis, in cœli ingreſſu, Si præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur, Si ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita eſt. Deniq; in ipſo theſauri omne genus bonorum cum ſint, inde ad ſacietatem hauriantur,

riantur,

riantur, nō aliunde. Nam qui uno Christo non contenti feruntur huc atq; illuc in spes uarias, certam uiam non tenent, sed exciderunt salute.

TERTIVM MEMBRVM Symboli.

Credo in Spiritum sanctum.

Tametsi in primo primæ Classis capite de Spiritu sancto dictum est, hic tamen uerba Symboli explicāda sunt. Hæc uerba Symboli tria nobis suggerunt cogitāda. Primum, Quis, qualisq; sit Spiritus sanctus. 2. Quale sit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum sanctum requiratur.

Quis igitur qualisq; est Spiritus sanctus? Spiritus sanctus est eiusdem essentiæ cum Patre & Filio, sed distincta ὑπόστασις, id est, persona ab utroque Patre & Filio procedens purificator, cum utroq; simul est adorandus. Soli enim Deo tribuendus est diuinus cultus, qualis est fides, Hic cultus iuxta

uerba Symboli Spiritui sancto tribuendus est, proinde Spiritus sanctus uere est Deus. Alia quę huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus sancti, petantur ex Symbolo Athanasij.

Quale est officium Spiritus sancti?
In hac unica uoce sanctitatis cōprehenditur tanq̄ in genere. Nam idcirco Spiritus dicitur, quia quicquid est gratiæ Dei, id cōsequimur, si per Spiritum sanctum cōmunicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodāmodo dictū obscurius est, speciatim seu per partes, quomodo per hunc Spiritū Dei sanctificemur, ostendā. Multis enim nominibus sanctitatē nobis impartit. Primū, quia est clauis thesaurorū cœlestiū. Is enim illuminat aciem mentis nostræ, ut mysteria fidei intelligere ualeamus, quæ procul posita sunt a rationis captu. Animalis n. homo (ut inquit Paulus) non capit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Et Dominus dicit: Vbi Paracletus uenerit, ducet uos in omnē ueritatē. 2. Quia est

eſt Arrabo ꝓmiſſionis,ad Ephe. 1. Eſt
enim nobis tanq̃ arra, quã nobis dona
uerat in certitudinẽ futurę hęreditatis.
3. Quia eſt ſignaculũ,quo certitudo di-
uinarũ promiſſionũ noſtris mentib. ob
ſignatur. 4. Quia eſt Magiſter uerita-
tis,ducens nos in omnẽ ueritatem, pur
gantem mentes noſtras ab ignorãtia.
5. Quia eſt autor lucis,expellentis tene
bras per peccatũ inductas.6.Quia fons
ſapientię & intelligẽtię eſt. 7.Quia eſt
aqua repurgãs nos a ꝓphanis ſordibus,
in ſancta Dei tẽpla nosconſecrans,atq;
ut germina iuſticiæ proferamus fœcun
dans. 8. Quia oleum & unctio eſt,quo
nobis uerum uitæ uigorem affundit.
9. Quia ignis eſt,excoquens & expur-
gans noſtræ conſcientiæ uicia,incendit
corda noſtra amore iuſticiæ, ut aduer-
ſus carnem indeſinenter pugnemus.
Hæc aliaq; huiuſmodi Spiritus ſancti
officia in Eccleſia elegantiſſime deſcri-
buntur in hymno:Veni creator Spiri-
tus.

Qualis fides in Spiritum sanctum requiritur? Fides in Spiritum sanctum tria cōplecti debet. Primum agnoscer, Spiritum sanctum tertiam in diuinitate personam esse æqualem & consubstantialem Filio & Patri, quemadmodum describitur in Symbolo Athanasij. Deinde officium Spiritus sancti intuebitur fides. Postremo in eius bonitate niti & acquiescere debebit, cauebitq́, ne impuritate & fœditate Spiritū sanctum contristet et expellat homo.

QVARTVM MEMBRVM Symboli.

Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, Carnis resurrectionem, & uitam æternam.

Hoc quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim Symbolum de causa effi-

ciente & materia nostræ salutis disseruit. Nunc autem, quo illa omnia beneficia trinitatis, misericordia Patris, uictima Filij, sanctificatio Spiritus sancti pertineant, adijcit. Nam hæc omnia beneficia ad Ecclesiam pertinent, quam donatam remissione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc Symboli membrum in quinque articulos, quos nunc ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, nempe de Ecclesia.

Tametsi supra quædam de Ecclesia dixi, tamen hic Symboli uerba breuiter sunt explicāda. In Symbolo Apostolico & Athanasij quatuor potissimū huius sanctæ Ecclesiæ conditiones numerantur. Prima, quod sit una, secunda, quod sit sancta, tertia, quod sit catholica, quarta, quod sit firma.

Vna ideo dicitur & credenda est, quia ut unicum Pontificem Iesum Chri

ſtum agnoſcit, ita unicam regulam religionis, quæ conſiſtit in uera fide, ſpe & charitate, habet. Hanc Eccleſię unitatem conſeruat unus Spiritus per uerbum & Sacramenta, quo totum miniſterium uerbi referendum eſt.

Sancta credenda eſt, Primum quia ſanguine Chriſti purgata eſt, iuxta illud 1. Ioan. 1. Et ſanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate noſtra. 2. Quia ſpirituali unctione Eccleſiæ membra, hoc eſt, omnes credentes uncti ſunt, ut ſint Chriſtiani, hoc eſt, reges & ſacerdotes. Nam Chriſtus omnibus in ſe credentibus tribuit honorem ſpiritualium, regum & ſacerdotum. 3. Quia ipſa ſancta Trinitas habitat in Eccleſia, quemadmodum Chriſtus ipſe teſtatur in concione poſt cœnam ultimam: Qui diligit me, & mandata mea ſeruat, ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. 4. Inuocatione ſanctificatur Eccleſia.

Præterea Catholica, hoc est, uniuersalis est credenda. Primum ratione loci, Non est Ecclesia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs, Sed uniuersalis seu catholica dicitur, quia sparsa est per totum mundum. Sic enim Matthæi ultimo dicitur: Euntes in mundum uniuersum. Qua re Papistarum error refutatur, qui Ecclesiam Romę alligant, tanquam ibi esset sedes ueræ Ecclesiæ. 2. Conditione hominum Ecclesia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur a cœtu Ecclesiæ, siue dominus siue seruus sit, siue masculus siue fœmina. Vnde destruitur error Iudæorum, qui putant Ecclesiam solam pertinere ad semen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Ecclesia. Non enim durabit in mundo, ad aliquot centenos annos, ut somniant Anabaptistæ & uetus hæresis, sed durabit perpetuo in mundo, iuxta promissionem Christi:

Ego ero uobiscum usq; ad consumma tionem seculi. Hoc ipsum docet pontificatus Christi, qui perpetuus est. 4. ratione doctrinæ Catholica appellatur Ecclesia, nam in ipsa Ecclesia uniuersaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id est enim catholicum, quod ubiq;, semper & ab omnibus creditum est.

Postremo credenda est firma Ecclesia, unde fides nostra integrũ (ut ita dicam) mare diuinarum cõsolationum in omnibus tentationibus haurire potest. Hæc fides sustentat trepidantem conscientiam. Pia mens contra imbecillitatem carnis, contra rabiem diaboli, contra furorem mundi, consolabitur firmitudine huius Ecclesiæ, quæ usque adeo firma est, ut nulla uis aduersus eã præualere possit. Portę inferorum (inquit Dominus) non præualebunt aduersus eam, ac si dicat: Bellabunt aduersus Ecclesiam inferorũ potestates, sed nequaquam aduersus ipsam præuale-

bunt

bunt aut expugnabunt. Ipsa enim Ecclesia uictrix erit per fidem, Quæ fides uictoria est mundi.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMpe de communione Sanctorum.

Sanctorum communio est ęqualis participatio omnium euãgelicarum promissionum. Sicut enim in omnibus est unus Christus, æquale præcium & meritum redemptionis & salutis, Ita omnibus una & eadem reconciliatio, redemptio, iusticia, sanctificatio, uita & salus. Paulus ad Ephe. 4. hinc extruit exhortatiõem ad mutuam animorum concordiam. Quid enim magis conuenit, q̃ ut illi se prosequantur amore & beneuolentia, quibus tantus thesaurus cœlestium bonorum existit, præsertim cum sint eiusdem cœlestis Patris filij dilecti, & eiusdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem uocentur? Pertinet & hoc ad communia Ecclesię bona, quod credentes mutuis præcibus

ſubleuentur, quarum nequaquam ſunt participes, qui Eccleſiam deſerunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE de remiſſione peccatorum.

Remiſſio peccatorum eſt præcipuum ornamentum Eccleſiæ, quo donatur a ſuo ſponſo Chriſto. Nam forma propria iuſtificationis Eccleſiæ, & ſingulorum membrorum in Eccleſia, hic exprimitur, quæ eſt remiſſio peccatorum & imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio perſonæ credentis gratis propter Chriſtum.

Sunt autem hic tria conſideranda. Primum, quid Deus in homine inuenit ante iuſtificationem. 2. Quomodo Deus peccatum tollit. 3. Qua ratione homo remiſſionis peccatorum fit particeps.

Quid ergo inuenit? Peccatum, iram Dei, maledictionē, tyrannidē diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter meritum æternæ mortis. Vnde nulla noſtra

noſtra dignitas eſſe apparet, quę mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remiſſionem. Omnes enim aberrauimus, nec eſt unus inuentus mundus a peccato inter filios hominum, nec quiſquam debitum honorem Deo exhibuit.

Quomodo Deus tollit peccatum?

Tollit remittendo, id eſt, condonando pœnam commeritam, & largiendo iuſticiam alienam, nempe Chriſti. Quemadmodum per unius inobedientiam totus mundus obnoxius eſt iræ Dei, ita per obedientiam & iuſticiam unius Ieſu Chriſti multi conſtituentur iuſti. Sic enim Paulus multis in locis docet, 2. ad Corinth. 5. ita inquiens: Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Proinde iuſticia Chriſtiana, qua remiſſionem peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud eſt, q̃ iuſticia & obedientia Chriſti, imputata credentibus.

Qua ratione remiſſionis peccatorum fit homo particeps? Fide. Sic enim Symbolum habet: Credo remiſſionem peccatorum, id eſt, certo certius mihi perſuadeo, remiſſionem peccatorum mihi contingere propter uictimã Christi. Eſtq; hoc dictum Symboli multis erroribus de iuſtificatione opponendum, nempe Turcorũ, Iudæorum, Papiſtarum, Hypocritarũ, atq; adeo omniũ, qui nõ ſola uictima Chriſti iuſtificari homines credẽtes exiſtimãt. Deinde quiſq; exerceat hoc dictum quotidiana praxi, ut magis ac magis dulceſcat ſibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquam ad ſcopum totum uerbi miniſterium. Huc pertinent Sacramenta, quę omnia eo referãtur, ut hęc Symboli pars radices agat in cordibus noſtris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE de carnis reſurrectione.

Huius partis explicationem habes copioſiſſimam 1. ad Cor. 15. ubi Paulus

differit multis & ualidis argumentis de hoc articulo, & uana esse ostendit omnia, quæ in scripturis traduntur, nisi futura esset resurrectio, quæ est fructus resurrectionis Christi. In hoc articulo primū est cōsideranda resurgentiū conditio. Deinde usus fidei resurrectionis.

Conditio eorum qui resurgent, in uniuersum est quadruplex. Prima, ꝙ eisdē corporibus resurgamus, ita enim Paulus docet 1. ad Corinth. 15. Item ad Philip. 3. Item Iob cap. 19. Secunda conditio est, ꝙ corpora resurgentium sint incorruptibilia, bonorū quidem in gloria, malorū uero in pœna, 1. ad Cor. 15. Tertia conditio est, ꝙ boni & mali resurgent cum integritate omnium partium corporis, ut in citato loco Paulus testatur. Quarta conditio est, ꝙ resurgentes nunquam sint rursus morituri.

Porro, quantum ad bonos attinet, quadruplex rursus erit resurgentium conditio. Prima claritas, Matth. 12. Secunda impassibilitas, 1. Cor. 15. Tertia

agilitas,

agilitas, Sapien.4. Fulgebunt iuſti,& tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quarta,ſubtilitas. Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, ſurget corpus ſpirituale, non ꝙ omnino ſit ſpiritus,ſed quia per omnia Spiritui ſubijciatur.

Cæterum,quantum ad malos attinet, reſurgentium conditio contraria erit conditioni beatorum.

Vſus præterea fidei reſurrectionis in his conſiſtit. Primũ conſolabitur nos hæc fides in calamitatib. & iniurijs quibus obnoxiũ eſt hoc corpus,dum uiuimus. Secunda,hæc fides mitigabit triſticias, quas de mortuis concipimus. Tertia, Minuet timorem mortis, dum credimus meliorẽ uitam poſt hanc mortem ſequuturam,ad Ebræos 2. Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium,id eſt,diabolum,& liberaret eos, qui per timorẽ mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. Quarta,fides hæc reddit nos ſollicitos

& alacres

& alacres ad bene operandum, & bene merendum de ijs, cum quibus nobis futura est perpetua societas in æterna uita. Quinto, hęc fides retrahet nos a malo, ne contaminemus nobilissimam animam, & corpus sanguine Christi consecratum, quod corpus in illa perpetua sanctitate uiuet, conuersabitur cũ Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq; omnibus, qui hinc directa ad Deũ mente discesserint.

Argentinus Severini

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMpe de uita nostra.

Hic articulus additur, ut significet nos resurrecturos, non ad calamitates aut momentaneas fortunas, sed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diserte meminit æternæ uitæ, significat aliam uitam propositam esse credentibus, quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur.

Porro

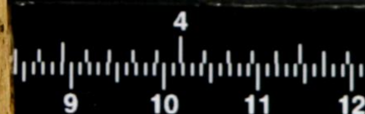
Porro, Theologi ex Scriptura tria uitę diſcrimina faciunt, ut prima ſit uita naturæ, qua boni & mali promiſcue in hoc mundo uiuunt. Secunda uita ſit gratiæ, qua ſoli filij Dei in ſpirituali regno Chriſti in hoc mundo uiuunt. Tertia uita ſit gloriæ, de qua hic articulus Symboli intelligendus eſt, qua uiuent in æternum, qui credentes hinc diſcedunt.

Ad enudem modum ſecundum Scripturas triplicem eſſe mortem accipimus. Prima eſt, qua morimur peccatis, & Deo uiuimus. Beata profecto mors, quæ culpæ refuga domino debita a mortali nos ſeparat, immortali nos conſecrat. Alia mors eſt uitę exceſſus, qua mortuus eſt patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & ſepulti ſunt cum patribus ſuis. Hæc mors definitur eſſe diſſolutio corporis & animæ, uidelicet, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors eſt, qua corpus & anima moriuntur, ut non ſentiant, ſed ut

coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc æterna mors uocatur. Poſſunt & alia diſcrimina uitæ & mortis aſſignari. Sed hæc præcipua ſunt.

Vſus huius articuli eſt, qui & pręcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendium: Credo in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Ieſum Chriſtum, qui homo factus, ſua uictima ad Patris iuſſum me redemit. Credo in Spiritum ſanctum, qui me beneficiorum Chriſti participem reddit, ut aſcriptus cœtui Sanctorum, et donatus remiſſione peccatorum, tandem a morte reſurgam ad uitam æternam, ad quam uitam nos perducat uictor mortis Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus benedictus in ſecula, Amen.

CAPVT IIII.
ORATIO.

QVia proprium opus Eccleſiæ eſt Oratio, oportune hoc loco

de illa dicendum uidetur. Id autem ut diſtincte & methodice fiat, quinq; ordine nobis ſunt explicanda. Primum quænam in omni oratione neceſſario ſint ſpectanda. 2. Quid & quotuplex ſit oratio. 3. Circumſtantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi geſtusq; corporis. 4. Obiectiones quædam diluendæ. 5. Methodus ſeu regula enarrandi Orationem dominicam cum eiuſdem ſuccincta declaratione.

De primo.

In omni oratione quinq; neceſſario ſunt ſpectanda. 1. Affectus orantis. 2. Cauſæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante ſit orandum. 5. Quid orandum. Hæc uno uelut intuitu contemplanda ſunt, Quæ memoriæ gratia hoc qualicunque uerſu complector:

Affectus, Cauſæ, Quis, Per quem, Quidq; petendum.

Affectus itaq; orantis huiuſmodi eſſe debet. 1. ut exuat omnem cogi-

tationem

tationem gloriæ propriæ. 2. ut certa fide ad orandum incendatur animus. 3. ut uere inopiam suam sentiat. 4. ut in uera pœnitentia se coram Domino prosternat. Nam qui uel tumet cogitatione propriæ gloriæ, uel fide uacat, uel non sentit suam inopiam, uel de seria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat uere & efficaciter.

Causæ inuocationis sunt hæ: Prima mandatum Dei, quo serio a nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit) me in die tribulationis. Item: Orate, ne intretis in tentationem. 2. promissio Dei promittentis se auditurum preces ad se clamantium. Quicquid (inquit) petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. 3. Sensus nostræ inopiæ & crucis, cum totius Ecclesiæ, tum politiarum & œconomiarum. 4. uictoria super tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facile uel insidijs diaboli, uel improbitate mundi, uel instigatione ui-

ciosæ carnis superabitur, qui serio & assidue orat. Hinc Salomon: Turris fortissima nomen Domini. 5. ut cor nostrum orandi consuetudine ad uerum Deo cultum præstandum magis magisq; inflammetur. 6. exemplum cum Christi tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in uita fuit, Deum serio inuocare. Hæ sunt magnæ causæ, quibus merito excitari deberemus ad seriam inuocationem, quam tum statuere debeamus, Deum exaudire ubiq; & ubicunq; sumus, & in quouis periculo admoneamur, ut nihil agamus cuius testem uereamur Deum, ut eius prouidentia omnia administrari cogitemus, utq; bonitatem paternam in Deo uolente exaudire meditemur, utq; stoicam necessitatem detestemur. Nam si uerum esset stoicum illud paradoxum, uanæ essent nostrę pręces, ut docte conuincit Chrysostomus in orationibus, περὶ τῆς εἱμαρμένης.

Causis cognitis sciendum est etiam, quod solus Deus sit inuocandus, qui est æternus Pater, Filius & Spiritus sanctus, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare enim creaturas maxima idololatria est. Nam quod Deo debetur, sacrilege illi aufertur, & creaturis tribuitur. Deinde nulla alia quam unius Dei inuocatio habet aut mandatum Dei, aut promissionem, aut exemplum in Ecclesia probatum. Vnde constat inuocationem creaturarum minime ex fide proficisci. Quare talis inuocatio impia & sacrilega iudicanda est.

Porro, quoniam peccatores non exaudit Deus, sciendum est, quod nostra merita, nostram dignitatem aut opera nostra coram Deo iactare non debeamus, quemadmodum Chryses & Agamemnon apud Homerum fecerunt, & Pharisæus in Euangelio. Sed quod nomen CHRISTI unici Mediatoris, in omni oratione nostra prætendere opor

teat. Sic enim inquit Christus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quasi dicat: Nequaquam debetis uestra opera aut dignitatem iactare in conspectu Dei, sed ME nominabitis, & propter ME petetis. Sciendum autem hoc loco, ꝙ Christus dupli ci modo inuocari debeat, Primo ut Deus, dator bonorum cum Patre & Spiritu sancto. Deinde ut mediator & intercessor, ut per ipsum exaudiamur, ac ut ipse pro nobis sit deprecator apud æternum Patrem, & ut ipse perferat nostros gemitus & preces ad æternum Patrem, iuxta dictum Psalmi 110. Tu es sacerdos in æternum. Et Rom. 8. Qui est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et Ebre. 7. Semper uiuens, ut interpellet pro eis.

Postremo loco, Quid orandum sit scire oportet, quod duplici genere continetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut utilitatem nostram & commodum omnis referetur oratio. Pro gloria

Dei perpetuo orandum est, Idq; sine conditione, Tametsi modus non est Deo præscribendus. Nam sæpe quæ nos ipsius gloriæ minime interesse arbitrabimur, ad ipsius gloriæ illustrationem maxime faciunt. Verum si ad nostrum commodum oratio referetur, tenendum est hoc discrimen, quod alia ad salutem animæ, alia ad præsentem uitam spectant. Illa sine conditione petenda sunt, quia habent promissionem immotam, Iohel 2. & Rom. 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Debemus igitur certo statuere, Deum uere uelle præstare promissam salutem, quam tamen sine intermissione petere debemus. Hæc, id est, pertinentia ad præsentem uitam, petenda quidem sunt, sed cum conditione salutis nostræ, & gloriæ Dei non impediendæ, Nā si tale quid petierimus imprudentes, Deus ut est bonus & amans nostri, minime nos exaudiet,

in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largitur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

De ſecundo.

ORatio Chriſtiana nihil aliud eſt, quàm explicatio cordis noſtri coram Deo, qua uel precamur uel deprecamur aliquid, uel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Timoth. 2. quatuor orationis genera ponit, Δέησιν, Deprecationem, προσευχὴν, Adorationem, ἔντευξιν, Intercesſionem, εὐχαριστίαν, gratiarum actionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. Deprecatio δέησις, eſt oratio, qua deprecamur mala a nobis & ab alijs. Adoratio eſt oratio, qua petimus ſalutaria nobis ipſis. Interceſſio eſt oratio, qua petimus ſalutaria alijs. Gratiarum actio eſt oratio, qua & agnoſcimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq́ gratitudinem, cũ perpetua glo-

rię Dei prędicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omniũ Prophetarum ac piorum preces referendæ ſunt, quarum omnium compendium eſt Dominica oratio.

De tertio.

Circumſtantias Chriſtianæ orationis externas (nam de internis in primo partitionis membro dictum eſt) quinq; hoc loco conſiderandas proponam. Prima ſit de tempore. 2. de loco. 3. de ordine orationis. 4. de geſtu corporis. 5. de mora.

De tempore ſciendum eſt, quod Paulus ſcribit 1. ad Theſſal. 5. Indeſinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Item Eccle. 28. Ne impediaris ſemper orare. Eſt enim oratio cultus, quem Deus uult eſſe perpetuum. Verum diſciplinæ gratia hæc tempora a pijs potiſſimum obſeruari ſolent. Matutinum cum ſurgis. Deinde ante cibum ſumen

dum & post cibum sumptum. 3. cum cubitum eundum est. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut tristia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis semper orare, & non deficere. Omnia enim pia Christianorũ uota & suspiria oratiões sunt, tametsi nõ semper in uerba erumpant.

De Loco præterea sciendum est, ꝙ nullo non loco sit orandum. Si enim semper orandum est, aptus utiq; omnis locus erit orationi, siue sis domi, siue foris, siue mari, siue terræ. Breuiter, ut ubiq; Deus est colendus, ita et inuocandus ubiq; existit. At disciplinæ gratia templum destinatum est communibus & solennibus precibus, ubi Ecclesia congregata cõmunes necessitates proponit, idq; multorum exemplo. Quid ergo est quod dicit Dominus Matt. 6. Tu autẽ cum oraueris, intra in conclaue tuũ, & clauso ostio adora Patrẽ tuũ, qui est in occulto? Hic ex signo affectũ orantis exprimit. Dominus enim

hoc loco taxat uiciosum affectum hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quęrebant suis orationibus, dum in publicum egressi orarent. Deinde sententiam uerborum Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in cōclaue suū clauso post se ostio suo, non facit ibi quicquam, ut uideatur quod facit. Qui non facit ut uideatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ ostensionis gratia. Ergo Metalepsi Ebraica per ingressum in conclaue significat Dominus, ab omni oratione hypocrisin, ostentationem & inanem gloriam excludendam esse.

Tertia circumstantia orationis externa est, de ordine in oratione seruando. Hic ordo consistit in tribus: Compellatione, Propositione & Confirmatione. Cōpellatio excitat animum ad orandum. Hęc enim recitat mādata Dei et promissiones, quibus accenditur animus ad ardētius orandū. Propositio res enumerat petendas. Quāuis autem

propositio

propoſitio in nulla oratione abeſſe poteſt, tamen propoſitionis ordo hic inter circumſtantias externas eſt numerandus. Confirmatio promiſſionem gratitudinis & emendationis ut plurimum continet. Huius ordinis exempla a Philippo in locis Theologicis præſcriptæ formulæ precandi ſuppeditant.

Quarta circumſtantia orationis externa, eſt geſtus corporis, qui etſi nullis regulis aſtringitur, tamen honeſtum eſſe conuenit. Optimus orantis geſtus, omninoq; neceſſarius, eſt genua cordis flectere, quẽadmodũ Manaſſes fecit. Verum hic de corporis geſtu agitur, qui uarius commemoratur in Scriptura. Moſes manus in cœlum leuat, & Paulus monet, puras manus eſſe leuandas. Qui ſane geſtus liberorum eſt, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare uolunt, tanquam certi, ꝙ ſtatim accepturi ſint petita. Quidam in genua procumbunt, quo

geſtu

gestu humilis subiectio significatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei & ardori precantium seruit. Paulus uirum non uelato capite, mulierem uelato uultu orare iubet. Hi corporis gestus tametsi liberi sunt, ut externæ circumstantiæ, tamen non sunt contemnendi, sed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim rite formandis & excitandis affectibus.

Quinta & postrema circumstantia, est de mora. Iudith obiurgat ciues suos, quod dies quinque præfiniuerant Deo, intra quos opem ab ipso expectarent, dicens: Qui estis uos, qui tentatis Deũ? Posuistis tempus miserationis Dei. Abac. 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam ueniens ueniet, & non tardabit.

De quarto.

Iam aliquot obiectiones, quibus uel orandi studium prorsus extingui-

tur, uel negligentes alioqui facere ſoleant carnales homines, refutandæ ſunt. Quidam, quia oratio eſt cordis potius quam oris, ut in Moſe cernimus, & Chriſtus confirmat Iohannis 4. ubi dicit, Deum ſpiritu & ueritate adorandum eſſe, iudicant orationem Chriſtianorum fieri debere ſine uerborum expreſſione. Sed breuiter illis hoc ſit reſponſum, quod affectus cordis uerbis excitatur orantis. Et Chriſtus diſerte dicit Luc. 11. Quando oraturi eſtis, DICITE: Pater noſter. Præterea innumera Sanctorum exempla, uoce orantium nobis Scriptura commendat.

Sunt rurſus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipſe nos amat, & ſcit, quibus indigemus, etiam ſine noſtra oratione. Verum pios ſcire oportet, præferendum eſſe mandatum Dei omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & ſcit optime, quibus indigeamus, tamen orare præcipit,

pit, ut intelligamus, unde auxilia quærenda ſint in quauis afflictione, ut admoneamur noſtræ inopiæ & mendicitatis, ut ſtatuamus eum præſentem inſpectatorem eſſe omnium actionum noſtrarum, utq; ſciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipſe orantibus uelit conferre, quæ petunt iuxta ipſius uoluntatem. Nec uult hunc ordinem ſuæ prouidentiæ a nobis contemni. Ipſius enim prouidentia eſt, omnibus afflictis, ſe in uera fide inuocantibus, opem ferre.

Sunt quoq; imbecilles, qui ſe indigniores putant, quam ut orare auſint, & maiores peccatores ſe agnoſcunt, quam ut impetrent quod petunt. At mandatum Dei indignitati, & promiſſiones uniuerſales peccatorum ſenſui opponere oportet. Scriptum eſt enim: Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.

Sunt præterea, qui tametsi orare audeant, tamen quia non statim impetrant quod uolunt, despondent animum, & segniores ad orandum fiunt, Interim ignorant, Deum patris affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia nostras preces contemnit, sed quia quæ petimus, nobis minime salutaria sunt. Nam ut Medicus peritus cum ęgroto, ita Deus cum homine se inuocante agit, id quod perpulchre Hieronymus ostendit his uerbis: Et quomodo (inquit) si ægrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, & dicat ad Medicum: Vim patior, crucior, uror, examinor, usquequo Medice clamabo, & non exaudies? & sapientissimus Medicus respondeat ei: Scio quo tempore dare debeam quod postulas, & non miserebor modo, quia misericordia crudelitas est, & uoluntas tua contra te petit. Ita & Deus clementiæ suæ sciens pondera atque mensuras, interdum non exaudit

clamantem, ut eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quasi igne excoctum iustiorem & puriorem faciat. Hæc Ieronymus. Augustinus quoque ait: Sæpe non exaudit ad uoluntatem, ut exaudiat ad salutem. Idem: Si non dat ad horam, exercet quærentem, & non contemnit petentem.

Duplex præterea est Deo modus exaudiendi. Nunc enim apertum auxilium prębet, nunc uirtute Spiritus sancti assistit, ne malis uicti deficiamus. Viris in Babylonico fornace, & Danieli obiecto leonibus, apertum auxilium præbuit. Stephano & Laurentio uirtute Spiritus sui astitit, ne crucis acerbitate uicti deficerent. Vtriusque modi exempla multa recitat Epistola ad Ebræos 11.

Quidam præterito Deo, qui solus iuxta Scripturam est inuocandus, ex eo stabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, & nos hic in terris pro

nobis inuicem orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. Primum enim ex dubijs non sunt dogmata extruenda. Deinde, si constaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non sequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim scrutator cordium est inuocandus. Quia uera oratio ex intimo cordis proficiscitur, ut quæ potius est cordis affectus quam strepitus oris. Quod autem alij pro alijs hic in terris orant & intercedūt, habēt mandatum, promissionem, & probata piorum exempla, quibus omnibus destituitur mortuorum inuocatio. Deinde intercessio seu oratio pro fratribus uiuentibus nititur solido fundamento, nempe Christo Iesu, cuius merito preces nostrę exaudiuntur pro fratribus. Deinde etiam hæc oratio pro fratribus mutuę dilectionis certissimum argumentum est.

De quinto.

Quinto loco promiſi me methodum enarrandi Dominicam orationem, una cũ ſuccincta eiuſdem orationis declaratione, traditurum, id quod breuiſſime nunc expediam. In primis itaque hæ tres regulæ diligenter obſeruandæ ſunt. Prima, cuiuſq; precationis propoſitio reſoluenda eſt in ſuas partes, quæ methodo Didaſcalica ſimplici ſunt declarandæ, declaratæ coniungentur, & oratione exponendum, quid ualeant cõiunctę. Secunda, Quoties unum petimus, ſimul omnia precamur, & quæ ad illud unum conſequendum requiruntur, & quæ cum illo quod petimus coniuncta ſunt. Expetito enim fine ſimul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta ſunt, & unum eorum dicitur, cætera tametſi non exprimuntur, intelliguntur tamen. Tertia, In ſingulis petitionibus Dominicæ præcationis aliquid precamur, & aliquid deprecamur, unum quidem

 expreſſe,

expresse, & alterum implicite, Quæ eodem modo iuxta superiores regulas tractari possunt. His ita constitutis breuissime Dominicæ orationis explanationem subijciam, ut regularum usum aliquo modo ostendam.

COMPELLATIO.

Pater noster, qui es in cœlis.

Hæc compellatio seu exordium non est temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & consolationem continet. Quanquam autem pie & recte dicitur, duo continere hanc compellationem, nimirum uoluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur (Ex eo enim quod Pater est, paterno affectu præditus libenter opem ferre uult filijs se implorantibus, Et quoniam cœlestis est Dominus, potest utiq; præstare quæ uult, ut qui omnibus inferioribus potestatibus mundi & inferorum potentissime dominatur)

minatur) tamen utile eſt, accuratius & diſtinctius proponere, quarum rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

Primum itaque docet hoc exordium, quis ſit inuocandus, nempe DEVS, quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, ꝗ eum, quem Dominus inuocandum præcipit. Obſeruandum autem, quod PATER hoc loco non unius perſonæ, ſed Eſſentiæ nomen ſit. Omnis enim inuocatio quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum ſanctum. Deinde Filius duplici modo eſt inuocandus, primum cum Patre & Spiritu ſancto, ut Deus, dator omnium bonorum, deinde ut mediator miſſus & intercedens.

Secundo docet hoc exordium, quod uelit Deus libenter & ex animo exaudire inuocantes. Eſt enim Pater, Patris enim uocabulum uim pro-

miſſionis continet & affectum Dei erga inuocantes.

Tertio, quod poſſit præſtare petita. Eſt enim cœleſtis Dominus, ut qui poſſit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maieſtatis titulus eſt: Qui es in cœlis.

Quarto ſubindicat hæc compellatio, quinam debeant & poſſint uere orare, nempe filij Dei. Nam ſoli filij Dei Patrem compellare poſſunt.

Quinto, ꝙ fides requiratur. Per hanc enim filij Dei conſtituimur. Dederat enim poteſtatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius.

Sexto, per quem orandum ſit, inſinuatur, nimirum per Filium Dei unigenitum. Si enim filij Dei ſumus, per illum quoꝗ & in ipſius nomine orare eſt neceſſe. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis.

Septimo & ultimo colligitur ex his omnibus diſcrimen inter Chriſtianorum

norum, Turcarum, Iudæorum & aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Christianorum preces ex fide per Christum fiunt, aliorum autem minime. Atque hæc ex connexis & coniunctis collecta esse manifestum est.

Prima precatio.

Sanctificetur nomen tuum.

Cum nomen Dei sit noticia, fama ac gloria Dei, & sanctificare sit non solum celebrare Deum, uerum etiam omnem nominis Dei prophanationem cauere, dicemus nomen Dei tum demum sanctificari, cum Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebretur, caueaturque, ne uel nobis ticia Dei obscuretur, uel fama sileat, uel gloria cesset. Cæterum, quia Deus celebrari non uult nisi a credentibus, & fides non potest haberi sine uerbo Dei, sine publico ministerio,

 Sequitur

Sequitur nos hac prima precatione precari, primum ministerij uerbi conseruationem, deinde noticiam Dei & uirtutem Dei, tertio fidem, quarto prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio superiorum finis ist, quinto ut auertat Deus, quicquid superioribus ullo modo aduersatur.

Secunda precatio.

Adueniat regnum tuum.

Hic primum definiendum est regnum Dei, Deinde considerandæ partes, tum præsidia & adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & simul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omnibus dictum est supra capite 15. primæ Classis.

Tertia petitio.

Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Quia uoluntas Dei tum fit, cum ei obtemperamus, & facimus quod præcipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præci

pio tibi,hoc tantum facito Domino) Primum hic petimus uerum intellectum uoluntatis Dei, Deinde alacrem uoluntatem obtemperandi, Tertio uires pręstandi,Quarto ut nos in Christo simus tanquam surculus in uite. Quinto,ut ipse nos suo Spiritu regat, Sexto ut singuli Deo in sua uocatione seruiant,in iusticia & sanctitate, omnibus diebus uitæ suæ. Deprecamur autem quæ cum his pugnant.

Quarta precatio.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Panis nomine non tantum intelligitur cibus & potus, uerum etiam quicquid ad sustentationem nostri in hac uita pertinet. Sed quia hæc haberi non possunt,sine diligēti labore, administratione ciuili, legibus, disciplina, pace,bona uoluntate, terræ fœcunditate,agricultura,omnia hæc simul precamur, & deprecamur quæ contraria sunt.

Quinta petitio.

Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Per debita peccata intelligit potissimum quotidianos lapsus fidelium. Septies enim in die cadit iustus. De remissione peccati uide supra in Symbolo.

Porro appendix quomodo intelligenda sit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matth. 18. Simile est regnum cœlorum homini regi. Quemadmodũ enim hic rex supplici seruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate, Ita Deus Pater confugientibus in te, uera pœnitentia ad Christum, condonat gratis omnia debita, hoc est, peccata. Verum sicut rex ille seruum illum ingratum & durum aduersus conseruos reuocat ad pœnam, & quod antea supplicanti condonauit, iam a contumaci ac duro in conseruos repetit, ita

Deus Pater poſtquam recepit gementes in gratiam, uult nos imitari ſuum exemplũ benignitate erga proximum. Non igitur iſta appendix cauſam remiſſionis continet, ſed effectum ſeu conſequens neceſſarium. Quare hęc appendix admoneat nos noſtri officij erga fratres, ut ipſis in nos peccantibus condonemus, idq; exemplo Patris cœleſtis. Quod ſi fecerimus, certum ſignum remiſſi noſtri peccati a Deo habebimus.

Sexta petitio.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quoniam tentatio perficitur (teſte Gregorio) tribus: Suggeſtione, delectatione et conſenſu, precamur hac precatione, ne Deus ſinat nos malis ſuggeſtionibus impeti, peruerſa delectatione obrui, & cõſenſu in laqueos tentatoris incidere. Tametſi autem diabolus proprie Tentator dicitur, ut qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentari tentat,

ri tentat, tamen Deus tentare dicitur probationis gratia in bonum tentari. Sicuti de Abraham dicitur Gene. 22. de qua re ſupra in ὑπομνήσει.

Septima petitio.

Sed libera nos a malo.

Hæc generalis petitio eſt, qua deprecamur omnia nobis ullo pacto nocentia. In malo enim, ut in genere, continetur quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur, ut ærumnæ huius uitæ, peccata, tyrannis diaboli, perſecutiones. Breuiter, quicquid uel Eccleſiæ ſeu regno Chriſti ſpirituali, uel politico ſtatui, uel œconomijs impedimento & damno eſt.

Amen.

Particula Amen, ut uotum & admonitio ſeu confirmatio eſt. Votum quidem, quo optamus, ut uere exaudiamur, & uere fiant quæ petimus. Admonitio uero, ut uere ſtatuamus, nos exauditos propter Chriſtum mediatorem.

torem. Vberiorem explanationem petant ſtudioſi aliunde. Hic tantum uolui inuentionem iuxta regulas præſcriptas aliquo modo oſtendere.

Porro, ſi quis tractationis ordinem requirit, hic ſane ordo minime incommodus eſſe uidetur, ſi de ſingulis precationibus quatuor proponantur. Primum res expreſſa uerbis nominatim. 2. Enumeratio eorum, quæ ad rem expreſſam uerbis neceſſario requiruntur & ordinantur. 3. quæ cum re coniuncta ſunt uerbis expreſſa. 4. Pugnantia.

CAPVT V.

DOCTRINA Eccleſiæ.

HOc fixum mente tenendum eſt, ꝙ doctrina Eccleſię Chriſti alia non ſit, ꝙ quę in lege, Prophetis, euangelicis hiſtorijs & Epiſtolis Apoſtolicis traditur. Ad legem enim & teſtimonium mittit Eſaias. Chriſtus dicit: Oues meę

uocem

uocem meã audiunt. Item: Habent Mosen & Prophetas, illos audiant. Verum quia multa sunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt piorum interpretationes, quæ tanquam lucem obscurioribus locis adferunt. At ne nos sinamus a fonte aquæ uiuæ abduci ad cisternas & puteos contritos, qui continere aquam non ualent, tenendum est discrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis a quolibet uel sanctissimo patre dictum, eiusdem ponderis & autoritatis in Ecclesia Christi esse debet. Sunt itaq; dicta Patrum in triplici discrimine. Quædam enim demonstrata sunt, quædam probabilia, sed præter Scripturam, & quædam enunciata contra Scripturam & analogiam fidei.

Demonstrata uoco, quæ ex apertis Scripturæ testimonijs, & immotis axiomatibus euidenti consequentia collecta sunt. Cuius generis sunt Symbolum Apostolicum, Nicenum, Athanasij,

ſij, Chryſoſtomi, Gregorij, Ambroſij &c. Nam hæc immota conſequentia ex uerbo Dei collecta ſunt. De his tenenda eſt regula, quod pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, ſed ab ipſo uerbo Dei, unde fluxiſſe demonſtrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis eſſe debet hoc genus dictorum Patrum, quam ipſiſſima uox Dei de cœlo ad nos allata.

Proximum genus dictorum eſt eorum, quæ & ſi appoſite & ſapienter dicta ſunt, attamen demonſtratione ex uerbo Dei carent. Huius generis dicta tantiſper magnifacere oportet, propter reuerentiam ſanctorum patrum, donec trahantur in malam conſequentiam ab hoſtibus ſanæ doctrinæ. Sancti Patres ſæpe Satisfactionis ac Meriti mentionem faciunt, non ſtricte uocum proprijs ſignificationibus inhærentes, ſed eas abuſiue propter aliquam alluſionem transferentes ad ſuũ propoſitum.

Quare

Quare si quis contra mentem Patrum huiusmodi dictis abuti uelit aduersus doctrinæ sinceritatē, nos non debemus sinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ.

Postremum genus est eorum, quæ enunciata sunt contra Scripturam & Analogiam fidei, ex incogitantia quadam, Vnde facile homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambrosij sequenda est, qui libro primo Officiorum sic inquit: Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus: quia fidelibus uia CHRISTVS est. Si igitur Christus non docuit quæ docemus, & nos id detestabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Cauete a fermento Pharisæorum, hoc est, a corruptione doctrinæ. Item: Cauete a falsis Prophetis. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit.

Præterea & hoc in Ecclesiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæstioni

bus inuoluamur quemadmodum a sententionarijs factum esse uidemus, qui innumeras inutiles quæstiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter se iaciunt. Vnde fit, ut necessaria ecclesiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum & inutilium quæstionum ecclesiæ Christi obtrudatur. Quare nos qui Christi discipuli esse uolumus & gloriamur, sequamur uerbum dei tanquam lucernam ueram, quæ sola a tenebris ignorantiæ ad lucem ueræ noticiæ dei nos adducere potest. Et alienis periculis admoniti simus, ne omisso uiuo fonte queramus cisternas, ac ita paulatim in errores pristinos recidamus.

Præterea & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illustratione scripturæ uti liceat triplici probandi genere. Nunc enim Scripturæ apertis axiomatis, nũc ratiocinatione, eaq; directa et indirecta, nunc exemplis

approbatis. Hoc triplici genere usus est ipse Dominus non raro, Paulus frequentissime, ac alij Apostoli, quibus probandi rationibus nos pronunciata Patrum adijcere possumus, sed hac ratione, si habeamus preeuntem lucernam Dei.

Iam multa addi possent de authoritate, dignitate, necessitate ac utilitate doctrinæ ecclesiæ, sed istis tanquam apertis omissis, nonnulla de certitudine adijciam, ut contra furores Mahometicos ac Atheismum prophanorum hominum, Epicurismum, Romanismum, atq; adeo aduersus omnem astutiam ac uersutiam diabolorum & hominum, quibus ad fallendum utuntur, mentes nostros muniamus, ac certi de doctrina ecclesiæ eam auidius discamus, moresq; nostros iuxta normam ipsius formemus.

Gloriantur Philosophi de suæ doctrinæ certitudine, iactant sua κριτήρια, demonstrationes proferunt, Vniuer-

ſalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amuſſi philoſophica, ut uocant) extollunt. Fateor certe, iſtas certitudinis cauſas non eſſe contemnendas, imo tanquam dona Dei ſuſcipiendas, attamen ſi cum certitudine rei Theologicæ iſta philoſophica conferantur, apparebit, multis nominibus doctrinæ eccleſiæ certitudinem demonſtrationibus philoſophicis præponendam eſſe. Sed primum de doctrinæ eccleſiæ certitudine dicam. Deinde nonnihil de collatione doctrinæ Eccleſiæ & Philoſophiæ adijciam.

Certitudo itaq; doctrinæ eccleſiæ ſolo Teſtimonio nititur, quod eſt duplex, Externum & Internum, de utroq; ordine dicendum eſt. EXTERnum Teſtimonium uoco, quod in ſenſus incurrit, quod uerbum cœleſte confirmat tanq; firmiſſimum ſigillum. Verum hoc habet ſex partes. Nimirum

patefactionem diuinam, miraculorum uarietatem, prophetiarum firmitudinem, consensum ueræ Ecclesiæ perpetuum, tanti temporis durationem, ac cruentam plurimorum Martyrum confessionem. Verum hæc paulo apertius declaranda ac distinguenda sunt.

Prima igitur pars externi testimonij est patefactio diuina, per quam ipse Deus de sua arcana sede procedens, se olim sanctis Patribus patefecit, & suum uerbũ eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus sępe apparuisse legitur, tamen paucas eius apparitiones recitabo, in quibus summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repetit & illustrat. Primum itaque apparuit Adamo post lapsum, Gene. 3. & doctrinam legis & Euangelij primus sua uoce tradidit, pœnas inflixit ob peccatũ. Ab hac doctrina uera Ecclesia Dei nunquam deficit, sed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noë,

Noë, ac facto confirmauit doctrinam legis & Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit, Noë uero cum sua familia ex gratia promissionis clementer liberauit. Post diluuium ut doctrinam fere hominum malicia collapsam erigeret, apparuit Abrahamo decies, Eius filio Isaac bis, nepoti Iacob sexies, in quibus apparitionibus eadem doctrina est proposita, & promissionis uerbum clarius illustratum est. Iustificationis quoq; doctrina in Abrahamo certissimo typo expressa est apertius. Post hæc in Ægypto Mosi apparuit, eandemq; doctrinam repetijt & confirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, uerbum suum amplectentem, & reliquum mundum interesset. Præterea multis Prophetis idem uerbum in uisionibus & somnijs apparens commendauit. In nouo quoq; Testamento idem Deus suum uerbum sonuit de cœlo, & proprio ore nobis Christum doctorem commendauit, dicens:

Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC audite. Ac si dicat: Olim promisi, Semen mulieris destructurum caput serpentis, & reparatorem generis humani sublata legis maledictione. Ecce hic adest, eum audite, in eum credite, quibus uita & salus cordi est. In hoc enim mihi complacui, et reconciliatus sum mundo per ipsum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, una cum Angelorum concionibus & reuelationibus, nostræ infirmitati seruire debent, ac confirmabunt nostros animos, ne credamus imposturis diaboli, qui cum omnibus Sophistis & Mahometistis, prophanisq; gentibus in hoc totus incumbit, ut nos ab isto uerbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abstrahat, quemadmodum nostros parentes a uerbo uitæ, quod acceperant, abstraxit.

Secunda pars externi testimonij est uarietas miraculorum, quæ mira-

cula ſunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquam ſigillis firmiſſimis uerbum ſuum, hoc eſt, legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia ſunt plurima, cum in ueteri, tum in nouo Teſtamento. Veteris Teſtamenti miracula in hæc tempora commode diſtingui poſſunt: Vt primo loco conſiderentur, quę ante diluuium contigerunt, ſecundo, quæ in diluuio, tertio, quæ poſt diluuium, quarto, quæ in Ægypto, quinto, quæ in exitu ab Ægypto, ſexto, quæ in monte Synai, dum lex promulgebatur, ſeptimo, quæ quadraginta annos in deſerto, octauo, quæ ſub Ioſua, nono, quæ ſub Iudicibus, decimo, quæ ſub Regibus, undecimo, quæ ſub captiuitate populi in Chaldæa, duodecimo, quę reliquo tempore uſq; ad Chriſtum ſub uarijs Ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus.

Ante diluuium itaq; duo inſignia occurrunt. Primum in oblatione Abel

& Cain, ubi Dominus aperto testimonio confirmauit legem & Euangelium, nō respexit ad Cain, sed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus, Hic pius propter fidem in promissum Semen. Vnde primum respexit ad Abel, deinde ad munus seu sacrificium eius, quod propter offerentis fidem placuit. Secundum in Enoch, quem Dominus e consortio hominum sustulit in cœlum, unde doctrinam Euangelij confirmat de uictoria super regno Sathanæ.

In diluuio duo quoq; sunt præcipua. Vnum miraculosa pœna ob peccatum iuxta legis doctrinam. Altera admiranda liberatio credentium iuxta promissionis uerbum. Ita Cataclysmus mundi, obsignatio est utriusque doctrinæ Ecclesiæ, nimirum legis & Euangelij.

Post diluuium primum occurrit confusio linguarum in ędificatione turris Babylonis. Hac minæ in contuma

ces

ces confirmantur. Deinde partus anicule Saræ sterilis per Angelum annunciatus. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extensa in cœlum uisa ab eodem, promissionis gratia certitudini seruiunt.

In Ægypto ardet rubus, sed incolumis manet. Virga in colubrum uertitur. Vrgente Mose mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia signa eduntur, quæ his uersibus complecti soleo:

Sanguis, Rana, Cinips, cum Musca, Pestis et Vlcus,
Grando, Locust. Tenebræ, Natorum mors inimica.

Hæc omnia clare testantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rursus iuxta gratiæ promissionem suos tueri.

In exitu ab Ægypto, ut miraculosa maris exiccatio, per quam liberantur Ebræi, promissæ gratiæ testimonium est, ita submersio Pharaonis cum suo exercitu, legis diuinæ est sigillum. Deinde eodem pertinet miraculum colum

næ Nubis per diem, & columnæ Ignis per noctem, qua suum populum Dominus in itinere direxit.

In monte Synai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis tabulis inscribitur, ibi fulgura, tonitrua, miraculosum ieiunium Mosis, colloquium Dei cum Mose, testãtur, legis doctrinam uere a Deo profectam esse.

Tempore quadraginta annorum, quib. populus in deserto permansit, plurima sunt miracula edita, quibus utraque doctrinæ pars confirmata est. Legis doctrina confirmatur miraculosa pœna Choræ, Dathan & Abyron, cum eorũ socijs, quos terra aperto ore absorpsit. Deinde thurificantes contra legẽ ignis de cœlo absumpsit. Inobediẽtes serpentibus percutiuntur &c. Euangelium quoque ex altera parte confirmant miraculosa beneficia Dei. Aqua de petra manat, et comitatur populum quocunque proficiscitur. Man de cœlo datur, unde tot milia hominum alũtur quadraginta

annis.

annis. Aspectus ænei serpentis erecti ex mandato Domini, quo sanantur percussi a dipsadibus. Vestimenta ac calcei tot hominum tãto tempore non teruntur.

Sub Iosua duce primum occurrit transitus per medium Iordanis, stante aqua ab una parte instar muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho septeno circuitu, & uoce tubarum iuxta uocem Domini euersio. Prolongatus dies pugnantibus Ebreis contra Gabaon. Lapides de cœlo demissi, quibus occisi sunt hostes populi Dei. His omnibus confirmari utrunque doctrinæ caput nemo non uidet.

Sub Ducibus etsi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs sunt insignia. Vellus Gideonis, & fortitudo Samsonis, utrunque ueritatis diuinæ sigillum est.

Temporibus Regum Elias & Eliseus miraculis plurimis claruerunt, quibus utramque doctrinæ partem Domi-

nus

nus mirabiliter cōfirmauit. Helias excitat mortuū. Hostiam perfusam aqua imperato miraculose igne de cœlo accendit, in testimonium doctrinæ suæ. Ad preces eiusdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes statim densantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, siccus transit, & ignito curru in cœlum tollitur, Eliseus sanat aquas pessimas & steriles, ditat mulierem oleo, suscitat mortuum, sanat Naaman Syrum a lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Ecclesiæ doctrinam, quæ breuitatis causa omitto.

Sub captiuitate populi in Chaldæa, hæc sunt præcipua: Miraculosa liberatio trium uirorum, qui propter confessionem doctrinæ Ecclesiæ in ardentem fornacem coniecti sunt. Ignis enim imperio creatoris cessit, & non læsit, quos Dominus illæsos in testimonium suæ doctrinæ uoluit. Miraculosa defensio

defensio Danielis, coniecti in lacum, ut deuoraretur a leonibus, eo quod nollet abijcere doctrinam Ecclesiæ, & Idola prophana loco ueri Dei colere.

Miracula sub Ducibus usque ad Christum post transmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum est, quod Deus populum adeo exiguum, tot persecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & principes defenderit, ut firmum staret uaticinium Iacob de expectatione gentium seu aduentu Messiæ.

Porro noui Testamenti miracula plurima sunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primum occurrit sterilis aniculæ partus, deinde Virginis, uterque ab Angelo annunciatus, non sine doctrinæ Ecclesiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur Angelorum conciones, Magorum stella, facta Christi diuina, eaque plurima, ut sanationes ægrotorum, suscitationes mortuorum &c. Apparitiones in monte,

monte. Resurrectio Christi. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica historia, quibus omnibus accedit ueluti regia quædam obsignatio, uisibilis donatio Spiritus sancti quinquagesimo die post resurrectionem Domini.

Eodem pertinent miracula Apostolorum, quibus doctrina confirmata est in primitiua Ecclesia. Hunc esse uerum miraculorum usum sequentia testimonia confirmant. Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini semper sit in ore tuo. Num. 14. Vsquequo non credent mihi in cunctis signis quæ feci in medio eorum? Iohan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis. 3. Regum 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc scio, quod uir Dei es tu, & uerbum Domini in ore tuo uerum est. Atque hæc de miraculis & de secunda parte externi testimonij.

Tertia pars externi teſtimonij, prophetiarum obſeruatio & ueritas eſt. Cuius generis ſunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Christi. Prophetia Balaam de Chriſto ſub imagine ſtellæ. Vaticinium Eſaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomatibus, de tempore aduentus Chriſti, de eius morte æternoq; regno. Hæ prædictiones omnes ſcopum habuerunt Chriſtum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, ut æternam iuſticiam donaret credentibus, quemadmodum Eſaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Eccleſiæ teſtimonium præbere, quam Deus ab initio ſua uoce propoſuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur uaticinia prophetica eſſe quædam doctrinæ eccleſiaſticæ ſignacula.

Quarta pars externi testimonij est consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac catholicæ totius Ecclesiæ in doctrina, cultu & uita. Nam hi omnes legem & promissiones urgent, ac alij alijs clarius exponunt.

Quinta pars externi testimonij est ipsa duratio Ecclesiæ, ac doctrinæ legis & Euangelij. Nam si hæc ex hominibus fuisset, aut etiam ex diabolo, nequaquam tot annis perdurasset aduersus tot tyrannorum insultus, tot hæreticorum sectas, tot sophistarum technas, quibus mundus se opposuerat Ecclesiæ & doctrinæ cœlesti. Atque adeo uerum esse ostenditur, quod Dominus promisit: Portæ inferorum non præualebūt aduersus eam. Huc quoq; pertinet dictum Gamalielis Acto. 5. Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur.

Sexta pars externi testimonij, est cruenta confessio tot Martyrum, inde

usq; ab Abel ad Christum Dominum, & ab ipso in hunc usque diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam subijssent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc testimonij genus infringit, quod multi Entusiasmo quodam instigati, non dubitarunt pro erroribus suis confirmandis mortem oppetere. Nam destituti fuerunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquam regula adhibenda sunt, ut discernatur inter ueros Martyres & Entusiasmo concitatos a diabolo, ad oppugnandam ueritatem. Hactenus de externo testimonio, quo confirmatur doctrina Ecclesiæ.

INTERnum testimonium unicum est, nimirum arrabo seu pignus Spiritus sancti, quo obsignatur uerbum in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio concionatur Paulus 1. Corinth. 1. & 5. Ad Ephe. 1. &c. Hæc testimonia quæ sunt causæ certi-

tudinis in cœlesti doctrina, si conferuntur cum philosophica certitudine, plurimum excellent. Omnia enim in Philosophia lumini rationis & sensibus subijciuntur. Verum hic lumen Dei, imo ipse Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat. Philosophia κριτηρίοις quibusdam mentis facultatibus nititur. Sed hic Spiritus sanctus doctrinam confirmat atq; obsignat, Adeo, ut nihil certius pio cordi haberi possit, q̃ hæc spiritus obsignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei Theologicæ in tertium locum post scientiam reijciunt, & fere cum εἰκασίᾳ coniungunt. Atq; hactenus de doctrina Ecclesiæ.

CAPUT VI.

SACRAMENTUM.

PRiusquam ad tractationem Sacramentorum noui Testamenti descendam, pauca dicenda sunt de institutione

tione & ratione Sacramentorum, & cur uoce hac Sacramenti usa sit Ecclesia. Hæc enim nos deducent in ueram Sacramentorum noticiam, ut nulla nobis amplius relinquatur hæsitandi occasio. Vt itaque institutionem intelligamus, obseruandum est, quod Deus semper, & antequam homo lapsus est ab innocentiæ statu, & postquam ipsi uisum est genus humanum peccato suaque culpa perditum reparare, consueuerit suam uoluntatem homini patefacere duabus rebus, nimirum uerbo, & signo uerbo addito, ut ita hominum saluti consuleret.

Signa autem duplicia sunt adiecta uerbo. Nam alia confirmabant certitudinem uerbi, de quibus dictum est in præsentis Classis quinto capite. Alia fuerunt fauoris Dei obsignationes & sigilla, de quo genere hic nobis est sermo.

Cum homo adhuc eſſet in ſtatu innocentiæ, accepit uerbum, cui ſi obtemperaſſet, in æternũ beatus uixiſſet. Verbo adiecit Deus duplex ſignum ſeu Sacramentum, alterum immortalitatis, quod ſignum a fine dictum eſt. Alterum probationis, quod ſignum ſcientiæ boni & mali ab euentu eſt nominatum. Poſt lapſum propoſuit uerbum reconciliationis, quod Semen mulieris ſemel contriturum eſſet caput ſerpentis, hoc eſt, deſtructurum opera diaboli, adducta iuſticia ſempiterna. Huic uerbo adiecit ſignum, nempe ritum ſacrificandi, Quæ uiſibilis quædam concio erat de uenturo Meſſia. Deinde cum Noë locutus eſt Dominus, Promiſſioni ſignum fœderis addidit arcum cœleſtem. Abrahamo poſtea promiſſionem Seminis propoſuit uerbo, ſed ſignum adiecit Circumciſionem, quæ eſſet ueluti uiſibile promiſſionis uerbum, quod durauit uſque dum Chriſtus uenit iuxta promiſſionis uerbum.

bum. Mosi quoque data lege, & facta promissione, commendauit signa externa uaria, quibus populus admoneretur de promissionibus diuinis. Eodem prorsus modo Christus, postquam de cœlo aduenisset, confirmassetque promissionis doctrinam, signa & testimonia suo uerbo, numero quidem paucissima, sed significatione maxima, ut Baptismum & Cœnam, adiecit, quæ essent ueluti aspectabiles quædam noui fœderis per sanguinem Christi sanciti conciones. Hæc signa cum ueteris tum noui Testamenti, propterea, quod aliud continebant quam foris apparebat, Orientalis Ecclesia μυστήρια, Occidentalis, hoc est, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de institutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda est. Hanc rationem ut inuestigemus, certius proponenda sunt nobis aliquot particularia Sacramenta, unde generalem definitionem

 extruemus,

extruemus. Proponemus itaque in medium Circumcisionem, cui noster Baptismus successit, deinde agnum Phase, cui Cœna Domini substituta est.

In Circumcisione itaq; primum uox Domini instituentis & mandatum occurrit. Dicit enim Dominus: Custodies pactum meum. Et opus commendatum externum, quod in oculos & sensus incurrit. Tertio, promissionis uerbum additur: Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quarto, requirit ab Abraham fidem in promissionem. Omnis enim promissio Dei fide accipienda est. Similiter agnus Phase primo mandatum Dei habuit. Secundo externa & uisibilis erat commestio, certo ritu celebrata. Tertio additum erat promissionis uerbum, quod Deus in suam fidem reciperet istum populum, cuius promissionis ueluti uisibilis concio quædam erat commestio agni. Quarto requirebat Deus a popu

lo,

lo, ut se suæ fidei committeret, expecta retq; prom issa bona. Hæc quatuor simi liter concurrunt in aspersione sangui nis, atq; adeo omnibus reliquis signis, a Deo institutis, ut testentur de ipsius fauore erga homines, Quarum unum si sustuleris, non erit plena Sacramen ti ratio. Ex his iam extruemus genera lem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTVM est signum uisibile, mandatum & institutum a Deo, quo ut Deus suam testatur erga homines promissionem de reconciliatione humani generis, ita homines uicissim suam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perspicua & immota definitio Sacramenti est, adeo ut quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non possit, modo cum Ecclesia ueteri de Sacramentis loqui placet.

Ex quo etiam conficitur, duo tantum esse noui Testamenti Sacra-

menta, nimirum Baptiſmum & Cœnam Domini. Ex his quoque planum eſſe iudico, quod prudentiſſimo conſilio ſancti Patres talibus ſignis Sacramenti nomen dederunt. Nam ut externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam & ſignificatam, oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definiuerũt actionem externam habentem ſpiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum eſt pignus promiſſionis. Sed quia hoc pignus alias fit uerbis tantum, ut Iusiurandum, Aliud rebus uidelicet, cum ſigna quaſi pignora adduntur promiſſionibus. Hoc ſignificatu transferunt Sacramenti nomen ad ſigna ſacra noui Teſtamenti.

Verum, priuſquam accedemus ad explicationem Sacramentorum noui Teſtamenti, hic quoque obſeruatione dignum eſt, quod ſigna gratiæ ſeu Sacramenta diuinitus ordinata,

ſymbolica

ſymbolica ſunt, nam habent quandam analogiam ad rem inuiſibilem, quam continent & ſignificant, præterquam quod ſint ſigna gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & profeſſionis teſtimonia. Quare Circumciſio non eſt tantum ſignum gratiæ, ut externa nota, qua populus Dei diſcernebatur ab impio mundo, Sed erat etiam ſymbolum ſeu ſignum per comparationem, quam habet cum re ſignata, docens Abraham & eius poſteros. Docebat enim Circumſio, humanam naturam eſſe immundam, ideoq; mundandam. Deinde quia erat in membro genitali docebat de futuro Semine, qui eſſet naturam humanam ſuo ſanguine ab omni peccato & macula mundaturus. Atque ita tria ſunt in ſignis ſpectanda. Primum, quod ſint ſigna gratiæ. Deinde, quod ſint teſſeræ profeſſionis. Tertio, quod ſua analogia nos doceant. Vnde Auguſtinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum ſunt ſa-

cramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non essent.

Postquam autem hæc in genere de Sacramentis dicta sunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Testamenti, quæ sunt: Baptismus & Cœna Domini, in quibus illa quatuor insunt, quæ supra dixi ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ simul complectar in definitione: Sacramentum noui Testamenti est signum uisibile, diuinitus mandatum & institutum, promissioni in Euangelio traditæ additum, ut sit testimonium exhibitæ promissionis gratiæ, & applicatæ ijs, qui Sacramentis utuntur, fideq; promissionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, signi externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei seu promissionem gratiæ.

Poterit & hoc modo definiri: Sacramentum noui Testamenti est cere-

monia & actio a Christo instituta, in qua adhibito promissionis uerbo, sub uisibili re inuisibile donum & gratia offertur, & obsignatur credentibus. Hanc definitionem perspicuam & propriam esse non dubito. Nam omnia complectitur, quę ad Sacramentorum noui Testamenti substantiam requiri uidentur. Quæ ut apertius a studiosis conspiciantur, breuiter ea retexam, ac in membra quatuor distribuam. Primum est institutor & autor Sacramentorũ noui Testamenti. Secundum promissionis uerbum & mandatum seu institutio. Est enim uerbũ promissionis ueluti uita Sacramenti. Tertium, signum seu elementum seu symbolum una cum re, quæ cum his iuncta est. Non enim sensus nostros ludit Deus uanis simulachris, sed ut uerax est, ita ueraciter complet suam promissionem, cuius testimonium est externum signum seu elementum seu symbolum.

Nam

Nam hæc tria uocabula etsi eandem rem in hac doctrina significant, ratione tamen differre uidentur. Signum enim habet relationem ad rem signatam. Elementum dicitur, quia est res corporea & sensibilis, in oculos & sensus incurrens. Symbolum propter analogiam & comparationem signi ad rem signatam. In re itaque externa tria concurrunt. Primum res illa externa & signum & testimonium gratiæ. Deinde est nota professionis. Tertio est symbolum, hoc est, signum comparatione quadam docens nos uirtutem Christi & nostrum officium, sicuti postea rursus dicetur. Quartum est fides, qua uerbum promissionis apprehenditur. Hæc quatuor membra supra in definitionis complexum inclusi, quæ ideo distinctius proposui, ut postea commodius singulis noui Testamenti Sacramentis accomodari possint.

Sunt autem noui Teſtamenti Sacramenta duo tantum, nimirum Baptiſmus & Cœna dominica, ut ſupra oſtenſum eſt. Illo in familiam Chriſti recipimur, ideoq; initiale Sacramentum noui Teſtamenti dici poteſt, ut Circumciſio initiale erat ueteris populi Sacramentum. Hac recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex uerbis Cœnæ poteſt appellari.

Has enim duas Ceremonias ſolas Dominus (penes quem unicum ius eſt Sacramenta in Eccleſia inſtituendi & ordinandi) inſtituit & ordinauit. Tametſi autem multæ ſunt promiſſiones in nouo Teſtamento, qualis eſt illa: Amen amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo &c. tamen aliud eſt, ſolis uerbis promiſſionem confirmare, aliud uerbis ac elementis, ſeu ſymbolis uiſibilibus ſimul,

mul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa signa adiecerit Dominus suis promissionibus quam illa duo, nempe, Baptismum & sacram Coenam, recte duo tantum noui Testamenti Sacramenta numerantur, quae quomodo a sacramentis ueteris Testamenti distinguenda sunt, breuiter explicandum est.

Sunt autem tres differentiae praecipuae, quarum prima a temporis circumstantia petitur. Vetera enim illa praenunciarunt rem futuram, noua significant rem exhibitam. Haec differentia confirmatur etiam Augustini testimonio, qui sic inquit: Lex & Prophetae sacramenta habebant rem futuram praenunciantia. Nostri uero temporis Sacramenta uenisse contestantur, quod illa uenturum praedicabant.

Secunda differentia sumitur a diuersitate

uersitate signorum. Sacramenta (inquit Augustinus) Iudæorum in signis a nostris sunt diuersa. Vetera enim signa, ut ut Circumcisio, oblationes uarię, sanguis &c. abolita sunt, quia typus fuerunt uenturi, quibus Baptismus & Cœna dominica subrogata sunt, ut quæ Christum exhibitum ostendunt.

Tertia differentia sumitur a numero, significatione et uirtute. Sic enim inquit Augustinus de Sacramentis loquens: Nostra numero pauciora, significatione angustiora, uirtute præstantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli 1. Corinth. 10. dicentis, omnes eandem spiritualem escam comedisse. Nam Paulus de spirituali uirtute & fructu loquitur, qui plane similis est in utriusq; Testamenti Sacramentis. Vt enim idem est Christus utriusq; Testamenti, Ita idem Spiritus Christi, qui in illis & in nobis est efficax.

CAPVT

CAPVT VII.
BAPTISMVS.

GRÆca uox βάπτω, tingo & lauo significat. Hinc deducitur aliud uerbum βαπτίζω, quod significat immergo, intingo, abluo. Hinc uerbale nomen βαπτισμος. Item βάπτισμα, hoc est, immersio, ablutio, intinctio, lotio, quo nomine sæpe usi sunt Euangelistæ, atque hæc est nominis ratio.

Rei definitio hæc sit: BAPTISMVS est Sacramentum noui Testamenti, institutum diuinitus per ministerium Iohannis, constans ablutione hominis per aquam, cum uerborum pronunciatione, iuxta institutionem Christi, non solum ad obsignandam ablutionem hominis a peccato per sanguinem Christi, Verum etiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & uiuificatione Spiritus perficitur.

citur. Aut ſi mauis breuius in hunc modum: Baptiſmus eſt Sacramentum ablutionis peccatorum per mortem Chriſti, & nouæ regenerationis.

Porro duplicis Baptiſmi meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Eccleſiæ cœtum, hoc in internum ſeu ſpiritualem Eccleſiam & conſortium Chriſti, nec tamen alter ab altero ſeparandus eſt. Externus enim interni teſtimonium eſt, hoc eſt, Aquæ baptiſmus pignus eſt ſpiritualis baptiſmi, & internæ ablutionis. Cæterum, ut omnia clarius conſpiciantur, quatuor illa, quorum ſuperius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex ſingulis fides percipiat, uideamus.

Primum itaque de inſtitutione huius Sacramenti uidendum eſt. Tametſi autem Iohannes miniſterium

Baptiſmi inchoauit, tamen ex Euangelica hiſtoria conſtat, Iohannem uerbo Dei uocatum ad baptizandum & prædicandum pœnitentiam. Deinde Chriſtus ſuos diſcipulos ad docendum & baptizandum poſt ſuam reſurrectionem miſit hoc mandato: Ite in mundum uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ, Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Qui crediderit & baptiſatus fuerit, ſaluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes inſtitutionem.

In hac inſtitutione multa concurrunt meditanda. Primum, inſtitutoris maieſtas. Secundo, unde uis & efficacia Baptiſmi. Tertio, uniuerſale mandatum. Quarto, qualis inauguratio ſit Baptiſmus. Primum Maieſtas inſtitutoris Chriſti, merito nos in admirationem & reuerentiam excitari debet.

Magnum enim eſſe neceſſe eſt, quod prius de cœlo uerbo ſuo præcepit, poſtea exemplo confirmauit, deinde ipſe baptiſmum recepit, figuram imminentis ſuæ mortis, ſepulturæ, reſurrectionis, communionis corporis ſui nobiſcum. Poſtremo reſucitatus diſcipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptiſmum ſuæ Eccleſiæ commendauit, ut interim ſileam plurimos huius ſacroſancti lauacri typos fuiſſe, ut diluuium, mare rubrum, Iordanis tranſitus, lotionē Naaman Syri leproſi in Iordane, piſcinam probaticam &c.

Ex his omnibus hunc fructum fides colligere debet, ꝙ hæc actio uere exhibeat quod figurat. Vult enim Chriſtus hoc ſignum non inane ſymbolum eſſe, ſed quod ſimul offerat reconciliationem baptizato, ſiue infans fuerit ab Eccleſia oblatus, ſiue adultus fidem in promiſſionis uerbum profeſſus. Quantum enim ad adultos & rationis

compotes attinet, fidei baptiſmi profeſſio requiritur, ſine qua nec ſymbolum externum nec uerbum efficax eſt. Secundo, Vis & efficatia baptiſmi non dependent a miniſtro baptiſante, ſed a Chriſto purgante, & abluente nos per lauacrũ in uerbo uitæ, ad Ephe. 5. Nullum igitur diſcrimen baptiſmi externi facit perſonarum diuerſitas, Nam miniſtri tantum externam ceremoniam adhibent ex mandato Chriſti, Chriſtus ipſe iuxta promiſſiones uere ijs, qui baptizantur, adeſt, & efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides noſtra diſcat non intueri baptizantis miniſtri dignitatem, ſed inſtitutionem Chriſti, quia ipſe & non alius, purgat. Tertio, Vniuerſale man datum eſt, ut baptizentur omnes gentes, unde fides fructum geminum colligat. Primum, quod infantes citra ſacrilegium excludi non poſſint a baptiſ-

mo. Deinde, quod Dominus uere uelit ſalutem omnium hominum. Quorſum enim attineret pignus gratiæ offerre, niſi cum pignore rem promiſſam exhibere uellet. Externus igitur baptiſmus ſi inefficax manet, id non Chriſti, ſed hominum culpa, fieri neceſſe eſt. Quarto, Inauguratio noſtri per baptiſmum eſt ſignificata his uerbis: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Hæc uerba primum teſtantur, baptizatos a Patre cœleſti recipi in gratiam. Deinde Filij beneficia ipſis donari & applicari, tum Spiritum ſanctum promitti, imo infundi, qui ipſos reget & ſanctificabit. Vnde fides noſtra confirmari debet in hunc unum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus, in cuius nomine ideo inauguramur, ut illum uera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniuſticia & iniquitate.

Deinde uerbum promiſſionis additum Baptiſmo eſt hoc: Quiſquis crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quemadmodum autem omnis promiſſio Dei, ita hæc fide accipienda eſt, & firmiter ſtatuendum, quod Deus uere præſtet quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſſionis uerbum arcet infantes a baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſſionem in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circumciſio non ſolum fuit adultis ſignum gratiæ cœleſtis, uerum etiam infantibus, Ita baptiſmus utriſque ſalutaris eſt. Nam ut efficax fuit Spiritus ſanctus in utero Eliſabeth, matris Iohannis Baptiſtæ, ad infundendam infanti, in mundum nondum edito, gratiam. Sic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari

ratione regenerat infantes ab Eccle ſia ſibi oblatos, cum ipſe Dominus iuſ- ſerit ad ſe infantes adduci, & illorum eſſe regnum cœlorum pronunciaue- rit. Huc & illa Abrahamo facta pro- miſſio accedit: Ero Deus tuus & ſe- minis tui.

Verum inter Chriſtianorum & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi utroſq; oblatos ab Eccleſia in gratiam Dei iuxta promiſſiõis uerbum recipi non eſt dubitandum, tamen ſi ſi- ne baptiſmo diſceſſerint utriq;, infide- lium quidem pueri Dei iudicio relin- quendi ſunt, fidelium uero infantes promiſſionis huius, Ero Deus tuus & ſeminis tui, uere participes ſunt. Nam in illa promiſſione etiam Chriſtia norum infantes includi non dubito. Et ut pueris Iudæorum nihil nocuit, ſi obierint ante octauum diem ſine Cir- cumciſione, ad eundem modum nec Chriſtianorũ infantibus obfuturũ pie

credendum est, si subita morte præuenti, baptismatis lauacro non abluantur. At dices, renascentiam esse necessariam ad salutem, iuxta illud Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non introibit in regnum cœlorum. Respondeo: Renascentia est res spiritualis, quæ peragitur alias uirtualiter tantũ, sine externo symbolo, ut Ebręorum pueri præuenti morte ante octauum diem uere participes erant benedictionis promissæ: Ero Deus tuus & seminis tui in æternum. Ac, ita uirtualiter regenerati sunt sine externo signo. Ad eundem modum Christianorum infantes, qui morte præuenti discedunt, consortes sunt promissionis eiusdem. Alias uirtualiter & actualiter (ut loquitur Bernardus) simul, nempe, cum externum symbolum accedit. Quare Augustini sententiam hic complector, qui dicit: Sed tum impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi

ptiſmi non contemptus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto imputatur, ubi factum excludit neceſſitas.

Signum externum eſt aqua, Immerſio ſeu ablutio hominis, atq; adeo tota illa uiſibilis actio cum pronunciatione uerborum. Hæc actio cum repreſentet ipſius ſanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito ſumma cum reuerentia & religione celebrari deberet, ſine nugis iſtis, quas addiderunt Papiſtæ, ut ſunt, Ceroma ſacrum, ſaliua, ſal, exorciſmus aquæ, adiuratio Sathanæ &c. quę omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quę fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obedientiam inſtitutionis Chriſti requirit.

Porro in hoc ſacro baptiſmo triplex eſt ſignum. j. teſtimonium gratiæ

exhibitæ & applicatæ. 2. tessera & nota professionis. 3. symbolum quadam comparatione nos docens de uirtute Christi & nostro officio.

Virtus Christi ita docetur baptismo, quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum, ita sanguine Christi spiritualiter, sed uere abluitur conscientia baptizati a mortuis operibus. Hæc ueritas cum externo signo coniuncta est. Christus itaque hominem, qui baptizatur, recipit in Ecclesiam, abluit a peccato, Spiritus sancti gratia regenerat, ut iam sit noua creatura ciuisque regni Christi, Deo seruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus est.

Vnde Petrus definit baptismum non esse depositionem sordium carnis, sed stipulationem bonæ conscientiæ cum

cum Deo per resurrectionem Christi. Ex quo discrimen colligitur, inter fideles habentes signum, ac infideles, qui de externo signo gloriantur, uacui ueritatis propter suam incredulitatem. Nam ut Paulus Rom. 2. negat Circumcisionem literæ ualere sine circumcisione Spiritus, ita Petrus statuit de baptismo, non sufficere nudam & externam carnis ablutionem, nisi accedat bonæ conscientiæ stipulatio, quæ est mutui fœderis consensus.

Vt enim Deus uerbo & Sacramento baptizato promittit gratiam, Ita conscientia baptizati promissam & oblatam gratiam fide, qua statuit Iesum Christum uere pro se mortuum & resuscitatum esse, accipiet, alioqui pedibus gratiam conculcare uidetur. Si igitur ueritas signo non respondeat, culpa est gratiam Dei abijcientis.

Cæterum

Cæterum, quomodo nostrum officium nos doceat baptismus, eleganter a Paulo explicatur Rom. 6. his uerbis: An ignoratis, quod quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem eius baptizati sumus? Consepulti igitur cum ipso per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos uenisse ad baptismum, sed per baptismum in sanguine Christi ablui, Christum induere, ac reddi participes mortis, sepulturæ ac resurrectionis ipsius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immersionem in aquam, & sepulturæ per moram sub aqua, Ita resurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræsenta-

ſentatur. Breuiter, ſpiritualem renaſcentiam figurat baptiſmus, quæ conſtat mortificatione & uiuificatione. Nam ut corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam, ita morti addicitur uetus homo, ut crucifigatur cum ſuis concupiſcentijs, quod fit contritione & abnegatione ſui. Et ut ex aqua homo baptizatus eleuatur & eximitur, Ita nouus homo uiuificabitur, id quod uera fide fit, & obedientia noua declaratur.

Ex his obſcurum eſſe haud poteſt, quæ ſit uera & pia meditatio huius ſanctiſſimi lauacri, quod nos per totam uitam conſolabitur. Primum enim ſtatuere oportet, hunc baptiſmum ſacramentum eſſe noſtræ cum Deo reconciliationis.

Deinde Baptiſmo admonebimur, quod hæc reconciliatio ſit facta

per

per ſanguinem, mortem & ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti.

Tertio admonebimur mortificationis carnis & uiuificationis ſpiritus, adeoq́ perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, & futuræ cum Chriſto, quem induimus per baptiſmum glorificationis.

Quarto admonebit, quod regenerationis beneficium ſit donum totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, ut ipſi adhæreamus, ipſum inuocemus ac colamus per totam uitam.

Hæc ſi uere meditati fuerimus, iuxtaq́ ea uitam inſtituerimus, legem ſeruamus baptiſmi. Sin minus, noſter externus baptiſmus in ſordes nobis uertitur, idq́ propria noſtra culpa, qui noſtra fœditate ſacroſanctum Baptiſma commaculamus.

Addam

Addam huc nonnihil de modo baptiſmi. Video enim quoſdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt, alij aſpergunt aquam in capita infantum. Hi mihi uidentur offendi re ualde exigua.

Teneatur itaq; hæc regula:

Baptizare omnes iuſſit Dominus, ſed modum baptizandi liberum reliquit. Chriſtus mandauit baptizare, id eſt, tingere, mundare, madefacere, quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi ſeu madefaciendi modo, neque explicans, corpus ne totum, an ipſius partem aliquam, ablui uellet.

Deinde, ut ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat, ita totus madefactus, mundatus intelligitur,

telligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctum siue mundatum est. Ista legalis aspersio fuit figura sanguinis Christi (quo asperguntur conscientiæ) & Baptismi nostri.

Deinde, cum uis emundandi animos non proficiscitur ex aqua, perinde est, siue totum corpus, siue pars aliqua, ut caput, abluatur. Satis igitur fuerit, si obseruetur spiritualis baptismi significatio.

Quod autem baptizare non significat totum hominem immergere in aquam, ex capite septimo Marci, & undecimo Lucæ facile colligitur, illic reuersi a foro non comedunt, nisi prius baptizati. Hic miratur Phariseus, quod Christus non baptizatus accumbat mensæ.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Cœna Domini.

Cœna Domini est sacramentum nostræ per uictimam Christi redemptionis, ab ipso Christo institutum, in quo cum pane & uino uerę & realiter exhibetur & recipitur corpus & sanguis domini, ut sit cõfirmatio noui testamenti, hoc est, fœderis gratiæ & remissionis peccatorum, ut sit recordatio immolationis corporis & sanguinis Christi in cruce pro nobis. Hæc definitio ex ipsis cœnæ uerbis desumpta est, quare labefactari non potest, Et quanq̃ ex hac breui definitione intelligi potest, quid sit de hoc sacramento piè statuendum, tamen breuiter ista quatuor attingam quæ supra in omni sacramento consideranda admonui.

De institutore eadem hic perpende quæ supra de Baptismi institutore enumeraui. In institutione sunt hæ po-

tiſſimum circumſtantiæ: Tempus,locus,perſonæ,mandatum, res, executio mandati,finis. Quæ omnia ex contextu ſunt aperta. Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. 1. Corinth, 11. In hac ipſa inſtitutione uerbum ipſum promiſſionis clarè expreſſum eſt. Promittit corpus & ſanguinem,mandat diſcipulis ut edant porrectum corpus,& ſanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari mortem ſuam quoties hæc cœna celebratur.

Externum Symbolum eſt panis uerus,& uinum uerum,non mutatis ſubſtantijs naturarum, ſed ueraciter manentibus,iuxta uerba Pauli: Panem quem frangimus.Et Gelaſius ait: certa ſacramenta quæ ſumimus, corporis & ſanguinis Domini, diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ,et tamen eſſe non deſinit ſubſtantia uel natura panis & uini.

Veritas cum ſigno externo coniuncta eſt,quæ eſt gratia remiſſionis pecca

torum & obſignatio noui fœderis per ipſum uerũ corpus & ſanguinem Domini. Vt .n. cum uiſibili columba in baptiſmo Domini, & flatu Chriſti dicentis, Accipite ſpiritum ſanctũ, & cũ linguis flãmeis in die Pentecoſtes, uerè aderat ſpiritus ſanctus. Ita firmiter credendum eſt, quod uerè & eſſentialiter & realiter adſit Chriſtus in cœna totus. Necꝫ enim dicendus eſt adeſſe fictè aut ſimulatè aut tropicè, ſed uere ac proprie, id quod uerba Domini conuincunt: Quod datur pro uobis, Qui effunditur pro uobis, quæ uerba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus eſt in uerbis ſingulis, nec in Pane nec in uino, nec in Corpore aut Sanguine, nec in uerbo Eſt, quo uerbo ſignificatur nexus prædicati cum ſubiecto ſimpliciter, ut propria natura utriuſcꝫ Symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

Verum ſi de prædicandi modo quæris ſcito non eſſe philoſophicum, ſed ſacra-

mentalem & diuinum, quales sunt isti: Columba erat spiritus sanctus: Flatus Christi dicentis, accipite, est spiritus sãctus, linguę dissectę sunt spiritus sanctus. In his prædicationib. naturarũ ueritas manet, præsertim in duabus posterioribus, & sub appellationibus rerum uisibilium & sensibilium res inuisibilis intelligenda manifestatur, quæ certo adest & ueraciter cum rebus sensibilibus. Proinde sacramentalis prædicatio, est, cum subiecti natura manet quæ uocabulo significatur, & per illud prædicati ueritas quæ est inuisibilis, præsens cum subiuncta re adesse creditur. Si quis igitur Synecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod supra dixi, nullum tropum esse in uerbis singulis, proprié enim & Panis & uinum, & Corpus & Sanguis & uerbum Est accipiuntur, sed quia non oculis apparet corpus & sanguis, quæ uerè adsunt, adesse per externa signa intelliguntur. Cum enim panis est corpus, uinum est sanguis, sub

appella-

appellationibus panis & uini intelli-
guntur res inuisibiles corpus & san-
guis Domini, quæ certò & ueraciter
adsunt, & cum pane & uino manu mi-
nistri porriguntur dignis & indignis.
Hæc sobriè de modo prædicandi sa-
cramentali dicta sufficiant.

Analogia panis ad corpus Christi, & uini ad sanguinem Christi hæc est: Quemadmodum panis uim habet ad nutrienda corpora, ut præsens uita conseruari possit, Ita corpus Domini uim habet ad spiritualiter nutriendas animas nostras. Et ut uinum reficit uires, & exhilarat corda hominum, Ita Domini sanguis reficit & exhilarat animas nostras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirum panis & uinum, ut sciamus Christum non solum cibum nobis esse, uerumetiam potum, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis uitæ partem queramus. Paulus 1, Corinth. 10, Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est? Panis quem frangimus

nonne communicatio corporis Domini est? Vnus panis, unum corpus sumus nos qui de pane uno participamus. His uerbis significat Paulus, & nos Christo coniungi ac incorporari per hoc sacramentum, & inter nos effici unum corpus, cuius caput est Christus, seu ut inquit Athanasius: Quemadmodum corpus illud unitum est, ita nos per panem hunc ei copulamur.

Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de uarijs appellationib. huius cœnæ, de rerũ in ea coniunctione & de salutari eiusdem meditatione. In cœnæ doctrina utitur Ecclesia uarijs appellationibus, ut eius cognitio sit familiarior, & usus illustrior. Panis & uinum ELEMENTA dicuntur, propterea quod sint res corporeæ & sensibiles, incurrentes in sensus, seu quia sunt ueluti materia sacramenti, cuius forma est quod uerbo adijcitur. Constat enim quodlibet sacramentum materia & forma, hoc est quod dicit Augustinus: Accedit uerbum ad elemen-

mentum, & fit sacramentum. Sacramentũ autem dicitur hæc cœna quod sub rebus terrenis & sensibilibus, cœlestis res & inuisibilis fidei oculis proponitur. SIGNI appellatio relationem ad signandam rem, non quidem absentem, sed uerè præsentem indicat. SYMBOLVM quoqꝫ dicitur, propter spiritualem fructum qui ex eo percipitur, hoc est, propter comparationem rerum terrenarum ad res cœlestes. Vt enim panis & uinum externum, hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo, ita corpus & sanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Christi ad uitam æternam. Hinc Augustinus: Nisi sacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum sunt sacramenta, Sacramenta non essent. AGAPE quoqꝫ nomen Græcis fuit usitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiusdem corporis mystici membra, mutua præstando officia se inuicem fouent. SYNAXIS appellatur pri-

mum, quia consociationem animorum communicantium requirit, Deinde, quia est publica multorum in unũ congregatorum cœna, non unius sacrificuli tantum, Tertiò, quia nunq̃ conuocabatur olim Ecclesia sine communione corporis & sanguinis Domini. EVCHARISTIA dicitur, propter gratiarum actionem, sine qua hoc sacramentum cœnæ celebrari nequit. OBLATIO appellatur, tum propter donationes quæ fiebant in usus pauperũ & ministrorum, tum quia cœna offerebatur communicantibus à ministris Ecclesiæ. HOSTIA quoq; dicitur, propter preces quæ offerebantur Deo, & quia memoria est hostiæ Christi, semel peractæ pro nobis in cruce, unde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangelistis, Eandem ob causam Sacrificium quoq; dicebatur. Sed Papistæ corruptores cœnæ, aliam rationem commenti sunt, nimirum quod ideo sacrificium dicitur, Hæc sacra cœna, quod in Missa offeratur à sacrificulo

filius Dei in hoſtiam & ſacrificium propiciatorium pro uiuis & mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epiſtola ad Ebræos. Porro ex iſto papiſtico errore de ſacrificio, ortus eſt & alius error, de eleuatione & uentilatione panis & uini in cœna. Poſtq̃ enim in ueteri teſtamento ſacrificia quædam fuiſſe, quæ eleuabantur ſurſum & uentilabantur ſeu mouebantur certo geſtu, anteq̃ igni cremarentur animaduerterunt, cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc eſt eleuationem ac uentilationem panis & uini in Miſſatico ſuo ſacrificio inſtituerunt, ut uel iſto pacto ſacrificium eſſe oſtenderent. Verum cum iam rectius eſt edocta Eccleſia Chriſti nouit cœnam ſacramentum eſſe, & non ſacrificium, propriè loquendo, debet iſtam Aaronicam eleuationem & uentilationem ſiue mouendam abolere, ac ſacra Chriſti cœna uti, ſine peregrinis ceremonijs quæ Aaronicam cacozeliam, & papiſticam impietatem redolent,

Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ uocant, idq; propter administrationem cœnæ. Si quæ sunt aliæ uoces quibus appellata est hæc cœna, facile uel ex parte aliqua cœnæ, uel ex actione, uel fine & usu diiudicari possunt. Originem uocabuli MISSÆ ipsi Papistæ ignorabant multis seculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem Missam reuocat, nam missa Ebræis oblationem significat: Verum sanior est eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cœpisse cœnam dicunt, nimirum quod missa, hoc est, remissio peccatorum annunciaretur in cœna, unde claudunt cœnam his uerbis consolationis: Ite missa est, h. e. remissio est. Hæc ratio nominis nihil habet incommodi imo de uero usu cœnæ communicantes commonefacit.

Porro tria sunt ueluti paria rerum diuersissimarum in cœna Domini I. Externum uerbum & internum uerbum. Cum enim uerbum externum

ſonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, ut quod in auribus ſonat extrinſecus, corde percipiatur 2. Homo externus & homo internus 3. uiſibilis panis & uiſibile uinum, quibus ueraciter adſunt corpus inuiſibile & inuiſibilis ſanguis. In his tribus obſeruanda eſt diſpenſatio diuina. Verbum externum & elementũ deſtinantur externo homini. Verbum internum & corpus ſanguiſq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis uocale uerbum, & ſumit uiſibile elementum ore corporis, Ita homo internus internum uerbum & corpus ſanguinemq; Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & uino paſcitur, Ita internus homo uero corpore & uero ſanguine Chriſti (quæ ineffabili modo uere ſacra in cœna adſunt) paſcitur ad uitã æternam.

Porro uera meditatio in his conſiſtit membris: Primum cum acce-

dis ad sacram hanc cœnam, certo statuens iuxta promissionem Christi adesse uerum corpus & uerum sanguinem Domini, de peccato tuo, propter quod mortuus est Christus, cogita. 2. cogita de uictima corporis & sanguinis Christi peracta ad redimendum te a iure peccati 3. hæc uictima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduersus peccatum, de inenarrabili misericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in se iram Dei, 4. Pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides uerò cogitatione misericordiæ & amoris filij Dei & uictimę peractę. 5. Hæc fides confirmabitur sacramento tantę rei, dum eleuata mente, fide consideras in hac sacra cœna, agnum Dei. Est enim hæc cœna quædam contemplatio, & ueluti speculum in quo Christum crucifixum & resuscitatum cõtemplaris. Hinc, qualem probationem requirit Pau-

Paulus facilè intelligitur, nimirum ut unusquisqꝫ se probet, utrum pœnitentia & fides uerè sentiantur. 6. Hanc fidem confirmatam sacramento, sequi debet, gratiarum actio, mutua dilectio, adeoqꝫ nouitas uitæ, ne quid facias quod indignum sit corpori Christi, cui incorporatus es (modo uerè credis) per hanc sacratissimam cœnam.

CAPUT NONUM.

TESTAMENTUM.

TESTAmentum usu scripturæ est fœdus seu pactum inter Deum & homines, in quo ut Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittentem fiducia promissionis recumbit fidemqꝫ suam testimonio fœderis alit confirmatqꝫ. Hæc definitio generalis collecta est ex capite Gene. 17. Exodi 24. Iosuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Testamentum sanè, si quis rationem nominis quærit, dictum, quia uolunta-

tis Dei testimonium quoddam existit.

Porro in omni testamento inter Deum & homines tria concurrunt, promissionis uerbum, fides promissionis, ac eiusdem externa testificatio & testimonium, unde etiam fit ut Synecdoche Ebræis usitatissima, singula horum trium Testamenti nomen accipiant. Gal. 3. Pro promissione. Psal. 10. pro fide & obedientia hominis erga Deum. Gen. 17. Actor. 8. pro promissionis externo testimonio Testamenti uox usurpatur. Huius uarietatis obseruatio discrimen ueteris & noui testamenti illustrius & facilius reddet.

Vt igitur simplicius habeatur discrimen ueteris & noui testamenti, promissionum uarietas est spectanda, quarum quædam ad reconciliationem cum Deo, quædam ad terrena commoda referuntur. Omnes promissiones de reconciliatione, ubicunque leguntur, ad nouum testamentum quo Deus reconciliationem & nouam uitam

promittit, pertinent. Contra legales promiſſiones quibus patribus ſe obſtrinxit imo totus mundus legi naturæ obſtrictus eſt præterea quoq; promiſſiones terræ Paleſtinæ, cum ſignis & ſacramentis, uetus teſtamentum dicuntur. Promiſſiones itaq; has ſi conſideras illuſtre erit diſcrimen ueteris & noui teſtamenti. Vt uetus ſit teſtamentũ, quod promiſſiones legales et terrenas, nouum autem quod Euangelicas & cœleſtes habet, pro differentia promiſſionum uariat & fides.

Cæterum ſi ſigna reſpicis hoc diſcrimen ex Epiſtola ad Ebræos colligitur, quod ea ſigna quæ uenturum Chriſtum ſignificabant ueteris, quæ uero exhibitum, noui ſint fœderis ſeu teſtamenti. Vnde Chriſtus: Hic Calix eſt nouum teſtamentum in meo ſanguine. porro ſi omnia, hoc eſt, promiſſionem fidem & ſigna, complecti ſimul uelis, definitionibus, ad hunc modum diſcernere inter uetus & nouum teſtamentum licebit.

Vetus teſtamentum eſt pactum, ſancitum ſanguine animalium, quo obligatus fuit uetus populus ad legem & totam politiam Moſaicam, ut in ea politia conſeruaretur & propagaretur promiſſio de uenturo ſemine. Teſtamentum quidem dictum, ut autor eſt ſcriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat ſanguine animalium & uictimis confirmatum. Vetus uero, propterea quod antiquandum & abolendũ erat, ac potiſſimum ad ueteris populi pœdagogiam pertinebat uſq; ad aduentũ Chriſti, unde Ambroſius, teſtamentũ dicitur, quoniã ſanguine dedicatum eſt. Vetus in typo, nouum in ueritate.

Nouum teſtamentum eſt fœdus ſancitum ſanguine Chriſti de remiſſione peccatorum & reconciliatione promiſſa omnibus gentibus & populis credentibus in Chriſtum crucifixum. Hoc Teſtamentum quidem dicitur eo quod ſanguine & morte filij Dei ſancitum & confirmatum eſt. Nouum

uero

uerò, cum quia ueteri ſucceſſit, tum quia ad nouum hominem & regeneratum pertinet, eſtq; nouæ cuiuſdam iuſticiæ & uitæ æternæ teſtimonium. Hæc duo teſtamenta tametſi ab uno Deo profecta ſunt, & in eundem ſcopum nempe CHRISTVM tendunt, tamen quinq; differentijs differunt quas his uerſiculis complexus ſum.

Tempore, ſubiecto, reſpectu, fine, figura,
Tu uetus atq; nouum fœdera bina ſeca.

Tempore quidem differunt, quia uetus tempore antecedit inſtaurationem naturæ inchoatam. Eſt autem triplex tempus noui teſtamenti, nimirum promiſſionis, exhibitionis & completionis. Promiſſio facta eſt primis parentibus qua omnes patriarchæ & electi inde uſq; ab initio ſe ſuſtentarunt, ac hoc promiſſo fœdere ſalutem conſecuti ſunt, quotquot promiſſioni fœderis crediderunt. Exhibitio facta eſt, dum Chriſtus ſanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum teſtamentum confirmauit, quod paulo antea ſa-

cratiſſima cœna commendauerat. Completio erit æternæ uitæ poſſeſſio & fruitio, quam hic fide expectamus sed poſtea reipſa poſſidebimus, abolita morte & reſuſcitatis corporibus.

DEINDE ſubiecto differunt. Vetus enim proprie ad ueterem hominem, nouum ad nouum hominem pertinet quemadmodum ſuprà dictum eſt.

Reſpectu quoq; differunt, Vetus, carnem, nouum ſpiritum ipſum reſpicit. Sic pij ueteris teſtamenti etſi iuxta carnem ueteri teſtamento ſubijciebantur, tamen ſecundum ſpiritum noui fœderis erant participes.

Fine quoq; differunt, quia Vetus pedagogia quædam erat in Chriſtum, nouum gratiæ Chriſti communicatio.

Poſtremo differunt in hoc quoq;, quod uetus illud ceremoniarũ inuolucris erat inuolutũ. Nouũ ipſã ueritatẽ ſine umbris continet. Hæc de ueteri & nouo teſtamẽto ideo breuius dixi, quia copia

copiosè omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TESTIMONIA DE testamento utroq;.

Ieremiæ 31. & Ebræ: 9. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & consumabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci cum patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non manserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inscribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebunt unusquisq; ciuem suum, & unusquisq; fratrem suum dicens: nosce dominũ. Quia omnes scient me, à paruo eorũ usq; ad magnũ eorũ, quia propitius ero iniquitatib. eo

 rũ pec-

peccatorum eorum, & iniquitatum eorum nequaquam meminero amplius.

Iudith.9. Memento Domine testamenti tui, & da uerbum tuum in ore meo.

Psal. 48. Neque prophanabo testamentum meum, neque quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Psal. 24. Vniuersa uia Domini misericordia & ueritas requirentibus testamentum eius.

Psal. 77. Non custodierunt testamentum eius, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Danielis 3. Ne dissipes testamentum tuum.

Zachariæ 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu.

Acto. 7. Dedit ei testamentum circumcisionis.

CAPVT DECIMVM DE ORDINE ECCLESIASTICO.

Quoniam

QVOniam ſpiritus ſanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat, certaq; ratione omnia facit, non eſt existimandum, quod regnum Chriſti omnium pulcherrimum, citra ordinem adminiſtrari uelit. Quare uidendum, qualis ſit legitimus ordo Eccleſiæ, & in quibus rebus conſiſtat.

Primum igitur in Eccleſia, ſeu in regno Chriſti, præſidet unus Monarcha IESVS CHRISTVS qui à Deo patre acceptũ regnum ſuo ſpiritu uerboq; gubernat. Hic Monarcha eſt ἀνυπεύθυνος ſolus, ſuæ enim adminiſtrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius eſt. Eſt enim ſupremus, imo ſolus ſui regni gubernator, id quod plurima teſtimonia ſcripturæ conuincunt. Pſalmus 2. Dominus dixit ad me &c. Et Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da &c. Zacha. 9. Lucę 1. Ioan. 17. Regnum huius Monarchæ eſt ipſa Eccleſia, id eſt, omnes qui huic regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcherrima ſymmetria cohæ-

ret, ut unum corpus conſtituat, Quemadmodum Paulus docet ad Epheſ. 2. & 4. Eſt enim Eccleſia cœtus hominum, qui in Chriſto rege ſuo renati, & de carne & oſſibus eius facti, domino ipſi capiti ſuo ſic adhærent, & inuicem ita ſunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſque fidei menſura, pro donorum ſpiritus ſancti uarietate, pro uocationũ coaptatione ac ueluti connexione, ut unum corpus, quemadmodum dixi conſtituant, Vt eodem omnes ſpiritu uiuant & agantur. ut ſinguli ſuum proprium munus habeant, & donum, quo commoda & incrementa uniuerſi corporis pro ſe quiſque efficiat & promoueat, nullum enim membrum in hoc corpore poteſt eſſe ocioſum, aut non aliquid communi corpori conferre, cum animata ſint omnia, ac uiuant ſpiritu Chriſti, & in hoc ipſum uaria ſecundum datam gratiam dona huius ſpiritus habeant, unde & charitate mutua inter ſe indies magis magiſque coaleſcunt. An non hic pul-

cherri-

cherrimus ordo eſt? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior diſpoſitio? Vnus enim Monarcha uni regno, adeo iuſta connexione ſociato, doniſq; uarijs ornato præſidet. Nec impedit hanc pulcherrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Eccleſiæ Catholicæ admixti ſunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Chriſtiani, ſed reuera rabioſi canes. Nam Catholica Eccleſia non æſtimanda eſt ab ipſis ſordibus, ſed à ſua propria natura & indole.

Præterea cum hic cœtus uerbo Dei regitur, duo ſunt in eo genera hominum, Nimirum uerbi præcones & eorum auditores, qui non ſecus atq; patres & filij ſe inuicem uenerantur & colunt. Verum in miniſtris magna eſt diuerſitas. Quanquam enim poteſtas omnium eadem eſt miniſtrorum, quantum ad ſpiritualem iuriſdictionem attinet (de externa enim diſciplina ſuo loco dicendũ eſt) tamẽ diſpares dignitatis ordines & gradus ſunt.

Idq; partim iure diuino, partim Eccle-
ſiæ approbatione. Chriſtus ipſe aſ-
cendens in altum dat dona hominibus
Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas,
Doctores & paſtores. Hi omnes eiuſ-
dem ſane poteſtatis ſunt, ſed dignitatis
& functionis minime. Apoſtoli enim,
Euangeliſtæ, Prophetæ, doctores &
paſtores eorundem myſteriorum Dei
œconomi erant, eandem doctrinam
proponebant, eadem poteſtate ſpiritua
li uſi ſunt. Attamen Paulus gradu
dignitatis & ordine Timotheo & Tito
erat ſuperior. Timotheus gradu & or-
dine excelluit reliquos Epheſinę urbis
præſbyteros, & Titus Cretenſib. præ-
erat. Hæc prælatura in tribus uide-
tur mihi poſita: In donorum excel-
lentia. Laborum magnitudine, &
Vocationis diuerſitate. Sic Paulus Ti-
motheo præferebatur donis, laborib.
uocatione. Idem Paulus Barnabæ for-
taſſis donis & laboribus æqualis fuit,
Sed uocatione ipſo ſuperior erat. Hæc
prælatura erat non dominij ſed mini-
Mat 23 ſterij, Qui maior eſt ueſtrum (inquit
Domi-

Dominus) sit omnium minister.

Ecclesia cui Dominus potestatem dedit in ædificationem ~~ordinem~~ ministeriorum instituit pro commodo suo, ut omnia sint ritè ordinata ad instaurationem corporis Christi. Hinc Ecclesia prior secuta tempora Apostolorum, alios Patriarchas, quorum erat curare ut Episcopi cuiusq; diocesios rite eligerentur, & ordinarentur, ut suum munus Episcopi singuli probe administrarent, ut cuiq; suus clerus & sua plebs in his quæ Domini sunt pie obsequerentur. Alios choripiscopos (coadiutores nimirum episcoporum, quos hodie præpositos appellamus) Alios pastores & Catechetas.

Hæc fuit purioris ecclesiæ ordinatio, sed postea paulatim uicia & superstitiones irrepserũt, donec prorsus Apostolorum & ueteris ecclesiæ ordinatio interijt. Nam in regno papæ post corruptionem doctrinæ, monstrosa quædam ecclesiæ œconomia inuenta est, idq; astu Sathanæ, ut ita paulatim

regnum Christi inuaderetur & deuastaretur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius commutata est, donec tyrannide Papæ ferè sit Christi Ecclesia oppressa. In hac œconomia primũ, ordinem ministeriorum faciunt sacramentum, præter uerbum Dei. Deinde Chrisma κακοζηλία Aaronica adhibent, & rasuras contra consuetudinem Apostolicæ & purioris ecclesiæ, tum ordines ecclesiasticos septem numerant, ut primus Ianitorum sit, 2. Lectorum 3. Exorcistarum. 4. Acolutorum 5, Subdiaconorum 6. Diaconorum, postremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim uocarunt Episcopos, alios Archiepiscopos, Metropolipanos, Parochos, Antistites & Præsides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres patriarchas: Romanum, Antiochenum & Alexandrinum. Verum temporis progressu, inter hos quem maximum uoluerunt Papam appellarunt, quem Papam

monarcham eccleſiæ creauit impius Phocas Imperator, qui ſanctiſſimum Mauritium obtruncauit cum uxore & liberis. Ex eo tempore inuaſerunt Romani pontifices eccleſiam, & uſurparunt ſibi ius utriuſq; gladij, ut uocāt, & ita regnū antichriſti erectum eſt, quod initium à libidine dominandi ſumpſit.

Sed quid hic antichriſtus facit? deſtitutus eſt ſcripturæ aperto teſtimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam ex eo quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorum, & Chriſtus dicat, eos ſufficere: inde inferunt adulatores Papæ, utrumq; gladium, nimirum uerbum Dei, ac politicam adminiſtrationem (ut illi quidem interpretantur) penes Papam reſidere. Sed iſtius dicti occaſio uidenda eſt. Chriſtus dixit: Qui non habet gladium, emat. An hic incitat ſuos ad arma? Nequaq;. Debebant igitur interpretationem iſtius loci quæſiuiſſe, non pugnantem cum Domini mente aut regni eius conditione. Notum eſt omnibus, qui in ſacris

literis uel leuiter uersati sunt, Metonymiam frequentem, esse in scripturis, qua res per signum designatur. Cum igitur Christus dicit: Qui non habet gladium emat, certe nolebat suos ad arma incitare, sed belli tempus instare significabat. Vnde patet, errare uehementer Papistas, qui ex dicto Christi respondentis discipulis dicentibus, Ecce duo gladij hic, Satis est, extruunt Papæ tyrannidem. ~~Nec ualet ulla allegoria ad confirmanda dogmata, nisi habeat præeuntem scripturam.~~ Præterea illa allegoria ex diametro pugnat cum regno Christi, quod est spirituale, cuius arma etiam spiritualia esse docet Paulus 1. Corinth. 10. Huc accedit quod dominus apud Lucam ministerium uerbi ab officio principum separat, huic dominationem relinquens, illi prorsus adimens. Reges, inquit, gentium dominantur ipsis, Vos autem non sic. Inde enim ortus erat sermo, quod inter se Apostoli contenderent, quis inter eos maior esset futurus, ac

ueluti

ueluti rector aliorum in regno Chriſti Vt eiuſmodi ambitio tolleretur, monet regnum ſuum ſpirituale eſſe, non in mundana celſitudine poſitum, non in pompa aut dominatione, ſed omnem miniſtrorum ſuorum eminentiam in hoc conſtitutam eſſe, ut ſeruiant. Cum ergo hoc loco dicat Dominus, Apoſtolos & miniſtros Eccleſiæ regibus non fore ſimiles, nempe ut dominentur, ſummę impietatis eſt & impudentiæ, quod papa ſibi contra interdictum Chriſti, regiam authoritatem & poteſtatem uindicet. Verum ut tegat uulpem immanis ille ψυχοτύραννος, ouina pelle ſe texit, ac ſeruum ſeruorum Dei ſe appellare cœpit. Sed factum ipſius & tyrannis ſecus docet.

Porro ex huius pſychotyranni officina prodierunt cardinales & infinita Monachorum agmina, quibus horrendis modis Eccleſiam Chriſti iſta beſtia uaſtauit & fere oppreſſit.

Contra huius beſtiæ tyrannidem ſubinde dominus excitauit pios & do-

ctos

animae tyrannos

doctos uiros qui tyrannidem papæ uoce, scripto & sanguine oppugnarunt & postremum in hac ætate beatũ Lutherum in Germania excitauit, qui regnum papæ potenti spiritu inuasit, errores reuelauit, concionibus & scriptis confutauit, & ecclesiam iuxta Apostolicam obseruationem, & purioris ecclesiæ exemplum reformauit. Nam cum uideret totum mundum & papatum conspirasse contra & aduersus Euangelium Christi, ipse spiritu Dei auctus se mundo opposuit, & ueritatis uiam alijs monstrauit, Vnde & nostra ecclesia emendata, purum Euangelium Christi amplectitur, ordinat ministros utiles Ecclesiæ, insistit uestigijs Apostolorum & primitiuæ Ecclesiæ, Abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus papatus, retinet & ordinat pios ritus, quibus ecclesia exercetur piè & utiliter. Et quanꝗ primatum papæ atꝗ omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen eccle-

ecclesia nostra Danica, non est ἀκέφαλος sed agnoscit cum ecclesia Catholica unum CHRISTVM regem & sacerdotem. Deinde quantum ad disciplinam externam attinet, agnoscit magistratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet secundum suas leges in reos. Agnoscit etiam ecclesiasticam disciplinam, qua superiores legitimè uocati ad ministerium, ut episcopi, pastores, doctores in scholis, uti possunt ad coercendos contumaces uerbo, sine ui corporali. Arma enim ministrorum uerbi spiritualia sunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Corinth. 10. Inter hos ministros agnoscit etiam ecclesia nostra gradus dignitatis, & ordines pro diuersitate donorum, laborum magnitudine ac uocationum dignitate, ac iudicat barbaricũ esse, de ecclesia hunc ordinem tollere uelle, Iudicat cæteros ministros suis episcopis oportere obtemperare in omnib. quæ ad ædificationem ecclesiæ faciũt, iuxta uerbũ Dei,

ac

ac utilem Ecclesiæ œconomiam. Iudicat Episcopos ius habere in cæteros ministros Ecclesiæ, non despoticum sed patrium. Et quanquam fatetur nostra Ecclesia, æqualem ministrorum uerbi potestatem esse, quantum ad Iurisdictionem spiritualem attinet, de qua re postea dicemus: tamen quia disciplina Christiana retineri non potest nisi corrigantur uicia, & officia singulis debita commendentur, indicat recte facere Episcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non solum laicos (ut uocant) uerumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non solum officij exequendi necessitate uerumetiam Pauli testimonio, qui suum Timotheum hortatur, ne presbyteros aspere obiurget, sed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli testimonio duo aperte colliguntur: Primum Episcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. Deinde quia frustrā fiet obiurgatio & hortatio præfractis & contumacibus

macibus uult Paulus, ut inferiores pijs præceptionibus, monitionibus & obiurgationibus superiorum cedant. Pijs dico, quia si episcopi aliquid præceperint, quod non sit sui officij, hic modestè licet inferiori ministro quod imperatur recusare. Deinde & hoc ex mandato Dei apertum est, quod episcopis uel uerbum Dei corrumpentibus, uel supprimentibus nullo pacto sit obtemperandum. Episcoporum enim potestas ad ædificationem ecclesiæ non ad destructionem se extendit. 2. Cor. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus ministris liceat superiores piè & modestè admonere, si quando recto pede ad ueritatem Euangelij non incedant. Neq; hoc ægrè ferre debent pij Episcopi, sed tanq; patres benignè filiorum suorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus est à Paulo, cum non recto pede ad ueritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius præsbyter sententiæ Episcoporum de interdicto sacerdotum coniu-

fugio obuiauit, cui pij Episcopi cesserunt.

Hunc ordinem amplectitur nostra ecclesia, hos dignitatis in ministerio gradus seruientes decoro & disciplinæ agnoscit. Nec mouetur Anabaptistarum ac Libertinorum effreni libidine, qui ecclesiam Christi barbaricum quendam hominum cœtum, sine ordine fingunt, in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut uocationum ratio habeatur, cum habeat nostra ecclesia non solum exemplum Apostolicæ & purioris ecclesiæ, uerumetiam mandatum spiritus sancti, omnia ordinate & decenter ad ædificationem faciendi.

CAPVT VNDECIMVM.

DE POTESTATE Ecclesiastica.

POTEstas Ecclesiastica Symbolo clauium in scripturis designatur, Mat-

thęi 16. cum dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunque solueris super terram, erit solutum in cœlis. Claues autem regni cœlorum sunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum quod est Ecclesia, administratur, aperitur & clauditur prædicatione Euangelij. Proinde claues regni cœlorum nihil aliud esse possunt, quam munus & potestas administrandi Ecclesiam Christi, idque secundum uerbum Christi. Appellationis ratio hæc est: Qui œeconomi constituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, ut omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini sui. Inde factum est, ut clauium Symbolo in scripturis significetur domus administratio. Esa. 22. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, aperiet & nemo claudet, claudet & nemo aperiet. Hic aperte clauis domus Dauid significat administrationem regni Dauitici.

Vnde ministri uerbi qui prædicatione uerbi aditum ad cœlum patefaciunt recipientibus uerbum, & clausum esse cœlum inobedientibus uerbo docent, Oeconomi regni Dei & claues regni cœlorum habere dicuntur.

Quare ecclesiastica potestas rectè definitur esse facultas ecclesiæ data, qua ipsa recipit (quos iubet dominus remissis peccatis) in consortium regni ipsius, reijcit quos ipse reijci præcipit, pascit receptos & regit uerbo, sacramentis & disciplina, ut ueterem hominem indies magis magisq; aboleant & nouum instaurent. Eijcit rursus ex consortio regni Christi, qui suis moribus promerebant, ac iterum eiectos, si egerint pœnitentiam recipit. Postremum uocat ministros ad ministerium uerbi, quibus hanc administrationem commendat. Hæc uera ecclesiasticæ potestatis est descriptio, quæ in genere ita quoq; definiri potest, quod sit munus ecclesiæ collatum, quo ipsa administrari debeat iuxta uerbum Dei.

Quod

Quod autem in uerbo Dei fundata debeat esse hæc potestas, ex eo liquet, ꝙ Paulus omnem potestatem à Deo datam Ecclesiæ ad ædificationem (fidei) dicat: Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei id uerbo Dei continetur. Proinde potestas ecclesiastica omnis ut ex uerbo est, ita in eodem uerbo inclusa existit. Et cum dominus Ioan. 7. dicit. Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, ministris Euangelij omnibus quam in docendo regulam sequi debeant suo exemplo præscribit. Non igitur Ecclesiæ potestas infinita est, sed certis limitibus definita, ut quæ uerbo Dei sit subiecta & ei inclusa.

Ex his etiam manifestē colligitur tria requiri in potestate ecclesiastica. 1. Vt ā Deo sit data. 2. Vt in salutem & ædificationem ecclesiæ exerceatur. 3. Vt uerbo Dei nitatur. Data quidem est toti ecclesiæ, sed eam rité exercent, qui mandato eius fideliter obediunt le-

gitime uocati, idq; si uerbum Dei tanquam unicam agendi regulam sequantur.

Porro hæc ecclesiastica potestas duplex est, nimirum Ordinis & Iurisdictionis. Ordinis potestas est ministerium uerbi, quo recipiunt in ecclesiam eos, qui uel dant ipsi Christo nomina, ut illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in ecclesiam communicato baptismo. Vel qui offeruntur ecclesiæ per credentes, ut Infantes qui pro se loqui non possunt, quos dominus nihilominus uult recipi in ecclesiam, iuxta illud: Baptizantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadem potestate in ecclesiam receptos regunt doctrina, sacramentis & ceremonijs. Hanc potestatem ideo ordinis esse dico, quia certam & ordinatam regulam habet, quam semper sequi debet, nec in benè constituta ecclesia requirit deliberationem aut senatus ecclesiastici

ſententiam, ſed ad miniſterium uocati miniſtri iuxta ordinis præſcripti ratio= nem ſe gerunt , quantum quidem ad publicam functionem attinet.

Altera pars poteſtatis eccleſiaſticæ eſt Iurisdictio , quæ maxima ex parte pendet à poteſtate clauium. Hæc ni= hil aliud eſt, q̄ Ius ſpiritualem politiam conſeruandi. Et in tribus conſiſtit. 1. In cognitione ueræ doctrinæ. 2. in improbatione falſæ doctrinæ. 3. in diſ= ciplina.

Quod autem eccleſia uniuerſalis ha bet ius cognoſcendi ueram doctrinam teſtantur plurima teſtimonia. Chriſtus inuitat ad ſe omnes, ut à ſe diſcant. A= poſtoli mittuntur ut doceant. Deus requirat noticiam ſui uerbi , ſine qua ſalus nemini contingere poteſt. Quare horrendo ſacrilegio tenentur papiſtæ, qui laicos arcent à lectione ſacrorum librorum , & interdicunt ne ſacra biblia uulgata lingua excudantur, & legantur à laicis (ut uocant) qua re declarant ſe immanes ho=

hoſtes eſſe ſalutis hominum, quos Dominus Lucæ 11. obiurgat dicens: Væ uobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis Item Matth. 23 Væ uobis ſcribæ & Phariſei, hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, uos enim non intratis, nec aduenientes ſinitis intrare. Hæc uehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum phariſæos, qui ſibi docendi ius uindicant, ſed interim ueram uiam ad Chriſtum intercludunt.

Deinde quod ius habeat eccleſia improbandi falſam doctrinam oſtendit mandatum Chriſti, Matth. 6. Cauete à pſeudoprophetis Matth. 8. Lucæ 12. Cauete à fermento Phariſeorum. Item ad Gal. 1. Si quis aliud docuerit Euãgelium, Anathema ſit.

Tertia Iurisdictionis pars eſt Diſciplina, qua membra corporis Chriſti, hoc eſt eccleſiæ inter ſe cohærẽt. Nã ut doctrina ipſa eſt ueluti anima eccleſiæ, Ita diſciplina inſtar neruorum eſt, qui-

bus membra ſuo quocq; loco aptantur, connectuntur & continentur. Huius diſciplinæ magna laus eſt. Prædicatur enim eſſe ſanitatis ſubſidium, ordinis fundamentum, unitatis uinculum. Nam ſine diſciplina nulla domus, nulla reſpublica incolumis perſiſtere poteſt. Et quia quæcq; familia quo honeſtior fuerit eo iuſtiorem ſectatur diſciplinam, par eſt, ut omnium honeſtiſſima familia Chriſti, hoc eſt eccleſia, optima diſciplina regatur. Quare huc pauca de diſciplina eccleſiaſtica adijciam, idq; non ex Pontificijs decretis, quæ ſapiunt tyrannidem, Sed ex uerbo Domini, traditione Apoſtolica, & exemplo purioris eccleſiæ.

Definitur autem diſciplina eccleſiaſtica hoc pacto, quod ſit pædagogia quædam, qua homines in familiam Chriſti recepti cohercentur & ad pietatem, iuſticiam, modeſtiamq; aſſueſiunt, ne quid adeò auguſta profeſſione indignum committant, ſed ut iuxta doctrinam euangelicæ præſcriptum ſin-

guli suum officium faciant.

Est autem hæc disciplina duplex, Communis & cleri peculiaris. Illi subesse omnes debent ex æquò huic soli clerici. Porro Communis duplex est: Ordinaria & extra ordinaria, de quibus distinctè deinceps dicendum est, ac primum de ordinaria.

Ordinaria itaq; disciplina est, quæ uerbum Dei ac traditionem Apostolicam pro regula habet, á qua nunquam licet discedere, Est enim iuris diuini, ac dependet propriè à potestate clauium. Hæc quia lapsus contra legitimam uiuendi rationem corrigit, primum lapsuum genera nobis sunt explicanda, Deinde qualis disciplina in singulis obseruari oporteat, postremo penes quos sit corrigendi facultas declarandum est. Lapsus itaq; disciplina corrigendus duplex est, Occultus nimirum & manifestus. Occultum uoco, cuius unus aut pauci admodum sunt conscij. Manifestum uero qui est publicè

lice notus & apertus, Occultus rurſus aut ex ignorantia aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifeſtus ſeu publicus aut delictum eſt aut flagitium. Delictum quidem quod errore uel infirmitate perpetratur, aut etiam caſu inopinato, flagitium uero eſt enorme ſcelus, ut homicidium, Adulterium, uſura, furtum &c. Deinde flagitiorū alia multitudinem inuaſerunt, alia paucos tantum de multitudine. Nunc qualis in his lapſibus diſciplina adhibenda ſit uideamus. Si itaq; lapſus occultus eſt, regula emendandi ac corrigendi, quam Dominus præſcribit Matth. 18. ſequenda eſt. Si peccauerit inquit, in te frater tuus, uade & argue eum inter te & ipſum ſolum, Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum aut duos, ut in ore duorū aut triū teſtiū conſiſtat omne uerbū. Quod ſi non audierit eos, dic eccleſię, ꝙ ſi eccleſiā non audierit, ſit tibi uelut ethnicus & publicanꝰ, h. e. prophanus

&

& impius. Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata in cœlo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta in cœlo.

In hac concionis Christi pericopa quatuor sunt nobis diligẽter obseruanda. Primũ est mandatũ Christi, quod nemo contemnere citra magnũ sacrilegium potest. Si peccauerit inquit in te frater tuus, id est, te conscio uel sub tua conscientia. Nam in græco est εἰς σὲ quod phrasi græca non significat contra te sed coram te, seu te conscio. Esset enim contra Christi doctrinam propriam iniuriam persequi. Deinde monstratur hîc præcipuum disciplinæ ecclesiasticæ fundamentum, quod est priuata correptio. Vade, inquit, & argue eum inter te & ipsum solum. Tertio loco indicantur gradus priuatę correptionis, & tres enumerantur. Primus ut arguas ipsum pro modo delicti inter te & ipsum solum, hoc cum dicit dominus, non uult ut peccatum fratris

quod

quod tibi soli aut paucissimis est no-
tum, omnibus manifestum facias, hoc
enim cum charitate fraterna pugnat, et
magis ad destructionem q̃ ædificatio-
nem facit. Nam aliijs scandalo est
postq̃ enotuerit ipsum factum. Quod
si hoc primo gradu promoueris ali-
quid, & emendauerit se reus frater, fe-
cisti officium & lucratus es fratrem tu
um. Verum si hac uia nihil profece-
ris, gradus secundus tentandus est, hoc
est, adhibebis unum aut alterum testem
tecum, ac in ipsorum præsentia cona-
beris fratrem in uiam reuocare. Quod
si frustra feceris, adhuc non desperan-
dum de fratre, sed extrema tentanda
sunt, & coram ecclesia, hoc est, uel co-
rã senatu ecclesiastico, uel coram pluri-
bus fratribus, contumacem obiurga-
bis, ut uel hoc pacto suffusus rubore re
sipiscat. Verum si hac uia nihil suc-
cedit, habendus est pro impio & pro-
phano, qui nihil habet commune cum
Ecclesia Christi. Tunc enim uerè
isti contumaci continget, quod Salo-
mon

mon prouerbiorum 15. dicit: Qui increpationes odit, morietur. Postremo ecclesiæ iudicium ratum fore in cœlo dominus pronunciat his uerbis: Amen dico uobis, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio ecclesiæ infra plura dicenda sunt.

Porro si lapsus fratris fuerit manifestus, sequendum est præceptum & factum Pauli. 1. Timoth. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum nisi intelligatur de manifestis peccatis, cum mandato domini iubentis arguere fratrem inter te & ipsum solum, stare non potest. Quare non dubium est, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum sit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli quo præceptum confirmatur, habetur ad Gal. 2. Vbi Petrum palàm in facie Ecclesiæ obiurgauit. Fuit. n. lapsus Petri ecclesię præsenti cognitus. Ex his duas colligamus

gamus regulas. Priorem, In occultis delictis corrigendis procedendum eſt ſecundum gradus â Domino præſcriptos, Nimirum, ut primum ſolus, deinde adhibitis teſtibus, poſtremo coram eccleſia, ſeu quibuſdam delectis uiris, quorum pietas & grauitas eſt ſpectata, fratrem delinquentem corripias. Poſteriorem: In manifeſtis delictis ſtatim procedendum eſſe ad ſolennem eccleſiæ correptionem, idq; cum ut lapſus emendetur, tum ut reliqui fratres timeant, & ipſius exemplo reddantur cautiores.

Verum quemadmodum in occulto lapſu, ita etiam in publico prudenter caſtigatio adhibenda eſt. Si enim quis lapſus eſt ignorantia aut infirmitate, ſufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in poſterum uitandi tale delictum. At ſi ex malicia peccatum eſt, lapſus quidem occultus ſeuerius corrigendus, Manifeſtus uero excōmunicatiōe feriēdus eſt, ſed ita tamē

omnia moderanda sunt, ne castigatio-
nis seueritas errantem in desperatio-
nem adigat. Est enim æquitate &
clementia temperanda disciplina eccle
siæ, ne rigor modum excedat. Seue-
ritate quidem opus est, ne impunitate,
quæ peccandi illecebra est, mali reddan
tur audaciores. Ac rursus quia peri-
culum est, ne is qui castigatur animum
despondeat, adhibenda est moderatio,
nempè ut ecclesia simul atque resipiscen
tiam illius certò cognouerit, ad dan-
dam ueniam sit parata. Loco huius
regulæ de moderatione, sit nobis con-
silium Pauli 2. ad Cor. 2. qui obsecrat
Corinthios, ut incestum resipiscentem
charitate prosequantur, condonent ei
flagicium, ac pœnitentem consolentur
ne forte abundantiori tristitia absor-
beretur. Quemadmodum enim cor-
reptio fraterna à charitate proficisci,
ita etiam in emendationem & ædifica-
tionem fratris delinquentis tendere de-
bet. Id quod euincitur ex finibus di-
sciplinæ ecclesiæ, unde consilium in
corri

corripiendis fratribus omnino petendum est.

Sunt autem tres fines castigationis ecclesiasticæ, ac potissimum Excommunicationis. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam uitam degunt. Secundus, ne assidua malorum consuetudine boni corrumpantur, Modicum enim fermentum totam massam corrumpit: Tertius ut lapsi, pudore suffusi tandem resipiscant & reconcilientur Ecclesiæ. Ex his finibus satis apparet, in castigatione ecclesiastica gloriam Dei quærendam ædificationem Ecclesiæ & resipiscentiam lapsi fratris, Quo si respexerimus non erit difficilē seueritatem æquitate & clementia temperare.

Restat ultima distinctio, qua flagicia alia in multitudinem grassantia, alia paucorum esse dixi, de quibus hoc loco in uniuersum tenendum est, Quod suo genere omnino digna sint excommunicatione, ut testatur dictum Pauli

1. Corint. 5. Si quis frater nominatur inter uos, uel ſcortator, uel auarus, uel idolorum cultor, uel ebrioſus, uel male dicus, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Verum his prout ſtatus eſt præſentis eccleſiæ, Cauendum eſt ne in maiorem deſtructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat uenenum. Quare cenſeo ſequendas eſſe duas regulas Auguſtini, quarum prior eſt de peccatis in multitudinem graſſantibus, qualia, proh dolor, in hoc regno ſunt, ebrietas, luxus ueſtium, commeſſationes, uſura, & huius generis ferè infinita: Non aſperé inquit, quantum exiſtimo, non duriter non modo imperioſo, iſta tolluntur magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Hoc Auguſtini conſilium regulam præſcribit agendi cum multitudine peccantium, quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis ſupra poſitis. Nam ſi hîc excommunicatio adhiberetur,

retur, magis turbaret paucos bonos in=firmos, quàm corrigeret multos animosos malos. Neque tamen ex eo sequitur, non esse taxanda publicè grassantia scelera, sed tantum modum castigandi temperare oportet, publicè pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Augustinus: Seueritas exercenda est in peccata paucorum. Hæc enim stare potest cum correptionis ecclesiasticæ finibus.

Porro hic duo genera hominum admonere oportet, Nimirum infirmos, ne deficiant ab ecclesia propter grassantia flagitia, & Ministros uerbi ne uel despondeant animum, uel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum se proficere suis laboribus & uigilijs animaduertunt. Infirmi itaque sciant, abstinendum esse â flagitiosis, quantum ad priuatam conuersationem attinet, non quantum ad ecclesiæ externã cõmunionẽ, nisi cẽsura fuerint ecclesiæ excõmunicati. Nec cũ his pugnat preceptũ Apostoli 2. ad Thess. 3.

Præcipimus autem uobis fratres in nomine Domini Iesu Christi, ut subducatis uos ab omni fratre ambulante inordinatè. Non enim hic Paulus de externa Ecclesiæ communione agit, sed de priuata conuersatione & familiaritate. In libertate enim nostra ac facultate positum est, an familiariter uersari cum sceleratis uelimus, nec ne. At in arbitrio nostro nequaquam positum est, à communione ecclesiæ abstinere.

Obseruetur & hæc regula Augustini: In corripiendis fratribus, misericorditer corripiat homo quod potest, Quod autem non potest patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Ministri uerbi huius regulæ sint memores, quod omnis pia ratio & modus ecclesiasticæ disciplinæ unitatem spiritus in uinculo pacis intueri semper debeat. Quisquis igitur uel quod potest arguendo corrigit, uel quod corrigere non potest, saluo pacis uinculo excludit, uel quod saluo pacis uinculo exclude-

cludere non poteſt,æquitate improbat firmitate ſupportat,hic à maledictione liber & ſolutus eſt : Ita enim eradicanda ſunt zizania , ne frumenta lædantur .

Iam penes quos ſit corrigendi facultas breuiter eſt dicendum. Quantum igitur attinet ad priuatos lapſus omnium Chriſtianorum , qui eius lapſus ſunt conſcij,officium eſt eos corrigere doctrina, admonitione & obiurgatione,iuxta gradus à Chriſto præſcriptos qui ſupra enumerati ſunt & declarati. Publica delicta à miniſtris uerbi palàm coram omnibus arguenda ſunt, ſi uidebitur ad ædificationem facere.Idq; non unius paſtoris cenſura , ſed uel totius eccleſiæ , uel ſaltem quorundam grauium uirorum,qui uice totius eccleſiæ funguntur,fieri oportet , Ita tamen ut paſtor toti Eccleſiæ excommunicatione ſententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua eccleſia ſeruata eſt , & habet pro regula apoſtolicam traditionē 1.Cor.5,

Præterea eiuſdem eccleſiæ eſt, emendatos in eccleſiam recipere per miniſtros uerbi, qui miniſtri pœnitentiam ſeriam eorum qui reconciliari eccleſiæ cupiunt, exponere debent.

Hactenus de ordinaria diſciplina, quæ proprié dependet á poteſtate clauium, huic ſubſeruit ordinatio certi temporis, loci, quando & ubi populus conuenire debeat, ad audiendum uerbum & ad ſacram cœnam, Hæc ordinatio tametſi quantum ad certi temporis & loci circumſtantias attinet, eſt libera, ut quæ non obliget nos uerbo Dei, tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini eſt. Omnibus enim mandatum eſt uerbum audire & participare ſacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & ubi uerbum & ſacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, ſed libenter ſe huic diſciplinæ eccleſiaſticæ parti ſubijcit. Nec hoc pugnat cũ Chriſtiana libertate. Nam qui in Chriſto ſunt liberi, ut ſciant ſe per Chriſtum á peccato, maledictione legis, ac ritibus huma-

humanis esse liberos, Ita quoq; norunt se disciplinæ & ordinis gratia, quantũ ad externum ecclesiæ regimen attinet, honestę ac pię disciplinę subiectos esse.

Hactenus de communi disciplina et ordinaria dictum est: Nunc paucis de extra ordinaria dicendum. Hæc nec tempus nec modũ nec formã præscriptã uerbo Dei habet, sed in ecclesiæ arbitrio posita est, & temporũ rationẽ cũ euentu habet, unde in hac extraordinaria disciplina respicere oportet ad tria tempora, pręteritũ præsens & futurũ. Ad præteritũ ut si aliquid præter opinionẽ euenit ueluti magnorũ uirorum liberatio è periculis, fœlix ecclesiæ & ministerij uerbi successus, propagatio doctrinæ in alijs nationib. Hic officiũ ministrorũ uerbi fuerit consentientib. pręcipuis ecclesię mẽbris populũ certo tẽpore conuocare ac ad gratiarũ actionem inuitare. Ad præsens ut si grassari incipiat pestilentia, uel fames, uel bellũ hic popul9 cõuocãdus est, exhortatio ad pœnitẽtiã, ieiuniũ, preces, instituẽda est. Ad futurũ tẽpus, ut si uel clades aliqua

imminere uidetur, uel aliqua magna deliberatio siue de religione, siue de statu politico ineunda est, piorum pastorum officium fuerit, hortari populum ad solennes preces, ut Dominus pericula imminentia uel auertat prorsus, uel conuertat, in sui nominis gloriam, ac deliberationes instituendas suo spiritu gubernet. Hæc extra ordinaria disciplina cum Prophetarum tum Apostolorum puriorisq; ecclesiæ exempla habet, Quare nequaq; ubi res postulat negligenda est.

Nunc restat disciplina quam cleri peculiarem dixi. Hæc canone & executione constat. Canon uersatur circa quatuor, alias circa certarum rerum prohibitionem, ut ne quis clericus uenationi, ne quis aleæ, ne quis commessationi, ne quis fœnori aut mercaturæ uacet, ne quis lasciuis saltationibus intersit. Alias circa certa exercitia, ut sunt Cantationes, Sacræ lectiones, uigiliæ: Alias circa officiorum in ecclesia distinctionem, ut in Ecclesia alius do-

us doceat, alius recitet aliquid ex ſacris literis, alius præſit cœnæ dominicæ. Alias circa pœnas, quarum gradus fuerunt, priuata obiurgatio ab epiſcopo, publica à conceſſu epiſcoporum & præſbyterorum, diſpoſitio ab officio, excommunicatio, extremus gradus fuit anathematizatio, quæ ſolum adhibebatur contra obſtinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cherinthus &c. Veteris enim eccleſiæ mos fuit, ſine ui externa in ſuum clerum animaduertere. Huius diſciplinæ executio potiſſimum epiſcopis cõmiſſa erat qui ideo aliquãdo bis, aliquando ſœpius in anno ſynodos prouinciales couuocabant ubi nõ unius Epiſcopi cenſura, ſed totius cleri collecti ſententia res agebatur. In hiſce ſynodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de diſciplina, atq; alijs rebus eccleſiæ utilibus tractabatur, atq; tantiſper res fœliciter ſucceſſit, donec dominandi libido inuaſit Papam alioſq; creatos ab eo Epiſcopos. Hæc de diſcipiina Eccleſiaſtica communi et

clericali dicta sint, uerum si quis cupit priuati hominis disciplinam, sciat eam in quatuor consistere, ut suos affectus petulantes & cogitationes prauas meditatione uerbi & oratione domet, ut uerba pietate regat, ut facta ad normã legis exigat, utq; gestus similiter pietati congruos amet. Sed de his satis: Nũc de tertia hyerarchiæ ecclesiasticæ parte dicendum est.

CAPVT DVODECIMVM

De authoritate ecclesiastica.

Cum potestate coniuncta est authoritas, in qua duo sunt consideranda. Vnum, Quarum rerum sit, Alterum, penes quas personas resideat ecclesiæ authoritas. Duas res subijciunt ecclesiæ authoritati, traditiones nimirum & interpretationes scripturæ. Traditiones sunt ritus, qui absq; scriptura traditi dicuntur, uel ab Apostolis, uel post Apostolos à sanctis patribus. Huius generis sunt baptisma infantiũ, obseruatio diei dominicæ, q cœna domini ã ieiunis celebretur, & à ieiunis percipiatur, Item,

canones plerique de disciplina ecclesiæ et cleri. Sed quid sentiendum sit de huiusmodi traditionibus, uide in locis Theologicis Philippi.

Interpretationes scripturæ sunt peculiaria dona Dei quibus eruuntur & in lucem producuntur quæ obscura uidebantur, In hoc genere sequenda est regula Pauli, nimirum q; omnis scripturæ interpretatio debeat esse analoga fidei, hoc est, conuenire debeat cum primis & apertis pronunciatis scripturæ, continentibus ueræ religionis fundamenta. Deinde & hoc discrimen obseruetur, quod dicta interpretum sint in triplici genere. Alia enim sunt demonstrata, alia probabilia, sed præter scripturam, Alia pugnantia cum scriptura.

Primi generis summa est authoritas nam eiusdem firmitudinis sunt quæ immota consequentia ex uerbo aperto Dei colliguntur, atque ipsa oracula Dei. Huc pertinet Symbolum Niceni, Athanasij.

Medium genus tantisper propter authoritatem patrum retineri potest, donec à Sophistis in malam consequentiam trahatur. De postremo genere utilem tradit regulam Ambrosius libro 10. officiorum: Nos noua omnia quæ Christus non docuit iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est, Si igitur Christus non docuit quod docemus etiam nos, id detestabile iudicamus. Proinde quicquid ex patrum scriptis cum authoritate scripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum quod autem non congruit cum pace illorum respuendum est, sed de his supra.

Restat ut dicatur, penes quas personas resideat authoritas ecclesiæ. Papa sibi hanc authoritatem uendicat, sed falsò: Est enim authoritas ecclesiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana authoritas ualet. Quare sciendum est, hanc authoritatem penes totam & uniuersam ecclesiam esse, sed diuersimodè. Maior enim est eo-

rum

eorum in Eccleſia authoritas qui ex ue-
ris fructibus ſpiritus declarant ſe ſpiri-
tum Chriſti habere, Item maior pio-
rum miniſtrorum ꝙ laicorum. Am-
plior adhuc penes pios, doctores, lon-
go tempore exercitatos, Grandior ad-
huc penes piorum conſilia, ubi ex fru-
ctibus ſpiritus Chriſti adeſſe cognoſci-
tur. Verum hic iuxta conſilium Pauli
2. Corinth. 11. probandi ſunt ſpiritus,
an ex Deo ſint, quod nulla alia re certi-
us fieri poteſt, quam ipſa ſcriptura, ipſa
lege Dei, ad quam Dominus ipſe pro-
bationem ſpirituum exigendam præ-
cepit, Deut. 13. his uerbis. Si ſurrexit in
medio tui propheta, qui ſomnium ui-
diſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atq;
portentum, & euenerit quod locutus
eſt, & dixerit tibi: eamus & ſequamur
Deos alienos, quos ignoras, & ſeruia-
mus eis, non audies uerba prophetæ il-
lius aut ſomniatoris, quia tentat uos
Dominus Deus ueſter, ut palam fiat,
utrum diligatis eum an non. In toto
corde & in tota anima ueſtra, Domi-

num

num Deum uestrum sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite & audite uocem eius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis. Quod autem interpretationem scripturarum certis personis & certo hominum ordini asscribunt, falsissimum est. Nam interpretatio scripturarum donum Dei est, quod largitur Dominus in ecclesiæ suæ ædificationem cuicunq; uoluerit. Hæc breuiter de Hierarchia & eius partibus sint dicta.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SATISFACTIO.

Vt autem doctrina de Satisfactione clara & perspicua habeatur, primum de ciuili satisfactione, Secundo, de ea quæ coram Deo ualet, Tertio, de ecclesiastica satisfactione dicendum est.

Ciuilis satisfactio duplex est. Hominibus enim læsis dupliciter satisfacit, uno modo cum hi qui offenderunt, læsis

ſis tantum præſtant rei uel officij, ut id quod læſis iniuria detractum eſt, iure compenſatum habeatur. Alio modo cum hi qui offenderunt, culpam tantum agnoſcunt, & dolere eam ſibi teſtantur, ueniamq; ſupplices orant, cum officum in poſterum plenius preſtandi promiſſione.

Hæc duplex ciuilis ſatisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari poteſt, ſed hoc ſeruato diſcrimine, Quantum enim ad priorem attinet, modum ſatisfaciendi, ſolus Chriſtus ſatisfecit patri pro iniuria Deo ab humano genere illata. Hunc enim ſolum ſcriptura prædicat eum eſſe, qui ſua uictima patrem cœleſtem placauerit, unde ſolus eſt expiatio pro peccatis noſtris. Supra eum ſolum correctio pacis noſtræ, per ſolum eius nomen obtinetur remiſſio peccatorum, Vnde conſtat ex ſcriptura quod hic Ieſus Chriſtus ſit iuſta ſatisfactio pro õni offenſa, qua cœleſtẽ patrẽ offenderat genus humanum. Huius ſatisfactionis ſoli credẽtes participes ſũt.

Quare

Quare ſacrilegium eſt tribuere ulli rei hanc ſatisfactionis gloriam, quæ ſoli Chriſto competit. Verum quia iuſtificati ſatisfactione Chriſti ſæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & Deum ſupplices per ueram pœnitentiam deprecamur culpam per Ieſum Chriſtum, dicimur interdum à ſanctis patribus Deo ſatisfacere, ſed ut filij offenſum patrem pœnitentia ſibi conciliant. Hinc Cyprianus: offerimus uobis animi & conſilij noſtri ſalutare munus, & quia odiſſe non licet nobis, & ſic Deo plus placemus dum nullam pro iniuria uicem reddimus, Hortamur, dum facultas, dum aliquid de ſeculo ſuper eſt, Deo ſatisfacere & ad ueram relligionis candidam lucem de profundo tenebroſæ ſuperſtitionis emergere.

Eccleſiaſtica ſatisfactio pars eſt diſciplinæ Eccleſiæ, & refertur non ad tribunal Dei, ſed ad placandum offenſos fratres in eccleſia. Fuitq; olim ritus

ritus externus ecclesiæ, non pertinens ad conscientiam seu remissionem peccatorum coram Deo, Sed duos alios fines habuit, ut exploraretur an serio redirent lapsi ad Ecclesiam, deinde etiam ut alij admoniti diligentius regerent mores, ne simili pœna aliquando lapsi castigarentur. Hæc satisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur, Nam pœnitentiam, quam requirebant à lapsis coram ecclesia quando recipiebantur, diuiserunt sancti patres in Contritionem (quæ ex lacrymis pœnitentis agnoscebatur) Confessionem (qua reus coram ecclesia deplorabat suum lapsum) & Satisfactionem qua satisfiebat ecclesiæ. Has postea indocti Monachi ad conscientiam transstulerunt. Hæc quia ad potestatem Iurisdictionis pertinebat, non priuato unius pastoris arbitrio, sed maturo deliberatoq; seniorum consilio res gerebatur, ne quid imperito aut intempestiuo zelo fieret contra charitatis regulam, aut etiam ne crimen lapsi

 propa-

propalatum unius zelo maius scanda- lum excitaret.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

Christiana libertas.

LIBERTAS Christiana est manu- missio spiritualis, parta sanguine Chri- sti, quam offert Euangelium credenti- bus in Christum, per quam liberati à peccato, à damnatione legis ac ritibus humanis, donamur spiritu sancto, ut formidolosæ nostræ conscientiæ paci- ficentur, & sub cruce gloriemur, certi quod breui liberator noster sit nos ex omnibus malis erepturus, ut amplius non simus hominum serui, hoc est, hu- manarum traditionum, sed ut liber po- pulus ijs liberè boni ordinis, & decori seu disciplinæ gratia, utamur citra opi- nionem iusticiæ cultus meriti necessi- tatis. Hæc descriptio multa continet. Primum quod libertas Christiana non sit ciuilis aut carnalis, sed spiritualis, ut quæ in Christi regno spirituali locum habet

habet & in conſcientia dominatur. Deindè quia natura ſumus ſerui peccati, monet deſcriptio quod ſanguine Chriſti ſit hæc parta libertas, quæ ut offertur per euangelium ita fide recipienda eſt. Si enim filius uos liberauerit (inquit liberator noſter) uerè liberi eritis.

Deindè recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametſi natura coniuncti ſunt, tamen eos diſcerni utile eſt, ut cor pium inde maiorem conſolationem haurire poſſit. Primus itaq; gradus eſt liberatio à peccato, cum quo ſecundus libertatis gradus coniunctus eſt, liberatio à maledictione legis. Chriſtus enim (inquit Paulus) redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Et ſignificanter dicitur à maledictione legis, nam quantum ad obedientiam legis moralis pertinet omnes adoptati ſumus, ut domino ſeruiamus, præſtemuſq; ei iuxta uerbum obedientiã. Tertius gradus eſt donatio ſpiritus ſancti, per quem non ſolũ con-

firmatur primus & ſecundus, uerum etiam uiuificamur ad præſtanda ea opera, quæ ſpiritualis uita requirit. Et tametſi opera ſic facta propter uicioſitatem carnis minimè ſatisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis ſpiritum, quo donati ſunt credentes. Quartus gradus eſt, ꝙ liberi ſimus à ritibus non ſolum Moſaicis, uerumetiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conſcientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Gala. & ad Col. diſputat.

Verum ne quis abutatur hac libertate Fines quoqꝫ adiecti ſunt, ut, pacificatio conſcientiarum contra peccatum & ſententiam legis, Conſolatio in cruce, liber uſus rituum externorum, ne conſcientijs noſtris laqueos iniſciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, charitaſqꝫ ſuadent, ut pios ritus ordinis diſciplinæqꝫ gratia ſeruemus, modò ne cultus Dei neceſſarius aut opinio iuſticiæ, meri-

meriti & necessitatis in illis colloce-
tur.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

CEREMONIA.

CEREmoniæ sunt ritus & ordina-
tiones ad regendam ecclesiasticam po-
litiam institutæ. Harum aliæ pugnant
cum uerbo Dei quales pleræque hodie
papistarum, à quibus liberos nos esse
superiore capite declaratum est, Aliæ
non pugnant cum uerbo Dei, sed aut
apertum uerbum & mandatum ha-
bent, ut baptismus & cœna Domini,
Aut faciunt reuera ad conseruandam
doctrinam & politiam ecclesiasticã, &
sunt à senatu ecclesiastico ordinatæ, uo
canturque à Paulo παραδόσεις, id est, tradi-
tiones. Hæ traditiones aut decori aut
ordinis gratia institutæ esse debent.
Decori quidem partes duæ sunt: prior
est, ut excitemur ad pietatem illis admi
niculis, Posterior, ut modestia & gra

uitas in pietatis tractatione eluceat, Quare nec ἄσημοι nec histrionicæ esse debent, quales pleræq; in papatu fuerunt. Ordinis uerò partes sunt tres. 1 ut præsidentes habeant certam agendi regulam. 2. ut auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam, 3. ut bene composito ecclesiæ statu paci & tranquillitati consulatur, Sed de hac re supra dictum est.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

ADIAPHORA.

Triplicia sunt opera. Quædam enim opera necessario facienda sunt, ut quæ expresso uerbo Dei præcipiuntur Quædam necessario cauenda sunt, ut quæ Deus aperto uerbo prohibuit. Quædam sunt inter hæc media, quæ usitatè ἀδιάφορα uocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα uocat, de quibus quid sentiendum sit, breuiter exponam.

Vſitatè definiunt ἀδιάφορα res eſſe, quæ neq; mandantur neq; prohibentur uerbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum eſt, & inprimis tres regulæ obſeruandæ ſunt. Prima, operis in ſpecie non expreſſè præcepti uel prohibiti genus, aut eſt præceptum aut prohibitum. Si præceptum eſt genus, rectè opus cenſetur ἀδιάφορον. At ſi genus prohibitum eſt, nequaq; opus ἀδιάφορον dici poteſt. Eſt enim in genere prohibitum. Celebrare Miſſas hodie Papiſtæ clamitant eſſe adiaphoron, quia ut nullibi eſſe præceptum, ita nec prohibitum eſſe uociferantur. Verum quia genus eius, quod eſt colere Deum mandatis hominum, apertè prohibitum eſt, Sequitur & hanc prophanationem Miſſaticam in genere interdictam eſſe, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde ſic definienda adiaphora colligo, quod uera adiaphora ſunt, cum genus quidem facti eſt mandatum, Specierum uerò circumſtan-

stantiæ sunt liberæ & indifferentes, ut uerbum audiendum est ex mandato Dei, decorum seruandum est & ordo. Sed circumstantiæ, loci, temporis, uestitus sunt liberę & indifferentes.

Secunda regula: In adiaphoris & opus & usus indifferentia esse debent. Adiaphorum natura est, candida & linea ueste res sacras, ut baptismum, cœnam Domini peragere. Verum si usus non est liber, sed superstitionis gratia seruatur, non potest amplius inter res adiaphoras numerari, tum enim ut in casu confessionis adiaphora esse desinunt. Quare rectè fecerunt ministri uerbi, qui per nouas & papatum redolentes constitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas istas uestes, quas propter abusum & superstitionem iam longo tempore abiecerant.

Tertia, Adiaphora considerari debent dupliciter. Primum in se, ut sunt res mediæ absq; relatione ad personas, Deinde ex ratione personarum quæ illis utuntur. Si per se considerantur

neq;

neq; placent neq; diſciplicent Deo, ut nec ſub præceptum nec ſub interdictum ipſius cadant. Verum ſi ex perſonis conſiderantur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod perſonæ utentes adiaphoris, aut ſunt fideles aut non. Si ſunt fideles, Deo placet obedientia in adiaphoris propter fidem fidelium, nec obſtat quod Paulus dicit, Quicquid non fit ex fide eſt peccatum, quia non omnino uerbo Dei carent uera adiaphora, Imo habent uerbum quantum ad genus facti attinet, unde æſtimationem capit opus coram Deo, ubi fides accedit. Ezechias non habuit uerbum expreſſum de tollendo æneo ſerpente, attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum eſt, nimirum tollere Idololatriam & Idololatriæ occaſiones.

Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eiq; gratus cultus fuit. At ſi utentes adiaphoris ſunt infideles, polluta ſunt & mens & conſcientia illorum qui illa faciunt. Nam quicquid non fit ex fide, peccatum

tum est, hoc est, reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

SCANDALVM.

Scandalum in genere est quicquid alijs uel causa uel occasio offensionis est & usitatē diuiditur in Datum & Acceptum. Datum quidem uocant, cum aliquis efficacem causam lapsus alijs praebet seu dat. Acceptum uero, quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, sibi ipsis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo est, q̃ scandalum, & Christus dicit, Vae mundo à scandalis, utile erit utrumq; genus additis regulis certis de cauendis & non cauendis scandalis explicare.

Datum itaq; scandalum, si materiale seu fundamentum spectes, aut oritur ex facto in se malo, Aut ex facto in se adiapho-

adiaphoro ſeu intempeſtiuè facto, contra charitatis regulam. Vtrumq; quidem malum ſed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum eſt uoce Dei. Et Chriſtus pronunciat, melius eſſe hominem demergi in mari, alligata mola aſinaria ad collum, q̃ ulli eſſe ſcandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obſeruandæ.

Prima: Scandalum datum malo facto, hoc eſt, dicto, opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei omnes quibus ſalus curæ eſt non ſecus quam infernum cauere debent.

Secunda. In uſu adiaphorum conſideretur triplex hominum genus. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem ideoq; firmi, quidam ſunt infirmi, Quidam obſtinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc eſt primo & tertio, rebus adiaphoris uti licet: illis enim non eſt ſcandalo factum adiaphorũ, Imo gaudio potius & conſolationi, Nã ex mutua firmitudine in negotijs pietatis non parũ gaudent uere pij:

His quidem ſcandali occaſionem præbes, ſed non cauſam efficacem, Nam occaſionem offenſionis arripiunt ſua malicia, ideoq; acceptum eſt illorum ſcandalum & non datum abs te. De Medio genere hæc ſeruetur regula, quod nihil contra charitatem proximi faciundum ſit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Chriſtum peccant, percutientes illorum conſcientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus ſcandalizat fratrem meum, nequaq; comedam carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem 1. ad Corinth. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obſtinatis, ſed de infirmis duntaxat. Breuiter fides & dilectio fraterna ſatis admonere poſſunt quando adiaphoris utendum ſit, & quando non.

Recipit & hoc ſcandalũ quod Datum nominant plura diſcrimina: Eſt enim priuatum, quod unum aut paucos offendit. Eſt & publicum quod totum

totum cœtum turbat. Vtrumq; ſuo genere malum eſt, Verum hoc poſterius multo grauius, ut quod pluribus nocet.

Sumitur & aliud diſcrimen à differentijs perſonarum. Aliæ perſonæ in aliqua dignitate conſtitutæ ſunt, aliæ obſcuræ priuatã uitam degunt. Quod igitur datur à perſona in dignitate conſtituta, multo grauius eſt, & meretur grauiora ſupplicia, cum propter perſonam ipſam, qui ſuum locum in quem à Deo euectus eſt commaculat, tum propter homines alios, quibus lapſus cauſam præbuit efficaciorem ſuo facto. Vt enim quo ingentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit. ita quo dignior fuerit perſona, & in ſublimiore dignitatis culmine conſtituta, eo plures in lapſum ſecum trahit cum cadit. Vt, ſtudioſus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagitio maiori offendiculo eſt, quàm miles aut nauta, atq; ideo grauiori pœna cohercendus & puniendus eſt, nam plures ſecum

cum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non solus peccauit, non solus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius scandalum inde ortum, in conspectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus Atque hæc de dato scandalo breuiter dicta sufficiant.

Acceptum scandalum est, quod aliquis sibi sumit à recte factis aliorũ aut alijs rebus, quod duplex docendi gratia constituam, nimirum. Humanũ & diabolicũ. Humanũ partim impiorum, partim piorum est. Impiorum quidem quando impij offenduntur piorum aut recte factis, aut libero Adiaphorum usu, aut etiam externo habitu seu ecclesiæ forma. Nam cum impij uident cruce premi pios, & esse ueluti reiectamenta in mundo, occasionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi qui offendebantur humilita-

te Christi & calamitate ecclesiæ. Sic Cicero subiectione Iudæorum motus offendebatur adeo ut conuicia coniecerit in Deum Iudæorum & religionem ipsorum. Contra pij accipiunt scandalum, quando uident impios florere, quando Ecclesia a Tyrannis opprimitur, cum multi innocentes trahuntur ad supplicia, cum hæresibus turbari Ecclesiam animaduertunt. Verum hoc scandalum rursus superant partim confirmante eos spiritu sancto partim exemplis ecclesiæ Christi, partim ardentibus precibus. Nec ullum præstantius est aduersus huius generis scandala remedium, quam opponere perpetuam consuetudinem Dei, qui in hoc mundo, ideo sinit suam ecclesiam obrui uarijs calamitatibus, ut olim glorificetur cum filio ipsius dilecto.

DIAbolicum scandalum uoco, cum homines præpostere captant quæ ad peccandi licentiam obtendunt, Vt

Cham qui absque dubio ita proterue in-
sultauit patri, ut sibi impune peccandi
licentiam acquireret. Tales hodie uide-
mus permultos, qui uitia sanctorum
patrum plusque studiose conquirunt, uti
incestum Loth, Ebrietatem Noë, Adul
terium & homicidium Dauid, periuri-
um Petri, durius iugum quod imposu-
it Aegyptijs Ioseph, rapinam Zachei,
ut sine pudore ad omnem nequitiam
se proijciant. Imo ex hominum ui-
tijs quærunt, quomodo se obdurent ad
Dei contemptum. Quare non imme-
rito hoc genus scandali diabolicum uo
caueris, ut quod calumnijs fulcitur in
contumeliam Dei.

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

CRVX.

QVIA crux perpetuò ecclesiam Christi comitari solet, necessaria est do-
ctrina de cruce, ut pij armentur aduer-
sus

ſus ſcandalum crucis. Eſt autem crux quæuis afflictio, cum totius eccleſiæ, tum ſingulorum membrorum in eccleſia. Et eſt multiplex, eſt animi anguſtia, eſt corporis uexatio, & ſpiritus & carnis lucta, eſt ex præſenti & imminenti malo ſæpè probatio, eſt in œconomia, politia & eccleſiaſtico ſtatu difficultas. Quatuor itaq; de cruce dicemus. Primum de cauſis crucis. Deinde diſcrimen inter crucem piorum, & impiorũ, Tertio, Quo animo ferenda ſit crux. Poſtremo, unde conſolatio petenda.

Cauſæ autem crucis, cum in nobis ipſis, tum extra nos quærendæ ſunt. Sed utrumq; genus uarium eſt. In nobis enim tres cauſæ crucis inueniuntur. Peccatum inhabitans, Concupiſcentia inde pullulans, & quotidiani lapſus, quos peccatum originis ſeu inhabitans per ſuas concupiſcentias gignit. Iam niſi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet, adeo peſtilens radix pec-

catum est originis, unde sancti potissimum conqueruntur, ut David cum exclamat: In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim, in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiscentiam esset pertractus. Et Paulus, cũ inquit: Infœlix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius? Nam ex lucta carnis & spiritus, tantam tribulationem in se sensit, quòd optarit mori liberariq; ab hac cruce. Ob hanc igitur causam crux necessaria est ecclesiæ, ut quasi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimirum ferociat aduersus spiritum. Hinc David: Bonum est mihi quod humiliasti me. Quamdiu igitur in hoc mortali corpore manendum est, opus erit cruce ad compescendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant spiritum.

Alterum genus eas crucis causas complectitur, quæ extra nos quidem positæ sunt, sed tamen in nostrum bonum cedunt, modo nè sub cruce succumbamus

cumbamus. Est autem hoc externum genus crucis Ecclesiæ quadruplex, Nunc enim diabolus, nunc membra diaboli, nunc benignus pater cœlestis, Nunc uocationis nostræ difficultas crucis est causa, de quibus sigillatim sed breuissimē dicam. Diabolus circuit ut leo rugiens, quærens quem deuoret. Et quam multas calamitates in mundum inuexerit, testatur non solum primorum parentum lapsus, Verumetiam totius orbis tristissima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Christi usus est, utitur & utetur donec hic mundus steterit, Quod autem usq; adeo sæuiat in ecclesiam, potissimum facit odium, cum aduersus totum genus humanum tum præcipuè aduersus Christum reparatorem generis humani, & eius sponsam Ecclesiam, cuius extremam perniciem perpetuò quærit, ut uná secum æternis pœnis obnoxia reddatur, utq; Dominus rex & pontifex suo honore priuetur.

Huius sæui hostis tyrannis non est æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosq́ pertrahit tanq́ bestias ad omnia flagitiorum genera, id quod non solum ueteres historiæ, uerumetiam præsens dies plus satis testatur. At filijs Dei facessit quidem negotia, sed ne pilum quidem capitis tollere potest sine patris cœlestis uoluntate, id quod historia Iob aperte docet. Quare si hîc tuti esse uelimus, militandum est nobis in castris Christi, sub duce nostro, uictore Sathanæ, assumpta πανοπλία Dei, quam Paulus Christianis militibus ad Ephes. 6. commendat.

Membra diaboli, hoc est, mali homines hostes Dei, se ecclesiæ Christi opponunt totis uiribus, & non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines distinguere licet. In quorum primo sapientes mundi collocantur, qui sophistica ecclesiam Christi oppugnant. In horum catalogum omnia sectarum genera refero, quales sunt ue

teres

teres & noui hæretici, qui sanam doctrinam calumniosè deprauant, suo duci diabolo obsequium præstantes. Secundum ordinem obtinent tyranni, in bellũ contra ecclesiã à sophistis producti, hi uiolenta manu ecclesiã conantur opprimere. Horũ quidã aperté Christianos gladio persequuntur, ut Turca, Saraceni ac omnes aliæ prophanæ gentes. Quidam Christi nomen se magnifacere simulant, interim flumine sanguinis piorum, cursum Euangelij occludere moliuntur, quorum post diabolum antesignanus est Papa antichristus. Hic sibi adiungit impios principes mundi, Cardinales, Episcopos, Abbates, Priores, Officiales.

In tertio ordine sunt hypocritæ, qui ficta religionis specie non parum nocent ecclesiæ Christi. Huc religiosorum, turba Monachi, moniales, Canonici, uicarij, sacrificuli recenseantur, quorum pleriq; sparguntur in plures ordines, quo magis Ecclesiam Christi premant, incitentq; alios ad acriorem

pugnam. Postremi ordinis sunt prophani homines & flagitiosi, quos ἀλάστορας καὶ καθάρματα græci uocant. Horum enim causa non raro affligitur ecclesia, quemadmodum multæ historiæ docent. Vnius Achan scelere multi bello conciderunt sub duce Iosua, Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum uxoris leuitæ usque ad internecionem tribuum Beniamin adduxit, in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium est quin maxima afflictio ecclesiæ proficiscatur inde, quod cum quidam nefandis suis sceleribus commereantur grauia supplicia, non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter unius Oedipi facinus peste uexatum fuisse Thebanum regnum. Testatur Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnam græci exercitus partem peste abreptam. Scribit Hesiodus interdum unius ob noxam affligi rempublicam.

Inter externas crucis causas tertio loco benignum patris cœlestis a-

morem proposui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione, hinc enim maxima consolationis copia sub cruce petitur. Quanquam autem consilium Dei hic uarium est, tamen ad duodecim reuocabo causas, quare Deus suam ecclesiam, quam adeo charam in dilecto habet, cruci subiectam in hoc mundo esse uelit. Prima igitur est ipsius Dei iusticia, cum paterna storga coniuncta. Vt enim patris iusti & clementis est, errantes castigare, sic benignissimus pater cœlestis omnem filium quem recipit, castigat. Quare qui sine castigatione perpetuo uersantur, adulterini potius quam germani filij censendi sunt. Ad Ebræos, 11.

Secunda priori coniuncta est, ut tanquam freno nos coherceat, καὶ κατερύκῃ, ne præcipites ruamus in tristes lapsus. Hinc Psalmista: In chamo & freno maxillas illorum constringe, qui non appropinquant ad te.

Tertia, ut peccatum in nobis per

crucem reprimatur, & paulatim uim suam amittat, aboleatur, mortificetur. Vnde Paulus: Corpus mortuum est propter peccatum. Et Dauid: Propter iniquitates corripis filios hominum.

Quarta. Vt crux sit fidei quædam probatio, & ueluti examen, Ita Iob, Abraham, Ioseph cruce tanq̃ Lidio lapide probati sunt.

Quinta. Vt crux sit argumentum æternæ uitæ. Deus promisit credentibus bona, sed ea non consequuntur in hac uita, ergo alia restat, in qua Deus promissa præstabit. Non enim potest mentiri.

Sexta. Vt piorum cruce impœnitentes admoneantur de æternis supplicijs, nisi resipiscant.

Septima. Vt conspiciatur diuina presentia in genere humano, & potissimū in ecclesia, quod fit dum Ecclesia uidet se diuinitus defendi. Num. 14. Vt audiant Aegyptij, q tu Domine sis in hoc populo.

Octaua. Vt crux nostra sit testimo-

nium ueræ doctrinæ. Huc omnium sanctorum Martyria pertinent. Vocantur autem sanctorum confessiones Martyria, quia sunt testimonia confessionis doctrinæ, quam non dubitarunt sanguine suo obsignare.

Nona. Vt crux præbeat occasionem diligentius discendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Psal. 118. Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas. Esaiæ 28. Vexatio dat intellectum.

Decima, ut conformes fiant electi imaginis filij Dei. Roma. 8. Item: si compatimur, simul etiam regnabimus.

Vndecima, ut timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ uirtutes excitentur & crescant.

Duodecima. Vt crux sit occasio amplissimorum præmiorum. Hæ sunt causæ, cur Deus uelit suam ecclesiam subiectam esse cruci.

Cæterum quia uidemus hostes Dei interdum grauissime affligi: quæri po

teſt, & ſcire utile eſt, diſcrimen afflictio
nis piorum & impiorum, Quod ſanè
ex quinq; potiſſimum colligendum
puto, Nimirum ex cauſis efficientibus,
finalib. effectib. tēpore, & loco. Cauſæ
efficientes προκαταρκτικαὶ ſunt, Afflictio-
nis quidem piorum paternus amor,
quo filios ſuos uirga paterna caſtigat
pater cœleſtis. Afflictionis uero impio
rum, Ira & furor iuſti iudicis, qui ſce-
leratos punit ut hoſtes & aduerſarios.
Finales cauſæ, Deus, pios quidem in
bonum eorum, impios uero in malum
punit niſi reſipiſcant. Pios enim ut
cruce probentur, Impios ut dignis ſup
plicijs coherceantur. Effectus, Pij
ut Iob, dominum benedicunt in cruce,
impij fremunt aduerſus Deum & tri-
ſtantur. Pij erudiuntur, impij confun-
duntur. Pij probantur, impij pertur-
bantur, Pij patientia ſub cruce diſ-
cunt & inuocant, impij impatientia ui
cti deſperant. Tempus, pij ad breue
tempus, ut poſtea cum capite Chriſto
glorificentur, Impij perpetuo malo in-
uoluun-

uoluuntur, quorum præsens afflictio præludium est afflictionis eorum æternum duraturæ. Locus, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim conscientia cruciatur mala, illic æterna ira Dei obruti perpetua & nunquam finienda luent supplicia. Hoc de discrimine crucis piorum & supplicij impiorum tenere admodum utile est.

Porro tametsi ex dictis intelligi potest, quo animo pijs sit ferenda crux, & undè consolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam. Pij hominis animus sub cruce in hunc modum erit compositus: Primum omnium renunciabit ueteri homini, & eius concupiscentijs, ut tanquam noua creatura in Christo, non amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus & noui hominis imperiū uiuat. Hæc renunciatio carnis seu abnegatio sui oritur

ex duplici cognitione, Nempe Dei & ſui ipſius, de qua re ſupra dictum eſt. Secundo fides uera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & interceſſione Chriſti. Tertio quicquid iam mali obuenerit, accipies tanq̃ ex manu optimi patris, ut cum Iob diſcere poſſis: Si bona ſuſcepimus, mala autem cur non ſuſtineamus? Quarto præſenti cruce uti debes, tanq̃ auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, ſuperbiam, philautiam, petulantiam carnis. Quinto, Crux erit incitamentum ac ueluti calcar ad ſtrenuè currendum, in propoſito ſalutis ſtadio ut ardentius inuoces Deum, prædices eum, præſertim cum ſcias, te olim cum Chriſto coronandum, modo cum eo patiaris in hac uita. Quanquam autem hinc ampliſſimæ conſolationes peti poſſunt: tamen conſolationis locos octo recitabo.

Primus, Videndum primum an cauſa præſentis crucis ſit publica aut priuata, Deinde an tuo ſingulari culpa

an

an non. Si non tua ſingulari culpa accidit crux, conſolaberis te bona conſcientia & exemplis ſanctorum, qui ſimiliter olim ſunt afflicti. At ſi tua culpa affligeris, pœnitentiam age cum latrone, ut tua crux ſacrificium fiat deo gratum.

Secundus. Conſideratio finium conſilij Dei, quos ſuprà recitaui.

Tertius. Cogitatio exemplorum Domini, atq; adeo omnium piorum, qui ante nos uixerunt, quorum plurimi recitantur ad Ebreos II.

Quartus, Neceſſitas obedientiæ debitæ Deo, qua nullum ſacrificium gratius eſſe poteſt.

Quintus, Præſentia Dei. Ego tecum ſum in tribulatione.

Sextus. Promiſſio liberationis & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promiſſio uerbis propoſita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres noſtri & audiſti eos, &c.

Septimus, Collatio præſentium ærumnarum cum futura gloria, Rom. 8.

Octauus,

Octauus. Dignitas. Nam hac ratio=ne olim glorificandi filij Dei declaran=tur conformes imaginis filij unigeni=ti.

CAPVT DECIMVM=NONVM.

MORTIFICATIO.

HIC locus uicinus est superiori. Est enim Mortificatio opus, quo caro no=stra mortificatur, ut totus homo se im=perio spiritus submittat. Huius tria genera docendi gratia constituamus: Est enim mortificatio quædam præce=pta, alia libera, Alia superstitiosa.

Mortificatio præcepta est commu=nio & societas mortis Christi per cru=cem. Et est duplex: Interior quam scriptura aliás crucifixionem ueteris hominis uocat, de qua Paulus ad Rom. 6. Vetus noster homo simul crucifixus est. Item: Si mortui sumus cum Chri=sto, credimus quod & uiuemus cum eo.

eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui consistit, nimirum ut uera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiscētiæ eius, ne amplius iuxta carnis sed iuxta spiritus imperium uiuas. Hanc Dominus commendat omnibus uolentibus se sequi. Lucæ 9. Si quis uult post me uenire, abneget seipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur. Item Marci 8. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam.

Exterior duo complectitur nempè patientiam sub cruce, & temperantiam. Patientia sub cruce est obedientia, qua submittimus nos deo, & ab eo expectamus liberationem à præsentibus ærumnis. Hæc in scriptura mortificatio externi hominis dicitur, quæ multis tum testimonijs scripturæ tum exemplis nobis commendatur. Ad Galat. 6. Patientia inter fructus spiritus recensetur. 2. Timoth. 2. Tu igitur feres afflictionem, ut bonus miles Christi.

Ad Ebræos 6. Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum qui per fidem ac pacientiam hæreditatem acceperunt promissionum. Psalmo 9. Patientia pauperum non peribit in finem. Exempla patientiæ plurima scriptura habet, ut Noë, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Dauidis. Sed inter omnia exempla summum est patientia filij Dei, qui se tantis miserijs subiecit pro humano genere, ut mortem crucis etiam adierit, quo in se credentes ab æterna morte liberaret. Temperantia seruat modum in cibo & potu, alijsq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati spiritus imperium excutiamus. Huc dictum domini pertinet. Attendite ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate &c. Atq; hactenus de mortificatione præcepta.

Mortificatio libera est sponte susceptum exercitiũ, ut labor, Ieiunium, & alia huiusmodi, quibus ferocia carnis domatur. Quæ non eo referenda sunt, ut sint cultus dei, sed ut sint ueluti frenum iniectum carni, ne lasciuiat con-

tra

tra ſpiritum. In hoc mortificationis genere tria obſeruentur. Primum, ut genus facti ſub præceptum cadat, tametſi circumſtantiæ ſpeciei ſint liberæ. 2. Ne iſta exercitia deſtruant corpus, & ualetudinem lædant. 3. Ne paulatim finis ſuperſtitioſus attexatur, quemadmodum in multis exercitijs factum eſt, quæ poſteritas à ſanctis patribus acceperat.

Mortificatio ſuperſtitioſa eſt exercitium ſeu opus non mandatum à Deo, quo frenatur quidem caro, ſed finis eſt impius & ſuperſtitioſus, nimirum ut tale electitium opus ſit cultus Dei, ac meritorum apud Deum. Huius generis ſunt ſtata papiſtarum ieiunia, preces ad certam menſuram χαμευνίαι. Iudicia ex pilis, flagellationes, uigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiuſmodi plurimæ nugæ, Quæ una hac Chriſti ſententia euertuntur ac damnantur: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.

EXPLICATIO CAPITVM QVARTÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

MAGISTRATVS.

E MAGISTRATV ciuili dicturi quinq; constituamus membra. Primum, unde & quid sit Magistratus. Secundum, Quæ conditiones legitimi magistratus esse debeant. Tertium, Quod officium, quiq; fines sint administrationis politicæ. Quartum quale nam magistratus ius existat in subditos subditorumq; bona. Postremum, Quid magistratui debeant subditi: His enim quinq; explicatis quid de politica administratione sentiendum sit planissimè intelligi existimo.

Primum itaq; membrum Paulus ad Rom: 13. claré explicat. Docet enim magistratum à DEO esse. Non enim (inquit) est potestas nisi à Deo. Quæ uerò sunt potestates à Deo sunt ordinatæ.

natæ.

natæ. Quod quidem de iure imperij in
telligendum eſt, non de confuſione,
quę ſępe in imperijs propter ſcelera ho
minũ cernitur. Dum itaq; boni magi=
ſtratus præſunt, Deum ueluti nobis
propinquum cernimus, & nobis eo=
rum quos conſtituit manu imperan=
tem. Contra cũ impij magiſtratus præ=
ſunt, impietas quidem à diabolo & pra
ua imperantis uoluntate eſt, ſed Deus
iratus laxat frena Tyrannis & impijs,
Vt ita ingratitudinem hominũ ulciſca
tur. Habes unde ſit magiſtratus: Quid
autem ſit idem Paulus definit, nempè
ꝙ ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum
dũ honorantur boni, & puniuntur ma=
li corporalib. pœnis ſeu gladio. Idem
ſentit Ariſtoteles, cũ definit magiſtratũ
cuſtodem legis eſſe, ꝙ quidẽ uerum eſt,
quantũ ad externam diſciplinã attinet.
Conditiones boni magiſtratus (hoc .n.
eſt ſecundũ partitionis noſtræ mẽbrũ)
Exodi 12. quatuor recenſentur, nimirũ
ut ſit ſapiens, timens Dei, uerax ac mi=
nimè auarus, quas cõditiones memorię
gratia hoc uerſiculo cõplecti ſoleo.

Iudex est pius, sapiens, Verax, misodorus.

Pietas facit ut Deum respiciat in omnibus causis, caueatq; ne quid committat, quo illum offendat. Sapientia gubernat actiones, ne in administratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. Veritas efficit, ne falsas legum interpretationes ac sycophantias admittat. Odium auaritiæ synceritatem in iudicando conseruat. Vbi enim numarij iudices sunt, actum est de æquitate. Nam si personæ acceptio, corruptio est iudicij, ut nullus sit æquitati locus, profecto Auaritia efficit, Vt iudex potius personam quam causam intueatur. Quisquis igitur magistratu fungens precio ducitur, æquum & bonum perspicere non potest. Munere enim excœcantur oculi sapientum, & peruertuntur uerba iustorum. Hinc est quod auari iudices furum socij ab Esaia dicuntur.

Officium magistratus, de quo tertio loco proposui, cum scripturæ testimonijs,

nijs, cum illustribus exemplis demonstratur, Quod quidem in genere est, Vt sit custos legis, quod fit cum exemplo Dauidis, Iosiæ, Ezechiæ, Theodosij & aliorum, primum tollit Idolatriam, & occasiones Idolatriæ. Vt, Ezechias æneum serpentem comminuit. Iosias templum purgauit ã uarijs idolis. Moses uitulum confregit, Dauid exhortationibus populum ad uerum cultum Deo præstandum adduxit: Nam si magistratus ã Deo ordinatus est, ut sit minister Dei homini in bonum, debet utiq; quæ homini noxia uidet, pro uiribus amoliri, ne reipublicæ bonum & ciuium salus impediatur. Deinde curabit magistratus, exemplo Iosiæ, ut uera religio proponatur, conseruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanq; autem distincta sunt officia magistratus ciuilis & ministerium uerbi, tamen in hoc, conuenire possunt & debent, ut gloriam Dei & salutem generis humani simul quærant, sed seruata utriusq; legitima ratione,

Hoc eſt, ut magiſtratus ciuilis edi-cto & gladio, Miniſter uero uerbi, do-ctrina, exhortatione, obiurgatione & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præ-terea quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari non poteſt, Ma-giſtratus officium eſt, ſcholas erigere, ſtipendijs conſeruare, ut docentes & di-ſcentes pietatis ſtudijs incumbere poſ-ſint. Ad hæc Ezechiæ & regis Niniuę exempla commonefaciant magiſtra-tum, Vt uel præſentẽ uel imminentem iram Dei ſolennibus ad Deum preci-bus, ueraꝗ; ad Dominum conuerſione auertere ſtudiant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionem potiſſimum ſpectat. Quantum tamen ad externum politi-cum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, ꝙ eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo, nimirum ut quemadmodũ pater libe-ros diſciplina regit, caſtigat contuma-ces, bonos honore afficit, largitur præ-
mia,

mia, breuiter, in hoc totus incumbit ut ſua familia q̃ optimè conſtituta uideatur: Sic magiſtratus in tota republica facere debet, ut uerè de illo dici poſſit q̃ Theſius apud Euripidem bono magiſtratui tribuit, cũ inquit, εὐεργέτης βροτοῖσι καὶ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines & magnus amicus. Hinc eſt, q̃ reges apud Homerũ dicantur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech, q̃ ſonat pater mi rex. Proinde regia poteſtas à paterno affectu ſeparari non debet: Verum ut ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius primum officium ſtudium pacis, ut in tranquillitate Deum colamus, abolitis ſuperſtitionibus, quæ ueram religionem corrumpunt. Secundum, curet ut ſinguli ſua officia rectè faciant quod fieri non poteſt, niſi ubi legum maneat authoritas & executio, Leges enim ferre quas executio non ſequitur rerum publicarum pernicies eſt. Quare ut honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet ne in contẽptũ ueniant, q̃ fit ſi non ſequatur executio.

Tertium est, ut puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum & prudentem moderationem, Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui armis arcere licet, id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum & Regum teſtantur. Ex his fines magiſtratus facile eſt colligere, Quod ſit propter Deum, eccleſiam, ac rerumpublicarum incolumitatem conſtitutus. Quare rectè dicitur, gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ eſſe debere.

Sequitur quartum membrum, quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos & ſubditorum bona. Xenophon præclarè in primo de inſtitutione Cyri dicit: μέτρον γὰρ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστὶ, hoc eſt, Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges conſentientes decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartũ præceptũ, impera-

perare subditis necessaria officia, cum ad publicam incolumitatem, tum ad singulorum commoda facientia. Potest ad bella uocare ubi res postulat, & alias operas necessarias iniungere. Verum quantum ad bona subditorum attinet, sciat magistratus se ius habere in ea, non quantum ad occupationem seu possessionem, sed quantum ad defensionem attinet, Quod confirmatur historia de impio Achab, qui à Deo punitus est propterea quod occupauerit per uiolentiam uineam Naboth. Sunt igitur distinctæ possessiones magistratus & subditorum, quæ ex æquo tueri debet bonus magistratus, Deinde habet magistratus ius exigendi tributa, Quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia, nimirum, ut sint ornamenta pacis, subsidia belli, nerui reipublicę. Hos fines quando considerat magistratus, facilè intelliget, quando ordinarijs tributis contentus esse debeat, & quando extraordinaria petere liceat: Sæpè enim accidit, ut propter maiora pericu

la deuitanda, propter hostes patriæ abigendos & depellendos, & huiusmodi alia, extraordinaria & inconsueta onera maioribus tributis indigeat magistratus. Verũ caueat magistratus, ne tributa petantur, ut priuatæ libidinis aut luxurię instrumenta sint.

Restat ꝙ postremo loco proposui, de officio subditorum erga magistratum, quod quidem ad quatuor capita reuocari posse existimo, ut primũ sit iuxta quartum præceptum, honorare magistratum, hoc est suspicere & reuereri ipsum tanq̃ ministrum & legatum Dei, Ita ut ipsum honores, timeas, ac candidè de ipso iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum uulgo magistratui detrahàs. Nam id seuerê prohibetur, uerbo Dei: Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autẽ uoce omnes calumniæ & detractiones intelliguntur. Thucydides dicit: τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, quod quidem in ijs qui uerbo regi nolunt longè uerissimũ est, sed qui timet Deum, ordinationem

Dei

Dei amandam nouit. Secundum, edi=
ctis parere, cum in tributis dandis, tum
in alijs quoq; rebus, quatenus per
religionem & legem naturæ liceat
Ad Titum 3. Admoneto illos, ut prin=
cipatibus & potestatibus subditi sint
ut magistratibus pareant, ut ad omne
opus bonum sint parati. Tertium, Ora=
re pro magistratu. Adhortare inquit
Paulus, ut fiant deprecationes, obse=
crationes, interpellationes, gratiarum
actiones pro omnibus hominibus, pro
regibus & omnibus in eminentia con=
stitutis, ut placidam & quietam uitam
degamus, cum omni pietate & honesta
te. Quarto, Non irrumpere in partes
magistratus, sed magistratui cognitio=
nem deferre, si quid ad Reipublicæ salu
tem pertinere uideatur.

TESTIMONIA DE
Magistratu.

Matthei 22. Reddite quæ sunt Cæsa
ris Cæsari.

Roma. 13. Omnis anima potestatib.
supereminentib. subdita sit, non est. n.
potestas, nisi à DEO. Ad

Ad Titum 3. Hortare ut potestatibus subditi sint

2. Petri 2. Subditi estote cuiuis creaturæ, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, Vt qui ab ijs mittantur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uerò recte agentium, quoniam sic est uoluntas Dei.

Ibidem: Regem honorate.

Romanorum 13. Cui tributum tributum, cui uectigal uectigal &c.

SECVNDVM CAPVT.

LEGES.

Legum ciuilium magnæ sunt laudes. Demosthenes ita inquit ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς, πίπτει: οὕτω ἡ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται h. est, Lex ciuitatis anima est. Vt enim corpus anima priuatum cadit, Ita ciuitas remotis legibus euertitur. Et Cicero: Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, ut neruis, sanguine & membris uti non potest. Vt autem sciatur

qualibus legibus utendum ſit, duo in legibus obſeruanda ſunt, Ratio & Autoritis. Ratio pendebit partim ex lege naturæ quæ in Ethicis libris & Iuris prudentia explicatur, partim ex lege Dei cuius epitome eſt Decalogus cum quibus ſi lex pugnat, ratione obligatoria caret, Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem: ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι ἀσπάζομαι μέν, καὶ φιλῶ. πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. hoc eſt, Ego uos, ô uiri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem & amo, At Deo potius quam uobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum eſt dijs, apud quos diutius manendum erit, quàm hominibus, cum quibus admodum breui tempore uiuendum eſt. Quibus dictis accedit reſponſum Petri in Actis: Oportet Deo magis obedire quam hominibus, Cum igitur uel demonſtratione uel probabili ratione colligitur lex politica ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione ſubditos, cum quibus ſi pugnat nequaquam obligatoria eſt. Au-

Autoritas legis ſimiliter in duobus conſiſtit, Nimirum ut ſit à legitimo magiſtratu lata, ac publico conſenſu approbata. Hæc duo ſi una cum ratione lex habuerit, obtemperandum eſt illi, primum propter mandatum Dei, qui uult ut magiſtratui obtemperemus. Secundo, ut noſtra obedientia teſtemur nos ſubditos eſſe, ac amantes ordinationis diuinæ. Tertio propter proprium commodum, quod non ſolum in premijs conſequendis aut pœnis uitandis poſitum eſt, Verum etiam in conſcientia, quæ uaſtatur inobedientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum, quarum ciues non ſumus.

Hic quæſtio explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικεία de qua re ſic ſentiendũ iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem & populum, Quantum quidem ad legem attinet, cauendum eſt ne indulgentia intempeſtiua legis autoritas

toritas minuatur, eleuetur & uilescat. Deinde uidendum quæ sit legis extrema uoluntas, quæ sanè non uult perniciem ciuium, sed emendationem cum conseruatione totius corporis reipublicæ. Vt, fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ suspendendus est, At legis extrema uoluntas uidetur, ut coherceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, unde sequitur rerũ publicarũ uastitas. Quare si quis paupertate extrema coactus, non alioqui nequitiosus, panẽ aut pecuniam mediocrẽ furetur, non est legis uoluntas ut talis suspendatur, sed ut mitiori pœna castigatus seruetur, Ita tamen si exemplũ non uideatur nociturũ reipub. Melius .n. est (ut inquit Barnardus) ut pereat unus quàm unitas. Quantũ ad reũ attinet considerandũ est, qualis sit ipse, qualeque delictũ perpetratũ, unde iudex æstimabit, an mitior pœna sufficiat. Hoc iudiciũ petendũ est ex anteacta uita. In populo duo cauenda sunt, primũ ne lenitatis exẽplũ pariat peccato patrociniũ. Deinde ne cũ dãno & periculo reipub

licæ

licæ parcatur reis. Ex hoc fundamen to ſequens regula colligitur. Quando legis uoluntas admittit ἐπιείκειαν, & re- us emendari ſine duriori pœna poteſt, ac populus non redditur deterior ex- emplo, poteſt magiſtratus clementiore ſententia uti, & reo ſupplici emendatio nis ſpe parcere.

Cæterum una adhuc quæſtio hoc lo- co nobis determinatione digna uide- tur, hæc uidelicet: An liceat Chri- ſtiano magiſtratui quicq̃ permittere in ſua republica, quod expreſſè uerbo Dei prohibitum eſt? Ad hanc quæ- ſtionem ita reſpondendum iudico: Quædam prohiberi poſſunt & tolli ſi- mul, Quædam prohiberi quidem ſed tolli in uniuerſum non poſſunt, illa ni- ſi aboleat magiſtratus legibus & pœ- nis, grauiſſimo obſtringetur reatu, ut qui non ſolum fert peccata graſſari in ſua republica, Verumetiam alienis pec catis communicat & inuoluitur. Hæc quia penitus aboleri & extirpari non poſſunt, minuat quantum poteſt, imite

turq̃

turcꝫ medicos peritos. Nam ut ipsi arte sæpe malum quod tolli in totum nequit, cohercent, ne in uniuersum corpus serpat contagio, Ita & ipse conetur certos limites præfigere, extra quos si quis peccare deprehenditur, puniatur seuerè, ne malum maiores uires sumat, ac in infinitum serpat. Hoc licere magistratui ratione firma & probato exemplo, quod uim regulæ habet, confirmatur, Magistratus officium est omnia externa ita in ordinem redigere, ut cedant in gloriam Dei & reipublicæ tranquillitatem. Quare qui impedit grassantia mala, quantũ potest, & qui ea cohercet intra certos limites, quę omnino tolli nequeunt, piè & sanctè facere est censendus. Exemplum illustre est Mosis, qui statuit, uxorem non dimittendam esse ob quamlibet causam, nisi dato libello repudij. Nam cum Moses uideret, tantam esse duritiam cordium istius populi, ut non possent in uniuersum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium serperet, pru

 denti

denti consilio statuit ne quis uxorem dimitteret nisi dato libello repudij, quę res istorum leuitatem nonnihil cohercuit. Sic quoq; de usura statuerunt olim Imperatores, & principes pij possunt hodie usuræ certos limites statuere. Postq; enim uident, malum usuræ altius egisse radices, quam ut possit sine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, ut certis limitibus claudatur usurarius contractus, ne immodica usura pauperes premantur, & tandem sequantur grauiora mala. Cum itaq; parcunt ijs, qui mitiori usura contenti sunt, & eos puniunt qui terminos usuræ permissæ transgrediuntur, piè & sanctè faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne suis permissionibus uideantur approbare quod Deus improbat.

Hæc cum ita sint, iudico rectè & piè á Rege & Senatu nostro factum, quod petulantiam usurariorum intra certos limites incluserint.

Ve-

Verum ne nimium ſibi permittat magiſtratus, tenendum eſt diſcrimen peccatorum. Alia ſunt peccata ſua natura, Alia peccati rationem ex adiuncto ſumunt. Peccata quæ talia ſunt ſua natura, ut Idololatria, blaſphemia, homicidium, furtum, adulterium, falſum teſtimonium, nullo pacto ſunt permittenda, imo ſeuerè pœnis cohercenda ſunt à magiſtratu, qui ritè ſuo officio fungi uelit Peccata autem quæ peccati rationem ex adiuncto ſumunt, in quorum numero eſt uſura, ſi penitus tolli nequeunt, permitti poſſunt, ſed prudentia ſingulari adhibita, ne magiſtratus ea approbare uideatur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam, iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo quod & animus uſurarij auarus ſit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc cauſa aſſignatur plerunq; in ſcriptura, quando prohibetur uſura.

Verum si hæc abesse possent ab usura, Vsurarius contractus haud improbari deberet, Nam si sua natura peccatum esset huiusmodi contractus, nequaq̧ suo populo permisisset dominus usuras capere ab alienis. Deut. 23. Neq̧ rectè contra hæc obijci possunt spolia Aegyptiorum, cum ea fuerint stipendia pro durissimis laboribus, quæ cum negarent Aegyptij, Dominus, ut supremus iudex, ea mutuo accepta ab Aegyptijs, auferri præcepit. Sed de usura quid sit sentiendum propter adiunctũ malum, infrà capite sexto ostendam,

TESTIMONIA DE legibus.

Omnia testimonia scripturæ de Magistratu, simul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb. 20. Qui custodit legem beatus.

Esaiæ 10. Veh qui condunt leges iniquas, scribentes iniusticiam, ut opprimant

mant pauperem in iudicio.

Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, sed ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, ostendentes opus legis in cordibus suis &c.

Coloss: 3. Lex est uinculum perfectionis.

CAPVT TERTIVM.

Iudicia.

Cum magistratus ordinatio Dei dicatur à Paulo, non dubium est, quin iudicia à Deo approbentur, sine quibus inutilis esset magistratus, & leges irritæ. Vt autem pius animus rectè de iudicijs politicis institui possit, primum obseruandum est, duplex esse iudicium publicum & priuatum. Publicum quidem extra nostram est potestatem, quare ex nostro arbitrio minimè pendet: Priuatum est, cum propter priuata negocia seu iniurias nobis factas, petitur Iudicis sententia,

Sed hic oboritur ualde obſcura quæſtio. Paulus uult, ut pij potius iniuriam ſuſtineant. Dominus dicit: In patientia poſſidebitis animas ueſtras, Et ſæpe ſcriptura hortatur, ut condonemus quoties in nos peccauerit aliquis, ut uincamus in bono malum &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus: Ex his uidetur conſequi, quod accuſare quenquam ob factam nobis iniuriam non liceat. Ad quod ſic reſpondendum iudico: Inter rem ipſam & accidens diſtinguere oportet. Accuſare quidem, per ſe non eſt uitioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia, Nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes ut plurimum uicioſi ſunt, ut intemperantia, ulciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſq; offenſa Dei uelit, cauere inprimis debet ne quam ultionis animi cupiditatem, Ne quem prauum animi motum, in iracundiam, nec ullum deniq; uenenum

num in forum adferat. Huius rei Charitas optima erit moderatrix. Tametsi autem rarum est boni litigatoris exemplum, tamen rem ipsam per se non esse malam, sed uiciari abusu, scire utilissimum est, idq; propter quatuor. Primum ne uideatur Deus frustra instituisse iudicia. Deinde ut sciant pij, quantum sibi liceat, ne mala conscientia quicq; suscipiant. Tertio, ut admoneantur, ne remedium sibi à Domino permissum proprio uicio contaminēt. Postremo. Vt improborum audacia coherceatur puro sinceroq; zelo. Atq; hæc de iudicijs dicta sufficiant.

TESTIMONIA DE Iudicijs.

Leuitici 19. Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis.

Iohannis 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

Actorum 25. Ad tribunal Cæsaris

sto, ibi oportet me iudicari.

Deuteronomij 16. Iudices & Magistratus constituas in omnibus portis.

Leuitici 19. Nolite facere aliquid iniquum in Iudicio.

Esaias: Qui iustificat impium, & condemnat iustum, uterqꝫ abominatio est Domino.

Deuteronomij 27. Maledictus, qui peruertit Iudicium.

CAPVT QVARTVM.

Vindicta.

Vindicta ultio est, qua qui offendit punitur, Estqꝫ duplex publica & priuata. Publica est quæ exercetur á publica persona, legum præscriptum sequente, bono fine, absqꝫ odio personæ in quam fit animaduersio. Hanc esse licitam, uerbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in scripturis ostendunt. Nam sine uindicta publica nulla remanet

net legum autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus denicꝫ malorum finis esse poterit. Quare Paulus magistratui gladium datum docet, ut sit timori malis operibus & uindex ad iram. Ad hanc publicam uindictam referantur castigationes œconomicæ & scholasticæ quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc uindicta ex amore iusticiæ proficiscetur in bonum finem nimirum, ut reus emendetur, & alij admoneantur, quo sint cautiores, ut contumacia & rebellio minuatur, ut tranquillæ politiæ & œconomiæ sint.

Priuata uindicta est ultio ex affectu malo proficiscens, tendens in malum eius, de quo petitur uindicta. Atcꝫ hæc duplex est, Quædam enim à priuata persona, Quædam à publica exercetur, sed priuato affectu. Vtracꝫ Christianis prohibita est. Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Matthæi 5. Ego autem dico, ne resistatis malo. Item: Benefacite ijs qui oderunt uos.

Deutero. 32 Mea est ultio, & ego retri-
buam tempore oportuno labetur pes
eorum.

Testimonia de uindi-
cta.

Leuitici 19. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ Ciuium tuorum.

Prouerbiorum 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei, & reddam unicuique secundum opus suum.

Ecclesiastici 28. Qui uindicare uult, â Domino inueniat uindictam.

CAPVT QVIN-
TVM.

ZELVS.

Vocabulum Zelus παρὰ τὸ ζέειν à feruendo dictum, Interdum pro parte tantum suæ significationis accipitur, ut cum uel amorem uel indignationem, uel inuidiam, uel studium, uel uehementiam, uel exemplum, uel impetum spiritus sancti, uel uindictam significat

quem-

quemadmodnm periſtaſis loci in quo ponitur requirere uidetur: Interdum proprie accipitur, ut eſt affectus mixtus de quo nonulla dicam. Græca definitio qua zelus definitur eſſe διέγερσις ψυχῆς εἰς καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσης hoc eſt excitatio animi ad honeſta ad exemplar aſpicientis, non eſt plena nō enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet motū animi, obiectū, et finē, ut Miſericordia eſt motus animi dolētis ob alterius malū, & manus auxiliatrices porrigētis, ut à malo quo premitur liberetur afflictus. Iſta tria in definitione zeli etiam concurrere oportet, Sed quia zelus eſt mixtus affectus, ſingula iſtorum trium geminari oportet, Vt ſit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis. Motus zeli ſunt amor & indignatio, obiecta: res grata ſeu amica, & ingrata ſeu inimica, fines: grati quidem obiecti defenſio & fruitio, ingrati uero exclu-

ſio.

clusio. Ex his fundamentis hanc defi-
nitionem zeli extruamus.

Zelus est affectus, ex amore & indi-
gnatione natus, non ferens alteri tri-
bui, quod quis sibipsi uel alicui quem
amat tribui cupit, ut res amata quidem
rectè habeat, eaq; fruatur qui debet, &
alienus ex eius fruitione excludatur.
Hanc definitionem plenam & perspi-
cuam esse iudico. Nam ea continet quæ
ad ipsius plenam rationem facere ui-
dentur. Nunc aliquot eius diuisiones
subijciam, ut uitiosus zelus à recto &
laudabili discerni queat.

Prima diuisio.

Zelus alius est diuinus, alius huma-
nus, alius diabolicus. Zelus diuinus
duplex est, unus præter scientiam. Al-
ter cum scientia. Zelus diuinus præ
ter scientiam est, qualem Paulus in Iu-
dæis fuisse dicit. Roman. 10. Talis eti-
am in Paulo ipso erat, ut habetur Gal. 1
Actorum 8. 9. Hic zelus erroneus
est, & habet causam antegressam, insci-
tiam

tiam ueri intellectus uoluntatis Dei, & opinionem ueri intellectus, sed erroneam. Hinc inflammatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduersus eos, quos putat Dei hostes sed falso, eocp tendit totus ut Deus glorificetur, utcp hostes quos ita falso iudicat impediantur, aut etiam è medio tollantur.

Zelus diuinus cum scientia habet causam antegressam, ueram Dei noticiam, inflāmatur amore uerbi Dei propagandi, & odio earum rerum quæ cursui uerbi impedimento esse uidentur, hic quocp est duplex, nempe, Tempestiuus & Intempestiuus. Tempestiuus, qualis in Mose, Phenie, Elia & Christo exarsit. Tabescere (inquit) me fecit zelus domus tuæ, quoniam inimici mei obliti sunt uerborum tuorum. Intempestiuus & incautus, quando non seruatur tēporis oportunitas: talis Audę Episcopi persici fuit, de quo Theodorus libro 5. & Eusebius libro 10. capite 3. Talis quocp quorundam

Martyrum ut Cointi & aliorum, de quibus Eusebius libro 4. capite 15. qui nullo urgente se hostibus puniendos tradiderunt.

Humanus zelus est etiam duplex. Vnus officij, ut parentis in sua oeconomia, principis in regno, praeceptoris in schola, Concionatoris in templo: Hic zelus facit, ne quis sit negligens aut remissus in officio. Alter contra officium, ut Medeae furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem, Neronis similiter ad perdendum regnum, qui (ut refert Suetonius in uitis Caesarum) solitus est dicere, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιγείτω πυρί, me misceatur igni terra mortuo.

Diabolicus zelus est Iudaeorum, Turcarum, Papistarum, Anabaptistarum, qui rapiuntur & instigantur â Sathanae spiritu ad opprimendam ueritatem Dei Sed uiuit ille ἀψευδής, qui dixit: Portae inferorum non preualebunt aduersus eam.

Secunda diuisio.

ZELVS

Zelus alius eſt ad uitam, alius ad mortem. Zelus ad uitam eſt flagrans amor cultus diuini & gloriæ Dei, qualis in Abel fuit. Hic zelus impellit hominem pium, ut nullis malis cedat, ſed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quam ut à Deo & eius ueritate ſe auelli permittat. Hic in omnibus pijs eſt, in alijs uehementior, in alijs remiſſior. Exempla plurima huius zeli in Eccleſiaſtica hiſtoria habentur.

Zelus ad mortem eſt flagrans odium cultus ueri Dei, qualis in Cain, ſcribis & phariſeis fuiſſe uidetur.

Tertia diuiſio.

Eſt zelus ad culpam, eſt zelus ad gratiam. Ille quidem, dum zelamur in malignantibus, qui prohibetur ut perniciosns: Nolite emulari in malignantibus. Hic uero, eſt ardor pietatis, & religionis ueræ cognoſcendæ & intelligendæ ſtudium, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

Quarta diuiſio.

Zelus amantium eſt duplex, Honeſtus & Inhoneſtus. Honeſtus amantium zelus, eſt coniugis, non ferentis riualem uel amoris ſocium, Vnde zelotes dicuntur qui riualem nõ ſuſtinent: Hinc uocabulum ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem, ita Deus Metaphorice zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu ſibi debito fert ſocium, ſeu quia, non uult ferre, ut anima hominis ſibi deſponſata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum cultus in ſcriptura ſpirituale adulterium & ſcortatio dicitur.

Turpis zelus eſt impudicorum & laſciuorum, qui libidini pro uero Deo & honeſto coniugio ſe tradiderunt, qui zelus extreme uituperandus, ut qui ſpiritum Chriſti ex anima hominis expellit.

CAPVT SEXTVM.

CONTRACTVS.

Quoniam

Quoniam exactè discere de Contractu eiusque generibus, quibus res inter se commutantur, Iuridicæ facultatis est nolo falcem (quod aiunt) in alienam Messem mittere, sed tantum regulas quasdam præscribam, quibus conscientiæ piorum certificari de licitis contractibus possint, ne quid mala, erronea aut dubitante conscientia in hisce negocijs faciant.

Prima: Ius naturale est, uerè ius diuinum, iuxta quod quilibet, quod uult sibi ab alio fieri, ab alio accipere possit.

Secunda: Moralis certitudo in moralibus negocijs sufficit, hoc est, non ratio exactissima quærenda sed medium, ἐν πλάτει, ut Iurisperiti loquuntur accipiendum est.

Tertia: In omni contractu charitas ex fide manans prælucere debet, & nihil in contractibus committendum, quod cum legis charitate pugnat.

Quarta. In contractibus & rerum commutationibus proportio Arithmetica seruanda est.

Quinta, Præceptum Domini, Matthæi 6. in mutuandis rebus seruandum est. Date mutuo, nihil inde sperantes, hoc est: Tametsi simile ab ijs quibus mutuo datur officium minimè speretur, tamen ijs mutuo dari oportet. Neq; enim Christus isto suo præcepto uetat sperare, ut reddatur sors ipsa, sed tantum ne Ethnico more ijs solum res nostras mutuo demus, qui nobis uicissim simili officio saltem in genere uicem rependere possunt.

Sexta: Omnis contractus pugnans cum superioribus regulis, illicitus est. Vnde sequitur, usuram nequaq; excusandam esse. Est .n. usura lucrum supra sortem cuiuslibet rei exactum propter officium mutuationis, Hinc rectè Ambrosius cum inquit, Vsura est esca, usura uestis est, & quodcunq; sorti accesserit usura est, q; uelis ei nomen imponas usura est. Nec de usura ulla distinctio cõtra legẽ naturę et uerbũ dei recipienda est. Sunt. n. qui usurã ita diuidunt, ut alia sit prægrauans proximũ, alia com-

modans non prægrauans, ideoq; licita. Et hanc diuisionem putant confirmari Ebraico uocabulo, quo usura appellatur Nesec, quod à mordendo dicitur. Verum quia hæc distinctio planè Grãmatica est, primum respondeo, usuram non solum uocari Nesec, Ebræis à mordendo, sed Marbith & Tarbith ab augmento siue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum Marbith, id est, ad usuram. Item: Ne accipies ab eo Nesec & Tarbith, id est, usuram & incrementum. Nam posteriori uoce significat quid per priorem intelligit. Nimirum quodlibet augmentum seu incrementum, quod excedit sortem. Deinde dico prohibitiones usuræ esse generales, quare ista distinctio ut parum firma est, Ita minimè excusat conscientiam usurarij.

Longe igitur rectius sentit Aristoteles qui dicit, Vsuram esse contra naturam: Deinde cũ plus recipitur q̃ datur, uiolatur proportio Arith: quæ in rerum

mutationibus perpetuo adhibenda est. Ezech: cap.8. apertè dicit, Vir si non ad usuram dederit, & amplius non acceperit, hic iustus est, & uitam uiuet. Vnde ex contrario sequitur, minimè iustum esse qui usuram exerceat.

Sed uafri homines multa quærunt subterfugia, & se benefacere proximo dando illi pecuniam ad usuram gloriantur, ac ita usurarium contractum impudenter uirtutis nomine induunt, & inter opera charitatis numerant. Sæpe (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia pro qua usuram soluit. At Deus non fallitur Sophistica, non recipit maligna subterfugia, Quare si legem Dei & Charitatis contemnis, prorsus circa fidem naufragium fecisti: Quapropter aduersus omnia argumenta eorum qui patrocinantur huic impio contractui usurario hanc regulam opponito: De usura non ex commodo aut incommodo eius qui mutuum accipit, sed ex lege Dei ex iure na-

re na-

re naturæ affectu uſurarij iudicandum eſt. Lex Dei uitæ regula eſſe debet, qui animum uſurarij furem docet, & uacuum charitatis proximi oſtendit. Non igitur humana excuſatio hic ualet. Nam de peccatis iudicandum eſt iuxta uerbum Dei. Quis quæſo per humanam rationem iudicaſſet, morſum pomi adeo enorme peccatum fuiſſe, niſi tanta calamitas in humano genere fuiſſet conſecuta? Quocirca diſcamus peccatum eſſe quicquid Deus prohibet, Vt ut uideatur hominibus excuſabile, quamcunque ob cauſam. At firma mente teneamus dictum Dauidis: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo? Hic inter alia reſpondet in hunc modum: Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, unde apertè excluditur de tabernaculo Domini, quiſquis pecuniam ſuam dat ad uſuram.

Sed quid de eo dicendum, qui uſuram ſoluit? Ad hanc quæſtionem Philippus reſpondet in hunc modum:

Qui soluit usuras non peccat, non .n. alios afficit iniuria, Quod sane intelligendum esse iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab usurarijs, non accepturi nisi accederet pactum de usura. De diuitibus uero, qui ut plures diuitias cumulent, accipiunt ab usurarijs mutuum cũ pacto soluendi usuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare statuo. Primum Quia mediocritate præsenti non sunt contenti, Deinde ꝙ suo exemplo præter necessitatem confirmant usurariorum maliciam, unde magis crescit consuetudo dandi ad usuram.

TESTIMONIA DE CONTRACTV.

Matth. 7. Omnia quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines sic & uos illis facite.

Exodi 20. Ne furtum facies.

Romanorum. 13. Nemini quicq; debeatis nisi ut inuicem diligatis. Non igitur uult ut alius alium defraudet in contractibus.

Leui-

Leuitici 19. Dilige proximum tuum ſicut teipſum.

Primæ Theſſal. 4. Ne quis ſupergrediatur neq; ſuperueniat in negocio fratrem ſuum, Quoniam uindex eſt Dominus de ijs omnibus.

Leuitici 15. Pecuniam tuam non dabis ad uſuram.

Deutero, 23. Non fœneraberis fratri tuo.

CAPVT SEPTIMVM.

Oeconomia.

Oeconomia proprie eſt priuatæ domus gubernatio ſeu adminiſtratio, de qua pulcherrimè & ſapientiſſimé Xenophon in ſuo œconomico diſſerit, & ſcientiam eſſe definit adminiſtrandę & augendæ domus. Dicitur autem œconomia παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμειν, hoc eſt à domus gubernatione ſiue adminiſtratione. Hæc ipſum Deum authorem habet, qui eam in paradiſo inſtituit, ac poſtea quarto præcepto muniuit. Hęc prima eccleſia fuit, ex hac prodeũt perſonę

quibus eccleſiarum & politiarum ad-miniſtrationes committuntur. Quare deteſtandæ ſunt iſtæ prophanæ uoces: Domeſtica cura eſt diabolica cura. Huiuſmodi uoces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hoſtes. Verum contra has blaſphemias opponendum eſt uerbum Dei, quod teſtatur Deum œconomiarum authorem eſſe, & ſimul inuocandus eſt Deus, ut ſuæ ordinationi adſit, eamq; tueatur, ne à diabolo turbetur, qui familijs potiſſimum inſidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honeſtatis ſemina iacienda eſſe, quæ ſuffocare conatur, Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non deſinit in multis familijs idem facere.

Porro œconomia tribus quaſi iugis conſtat. Vnum continet ſeruos & dominos, Alterum eſt coniugium inter uirum & uxorem. Tertium conſtat parentibus & liberis, Ita in œconomia ſunt ſex diuerſæ perſonæ, quarum ſingulis ſuum peculiare eſt officium,

ad totius œconomiæ authoritatem & statum conseruandum faciens, propter hunc finem, ut œconomia sit ueluti schola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primum instituantur homines, & ut sint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoscatur & celebretur, quo omnes suos conatus unanimiter referre debent illa tria hominum iuga quæ in œconomia esse dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT OCTAVVM.

Dominium & Seruitus.

Distinctiones superiorum & inferiorum graduum inter homines suprà in quarto præcepto, atque in primo huius classis capite secundo, ostensæ sunt. Hic igitur tantummodo de officijs dominorum & seruorum erga se inuicem (nam hi unum in œconomiæ iugum constitunt) dicam, idque breuissimè. Qui autem fide præditi sunt domini & serui, ijs non difficile est in præ

ſtandis officijs ſibi inuicem τὰ ἴσα, hoc eſt, ius analogum reddere. Et nequaquam recte dicit Cyprianus, eandem naſcendi ſortem, Conditionem unam moriendi, corporum materiam conſimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege uel uenire homines in hunc mundum, uel de hoc mundo poſtea diſcedere, tamen neceſſarium eſt propter conſeruationem familiarum, ut alij præſint, & alij obtemperent, Necquicquam excogitari poteſt τῆς ἀναρχίας triſtius, unde recte Creon & ſimon in loco apud Sophoclem: τῆς ἀναρχίας οὐκ ἔστι μεῖζον κακόν, hoc eſt ſine imperio eſſe nullum maius eſt malum.

Et quia inter Chriſtianos, ut inter Philemonem & Oneſimum, dominandi & ſeruiendi conditiones ſunt per Euangelium licitæ, execrandi ſunt Anabaptiſtæ & Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum uerbum dei, quod concedit & approbat graduum diſtin-

ctiones

ctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (ut promisi) quædam de mutuis dominorum & seruorum officijs.

Paulus Ephes: 6. Vtilem tractandi seruos regulam præscribit, cum inquit: Et uos domini eadem facite illis (id est seruis) remittentes minas, seu laxantes iracundiã, scientes ꝙ & uester ipsorum Dominus est in cœlis, & personarum acceptio apud Deum non est. Et ad Colos: 4. Domini quod iustum est & æqualitatem seruis præbete.

Hæc Pauli testimonia tria docent. Primum, quod liceat homini Christiano uti seruorum operis. Non enim iubet Paulus ut domini abijciant potestatem quam habent in seruos, sed ut eos comiter & benignè tractent. Deinde quomodo domini Christiani debeant erga suos seruos affecti esse, nimirum ut eos non contemnãt, tanꝙ uilia & abiecta mancipia

sed

ſed ut conſeruos Dei placidè & aman-
ter foueant. Poſtremo ut reddant τὰ αὐ-
τὰ ſeu iuſtum & æqualitatem. His
enim tribus eadem res ſignificatur, ni-
mirum ius Analogum aut diſtributi-
uum. Neq; enim ſic habent domini
obnoxios ſeruos ſibi, quin uiciſſim
ipſis aliquid debeant, Vt enim ius ana-
logum ualere debet inter omnes homi-
nes, Ita inter dominos & ſeruos ualeat
neceſſe eſt. Seruus laboret fideliter
dominus grato animo reddita iuſta
mercede ſeruum laborantem comple-
ctatur, & foueat in Domino.

Porro ſeruis hanc regulam præſcri-
bit Paulus epheſ. 6. Serui obedite domi
nis ueſtris carnalibus, cum timore &
tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri,
tanq; DOMINO, non ad oculum ſeruien-
tes, quaſi hominibus placentes, ſed tan-
quam ſerui CHRISTI facientes uolunta-
tem Dei, cum beneuolentia ſeruientes
Domino, & non hominibus. Et ad
Coloſ. 3. Serui obedite per omnia do-
minis carnalibus, non ad oculum ſer-
uien-

uientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum, quodcunque facitis ex animo operamini sicut Domino.

Ex his testimonijs Pauli collige, quid in Christianis seruis requirendũ sit. Primum igitur requiritur in ipsis timor Dei, quemadmodum in dominis ipsis, adeoque omnibus hominum ordinibus. Secundo requiritur simplicitas cordis, qua nequitia, πανουργία seruilis, contumax rebellio, & responsatrix audacia expellitur. Tertiò exigitur obedientia erga dominos. Quarto regula istius obedientiæ præscribitur nimirum, ut tanquam CHRISTO suis dominis obtemperent serui. Vult enim, ut in omnibus actionibus suis ad mandatum Dei respiciant. Nihil itaque faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum supremi domini, quem omnes uenerari oportet. Postremo magnifice ornat seruorum obedientiam, cum eam DEO præstari pronunciat. Vilissima ergo pij famuli aut fa

mulæ

mulæ seruitia Deo placent, illicque cultus gratus existunt.

CAPVT NONVM.

CONIVGIVM.

Iugum alterum in œconomia coniugium dixi, in quo religionis schola primaque ecclesia à Domino ordinata fuit, cuius maiestatem ac dignitatem si spectes, multiplicem sanè inuenies. A Deo patre optimo maximo instituitur sancitur, confirmatur, benedictioneque fœcundatur. A filio eius Domino nostro Iesu Christo miraculo & præsentia ornatur. A spiritu sancto approbatur, honestum, immaculatum, purumque prædicatur. Ab eodem spiritu sancto imago copulæ admirandæ filij Dei & Ecclesiæ statuitur: Ante peccatum & contaminatam naturam in paradiso sanctissimo loco initium sumit: Exemplis patriarcharum, prophetarum, sanctorum, sacerdotum, regum

gium multorumque piorum commendatur, legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur.

Huc accedunt finis & effectus unde eius precium summum æstimatur, ut sunt, procreare sobolem, uitare impuros concubitus, habere mutuũ præsidium & auxilium: In hac prima religionis schola conseruare ecclesiam, relinquere (ubi fatis concedendum est) Deo loco nostro cultores, Hinc Platonis, licet Ethnici, grauissima, pio tamen homine dignissima sententia in sexto de legibus: Ad nuptias (inquit) ut decet celebrandas & hæc exhortantur, asserentes oportere filiorum filios relinquendo nobis uidelicet in diuino ministerio successuros naturam assequi sempiternã. Et paulo post: Quapropter parentib. utrisque affinibusque relictis seorsim quasi ad Coloniam proficiscantur, ac uicissim seipsos respicientes habitent, liberos generando & educando & uitã quã ab alijs acceperunt, à se quasi tædas ardentes alijs tradant, Deũ semper secundũ leges colentes. Hæc

Hæc Dei æterni, scripturæ sacræ, piorum hominum, ac grauissimorum philosophorum testimonia opponantur criminationibus Papistarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac statũ in quo uiuere non liceat sanctissimis uerbi ministris iudicant, Cum tamen in scriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus sic scriptum sit Lucæ 1. Erant autem iusti ambo, coram deo, uersantes in omnibus præceptis & iustificationibus domini irreprehensibiles. Et ne excipiant sacerdotes noui testamenti, Paulus præcipit eligi ad Episcopi munus maritum, qui sit unius uxoris uir. Et spiritus sanctus dicit. Honorabile est coniugium in omnibus, & thorus immaculatus. Quare relicta Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, scripturæ lucem sequamur, securéque contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum uerbum dei.

Cæterum ut quale nam sit coniugium intelligatur quasdam scripturæ sen

tentias

tentias, primum recitabo, deinde certa puncta ſeu membra in coniugio ſpectanda ex adductis teſtimonijs colligam.

Gene. 2. Adæ cum non inueniebatur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporem in Adam. Cumq; obdormiuiſſet, tulit unam de coſtis eius & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam hac uice, os de oſſibus meis, & caro de carne mea: Hæc uocabitur Iſcha, quoniam de uiro ſumpta eſt, Quamobrē relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.

Ad Epheſ. 6. Vxores proprijs maritis ſubditæ eſtote, tanq; Domino, quia uir eſt caput mulieris, quemadmodum & Chriſtus caput Eccleſiæ, & ipſe eſ ſaluator corporis ſed quemadmodum Eccleſia ſubijcitur Chriſto, ſic & uxores proprijs maritis in omni. Mariti diligite uxores proprias tanq; & Chriſtus dilexit eccleſiam: Et pa-

lo post: Sic debent mariti diligere pro- prias uxores, tanquam propria corpora. Qui diligit uxorē suā seipsum diligit.

Ad Col. 3. Vxores subditæ estote pro priis maritis, quemadmodum decet in Domino. Mariti diligite uxores, & ne sitis amari erga ipsas.

1. Petri. 3. Mulieres subditæ sint ui- ris suis, ut etsi qui non credunt uerbo per uxorum conuersationem sine uer- bo lucrifiant, considerantes cum timo- re coniunctam castam conuersationem uestram. Et paulo post: Subiectæ pro- priis uiris sicut Sara obediebat Abra- hæ, dominum eum uocans, cuius estis filiæ, benefacientes & non pertimescen tes ullam perturbationem. Viri simili- ter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri im- partientes honorem, tanquam & cohæ dibus gratiæ uitæ, ut non impedian- orationes uestræ.

Cor. 7. propter scortationem unus- ␣que propriā uxorem habeat, & una- ␣que propriū maritum habeat. Vxori ␣aritus debitam beneuolentiam red-

red-

dat, Similiter autem & uxor marito. Vxor proprij corporis potestatem non habet, sed maritus, similiter autem & maritus proprij corporis non habet potestatem, sed uxor.

Ex his scripturæ testimonijs quinque colligamus. Primum quid sit coniugium eiusque fines, quàmque arcta sit copula, Deinde inter quas personas coniugium licitum sit. Tertio quis nam sit ordo potestatis & subiectionis inter coniuges. Quarto, qualisnam affectus mutuus coniugium esse debeat. Postremo quod nam sit ius analogum in coniugibus. His enim quinque ritè perpensis & cognitis, quid de matrimonio piè sit sentiendum apparebit.

Quantũ ad primũ itaque attinet, Mosis testimoniũ euidenter docet, non solum quid sit matrimoniũ, uerũ etiã quàm sit arcta copula coniugalis. Cum itaque dicit Moses: Dixit Deus, non est bonũ homini esse solum, faciamus ei, adiutorium simile sibi, matrimonium esse ordinationem Dei, iuxta quam aptæ personæ copulentur in mutuum adiutorium,

apertè indicat. Eſt itaq; unus finis coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur: Erunt duo in carnem unam, in matrimonium tantum duæ perſonæ, maſculus unus & fœmina una admittuntur, ut ſint in carnem unam, id eſt, indiſſolubiliter copulatæ, non ſecus atq; ſubſtantia ſeu reipſa eſſent una caro: Præterea dum additur: Creſcite & multiplicamini, Finis ſecundus & proprius matrimonij exprimitur, qui eſt, creſcere & multiplicari, quod fit dum liberi procreantur & educantur: Huic fini Paulus adhuc tertium addit: Propter fornicationem (ſcilicet uitandam) unuſquiſq; ſuam uxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum.

Matrimonium ſeu coniugium eſt ordinatio diuina, in qua legitimè copulantur uinculo indiſſolubili duę perſonæ maſculus & fœmina, ut ſint ſibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac inſtituant liberos iuxta uoluntatem Dei,

Dei, præterea etiam ut fugiant ſcorta-
tionem ac omnem prohibitam Vene-
rem. Hæc definitio collecta ex Moſe
continet omnes cauſas matrimonij, ef-
ficientem, materialem, formalem & fi-
nales, deinde iudicat ꝙ arctum ſit uin-
culum, nimirum Indiſſolubile, cum di-
citur, Erunt duo in carnem unam. Ne-
que tamen ex his ſequitur, nullum di-
uortium eſſe licitum, Nam cum dici-
tur indiſſolubile uinculum, oſtenditur
qualiſnam ſit res copula coniugalis ex
ordinatione Dei, nimirum quod ne-
mo uolens hoc uinculum reſcindere de-
beat. Diuortium itaqꝫ uoluntarium
prohibetur, quod cum prima ordinati-
one coniugij pugnat, & improbatur à
Chriſto Matthæi 5. & 19. Marci 10. Lu-
cæ 8. Item à Paulo 1. Corinth. 7. Cum
Dominus ait: Quos Deus coniunxit
homo non ſeparet, prohibet manifeſtē
uoluntarium diuortium, quod fit ſine
cauſa iuſta, ac ſine legitimo iudicio,
quod uice Dei exercetur ab ordinatis
iudicibus. Verum de inuoluntario di-

uórtio longè ſe aliter res habet. Dici-
tur autem Inuoluntarium diuortium,
cum alter coniugum alterum diſſerere
cogitur, ob nefandum & ſacrilegum
adulterium, quo copula coniugalis cor
rumpitur, ac fides matrimonij perfidè
uiolatur. Tale diuortium Chriſtus non
improbat, imo diſertis uerbis admittit
Matth. 19. Vbi ſic inquit: Dico uobis
quicunq; dimiſerit uxorem ſuam, niſi
ob fornicationem, & aliam duxerit
mœchatur. Hæc uerba Chriſti unam
iuſtam repudij cauſam, nempe fornica-
tionem diſertè exprimunt. Qui dimi-
ſerit (inquit) Vxorem ſuam, & aliam
duxerit, mœchatur, ſed excepta forni-
cationis cauſa. Ergo ubi Adulterium
interuenit, licet contaminatã perſonã
repudiare, licet quoq; alium ſocium
aut ſociam quærere ſine ſcelere, alioqui
exceptio hic fruſtra à domino adiecta
eſſet. Quærunt Phariſæi, an liceat ob
quamuis cauſam iuxta receptam eo-
rum conſuetudinem dimittere uxo-
rem? Quod negat Dominus, ac unam
ſolam

ſolã exceptionem nimirũ fornicationẽ ſtatuit.

Hæc exceptio, ut ſtet ſcriptura, ſubaudienda eſt, Marci 10. & Lucæ 8. Vbi eandẽ quæſtionẽ tractant Euangeliſtæ. Necꝫ enim fieri poteſt, ut Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet, quod profecto faceret ſi ſpeciem quam in uno loco exciperet à genere, in alijs in genus includeret, quod fieri nequaꝗ̃ poteſt ſine contradictionis implicatione.

Iuxta eandem Chriſti regulam, dictum Pauli 1. Corinth. 7. intelligendum eſt: Loquitur enim Paulus de uoluntarijs ac uſitatis uulgo diuortijs quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nam ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula Chriſti, quod ſentire de ſanctiſſimo Apoſtolo impium eſt. Ex hiſce itacꝫ claré conuincitur ꝙ & licitum ſit diuortium propter adulterium, & liceat repudianti impuram perſonã aliud

coniugium amplecti. Quod autem aliqui dicunt, argumentum hoc esse à contrario sensu, quod non in quauis materia ualet, falsum est, quia hic disertè exprimitur exceptio. μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, non ob fornicationem, excepta fornicationis causa, Quare uerbis domini, pijs in Ecclesia doctoribus Hieronymo, Ambrosio & alijs multis, & sanctorum exemplis potius acquiescendum, quàm decretis impuris Pontificum.

Cæterum hic magis adhuc ardua oritur quæstio de rea persona, an illi liceat coniugium nouum quærere post diuortium, sublata omni reconciliationis spe? Sed quæstio hæc soluitur ex dicto Christi, Matth. 5. Vbi sic dicit dominus, Omnis enim qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicatione, facit eã mœchari, Et qui demissam duxerit adulterium committit, Hoc dictum Christi etsi uniuersaliter sonat, tamen exceptionem expressam habet, Quare sic resoluenda est sententia. Omnis qui dimi-

dimiſerit uxorem ſuam, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit adulterium committit, ſed excepta fornicationis cauſa, hãc exceptionem ad utrunque membrum pertinere non eſt dubium. Quapropter ſi cauſa fornicationis à generali dicto excludenda eſt, ſequitur profecto fornicationis cauſa repudiatam non mœchari, ſi alteri nupſerit, nec illum qui repudiatam duxerit adulterium committere. Verum hic prudenter noſtræ eccleſiæ exemplo Saxonicarum eccleſiarum, & aliarum, quæ ueram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere ſcandalis conantur, dum externæ diſciplinæ gratia permittendum negant, ut in eadem prouincia ſeu regione in qua crimen commiſſum eſt, rea perſona nouum matrimonium ineat. Nam ſi hæc diſciplina non adhiberetur, magnæ & horrendæ œconomiarum uaſtationes proculdubio ſecuturæ eſſent. Malignæ enim naturæ ſtudio ſe contaminarent, ut hoc modo liberari poſſent á matri-

monio, quod sibi molestius ac durius esse uideretur. Quapropter seuera disciplina hic necessaria est, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei sacrilege uiolent, magno cum ecclesiæ scandalo, & œconomiarum ruina.

Porro cum Dominus dicit extra causam fornicationis, causam diuortij uelim assignet, qui substantiam matrimonij euertit, qualis est, fornicatio aut aliæ huic similes ut coactio seu desertio, quarũ illa non fuisse coniugiũ ostenditur, hac sacrilege ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his casibus prudentes Iudices quærendi sunt, qui conscientijs recté consulere norunt. Sed de hac re uide Examen Philippi.

Hactenus de primo partitionis mẽbro dictum est: Nunc inter quas personas coniugiũ licitũ sit explicabitur, Quod ut distinctius fiat, tres quæstiones excutiendæ sunt. Prima, sit ne licitum matrimonium in omnib, hominũ ordinibus

& statibus. Altera qui cognationis seu consanguinitatis gradus sint prohibiti Tertia quibus affinibus contrahere inter se matrimonium liceat.

Quantum autem ad primam quæstionem attinet, num licitum sit matrimonium in omnibus statibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiritus sanctus ait. Papa quidem matrimonium, sacramenti titulo ornat, sed cum quæritur, an liceat sacerdotibus, monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus sui, inter carnis opera numerat matrimonium, & in perfectionis Christianæ operibus ponit suum impurum cœlibatum. Ad quam suam sententiam stabiliendam impudenter abutitur suo more uerbo Dei. Sed quia apertus hostis est Euãgelij Christi papa, ipsius authoritas cum omnibus ipsius legibus merito est contemnenda. Præterea cum sententia spiritus sancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij doctrinam esse Dæmo-

Dæmoniorum, & clare enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile esse, ordinatio Dei Genesis 2. Masculum & fœminam &c. & plurima exempla sanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum & castissimorum Episcoporum in primitiua ecclesia, ex diametro cum impuro isto, Papæ dogmate pugnant, non iudico opus esse longiore confutatione in re adeo perspicua.

At si quis Votum interuenisse dicat quo quod liberum erat natura, factum est non liberum, dico uotum temerarium & impium non obligare, postq̃ is qui stulte uouit, rectius uerbo Dei edoctus est. Sed de hac quæstione supra capite 6. 2. classis.

Altera quæstio de gradibus consanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim qui inter eas personas omnes, contractus matrimonij esse licitos docent, quæ non nominatim prohibentur Leuit. 18. Sunt rursus qui propter propositionem uniuersalem in Mose expressam

pressam, non tantum eas personas prohibitas putant, qui (ut dicunt) recensentur exempli gratia, uerumetiam multo plures, ut quæ à Iurisperitis & Canonistis recitantur, usque ad quartum gradum inclusiuè. Sed personas enumeratas in Mose ordine recitabo. Prima, pater. Secunda, mater. Tertia, nouerca. Quarta, Soror germana. Quinta, priuigna. Sexta neptis seu filia filij. Septima, amita soror patris. Octaua, Matertera soror matris, Hic primus & secundus gradus consanguinitatis prohibentur, & si non uniuersaliter. Qui priorem sententiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos consanguinitatis contractum probant & non dissoluendum propter humanas leges docent. Qui secus sentiunt multo plures personas prohibitas lege naturæ uolunt, de quibus consulendæ sunt leges politicæ, quas iudico in hac religiose seruandas esse, & peccare eos statuo, qui has leges uiolant nisi dispensatione superioris magistratus excusari possint. Porro

Porro personæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ sunt: Prima uxor patrui: Secunda, nurus seu filij uxor. Tertia, Vxor fratris, Quarta priuigna. Quinta filius priuigni uel priuignæ, Sexta, soror uxoris. Plura de gradibus consanguinitatis & affinitatis petantur ex scriptis Iurisconsultorum & libello Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantum Catalogum personarum breuiter in Mose prohibitarum institui.

Iam qualisnam sit ordo inter coniuges uideamus, qui quidē ex prima coniugij institutione ante peccatum, & deinde post lapsum ex mandato Dei intelligi potest, nimirum ꝙ uxor marito sit subiecta, quæ sanē subiectio nequaquam tyrannica esse debet, neqꝫ qualis dominorum est in seruos. Non enim uxor habenda est tanq̄ꝫ mancipium aut serua, sed tanq̄ꝫ consors uitæ omniumqꝫ bonorum. Vocabulum coniugis quod á coniugendo deductum est, tam uirū q̄ꝫ mulierem comprehendit, unde consortium

ſortium, coniugium intelligitur. Abraham & Iſaac ſua cum uxoribus conſilia communicarunt. Imo ipſe Abraham uerbo Domini iubetur audire ſuam uxorem. Rex Artaxerxes Heſter quam captiuam ſeruam duxit, literis publicis conſortem regni ſui uocat, idque haud immerito. Neque enim coniugium uxorem ancillam aut ſeruam eſſe patitur: Quod ſanè primum matrimonium clarius oſtendit. Eua ſiquidem non de Adæ capite, neque de pedibus eſt facta, uerum ex coſta, ex quo ſignificatur, quod neque domina, neque ſerua illi ſit condita, ſed ſocia & conſors. Liberalis itaque eſſe ſubiectio mulierū, nō ſeruilis, ut quæ charitatis lege potius quàm dominatiōis imperio ſubijciatur marito.

Sequitur quod quarto loco propoſui qualiſnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat. Euripides clarè dicit, Salus hæc domus maxima eſt, ſi uxor & maritus rectè concordant, & à ſe inuicem non diſſentiunt: uerū tum demū dulcis mariti et uxoris conſuetudo erit, cū eā

pietas

pietas, uirtus, mutua ἐπιεικεία, & mutuus amor mollem & suauem reddit. Firmissimum etenim adeoque primum consuetudinis uinculum fuerit inter coniuges, si mentes eorum pariter in Deo unum sint, quod quidem facit, ut se mutuo ament, quia decreuerunt Deo obedire. Nulla enim est uirtus firma, nulla stabilis amicitia, nisi à Deo ortum habet. Virtus inter coniuges mutuam oblectationem parit, quemadmodum inquit Andromacha, hæc nomen decusque parit, quæ sanè dum in secundis & aduersis rebus exercetur, consuetudinem uitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιεικεία in omnibus amicitijs adhibenda est, & maximè inter coniuges, qua quasdam interdum iniurias ferre necesse est. Mutuus amor ex pietate natus uirtute confirmatus, & mutua ἐπιεικεία auctus, errata incidentia corrigit, leniter mitigat, facitque ut in omnibus duris iucunda sit uita.

Restat quod postremo loco proposui, de iure analogo, inter coniuges, Quod

Quod tametsi intelligi potest ex ijs, quæ dicta sunt, tamen breuiter attingendum uidetur. Cum Dominus dicit: Faciamus ei adiutorium simile illi, hoc est, faciamus mulierem quæ uiro æquabili officij iure respondeat.
Vt enim mulier iure marito officium debet, Ita uicissim maritus κατὰ ἀναλογίαν mulieri respondeat officio necesse est. Mulier sit uiro subiecta liberaliter, maritus uicissim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obedientiã Deo præstet in ferendis partus doloribus, uir uicissim afflictam consoletur, trahatq; partem iugi commiserando & fouendo.
Mulier οἰκουρὸς, id est custos domus, iuxta traditionem Apostoli, & pudica familiarem rem conseruet, augeat & rectè dispenset. Maritus contra domum defendat, foris agat, laboret pro uocationis ratione, & iustum uictum iustè conquirat. Breuiter maritus & uxor officiosè se inuicem obseruent, ac sibi mutuo debita officia iuxta rationem conditionis utriusq; præstent, Quod

cum fit sibi inuicem reddunt quod debent, seu ut Paulus loquitur τὰ αὐτὰ quo dicto ius analogum in officijs præstandis significatur. Vt cum mulier marito paret, maritus armis defendit uxorem. Officia hæc dissimilia quidem sunt reipsa, attamen iure analogo sibi mutuo pulchrè respondent, & sunt æqualia.

CAPVT DECIMVM

Patrium Imperium.

DIXI suprà, Oeconomiam tribus quasi iugis constare, Quorum tertium quod est parentum & liberorum, explicandum restat. Quod quia in quarto pręcepto suprà ex parte explicatum est hic breuiter primum scripturæ sententias paucas colligam, deinde ex his sententijs notatis officia parentum & liberorum extruam, ut inde qualenam sit patrium imperium appareat. Postremum de præmijs & pœnis præstiti officij & non præstiti agam:

Exod. 20, sancitur patrium imperium his uerbis: Honora patrem tuum &

& matrem tuam, ut sis longæuus super terram.

Danie.13. De parentibus Susannæ scribitur: parentes illius cum essent iusti, erudierunt filiam suã in lege Mosi.

Ephe.6.& uos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos uestros, sed educate in disciplina & correptione Domini.

Col.3.Patres nolite prouocare liberos uestros, ne &c.

Ex his paucis sententijs non est difficile colligere officia parentum mutua erga liberos: primum enim uoce Dei parentibus traditur autoritas in liberos, ut ipsis præsint in familia, ac quæ recta sunt imperent facienda. Ex quo sequitur, liberos iure diuino parentibus debere esse morigeros. Secundò parentum est pueros educare, quod officium non solum lex naturæ imperat, uerumetiam hunc affectum educandi & tuendi natos, omnibus animantibus inseuit natura. Tertiò debent parentes liberaliter suos libe-

ros tractare ac prudenter, ut retinean-
tur in officio. Et summoperè cauendū,
ne uel nimia indulgentia, uel nimia au
steritate natos perdant: Quartò hone-
stis in moribus & uera pietate erudire
liberos pars officij parentum præcipua
est, Ideo enim liberos generamus (ut re-
ctissimē Plato sensit) ut Deo cultores
pro nobis (ubi fatis concesserimus) re-
linquamus. Hoc præcipuum post pieta
tem animi erga Deum, sanctorum pa-
triarcharum, Regum, atq; adeo omni-
um piorum studium semper extitit,
Atq; hæc præcipua parentum officia
sunt erga liberos quos iure analogo æ-
qualia parentibus reddere decet:
Verum quia liberorum officia in quar
to præcepto includuntur, cum dicitur:
Honora parentes, inde ea colligam. HO-
NORIS igitur uocabulo liberi primum
iubentur agnoscere, parentum autori-
tatem & eminentiam, ordinationem
diuinam esse. Nihil enim uoce Dei ho-
norabile dici potest, nisi idem à Deo
profectum sit & ordinatum. Deinde re
quiritur

quiritur hic reuerentia erga parentes, tanquam erga Dei uicarios, & nutricios ciuium ecclesiæ Christi. Proinde maiestas quædam diuina in parentibus animaduertenda est: Tertio loco uerbum honoris includit in se obedientiam erga parentes, quæ obedientia tantisper & eatenus præstanda est, donec & quatenus cum obedientia, quam supremo parenti Deo debemus, stare potest. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis uult uenire ad me, & non odit patrem suum & matrem suam &c. non poterit esse meus discipulus. Hic odij uocabulum non affectum, sed euentum sequentem odium significat, qui est detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Istud igitur odium pietatis est, non crudelitatis. Præterire enim, fugere, negligereque omnes debemus, quando eos unà cum Deo colere nequimus. At uero si utrumque debite fieri poterit, & Deo & parentibus obedientia exhibenda est. Neque enim obedire parentibus is rectè dicitur, qui quic-

quid iusserint faciat, sed tum demum parentibus aliquis obedit, cum sponte facit, quæ ipsi recte iusserint: Quarto honoris uocabulo Gratitudo etiam significatur erga parentes, ut si opus fuerit, eos senio confectos iuuent, foueant alant, & omnium officiorum genere subleuent: Quinto honor præterea requirit ἐπιεικείαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes & miseri sunt, preciosi sunt nobis habendi, consideranda est quædam in ipsis diuinæ maiestatis similitudo. Quare etsi interdum uidentur nobis parum honorabiles, maiestas tamen diuina (ut antea dixi) in ipsis consideranda est. Proinde morositati, delirio et quibuslibet parentum uitijs, opponendum est nomen Patris & Matris. Non enim tam quales parentes, quam quod parentes habemus æstimandum est. Atque hæc officia liberorum sunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis causa reuocare possumus, nimirum ad affectum & effectum, Illo eos animo prosequimur

mur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata esse nouimus, præstamus. Quantumuis enim multa in eorum gratiam fecerimus, semper tamen inferiora erunt omnia, q̄ esse deberent.

Ex hac collatione officiorum mutuorum parentum & liberorum, non est difficile iudicare, qualenam sit parentū imperium, qualisq; liberorum subiectio. Mitius enim parentum in liberos q̄ dominorum in seruos imperium est. Autoritas maior est parentum in liberos, q̄ maritorum in coniuges, & proximè accedit imperium patrium ad Regale imperium:

Iam restat quod postremo loco, de præmijs & pœnis proposui quæ duab. uocibus nempè Benedictionis & Maledictionis in scriptura signantur. Vt enim parentes qui liberos suos, uoluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur ut ELI sacerdos: sic qui officia præstant à Deo imperata, benedictionem reportant. Et ut longœua uita promittitur liberis honorantibus

parentes, ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui subsannat patrem ac matrem suam, Corui eum effodiunt. Vnde tritum prouerbium.

Paret Carnifici renuens parere parenti.

Exempla sunt Maledictionis, Cham Ruben, filij Eli, Absolon, & alij innumeri.

CAPVT VNDECIMVM.

Vsus diuitiarum, & Rerum praesentis uitae.

CVM diuus Paulus 1. Corinth. 7. dicit, Qui utuntur hoc mundo sint tanquam non utentes, non praecipit Christianis abijcere facultates, sed Christiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari nec in illis acquiescere docet. Sic enim uiuere nos oportet, quasi singulis momentis migrandum sit ex hac uita: Quapropter in omnibus rebus praesentis uitae corda erecta esse debent ad meditationem uitae coelestis. Atque haec regula generalis esto de usu rerum praesentis uitae.

Porro

Porrò quia in rebus mundi nihil periculosius esse potest quam magna rerũ affluentia, nisi sancta prudentia adsit (uere enim Plato dixit diuitias cœcas esse sine prudentia, & easdem acutè cernere ubi prouidentiam sequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. Primum Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ sint. Deinde, Qualiter nos Deus erga diuitias esse uelit affectos. Postremo, Quis diuitiarum usus rectus & legitimus.

Quantum itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omniũ primũ inchoandũ est à regula Christi Mat. 7. Quærite primum regnum Dei &c. Prima igitur cura & præcipua esse debet salutis animæ. Deinde quia hæc uita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri possunt facultates, licetq; ijs quæ ad uictum cultumq; necessaria sunt quærendis operam dare, id q; non solum sanctorum exemplis, uerumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit

pie laborantibus. Deinde lucrum ꝙ proficiſcitur nobis laborantibus ex benedictione Dei capiamus tanquam ex manu Dei, neqꝫ malis artibus utamur, quo facultates aliorum ad nos trahamus, fructumqꝫ laboris noſtri, tanq̃ iuſtam mercedem percipiamus. In contractibus abſint fraudes & fallaciæ aperteqꝫ & ſimpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quam ipſi ab alijs uellemus requirere. Sit labor legitimus, legitimæ uocationis, ut bona conſcientia gloriari poſſimus, nos in ullius fraudem nihil egiſſe.

Partis diuitijs ſingularis ars adhibenda eſt, ne nobis in ſpinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli ſequamur conſilia, quorum ille quidem Pſal. 61. ſic ait, Si affluent diuitiæ, noli cor apponere. Hic uero 1 Tim. 6. diuitibus in ſeculo præcipito, ne efferantur, neue ſperent in diuitiarũ incertitudinem, ſed in Deo uiuo. Eſt itaqꝫ præcipuum, ne diuitiarum huius ſeculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut

fidu-

fiduciam adijciamus,eas à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus eas,siue ijs careamus,tanquam res caducas & fragiles aspernemur,atq; solam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Absit fallax spes in incertis diuitijs. Absit superbia & contẽptus pauperum. Adsit spes in diuitiarum largitore,adsit pius humilisq; animus.

Porro ubi sic animo diues effectus est aliquis,etsi ei non erit difficile,diuitias recte in gloriam Dei, & proximi utilitatem dispensare, tamen nonnihil dicendum est,ut legitimus diuitiarum usus conspiciatur. Qui est quadruplex, Primus,ut conferantur diuitiæ ad promouendam religionem et gloriam dei. Si enim ipsi nati sumus ut Deum glorificemus, profectò huic usui quicquid habeamus seruire debet. Secundus usus est, ut eas in quibus uiuimus, respublicas iuuemus ac ornemus nostris facultatibus, ideoq; tributa soluenda sunt. Tertius usus est,ut ipsi nos pro

condi-

conditione nostri status honeste alamus, nostram familiam foueamus, ut domus nostra pro facultatum ratione honesta conseruetur, sine sordibus & prodigalitate. Quartus & postremus usus est, ut fontes nostri, iuxta Salomonis consilium deriuentur foràs, h. e. ut liberales simus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi nostris bonis gaudere possint, nobiscum Deo patri Domini Iesu Christi gratias agentes, qui abunde suppeditat omnia.

Testimonia de diuitijs.

Prouerb. 11. Qui confidit in diuitijs suis, Corruet.

Prouerb. 15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Psalmus 61. Si diuitias affluant, noli cor apponere.

Salomon. Fontes tui deriuentur foras, & tu dominus eorum esto.

Primæ Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe ne sublime sapiant & ne sperent in incertitudine diuitiarum, sed in Deo uiuo.

CAPVT DVODECIMVM.

De ſollicitudine, & Cura licita & illicita.

QVIA nulla maior peſtis eſt ueri cultus Dei, quam Ethnica & prophana cura & ſollicitudo, & rurſus nihil magis optandum, quam ut unuſquiſq; ſolicite ambulet coram Deo in uocatione ſua, operę precium eſt, ut recte inſtituantur pij de ſolicitudine licita & illicita, ne nimium uel in dextram partem deflectant, omnem curam abijcien do, uel in ſiniſtram, Ethnicam & prophanam curam amplectendo: Quare tenendum q; triplex ſit cura, Vna prophana & Ethnica. Altera neceſſaria & ſancta. Tertia mixta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media uero licita eſt.

Impia ſeu Ethnica ſolicitudo eſt, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur Math. 6. ubi Chriſtus multis argumentis, à prouidentia Dei ſumptis, ab ea dehortatur Hæc cura interdum carnis cura dicitur,

tur, cum quia ex carnis sensu sine fide proficiscitur, tum quia scopum habet carnalem, nimirum presentis uitæ quietem & tranquillitatem.

Sollicitudo, quam dico necessariam piam & sanctam, commendatur scripturæ testimoniis & exemplis. Rom. 12 Qui præest in sollicitudine. 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Abraham Isaac, Iacob, piã suæ familiæ curam habuerunt. Ioseph in Aegypto septem annorum curam in se piè sumpsit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei non tanta gesserunt sine hac sancta cura. Paulus 2. Corinth. 11. ad Col. 2. 1. Thessa. 2. suam sollicitudinem pro Ecclesia fatetur. Sic Reges pro suis regnis, patresfamilias pro sua familia, Ministri uerbi pro suis auditoribus, præceptores pro suis discipulis, breuiter, singuli in sua uocatione sanctam quandam sollicitudinẽ habere possunt & debent, modo in impietatis notam

incurrere nolint. Verum ne hæc sancta sollicitudo contaminetur, sciendum est ad eā, Quinq; requiri, Horū primū mādatū dei est. Mens .n. pia nihil aggredi debet sine mādato Dei. Honesta igitur erit uocatio piç & sanctç curç. Deinde proficisci debet ex fide. Nam sine fide deo placere nihil potest. Tertió, quia nisi dominus ædificauerit ciuitatē frustrà laborant qui ædificant eam, adhibenda est Inuocatio quidē, qua auxiliū dei petas, Gratiarū uero actio, qua successum DEO tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iusticię. Est .n. optimū remediū aduersus sollicitudinis Ethnicç tentationem, precibus ardentib. ad Deum confugere, quod ad Philip. 4. docemur. Quarto tendat tua Cura in gloriam dei principaliter. Quanq; autē tuæ domus incolumitas spectari potest, tamen principalis finis erit gloria Dei. Quintò, si parum labor noster uotis respondeat, submittamus nos paternæ uoluntati Dei, in uero timore & humilitate, iuxta consilium Petri, dicentis:

Humilia-

Humiliamini ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore exaltationis omnem ſollicitudinem ueſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi Cura eſt de uobis. Et Pſal. 54. Iacta ſuper dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternũ fluctuationem iuſto. Debent igitur pij iuxta uerbũ Chriſti primum, quærere regnum Dei, deinde Dei iuſticiam, Tertio, Fide promiſſionem curæ diuinæ amplecti. Dicit .n. Et hæc omnia adijcientur uobis. Tum abijciẽda eſt prophana ſollicitudo, ſtrenueq; in uocatione laborandum, ſeruatis circumſtantijs ſanctæ curæ, quas enumeraui.

Mixta eſt, quæ partim pia apparet partim prophana conuincitur, ut, cum curamus quidem, quæ officij noſtri ſunt, id quod Deus â nobis ſerio requirit, Sed propter innatam in nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites tranſgredimur, ac in officium Dei ſacrilege irrumpimus. Vt, cum paterfamilias recte quidem & pie inſtituit liberos,

beros,ſuam familiam curat, ſed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando uotis non reſpondet labor & cura noſtra. Iactet igitur hanc curam pius in dominum,& ſtrenuè faciat officiũ, nec ſinat piam curam Ethnica diffidentia conſpurcari, quo abiecta Ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis internè conſtet, ac erga homines ſimus modeſtiores & manſuetiores, cum quibus eidem domino ſeruiamus excuſſo iugo Mammonæ & Ethnicæ ſollicitudinis.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Perfectio Chriſtiana.

HVC breuiter commonefactionem & doctrinam utilem de Chriſtiana perfectione adijciam. Nam huius rei uera explicatio & ſtimulos addit in ſtadio pietatis currentibus,& conſolatur pios dum ſuas ſordes & imperfectionem agnoſcentes intuentur beatam illam uitam,in qua plena perfectione beati fulgebunt,ſicut ſol in domo patris ſui.

Vt autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omnium primum, statuendum est discrimen inter duplicem perfectionem piorum, quarum altera in præsenti uita existit, altera erit in futura, Ingens .n. discrimen est perfectionis Christianæ ratione huius duplicis status. Nã longè alia est perfectio currentis, quàm perfectio peruenientis. Illa militantis, hæc triumphantis est:

Pij itaq; in hac uita dicuntur perfecti, non sicut perficiendi sunt in illa immortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; .n. præsentis uitæ perfectio æstimanda est ex perfectione iusticiæ (Nemo .n. est qui non peccet) Sed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis esse potest in hac uita, At in futura uita æstimabitur ex perfectione iusticiæ, & erit plena glorificatio futura sanctorum, plena noticia Dei, Absoluta cordium puritas, et perfecta obedientia in omni ęternitate. Porro definitionem perfectionis Christianæ

ſtianæ,qualis eſſe poteſt in hac uita,col
ligam primum.Deinde partes eius ſub
ijciam,Tum quare perfectionis nomen
ei tribuatur oſtendam.

Chriſtus Matth.19.Iuueni, à quo in-
terrogatus erat de uita æterna conſe-
quenda,dicit: Si uis perfectus eſſe,uade
uende tuas poſſeſſiones,& da pauperi-
bus,et habebis theſaurũ in cœlo,et huc
ſequere me.Ex his uerbis Domini ſoli-
dã definitionẽ colligere non eſt diffi-
cile , ubi primũ hoc ſtatuerimus,quod
hoc fuerit , quantum ad ſpeciem facti
attinet,perſonale præceptum, Alioqui
nec Noë,nec Abraham, nec Dauid fu-
iſſent perfecti,qui tamen perfecti teſti-
monio Dei dicuntur. Proinde genus
facti nobis definitionem perfectionis
exhibebit. Quid hic requirit Chriſtus
ab adoleſcente? ut ex præcepto intelli-
gat ſe imperfectum eſſe , iubet ut uen-
dat facultates,det pauperib.& ſe ſequa-
tur.Vendere autem facultates mandan
te Chriſto,eſt obedientiam erga Chri-
ſtum anteferre omnibus rebus mundi,

& paratum esse, non solum uendere, sed etiam perdere propter Christum omnia si res ita postulauerit, & simul Christum sequi, & proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Christus coniungit:

Perfectio itaq; Christiana est agnita imperfectione, ex fide Christi obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi, ac ei totam uitam approbare. Sita est igitur hæc perfectio in affectu potius, quam effectu, in imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iusticiæ.

Deus autem ex sua bonitate tale studium, Perfectionis titulo, ornat, ut magis magisq; ad perfectionē tendamus: Hæc definitio per locum à coniugatis etiam probari potest. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum, quia uoci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præsentis uitæ posthabitis, Deum ueracem credidit, ei totam uitam approbauit. Similiter ante ipsum Noe qui iustus & perfectus

fectus in scriptura prædicatur, uocem Dei audiuit, impijs mundi consilijs renunciauit, parauit arcam, & se totum ad normam uerbi diuini, concepta in ipsum fiducia composuit. Ex his confirmatur apertissimè definitio quam proposui.

Philippus hanc tradit, quæ à mea non dissentit. Perfectio Christiana est agnitio nostræ infirmitatis & fiducia mediatoris, & præsentia dei in cordibus nostris transformantis nos, ut fiamus similes imaginis dei, quæ est λόγος æterni patris.

Porro partes Christianæ perfectionis sitæ sunt in rectitudine mentis affectuum puritate, & morum integritate. Rectitudo mentis est rectè sentire de Deo iuxta ipsius uerbũ: Puritas affectuũ agnitione nostræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & uoto pietatis continuandæ æstimatur. Morum integritas in pietate erga Deum, sanctimonia uitæ, dilectione erga homines, sancta inuocatione cura absoluitur. Breuiter, perfectio

Christiana posita est in uera conuersio-
ne hominis ad Deum, seu pœnitentia
salutari,

Hæc uera conuersio siue pœnitentia
triplici de causa perfectionis nomine
honoratur. Prima propter respectum
ad superiorem uitam, cum in tenebris
& ignorantia Dei uiximus, deinde pro-
pter imputationem. Etsi enim sordes
multæ adhærent sanctis, tamen Deus
istas sordes non imputat, modo spiritu
ipsius ducamur. Postremũ, quia ad per-
fectionem illam gloriosam tendit.

Porro perfectio Christiana qualis in
futura uita erit, antea definita est, & si-
militer in tribus est posita. Primum in
doctrina, seu noticia, seu in mentis re-
ctitudine. Cum uenerit inquit Aposto
lus τὸ τέλιον, abolebitur τὸ ἐκ μέρους. Nunc
cernimus per speculum in ænigmate
tunc facie ad faciem, deinde in affectuũ
perfecta puritate, erunt purissimi cor-
dis purissimi affectus, ardens dilectio
Dei, lætitia spiritus &c. Postremo in
tota uita lucebit imago dei, Nos, inquit
Pau-

Paulus, ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus, 1. Ioh. 3. Chariſſimi, filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, ſcimus, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam uidebimus eum ſicuti eſt, & omnis qui habet hanc ſpem in eo purificat ſe ſicut ille ſanctus eſt. Breuiter, perfectio ſanctorum in beata uita, conformitas noſtri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio dei, abſoluta dilectio, cuius ſpes (ut Iohannes monet) nos excitare debet ad ſanctimoniam uitæ in hoc mundo, ut aliquo modo illam expectatam inchoemus perfectionem iuſticiæ.

Hæc de perfectione Chriſtiana ſcire utile eſt, unde non ſolum excitamur ad diligentiam in tota uita, Verumetiam aduerſus peſtilentem doctrinam Monachorum de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne uerbum Dei, ac exempla eorum qui perfectionis laudem in Eccleſia conſecuti ſunt.

TESTIMONIA DE PERfectione Christiana.

Iacobi 1. Cæterum patientiæ opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti.

Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater uester.

Col. 1. In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipso.

Philip. 3. Non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendam, quatenus apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres ego meipsum nondum arbitror assecutum esse, unum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, ad eo uerò quæ à fronte sunt, enitens iuxta præfixum signum insequor ad palmam supernæ uocationis Dei per Christum Iesum, Quotquot itaq; perfecti sumus, hoc sentiamus.

Matth, 19. Si uis perfectus esse, uade uende quæ poßides. Da pauperibus & ueni & sequere me.

FINIS.

VVITEBERGAE
EXCVDEBAT IOHANNES CRATO
IMPENSIS BALTHAZARI CAVS
BIBLIOPOLÆ HAFNENSIS
ANNO CHRISTI 1557.

HRIST:
DE P
ana,
pus perfectu
ullaq; in parte
sicut & pater ue
lacuit omnem ple
t reconciliari om
derim, aut iam per
ehendam, quate
Fratres ego
e esse, unum au
o sunt obliuis
, enitens iuxta
am superne uo
Quotquot itaq;
uade uende
s & ue
AE
CRATO
I CAVS
NSIS

scanus Severini